

TAJNIŠTVO DRUGE SINODE ZAGREBAČKE NADBISKUPIJE

RADNI DOKUMENT
DRUGE SINODE ZAGREBAČKE NADBISKUPIJE
INSTRUMENTUM LABORIS

Izdavač:

ZAGREBAČKA NADBISKUPIJA
NADBISKUPSKI DUHOVNI STOL
Kaptol 31, p.p. 553, 10001 Zagreb

Priredilo:

Radno tijelo za izradu Radnoga dokumenta Druge sinode Zagrebačke
nadbiskupije (*Instrumentum laboris*)

Odgovorni urednik:

Dr. sc. Denis Barić, tajnik Druge sinode Zagrebačke nadbiskupije

Grafičko oblikovanje:

Blaženka Matić

Priprema za tisak:

Glas Koncila, Kaptol 8, Zagreb

Naslovnica:

Zagreb, katedrala, motiv s oltara sv. Križa

Tisak:

Grafika Markulin, Lukavec

Tiskano u listopadu 2015.

ISBN 978-953-57008-6-9

CIP zapis je dostupan u računalnome katalogu Nacionalne i sveučilišne
knjižnice u Zagrebu pod brojem 000915240.

TAJNIŠTVO DRUGE SINODE
ZAGREBAČKE NADBISKUPIJE

**RADNI DOKUMENT
DRUGE SINODE
ZAGREBAČKE NADBISKUPIJE**

INSTRUMENTUM LABORIS

Zagreb, 2015.

PREDGOVOR

Draga braćo i sestre, istinski se radujem što vam mogu predati ovaj dokument, tako važan za našu Nadbiskupiju. Moja je radost ponajprije plod dosadašnjega sinodskog hoda Crkve zagrebačke, koji otkriva djelovanje Božjega Duha u prošlosti i sadašnjosti; koji očituje snagu prisutnosti Isusa Krista, darivatelja novosti života. Osim toga, radost proizlazi iz činjenice da ova knjiga svjedoči o prihvaćanju polazišta za nove korake.

Prva sinoda Zagrebačke nadbiskupije održana je 1925. godine. Ove se godine, dakle, spominjemo devedesete obljetnice toga događaja, duboko utisnuta u vremena koja su slijedila nakon Prve sinode. No, tako dugi odmak od Prve sinode postavlja pitanje zašto u međuvremenu nije bilo nadbiskupijske sinode. Tražeći odgovor lako se otkrivaju okolnosti u kojima je naša Crkva živjela i djelovala i u kojima nije bilo preduvjeta za takav događaj crkvenosti. Dovoljno se sjetiti burnih godina prije Drugog svjetskog rata, tijekom njega i nakon njega, zatim komunističkoga totalitarizma sa svim njegovim posljedicama, te u zadnjem desetljeću 20. stoljeća gušenja teško stečene slobode hrvatskoga naroda i suverenosti hrvatske države nametnutim ratom. Ipak valja spomenuti da je naša Crkva zagrebačka, vođena vrlim pastirima, i u tim okolnostima herojski živjela svoj poziv i ostavila nam dragocjenu baštinu svjedočenja vjere.

Ulazeći u treće tisućljeće kršćanstva, osjetili smo potrebu i prigodu za novu sinodu Crkve koja je svjesna svojih vrijednosti iz prošlosti i koja – poticana Duhom Svetim – traži nove putove i izražaje u sadašnjosti. Tako sam na blagdan blaženoga Alojzija

Stepinca 2002. godine u našoj prvostolnici najavio Drugu sinodu Zagrebačke nadbiskupije. Od tada do danas živjeli smo iznimno ozračje Pedesetnice, koje je unijelo živost u naše župne zajednice, među naše vjernike i cjelokupnu crkvenu zbilju.

U pripremnom razdoblju prikupljeni su i obrađivani prijedlozi članova naše nadbiskupijske Crkve, a zatim se o njima raspravljalo na više razina naše partikularne Crkve. U tijek savjetovanja bili su uključeni svi koji su se željeli odazvati na sudioništvo u tome važnom djelu. Gledajući unatrag, postajemo svjesni učinjenoga i zahvalni za već postignuta ostvarenja koja su na početku sinodskoga procesa bili prijedlozi i priželjkivani ciljevi.

Rasprave su sačuvane u 2499 zapisnika. Svi su razmotreni te je od njih nastalo 66 sažetaka o različitim vidicima nadbiskupijskoga života. Na temelju tih sažetaka pristupilo se izradi Radnog dokumenta (*Instrumentum laboris*) koji je sastavljen radi što bolje pripreme za sinodska zasjedanja i zaključke koje Sinoda treba iznjedriti. Prema Statutu Sinode uslijedit će izbor članova Druge sinode Zagrebačke nadbiskupije. Time ulazimo u razdoblje neposredne pripreme za početak održavanja plenarnih sinodskih zasjedanja, od kojih je prvo planirano za jesen 2016. godine.

Sinoda je izniman događaj nadbiskupijske obitelji u kojemu se očituje Crkva kao otajstveno Kristovo tijelo, u kojoj snaga Duha Svetoga ne prestaje djelovati, kako bismo i sami postali djelotvornim znakom Očeva djelovanja, naročito po kršćanskoj ljubavi prema bližnjima. Zato je znakovito da ćemo tu neposrednu pripremu živjeti tijekom Svete godine milosrđa (od svetkovine Bezgrješnoga začeca Blažene Djevice Marije, 8. prosinca 2015. godine, do svetkovine Krista Kralja svega stvorenoga, 20. studenoga 2016.), koju je papa Franjo najavio bulom *Lice milosrđa*. Uistinu, Sinoda je hod kojim se očituje ljepota naše vjere u Presveto Trojstvo, lice Oca koji nas je iz ljubavi djelovanjem svoga Duha stvorio i otkupio po smrti i uskrsnuću Isusa Krista, ali jednako tako i lice Crkve koja svojim pozivom, navještajem, slavljem i djelima postaje odraz toga neizrecivog otajstva. Sinoda je hod Crkve zagrebačke i naš govor na putu o tome tko je za nas Krist, što je za nas Crkva, što drugi govore o nama i što bismo trebali činiti da se bolje vidi Božja prisutnost među nama i u svijetu.

Kao preduvjet zasjedanjima osobito je važno da Sinoda živi u našim župnim zajednicama i u svim stvarnostima naše Crkve, kako je to pokazano u pripremnim radovima i susretima. Upravo tomu služi ovaj dokument koji je pisan kao radni materijal, koji usmjerava i olakšava sudjelovanje. Zato pozivam sve svećenike, župnike, župne vikare, đakone, redovnike i redovnice, sve voditelje zajednica i župne suradnike, katehete, vjeroučiteljice i vjeroučitelje, Kristove vjernike laike, a posebno mlade da se uključe u proces Sinode te na temelju Radnoga dokumenta pridonose događanjima koja vode prema zaključcima Sinode. Ti će zaključci biti temelj za donošenje sinodskih odluka koje će postati mjerodavnim smjerkovima za život u budućnosti naše Crkve zagrebačke.

Radost kojom vam predajem ovaj Radni dokument prožeta je zahvalnošću za vaše dosadašnje sudjelovanje u životu naše nadbiskupijske obitelji. Tekstovi koji su pred vama na sažet način govore o širini crkvene prisutnosti, kojom su obuhvaćena vjerna iskustva. Time je ujedno pozvan svaki član naše partikularne Crkve, ali i svi dobronamjerni ljudi da pridonesu jačanju zajedništva te posebno učvršćivanju nade na putu prema nebeskomu kraljevstvu.

Pozivam sve vjernike na molitvu za Drugu sinodu Zagrebačke nadbiskupije. Otvoreni nadahnućima Duha Svetoga, s pouzdanjem u Božju providnost, početne smo korake povjerali zagovoru blaženoga Alojzija Stepinca i osjetili plodove njegovog svetog zagovora. Njegovoj se blizini preporučujemo i u ovome trenutku povijesti, dok molimo za njegovu kanonizaciju i dok na sve vas zazivam Božju milost i zagovor Presvete Bogorodice Marije, Isusove i naše Majke.

+ Josip kard. Bozanić

Kardinal Josip Bozanić
nadbiskup metropolit zagrebački

U Zagrebu, 3. listopada 2015. godine,
na XVII. obljetnicu beatifikacije
kardinala Alojzija Stepinca.

KRATICE ¹

- AA = *Apostolicam actuositatem*, Drugi vatikanski koncil, Dekret o apostolatu laika**
- AAS = *Acta Apostolicae Sedis. Commentarium officiale*, Typis Vaticanis
- CCEE = *Consilium conferentiarum episcoporum Europae* (Vijeće biskupskih konferencija Europe)
- CD = *Christus Dominus*, Drugi vatikanski koncil, Dekret o pastirskoj službi biskupa
- CL = *Christifideles laici*, Ivan Pavao II., Postsinodalna apostolska pobudnica o pozivu i poslanju laika u Crkvi i svijetu, Vatikan, 1998., (Kršćanska sadašnjost, Dokumenti 93, Zagreb, ²1997.)
- CT = *Catechesi tradendae*, Ivan Pavao II., Apostolska pobudnica o katehezi, Vatikan, 1979., (Glas Koncila, Zagreb, 1994.)
- CV = *Caritas in veritate*, Benedikt XVI., Enciklika o cjelovitome ljudskom razvoju u ljubavi i istini, Vatikan, 2009., (Kršćanska sadašnjost, Dokumenti 158, Zagreb, 2009.)
- DCE = *Deus caritas est*, Benedikt XVI., Enciklika o kršćanskoj ljubavi, Vatikan, 2005., (Kršćanska sadašnjost, Dokumenti 143, Zagreb, 2006.)
- DD = *Dies Domini*, Ivan Pavao II., Apostolsko pismo o posvećenju Dana Gospodnjega, Vatikan, 1998., (Kršćanska sadašnjost, Dokumenti 119, Zagreb, 1999.)
- DH = *Dignitatis humanae*, Ivan Pavao II., Apostolsko pismo o pozivu posvećenju Dana Gospodnjega, Vatikan, 1998., (Kršćanska sadašnjost, Dokumenti 119, Zagreb, 1999.)

¹ Crkveni dokumenti koji se rjeđe navode naznačeni su u tekstu punim naslovom.

** Dokumenti Drugoga vatikanskoga koncila navedeni su prema: DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Dokumenti*, Kršćanska sadašnjost, VII. popravljeno i dopunjeno izdanje, Zagreb, 2008.

- DI = *Dominus Iesus*, Kongregacija za nauk vjere, Deklaracija o jedincatosti i spasenjskoj univerzalnosti Isusa Krista i Crkve, Vatikan, 2000., (Kršćanska sadašnjost, Dokumenti 125, Zagreb, 2000.)
- DN = *Dijalog i navještaj*, Papinsko vijeće za međureligijski dijalog, Razmišljanja i smjernice o međureligijskom dijalogu i navještaju evanđelja, Vatikan, 1991., (Misij-ska centrala, Sarajevo, 1992.)
- DPS = *Direktorij za pastoral sakramenata u župnoj zajednici*, Hrvatska biskupska konferencija, Glas Koncila, Zagreb, 2008.
- DTĐ = *Direktorij za službu i život trajnih đakona*, Kongregacija za katolički odgoj i izobrazbu, Temeljni propisi za formaciju trajnih đakona, Vatikan, 1998., (Kršćanska sadašnjost, Dokumenti 114, Zagreb, 1998.)
- DV = *Dei Verbum*, Drugi vatikanski koncil, Dogmatska konstitucija o božanskoj objavi
- EcE = *Ex corde Ecclesiae*, Ivan Pavao II., Apostolska konstitucija o katoličkim sveučilištima, Vatikan, 1990., (Kršćanska sadašnjost, Dokumenti 146, Zagreb, 2006.)
- EE = *Ecclesia in Europa*, Ivan Pavao II., Apostolska postsinodska pobudnica o Isusu Kristu koji živi u svojoj Crkvi – izvoru nade za Europu, Vatikan, 2003., (Kršćanska sadašnjost, Dokumenti 136, Zagreb, 2003.)
- EdE = *Ecclesia de Eucharistia*, Benedikt XVI., Enciklika o odnosu euharistije i Crkve, Vatikan, 2003., (Kršćanska sadašnjost, Dokumenti 134, Zagreb, 2003.)
- EN = *Evangelii nuntiandi*, Pavao VI., Apostolski nagovor o evangelizaciji u suvremenom svijetu, Vatikan, 1975., (Kršćanska sadašnjost, Dokumenti 50, Zagreb, 2000.)
- ESE = *Evangelizirati sekulariziranu Europu*, Vijeće biskupskih konferencija Europe, Šesti simpozij europskih biskupa, Rim, 7-11. listopada 1985., (Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1986.)
- FC = *Familiaris consortio*, Ivan Pavao II., Apostolska pobudnica o zadaćama kršćanske obitelji, Vatikan, 1981., (Kršćanska sadašnjost, Dokumenti 64, Zagreb, 2009.)

- FR = *Fides et ratio*, Ivan Pavao II., Enciklika o odnosu vjere i razuma, Vatikan, 1998., (Kršćanska sadašnjost, Dokumenti 117, Zagreb, ³2013.)
- FSK = *Formacija svećeničkih kandidata. Načela i smjernice (Ratio fundamentalis nationalis Croatiae)*, Hrvatska biskupska konferencija, Glas Koncila, Zagreb, 2012.
- GE = *Gravissimum educationis*, Drugi vatikanski koncil, Deklaracija o kršćanskome odgoju
- GS = *Gaudium et spes*, Drugi vatikanski koncil, Pastoralna konstitucija o Crkvi u suvremenome svijetu
- HBK = *Hrvatska biskupska konferencija*
- HKVRPP = *Hrvatska konferencija viših redovničkih poglavara i poglavarica*
- IKDVŽ = *Isus Krist – donositelj vode žive*, Papinsko vijeće za kulturu i Papinsko vijeće za međureligijski dijalog, Kršćansko promišljanje o »New Ageu«, Vatikan, 2003., (Verbum, Split, 2003.)
- KKC = *Katekizam katoličke Crkve*, Zagreb, 1994.
- LG = *Lumen gentium*, Drugi vatikanski koncil, Dogmatska konstitucija o Crkvi
- LF = *Lumen fidei*, Franjo, Enciklika o vjeri, Vatikan, 2013., (Kršćanska sadašnjost, Dokumenti 162, Zagreb, 2013.)
- MM = *Mater et magistra*, Ivan XXIII., Apostolsko pismo o razvoju društvenih pitanja, Vatikan, 1961.
- MV = *Misericordiae vultus*, Franjo, Bula najave izvanrednoga Jubileja milosrđa, Vatikan, 2015., (Kršćanska sadašnjost, Dokumenti 168, Zagreb, 2015.)
- NA = *Nostra aetate*, Drugi vatikanski koncil, Deklaracija o odnosu Crkve prema nekršćanskim religijama
- NMI = *Novo millennio ineunte*, Ivan Pavao II., Apostolsko pismo na završetku Velikoga jubileja godine 2000., Vatikan, 2001., (Kršćanska sadašnjost, Dokumenti 127, Zagreb, 2001.)
- NSP = *Na svetost pozvani*, Hrvatska biskupska konferencija, Pastoralne smjernice na početku trećeg tisućljeća, Glas Koncila, Zagreb, 2002.
- ODK = *Opći direktorij za katehezu*, Kongregacija za kler, Vatikan, 1997. (Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2000.)

- OKD = *Opći katehetski direktorij*, Sveti zbor za klerike, Vatikan, 1971., (Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1972.)
- OL = *Orientalis lumen*, Ivan Pavao II., Apostolsko pismo prigodom stogodišnjice apostolskog pisma »*Orientalium dignitas*« pape Lava XIII., Vatikan, 1995., (Kršćanska sadašnjost – Vijeće za ekumenizam HBK, Dokumenti 104, Zagreb, 1995.)
- OT = *Optatam totius*, Drugi vatikanski koncil, Dekret o odgoju i izobrazbi svećenika
- OURM = *Opća uredba Rimskog misala* (iz trećega tipskog izdanja Rimskoga misala), Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2004.
- PC = *Perfectae caritatis*, Drugi vatikanski koncil, Dekret o prilagođenoj obnovi redovničkoga života
- PDV = *Pastores dabo vobis*, Ivan Pavao II., Apostolska postsinodalna pobudnica o odgoju svećenika, Vatikan, 1992., (Glas Koncila, Zagreb, 1992.)
- PO = *Presbyterorum ordinis*, Drugi vatikanski koncil, Dekret o službi i životu prezbitera
- PPK = *Promicati pastoralis culture*, Papinsko vijeće za kulturu, Vatikan, 1999., (Kršćanska sadašnjost, Dokumenti 121, Zagreb, 1999.)
- PPVZ = *Prezbiter, pastir i vođa župne zajednice*, Kongregacija za kler, Naputak, Vatikan, 2002., (Kršćanska sadašnjost, Dokumenti 131, Zagreb, 2003.)
- PT = *Pacem in terris*, Ivan XXIII., Enciklika o miru svih naroda, Vatikan, 1961.
- RE = *Radost evanđelja*, Franjo, Apostolska pobudnica o naviještanju evanđelja u današnjem svijetu, Vatikan, 2013., (Kršćanska sadašnjost, Dokumenti 163, Zagreb, 2014.)
- RFIS = *Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis*, Kongregacija za katolički odgoj, Vatikan, 1985., (Kršćanska sadašnjost, Dokumenti 79, Zagreb, 1986.)
- RM = *Redemptoris missio*, Ivan Pavao II., Enciklika o trajnoj vrijednosti misijske naredbe, Vatikan, 1990., (Kršćanska sadašnjost, Dokumenti 96, Zagreb, 1991.)
- RNE = *Radosno naviještanje evanđelja i odgoj u vjeri*, Biskupi Jugoslavije, Temeljne smjernice o obnovi religioznog odgoja i kateheze (1984.), Kršćanska sadašnjost, Dokumenti 67, Zagreb, 2¹⁹⁹².

- RP = *Reconciliatio et paenitentia*, Ivan Pavao II., Postsinodalna apostolska pobudnica o pomirenju i pokori u poslanju Crkve danas, Vatikan, 1984., (Kršćanska sadašnjost, Dokumenti 74, Zagreb, 1996.)
- SC = *Sacrosanctum concilium*, Drugi vatikanski koncil, Konstitucija o svetoj liturgiji
- SCar = *Sacramentum caritatis*, Benedikt XVI., Postsinodalna apostolska pobudnica o euharistiji, izvoru i vrhuncu života i poslanja Crkve, Vatikan, 2007., (Kršćanska sadašnjost, Dokumenti 146, Zagreb, 2007.)
- SRS = *Sollicitudo rei socialis*, Ivan Pavao II., Enciklika o dvadesetoj obljetnici enciklike »*Populorum progressio*«, Vatikan, 1987., (Kršćanska sadašnjost, Dokumenti 89, Zagreb, 1988.)
- SVZN = *Službeni vjesnik Zagrebačke nadbiskupije*, Nadbiskupski duhovni stol, Zagreb
- UR = *Unitatis redintegratio*, Drugi vatikanski koncil, Dekret o ekumenizmu
- US = *Ubicumque et semper*, Apostolsko pismo »*motu proprio*« pape Benedikta XVI. kojim ustanovljuje Papinsko vijeće za novu evangelizaciju, 21. rujna 2010.
- VC = *Vita consecrata*, Ivan Pavao II., Apostolska pobudnica o posvećenom životu i njegovu poslanju u Crkvi i svijetu, Vatikan, 1996., (Kršćanska sadašnjost, izvan nizova, Zagreb, 1996.)
- VD = *Verbum Domini*, Benedikt XVI., Postsinodalna apostolska pobudnica o Riječi Božjoj u životu i poslanju Crkve, Vatikan, 2010., (Kršćanska sadašnjost, Dokumenti 159, Zagreb, 2011.)
- VS = *Verbi Sponsa*, Kongregacija za ustanove posvećenoga života i institute apostolskoga života, Uputa o kontemplativnome životu i klauzuri monahinja, Vatikan, 1999.
- VQA = *Vicesimus quintus annus*, Ivan Pavao II., Apostolsko pismo o Dvadeset i petoj obljetnici koncilske konstitucije »*Sacrosanctum Concilium*« o svetoj liturgiji, Vatikan, 1988.
- ZKP = *Zakonik kanonskoga prava*, proglašen vlašću pape Ivana Pavla II., Glas Koncila, Zagreb, 1988.

ZAGREBAČKA NADBISKUPIJA IZMEĐU DVIJU NADBISKUPIJSKIH SINODA (1925.-2015.)

1. Biskupijska sinoda

Zahvalni smo Gospodinu što nas je obdario milošću da možemo slaviti Sinodu i svjedočiti ljepotu Crkve u svjetlu Radosne vijesti. Živjeti Sinodu znači produbljivati duh zajedništva i odgovornosti u »zajedničkome hodu« Crkve i njezinu poslanju u svijetu. U Rimokatoličkoj Crkvi razlikujemo dvije vrste sinoda: biskupsku i biskupijsku.

»Biskupska sinoda je skupština biskupâ, izabраниh s različitim krajeva svijeta, koji se sastaju u određena vremena da bi rimskom prvosvećeniku savjetima pružali pomoć u čuvanju i rastu vjere i čudoređa«², dok je biskupijska sinoda »skupština izabranih svećenika i drugih vjernika partikularne Crkve koji pomažu dijecezanskom biskupu na dobrobit sve biskupijske zajednice«³.

Drugi vatikanski koncil izrazio je želju da se biskupijske sinode održavaju u svim mjesnim Crkvama: »Ovaj Sveti ekumenski koncil želi da časna ustanova sinodâ i koncilâ zaživi novom snagom kako bi se – prema okolnostima vremenâ – što prikladnije i učinkovitije povela briga o porastu vjere i o obdržavanju discipline u različitim Crkvama.«⁴ U tome smislu, crkveni zakon propisuje održavanje biskupijskih sinoda: »Neka se biskupijska sinoda održi u svakoj partikularnoj Crkvi kad to savjetuju okolnosti, prema sudu dijecezanskoga biskupa i pošto se posavjetuje s prezbiterijalnim vijećem.«⁵

² ZKP, kan. 342.

³ ZKP, kan. 460.

⁴ CD, 36.

⁵ ZKP, kan. 461.

Na biskupijsku sinodu se pozivaju pomoćni biskupi, svećenici i vjernici laici te članovi ustanova posvećenog života.⁶ Biskupijsku sinodu saziva dijecezanski biskup i on joj predsjedava.⁷ Sva predložena pitanja na sinodi podvrgnuta su slobodnoj raspravi članova na sinodskim sjednicama, no jedini zakonodavac na sinodi je dijecezanski biskup, dok članovi sinode imaju savjetodavni glas. Samo biskup potpisuje sinodske izjave i odluke i one se mogu objaviti samo s njegovom vlašću.⁸

2. Pogled u prošlost

U Zagrebačkoj (nad)biskupiji tijekom devetsto dvadeset godina njezinoga postojanja održano je trideset biskupijskih sinoda. Posljednja, koja je ujedno bila prva nadbiskupijska sinoda, održana je 1925. godine, za nadbiskupa dr. Antuna Bauera.

Nadbiskupijska sinoda iz 1925. godine utvrdila je vjeru i stegu Zagrebačke nadbiskupije. Crkva zagrebačka tom je sinodom odgovorila na izazove vremena ujednačenjem pastoralnoga rada i programa. Plodovi Sinode očituju se u uređenju i izgradnji sjemeništa, odgoju i organiziranju katoličkoga života mladeži, otklonu od dnevne i stranačke politike, u liturgijskome pokretu, bogatoj izdavačkoj djelatnosti, Katoličkoj akciji, Caritasu, u raznim vrstama apostolata i u osjetljivosti za socijalna pitanja, u programu »Socijalnih tjedana«. Ti su plodovi dozrijevali ne samo tijekom nadbiskupske službe Antuna Bauera, nego i za njegovih nasljednika, sve do današnjih dana.

Razdoblje između dviju nadbiskupijskih sinoda obilježeno je petoricom uzornih pastira Zagrebačke nadbiskupije: Antunom Bauerom (1914.-1937.), Alojzijem Stepincem (1937.-1960.), Franjom Šeperom (1960.-1968.), Franjom Kuharićem (1970.-1997.) i Josipom Bozanićem (1997.-). Izuzev prvoga, ostala četvorica uvršteni su u zbor kardinala Svete Rimske Crkve. Nadbiskup Alojzije Stepinac proglašen je blaženim 1998., a 11. ožujka 2012. nadbiskup Josip Bozanić najavio je pokretanje kanonskoga postupka o životu i kršćanskim krjepostima nadbiskupa Franje Kuharića.

⁶ Usp. ZKP, kan. 463.

⁷ Usp. ZKP, kan. 462.

⁸ Usp. ZKP, kan. 465-466.

U razdoblju između dviju nadbiskupijskih sinoda na sveopćemu društvenom i crkvenom planu odigrali su se značajni događaji koji su utjecali i na život Zagrebačke Crkve. Na društvenome planu valja ponajprije spomenuti Drugi svjetski rat i polustoljetno razdoblje komunističke vladavine te osamostaljenje Hrvatske i Domovinski rat sa svim njihovim posljedicama, dok je na crkvenome planu od osobita značaja Drugi vatikanski koncil koji je osuvremenio Crkvu i prilagodio ju današnjim potrebama ljudi. Ti su događaji stoga međašni i u promatranju povijesti Zagrebačke nadbiskupije tijekom 20. stoljeća.

2.1. Razdoblje od 1925. do 1945.

Drugi dio nadbiskupske službe nadbiskupa Bauera i početak službe nadbiskupa Stepinca, dakle između sinode iz 1925. i početka Drugoga svjetskoga rata, obilježen je zauzetim radom katoličkih laika unutar Katoličke akcije i raznih katoličkih društava. To je razdoblje širenja pučke književnosti među najšire slojeve hrvatskoga naroda. Za budući život mjesne Crkve, ali ne samo Zagrebačke nadbiskupije, već i cjelokupne Crkve u hrvatskome narodu, nezamjenjivu ulogu ima izgradnja i otvorenje Dječaćkoga sjemeništa u Zagrebu na Šalati (1928.). Kroz to su sjemenište kao pitomci prošli mnogi budući svećenici iz svih hrvatskih biskupija i nadbiskupija i u njemu su zasađene klice budućega svećeničkog zajedništva u cijelome hrvatskom narodu.

Nadbiskup Stepinac posebnu je brigu posvetio sjemeništima i svećeničkomu odgoju. U tu je svrhu na njegov poticaj kupljen dvorac Mokrice. Godine 1939. pokrenuo je »Djelo za svećenička zvanja«, određivši da se treće nedjelje došašća u svim župama propovijeda o svećeništvu, a sva milostinja toga dana namijeni u istu svrhu.

Razdoblje do Drugoga svjetskog rata bilo je obilježeno borbom režima protiv Katoličke Crkve u tadašnjoj državnoj zajednici. Nastojalo se oslabiti Katoličku Crkvu »odvlačenjem« mladeži iz hrvatskih katoličkih društava i raznim zabranama. U takvu zatrovano okruženju propalo je potpisivanje sporazuma (konkordata) između Kraljevine Jugoslavije i Svete Stolice (1936.). Crkva je na progone odgovorila pojačanim vjerskim životom,

održavanjem pučkih misija, staleških duhovnih vježbâ i euharistijskih kongresa. Crkva nije ostala ravnodušna prema potrebama siromaha i ljudi u nevoljama. U tome smislu nadbiskup Bauer osnovao je *Caritas Zagrebačke nadbiskupije* (1933.) za pomoć siromašnima, kojih je u vrijeme velike gospodarske krize bilo veoma mnogo. Prije i za vrijeme Drugoga svjetskog rata nadbiskup Stepinac pomagao je prognanim Židovima koji su sklonište našli u Zagrebu, a surađivao je i sa zagrebačkim *Društvom čovječnosti* pa je u Brezovici pružio utočište skupini starijih Židova.

Kako bi ojačali uređeni vjerski život u Zagrebu, nadbiskupi Bauer i Stepinac osnovali su od 1932. do 1944. šesnaest novih župa. U Zagrebu u to vrijeme počinju djelovati razne redovničke zajednice, muške i ženske: franjevci konventualci (1921.), franjevci trećoredci (1926.), dominikanci (1926.), franjevci Provincije Presvetoga Otkupitelja (1932.), franjevci kapucini (1941.), Služavke Maloga Isusa, Kćeri Božje ljubavi, Sestre Naše Gospe, Karmelićanke Božanskoga Srca Isusova, Milosrdne sestre Sv. Križa, dominikanke, Sestre Predragocjene Krvi Kristove i Sestre Srca Isusova.

Drugi svjetski rat (1941.-1945.) prekinuo je redoviti život svih onih koji su njime bili zahvaćeni, a isto tako i život Zagrebačke nadbiskupije. No, koliko je prekinuo tijek redovitoga crkvenog života, toliko je stvorio preduvjet da je Crkva mogla očitovati svoje poslanje i u tim teškim godinama progona i velike ugroženosti. Tako se sâm blaženi Alojzije Stepinac za vrijeme Drugoga svjetskog rata zauzimao za progonjene i ugrožene, bez obzira na stalež, narodnost i rasu. Uočio je opasnost za vjeru i Crkvu od totalitarizama fašizma, nacizma i komunizma te se protiv njih odlučno borio. Zbog toga je često bio na udaru državnih vlasti.

2.2. Razdoblje od 1945. do Drugoga vatikanskog koncila

Vrijeme Drugoga svjetskoga rata i njegova poraća, koliko god je bilo tragično i teško, toliko je za Zagrebačku Crkvu slavno; to je doba kada je ta Crkva trpjela veliku materijalnu štetu, ali i vrijeme kada se mučenički, uz velike ljudske žrtve, svjedočila vjera. Počevši od 1935. godine, u ratu i poraću ubijeno je 65 svećenika Zagrebačke nadbiskupije te više od 45 svećenika redovnika sa

službom u Zagrebačkoj nadbiskupiji, a na području Nadbiskupije stradalo je više desetaka svećenika, redovnika, redovnica, bogoslova i sjemeništara iz Hrvatske, Slovenije te Bosne i Hercegovine. Mnogi su u tome razdoblju osuđeni na dugogodišnje zatvorske kazne, robijali u logorima, a mnogi su i prognani izvan domovine. Među stradalnicima su i mnogi vjernici laici, čija imena i okolnosti stradanja i mučeništva treba tek utvrditi. Postoje svjedočanstva za 102 mjesta u Zagrebačkoj nadbiskupiji u kojima su počinjena umorstva Hrvata katolika nakon Drugoga svjetskog rata. Uništeno je, razoreno ili oštećeno više od 250 katoličkih crkava i kapela.

Godine 1946. zagrebački nadbiskup – blaženi Alojzije Stepinac – bio je izložen namještenomu sudskom postupku i osuđen na šesnaest godina zatvora i prisilna rada te na pet godina gubitka svih građanskih i političkih prava. Tijekom trinaest i pol godina bio je zatočenik u Lepoglavi i Krašiću (1946.-1960.). Na taj je način zagrebački Nadbiskup prisilno spriječen obnašati redovitu pastirsku službu. U to su vrijeme obnašatelji dužnosti zagrebačkoga nadbiskupa bili biskup Franjo Salis-Seewis (1946.-1954.) i nadbiskup koadjutor Franjo Šeper (1954.-1960.).

Crkva je nakon rata bila prisiljena živjeti pod trajnim pritiskom komunističke ideologije, koja je nastojala iz srdaca vjernika »iščupati« vjeru te tako uništiti Crkvu. U tu je svrhu bio zabranjen svaki organizirani rad vjernika laika unutar pojedinih društava, a bio je zabranjen i katolički tisak. To je bilo vrijeme »Crkve šutnje«. Nju je mogao svatko napadati, a ona se nije mogla javno braniti. Radilo se trajno na njezinu razaranju: izbačen je vjeronauk iz škola, ukinuta su građanska prava svećeničkim kandidatima te su se osnivala staleška društva svećenikâ, koji su bili ucijenjeni da razbijaju crkveno jedinstvo. Usprkos svemu, Crkva je, zahvaljujući ponajprije zatočenom blaženom Stepincu, ustrajala na vjernosti Kristu Spasitelju i rimskom biskupu, nasljedniku svetoga Petra.

Vidjevši da Crkva opstaje usprkos svim progonima i pritiscima, komunistička je vlast počela početkom šezdesetih godina 20. st. popuštati i pomalo dopuštati pojedine oblike vjerničkoga djelovanja koji su do tada bili zabranjivani. Tako se od početka

šezdesetih godina ponovno pokreću katolički časopisi koji su, u tim nesklonim okolnostima, pokazatelj hrabroga napora Crkve u brizi za odgoj vjernika. Bilo je to vrijeme neposrednih priprema Drugoga vatikanskog koncila.

2.3. Razdoblje od Drugoga vatikanskog koncila do 1990.

Drugi vatikanski koncil (1962.-1965.) velika je prekretnica u životu Crkve jer je postavio temelje za budući život Crkve. Dokumenti Drugoga vatikanskog koncila temelj su obnove Crkve, koja se nakon Koncila dogodila na bogoslužnome, bogoslovnome, crkveno-pravnome i mnogim drugim područjima, a obnova traje i danas. Zagrebački nadbiskup Franjo Šeper sudjelovao je u pripremi i u radu samoga Koncila, a uz njega su bili i pomoćni biskupi Josip Lach i Franjo Kuharić. Nadbiskup Šeper, imenovan kardinalom 1965., pokazao je izniman razbor i mudrost u vodstvu Nadbiskupije i Crkve u Hrvatskoj u doba snažnoga protucrkvennog djelovanja komunističkog režima (u doba zatočeništva te nakon smrti kardinala Stepinca), kao i odlučnost – u zajedništvu s episkopatom – u složenome kontekstu ponovne uspostave diplomatskih odnosa tadašnje države sa Svetom Stolicom. Pastoralna skrb za brojne iseljenike i radnike na privremenom radu u europskim zemljama bila je jedna od njegovih velikih briga, a nastojao je stvoriti preduvjete za mogućnost daljnjega obrazovanja svećenika na inozemnim crkvenim učilištima. Osim široke pastoralne djelatnosti, vidljive posebice u osnivanju župa, 1966. godine zauzeo se i za obnovu djelovanja Caritasa Zagrebačke nadbiskupije, koji je prestao djelovati 1946. godine. Nemjerljiva je uloga kardinala Šepera i u djelovanju na razini opće Crkve: u svojstvu pročelnika Kongregacije za nauk vjere (1968.-1981.) i predsjednika Međunarodne teološke komisije, nastavljajući na mnogovrsne načine pratiti i podupirati život Crkve u Hrvatskoj, osobito Zagrebačke nadbiskupije.

Koncilsko i poslijekoncilsko razdoblje vrijeme je novoga uzleta vjerničkoga života u Zagrebačkoj nadbiskupiji. Taj je život moguće pratiti u vjerskomu dvotjedniku, a zatim tjedniku »Glas Koncila« koji je počeo izlaziti već 1963. godine. Drugi vatikanski koncil potaknuo je korištenje tiska u crkveno-vjerskome životu

pa je 1967. godine pokrenut »Centar za koncilska istraživanja, dokumentaciju i informacije 'Kršćanska sadašnjost'«. Redovnici započnu izdavati vlastite glasnike, a i pojedine zagrebačke i izvanzagrebačke župe izdaju svoja glasila, kao i pitomci pojedinih odgojnih zavoda (sjemeništa).

Nadbiskup Franjo Kuharić osnovao je pedeset i tri nove župe, od kojih mnoge u novim četvrtima Zagreba. Više je puta pohodio gotovo sve župe diljem velike Zagrebačke nadbiskupije. Nadbiskup Kuharić predvodio je devetogodišnje svenarodno slavlje »Trinaest stoljeća kršćanstva«, od 1976. do 1984. godine, koje je svoj vrhunac imalo u Nacionalnome euharistijskom kongresu, proslavljenome u Mariji Bistrici, u rujnu 1984. godine. Nakon višedesetljetnoga komunističkog ugnjetavanja, tim je slavljima hrvatski vjernički narod podizao svoj vjernički duh i obnavljao svoje narodno zajedništvo.

2.4. Razdoblje od 1990. do danas

Osamostaljenjem Republike Hrvatske počele su velike društvene promjene koje su obilježene nekim važnim događajima kao što su: prvi višestranački parlamentarni izbori u travnju i svibnju 1990., konstituiranje prvoga demokratski izabranoga višestranačkog Sabora 30. svibnja 1990., donošenje prvoga Ustava neovisne Republike Hrvatske 22. prosinca 1990., donošenje ustavne odluke o samostalnosti i suverenosti Republike Hrvatske 25. lipnja 1991., donošenje odluke o raskidu državnopravnih sveza s jugoslavenskim državnim sastavnicama 8. listopada 1991., međunarodno priznanje Republike Hrvatske, u čemu je važnu ulogu odigrala i Sveta Stolica priznavši među prvima hrvatsku suverenost (13. siječnja 1992.), dok se većina zemalja pridružila priznanju 15. siječnja 1992.

Veliki dio Zagrebačke nadbiskupije bio je zahvaćen ratnim zbivanjima. Rat je donio strašne nedaće: mnogi su građani prognani sa svojih ognjišta i raseljeni, neki su ubijeni, a neki nestali. Razaranjem i raseljenjem mnogi su izgubili svoje domove, baštinu i imovinu, ostali bez zaposlenja te potpuno osiromašeni.

U Domovinskom ratu (1991.-1995.) srpskih napadači uništili mnogobrojne crkvene zgrade. Razoreni su ili oštećeni crkve-

ni objekti u 463 mjesta Zagrebačke nadbiskupije: 340 crkava, kapela i drugih zgrada, 93 raspela i 30 groblja. Mnogi su vjernici sa svojim župnicima bili prognani iz svojih domova, a uništena su čitava sela i razoreno više gradova.

Crkva je i u ratnim nevoljama nastojala živjeti svoje poslanje, okrećući se poglavito najpotrebnijima i zauzimajući se na područjima života gdje je njezina pomoć bila nezamjenjiva.

Republika Hrvatska uspostavila je 1992. godine diplomatske odnose sa Svetom Stolicom te od tada u Zagrebu djeluje Apostolska nuncijatura, a za prvoga nuncija Svete Stolice u Republici Hrvatskoj imenovan je nadbiskup Giulio Einaudi. Prisutnost apostolskoga nuncija u Nadbiskupiji za vjernike je veliki znak povezanosti mjesne i sveopće Crkve.

Godine 1994. Zagrebačka je nadbiskupija slavila 900. obljetnicu svoga postojanja. Tom prigodom vjernike Zagrebačke Crkve i cijele Hrvatske pohodio je papa Ivan Pavao II., 10.-11. rujna 1994. Na euharistijskome slavlju sa Svetim Ocem sudjelovalo je gotovo milijun hrvatskih hodočasnika, tako da je to najveći hrvatski vjernički skup ikada održan u Hrvatskoj. Krajem iste godine, od 3. do 5. studenoga, u Zagrebu je održan znanstveni skup o Zagrebu i Zagrebačkoj nadbiskupiji, a rasprave s toga skupa objavljene su u značajnu Zborniku posvećenu kardinalu i nadbiskupu Franji Kuhariću.

Godine 1990. započela je obnova tornjeva i pročelja zagrebačke katedrale, a 2006. godine svečano je blagoslovljen obnovljeni portal, nakon što je prethodno završena obnova glavnog pročelja te sjevernoga zvonika.

2.4.1. Životnost Zagrebačke Crkve

Na samome kraju 20. stoljeća Zagrebačka je nadbiskupija pokazala svoju punu životnost. Godine 1997. iz Zagrebačke su nadbiskupije iznjedrene dvije nove biskupije: Požeška i Varaždinska. Prvim varaždinskim biskupom imenovan je mons. Marko Culej, a požeškim biskupom mons. Antun Škvorčević. Požeškoj biskupiji pripalo je osamdeset i pet župa slavonskoga dijela dotadašnje Zagrebačke nadbiskupije, a Varaždinskoj biskupiji pripalo je

devedeset i šest župa zagorsko-podravskoga dijela Zagrebačke nadbiskupije. U mirovinu je otišao nadbiskup i kardinal Franjo Kuharić, a 5. srpnja 1997. novim nadbiskupom imenovan je dotadašnji krčki biskup Josip Bozanić, koji je u službu zagrebačkoga nadbiskupa uveden 4. listopada iste godine.

Papa Ivan Pavao II. posjetio je Hrvatsku i drugi put, od 2. do 4. listopada 1998., te je tom prigodom na veličanstvenome misnom slavlju u Mariji Bistrici proglasio blaženim zagrebačkoga nadbiskupa, kardinala Alojzija Stepinca.

Crkveni se život intenzivno razvijao i u prvome desetljeću 21. stoljeća. Trogodišnje pripremno razdoblje i slavljenje jubilejske godine 2000. imalo je vrhunac u slavlju Nadbiskupijskoga euharistijskog kongresa, u Zagrebu, 1. listopada 2000.

Godine 2001., 7. i 8. studenoga, održan je u Zagrebu međunarodni znanstveni skup povodom 20. obljetnice smrti kardinala Franje Šepera, nekadašnjega zagrebačkoga nadbiskupa i pročelnika Kongregacije za nauk vjere. Nastavak skupa održan je u Rimu, od 26. studenoga do 1. prosinca 2001., u nazočnosti brojnih hrvatskih hodočasnika koje je tijekom audijencije, 28. studenoga, posebno pozdravio papa Ivan Pavao II. Na oba skupa sudjelovao je i nasljednik kardinala Šepera u službi pročelnika Kongregacije za nauk vjere, kard. Joseph Ratzinger, sadašnji papa u miru, Benedikt XVI.

Srcima ljudi drag, umirovljeni zagrebački nadbiskup i kardinal Franjo Kuharić umro je 11. ožujka 2002. Mnoštvo vjernika, s preko šest stotina svećenika koncelebranata, oprostilo se od svoga pastira euharistijskim slavljem i liturgijom sprovoda 14. ožujka 2002. na trgu ispred Prvostolnice.

Treći Papin apostolski pohod Hrvatskoj, od 5. do 9. lipnja 2003., bio je ujedno i njegovo stoto međunarodno putovanje. Ivan Pavao II. tada je posjetio Rijeku, Dubrovnik, Osijek, Đakovo i Zadar te je tom prigodom u Dubrovniku blaženom proglasio s. Mariju Propetoga Isusa Petković, utemeljiteljicu Družbe Kćeri Milosrđa. Vjernici Zagrebačke nadbiskupije sudjelovali su na slavljinama s Papom, osobito u Osijeku i Rijeci. Nedugo nakon toga, 22. lipnja 2003., Papa je posjetio susjednu Bosnu i Hercego-

vinu te u Banjoj Luci blaženim proglasio laika Ivana Merza, koji je živio, radio i umro u Zagrebu, i čiji se zemni ostaci nalaze u Bazilici Srca Isusova u Zagrebu.

Dana 21. listopada 2003. papa Ivan Pavao II., na svečanome konzistoriju u Bazilici svetoga Petra u Vatikanu, uvrstio je nadbiskupa Josipa Bozanića u Zbor kardinala Svete Rimske Crkve.

U pastirskoj službi nadbiskupu Josipu Bozaniću prvi su suradnici trojica pomoćnih biskupa: mons. Valentin Pozaić, DI, imenovan pomoćnim biskupom zagrebačkim i naslovnim biskupom pićanskim 2. veljače 2005. i zaređen 19. ožujka 2005.; mons. Ivan Šaško, imenovan pomoćnim biskupom zagrebačkim i naslovnim biskupom Rotarije 11. veljače 2008. i zaređen 29. ožujka 2008.; mons. Mijo Gorski, imenovan pomoćnim biskupom zagrebačkim i naslovnim biskupom cavtatskim 3. svibnja 2010. i zaređen 3. srpnja 2010.

Od značajnih godišnjih vjerskih slavlja u Zagrebačkoj nadbiskupiji valja posebno izdvojiti: proslavu Stepinčeva, koje – počevši od šezdesetih godina 20. st. – svake godine 10. veljače okuplja mnoštvo vjernika u Prvostolnici; svečanu proslavu Majke Božje od Kamenitih vrata, zaštitnice grada Zagreba, s procesijom od Prvostolnice do Kamenitih vrata, a koju posljednjih godina redovito predvodi netko od europskih nadbiskupa i kardinala; zavjetno hodočašće grada Zagreba u Mariju Bistricu, koje se do 2001. godine održavalo u srpnju, a od 2002. godine u mjesecu rujnu, od kada je ujedno spojeno s hodočašćem mladih iz cijele Nadbiskupije u Mariju Bistricu.

Tijekom 2002. i 2003. godine proslavljena je na više razina 150. obljetnica uspostave Zagrebačke nadbiskupije i Hrvatsko-slavonske crkvene pokrajine. Uzdignućem Đakovačke i Srijemske biskupije u Nadbiskupiju đakovačko-osječku (s ponovnom uspostavom Srijemske biskupije) nekadašnja je metropolija preustrojena u dvije crkvene pokrajine: Zagrebačku i Đakovačku-osječku (2008.).

Odlukom zagrebačkoga nadbiskupa izgrađen je novi svećenički dom. Stari je dom do 2004. godine bio na Kaptolu 28. Novi

Svećenički dom Sv. Josipa na Kaptolu 7 blagoslovio je 22. ožujka 2004. nadbiskup Josip Bozanić.

Nadbiskup Josip Bozanić donio je 3. lipnja 2006. odluku o osnivanju Hrvatskoga katoličkog sveučilišta, koje je svojim akademskim radom započelo 2010. godine.

Na Silvestrovo 2006. Zagreb je bio domaćin europskoga susreta mladih, koji pod nazivom »Hodočašće povjerenja na zemlji« svake godine u drugoj zemlji priprema ekumenska zajednica iz Taizèa.

U sklopu Svećeničkoga dana, 1. listopada 2007. blagoslovljena je obnovljena zgrada Nadbiskupskoga bogoslovnog sjemeništa u Zagrebu na Kaptolu 29.

Novina je u životu Zagrebačke nadbiskupije Nadbiskupijski pastoralni institut koji djeluje od 2007. godine. Iste je godine otvoren i Muzej blaženoga Alojzija Stepinca, koji čuva uspomene na hrabri kršćanski život ovoga pastira Zagrebačke Crkve.

Nova životnost Zagrebačke nadbiskupije očitovala se krajem 2009. i početkom 2010. godine. Naime, 5. prosinca 2009. papa Benedikt XVI. ponovno je uspostavio Sisačku biskupiju i osnovao Bjelovarsko-križevačku biskupiju. Sisačkim biskupom imenovan je mons. Vlado Košić, dotadašnji pomoćni biskup zagrebački, a Bjelovarsko-križevačkim mons. Vjekoslav Huzjak, svećenik Varaždinske biskupije, generalni tajnik HBK-a. Uspostava Sisačke biskupije proslavljena je 6. veljače 2010., a Bjelovarsko-križevačke i ređenje prvoga njezinoga biskupa 20. ožujka 2010.

Godina 2011. bila je u znaku pohoda pape Benedikta XVI. Hrvatskoj, odnosno Zagrebu, povodom proslave Prvoga nacionalnog dana hrvatskih katoličkih obitelji. Papa se u subotu 4. lipnja na Trgu bana Josipa Jelačića susreo s mladima, da bi dan kasnije, u nedjelju 5. lipnja, predvodio svečano euharistijsko slavlje na zagrebačkome Hipodromu, uz sudjelovanje oko četiristo tisuća vjernika.

Iste je godine na zagrebačkom Ksaveru otvorena novoizgrađena zgrada Hrvatske biskupske konferencije, u čijoj se nepo-

srednoj blizini nalaze sjedište Apostolske nuncijature za Republiku Hrvatsku te Vojni ordinarijat, kojega je prvi biskup Juraj Jezerinac. On je do 1997. godine bio pomoćni biskup zagrebački.

Nakon odreknuća pape Benedikta XVI. od službe rimskoga biskupa (28. veljače 2013.) za novoga papu (13. ožujka 2013.) izabran je nadbiskup Buenos Airesa, kardinal Jorge Mario Bergoglio, koji je uzeo ime Franjo. Druga sinoda Zagrebačke nadbiskupije, oslanjajući se na evanđeosko poslanje Crkve i nauk Drugoga vatikanskoga koncila, želi biti dosljedna velikim obnoviteljskim zahvatima koji su postignuti u prethodnim desetljećima te vjerna apostolskomu vodstvu i poticajima pape Franje.

U pastoralnoj je 2013./2014. godini u Nadbiskupiji pokrenut projekt *Kateheze za odrasle*. Kateheze su održavane od studenoga 2013. do lipnja 2014. svakoga utorka u isto vrijeme u svim župama. Jednu je katehezu mjesečno održao Nadbiskup, a uživo su u župama praćene internetom. Ostale susrete osmišljavali su župnici prema unaprijed pripremljenim materijalima.

U iščekivanju kanonizacije zagrebačkoga nadbiskupa bl. Alojzija Stepinca, od početka korizme 2015. do Stepinčeva 2016. traje inicijativa *Molitveni hod sa Stepincem*, u sklopu koje se u župama Nadbiskupije vjernici okupljaju na molitvu oko relikvijara s Blaženikovim moćima, koji u svakoj župi ostaje najmanje jedan dan.

Crkva Zagrebačka u 20. je stoljeću urešena primjerom života mnogih svjedoka vjere. Među njima su dvojica blaženika (bl. Alojzije Stepinac i bl. Ivan Merz), dvojica slugu Božjih za koje je završen nadbiskupijski postupak za proglašenje blaženim (fra Vendelin Vošnjak i fra Ante Antić), a vode se još tri nadbiskupijska procesa za proglašenje blaženim (biskup Josip Lang, Marica Stanković, kardinal Franjo Kuharić i otac Ante Gabrić).

2.4.2. Druga sinoda Zagrebačke nadbiskupije

Kardinal Josip Bozanić najavio je na Stepinčevo, 10. veljače 2002., Drugu sinodu Zagrebačke nadbiskupije. Pripremno razdoblje Sinode započelo je u jesen 2002. godine Nadbiskupovim pozivom svim članovima mjesne Crkve na molitvu za pripremu Sinode te pozivom crkvenim ustanovama, svećenicima, redov-

nicima, redovnicama, bogoslovima, članovima crkvenih pokreta i udruga, članovima župnih vijeća i vjeroučiteljima, zajednicama mladih i svim drugim vjernicima na upućivanje prijedloga o pitanjima i temama o kojima bi se na budućoj Sinodi trebalo raspravljati. Istovremeno su uspostavljena glavna tijela za pripremu Sinode: Središnje pripremno povjerenstvo i Tajništvo za pripremu Sinode, a generalnim tajnikom za pripremu Druge sinode Zagrebačke nadbiskupije imenovan je dr. Tomislav Markić koji je tu službu obnašao do 2011. godine. Pristigli prijedlozi razvrstani su u sedamnaest tematskih područja oko kojih su formirane studijske skupine sa zadatkom izrade radnih listova za rasprave u skupinama vjernika.

Voditelji studijskih skupina bili su: I. *Navještaj* (T. Ivančić); II. *Liturgija* (I. Šaško); III. *Caritas* (Z. Despot); IV. *Mjesto i zadaća župe u Crkvi i društvu* (J. Baloban); V. *Pastoral braka i obitelji* (Ž. Relota); VI. *Zaređeni službenici* (M. Gorski); VII. *Posvećeni život* (s. E. Krišto); VIII. *Uloga i mjesto vjeroučitelja i kateheta u životu Zagrebačke Crkve* (s. V. Mandarić); IX. *Vjernici laici u Crkvi i svijetu* (S. Lice); X. *Mladi* (B. Tenšek); XI. *Ekumenizam i međureligijski dijalog* (M. Znidarčić); XII. *Socijalni govor Crkve* (G. Črpić); XIII. *Mediji* (R. Šreter); XIV. *Crkva – kultura, znanost, umjetnost* (Ž. Tanjić); XV. *Ustroj nadbiskupijske zajednice* (M. Franjčić); XVI. *Škole i visoka učilišta* (J. Oslić); XVII. *Materijalna dobra Crkve* (S. Rusan).

Na temelju tako pripremljenih materijala, početkom 2006. godine započele su predsinodske rasprave u župama, dekanatima i drugim zajednicama vjernika, koje su trajale do sredine 2007. godine. Predsinodske rasprave iznjedrile su mnogo prijedloga od kojih su neki ostvareni i prije početka same Sinode.

Nakon obrade 2499 zapisnika pristiglih s predsinodskih rasprava, tijekom 2008. i 2009. godine pristupilo se izradi sažetaka prikupljenih prijedloga na temelju čega je 2011. godine izrađen Nacrt prijedloga radnog dokumenta. Iste godine, tajnikom Druge sinode Zagrebačke nadbiskupije imenovan je dr. Denis Barić. Pod predsjedanjem Kardinala, skupina stručnjaka (mons. Ivan Šaško, mons. Tomislav Ivančić, prof. dr. Ante Crnčević, OFM, prof. dr. Blaženka s. Valentina Mandarić i dr. Denis Barić) potom je, u razdoblju od 2012. do 2015. godine, pristupila izradi Radnog

dokumenta Druge sinode Zagrebačke nadbiskupije, održavši 21 radnu sjednicu.

Druga Sinoda Zagrebačke nadbiskupije odaziv je ove mjesne Crkve na želju Drugoga vatikanskog koncila i u skladu s odredbama crkvenoga prava. No, ona je također izraz potreba vremena i društva u kojemu živimo. Nakon svjetskih ratova i totalitarizama 20. stoljeća te protukršćanskih diktatura neposredne prošlosti ne samo da se u mnogima poljuljala vjera, nego i temeljna načela kršćanske antropologije. Ateizam, indiferentizam, individualizam i pokušaji gradnje »novoga« poretka u društvu, koji su suprotstavljeni prirodnomu i kršćanskomu moralu, razaraju u ljudima smisao života i mogućnost istinskoga zajedništva. U tim okolnostima čovječanstvu prijeti opasnost da bude zasjenjen smisao života, pa i zatrt sâm ljudski život. Tako nam se »današnji svijet pokazuje ujedno i moćnim i slabim, sposobnim počiniti najbolja ili najgora djela, dok mu se otvara put u slobodu ili ropstvo, u napredak ili nazadak, u bratstvo ili mržnju. Osim toga čovjek postaje svjesnim da je njegova dužnost pravilno upravljati silama koje je sâm pokrenuo i koje ga mogu satrti ili mu služiti.«⁹

Očito je da su to središnji problemi suvremene Crkve i današnjega društva. Oni zahtijevaju usredotočenu zauzetost i Druge sinode Zagrebačke nadbiskupije. Naša mjesna Crkva pozvana je živjeti sve bogatstvo odnosa s Bogom i poslana prenositi ga svim ljudima naše Nadbiskupije. Crkva se, naime »pokazuje kao puk okupljen polazeći od jedinstva Oca i Sina i Duha Svetoga«¹⁰. Ona je »u Kristu na neki način sakrament odnosno znak i sredstvo najprisnijega sjedinjenja s Bogom i jedinstva cijeloga ljudskog roda«¹¹. Stoga će na Sinodi ona raspravljati o važnim pitanjima naše Crkve, naših obitelji i našega društva.¹² Učvršćivat će se zajedništvo svih članova Nadbiskupije kako bi bili sposobniji odgovoriti svomu pozivu i poslanju.

⁹ GS, 9.

¹⁰ LG, 4.

¹¹ LG, 1.

¹² Usp. TAJNIŠTVO ZA PRIPREMU DRUGE SINODE ZAGREBAČKE NADBISKUPIJE, *Nadbiskupijsko savjetovanje*, Zagreb, 2005., 3.

U središtu Sinode bit će Isus Krist, Sin Božji, koga je Otac poslao kao Spasitelja svijeta, jer »nema uistinu pod nebom drugoga imena dana ljudima po kojemu se možemo spasiti«. (Dj 4, 12) Crkva je poslana Njega naviještati svemu stvorenju. No, ona to može samo u sili Duha Svetoga. »Bez djelovanja Duha Svetoga evangelizacija uopće nije moguća. I najuvjerljivija oštromnost bez njega je pred ljudskim duhom bespomoćna. On sam uzrokuje novo stvaranje, novo čovječanstvo. Po njemu Evanđelje prodire u bit svijeta jer upravo on uči raspoznavati znakove vremena unutar ljudske povijesti.«¹³

Znakovi našega vremena pokazuju da »svijet Boga, unatoč tolikim znakovima odbijanja, ipak traži i bolno osjeća potrebu za njim; taj svijet vapi za blagovjesnicima koji će mu govoriti o Bogu koga poznaju i s kojim druguju kao da vide Nevidljivoga«¹⁴. Sinoda bi htjela pomoći da bolje upoznamo svijet i društvo u kojemu živimo te se osposobimo da bismo u njega unosili preobrazbenu snagu Radosne vijesti. To je bila i temeljna zadaća Drugoga vatikanskog koncila koji traži od biskupa da kršćanski nauk izlažu na način prilagođen potrebama vremena, tj. tako da odgovara na teškoće i pitanja koja najviše opterećuju i muče ljude¹⁵. Naime, »ciljevi Drugoga vatikanskog koncila mogu se, na kraju krajeva, izraziti kao jedan jedincati cilj: Crkvu [...] učiniti još prikladnijom za naviještanje Evanđelja«¹⁶. Zato se sudionicima predsinodskih rasprava preporučilo da zadaću koja im je bila povjerena vrše u duhu Drugoga vatikanskog koncila, to jest promičući i provodeći njegov nauk.¹⁷ Doista, »može se s pravom reći da Drugi vatikanski koncil predstavlja temelj i uputstvo za velebno djelo naviještanja modernomu svijetu koji je došao do novoga preokreta u povijesti čovječanstva u kojem Crkvu očekuju neizmjereno teški i opširni zadaci«¹⁸.

Crkva zagrebačka će na Sinodi nastojati uroniti u svoju otajstvenu stvarnost kako bi, obogaćena darovima Božjega spa-

¹³ EN, 75.

¹⁴ EN, 76.

¹⁵ Usp. CD, 13.

¹⁶ EN, 2.

¹⁷ Usp. *Nadbiskupijsko savjetovanje*, 3.

¹⁸ ESE, 14.

senja, mogla novim zanosom ponizno i uvjerljivo poći ususret suvremenomu čovjeku te ga obasjati svjetlom smisla i ljubavlju Trojstvenoga Boga. U tome traganju stoje smisao Sinode i načela njezinih nastojanja. Kao vidljivo Tijelo Kristovo u hodu kroz povijest hrvatskoga naroda, posebno okupljenoga u zagrebačkoj mjesnoj Crkvi, ona će obnoviti svoju ljudsku i božansku dimenziju kako bi našim suvremenicima donijela cjelovitu istinu spasenja, utjelovljenu u njezinu egzistenciju.

Na Drugoj sinodi Zagrebačke nadbiskupije, čija je prva tematska cjelina *Crkva zagrebačka u zajedništvu svoga poziva*, cijela je mjesna Crkva pozvana najprije prepoznati sebe kao Tijelo Kristovo i milosnu stvarnost te upoznati bogatstvo života nadbiskupijske zajednice kako bi na svim razinama života mogla ostvarivati svoje poslanje. U drugoj tematskoj cjelini, pod naslovom *Crkva zagrebačka u djelu evangelizacije*, Sinoda će, otvorena svezremenosti Božje Riječi, promišljati o zadaćama naviještanja, kako unutar svojih zajednica tako i na drugim područjima svoje prisutnosti. U trećoj, naslovljenoj *Crkva zagrebačka u slavljenju Kristova otajstva*, Sinoda će pomoći uočiti sakramentalnu snagu Duha Svetoga i moć molitvenoga života, usmjerujući svekoliko nastojanje Crkve prema slavljenju Kristova otajstva spasenja. Naposljetku, u četvrtoj tematskoj cjelini, pod naslovom *Crkva zagrebačka u hrvatskome društvu*, Sinoda će se okrenuti svim ljudima na svome području da bi u novim životnim okolnostima spoznala kako, u vjernosti božanskoj objavi i nauku Crkve, inkulturirati novost evanđelja i unijeti ga u srca suvremenika.

 I. dio

**CRKVA ZAGREBAČKA
U ZAJEDNIŠTVU SVOGA POZIVA
I POSLANJA**

1. Obilježja i posebnosti
Zagrebačke nadbiskupije
2. Župa
3. Obitelj - »kućna Crkva«
4. Zaređeni službenici
5. Posvećeni život
6. Vjernici laici

U V O D

1. Sinodski hod događa se *u otajstvu Crkve*, u ljepoti onoga zajedništva na koje nas je pozvao Bog u svome vječnom naumu, da bismo živjeli s Ocem po njegovu Sinu Isusu Kristu u snazi Duha Svetoga. Važno je ne zaboraviti tu dimenziju otajstva u svim tematskim raspravama i u razmatranju sadašnjega povijesnog trenutka u kojemu se ostvaruje Božji plan, povezan sa Zagrebačkom nadbiskupijom.

To se otajstvo teološki izražava bitnim *biblijskim pojmovima*: Božji narod, Tijelo Kristovo, sakrament, zajedništvo, kao i slikama: zaručnica, polje, vinograd, zgrada, hram, ovčinjak, stado. Crkva je, kako ispovijedamo u Vjerovanju, obilježena i vlastitostima: jedinstvom, svetošću, katolištvom i apostolstvom. Te su vlastitosti, koje izvire iz njezine biti, vidljive u konkretnome vremenu i prostoru, jer je Crkva po svojoj otajstvenosti i povijesni subjekt, odnosno društvena i vidljiva stvarnost.

2. Stoga, pazeći na otajstvenu dimenziju, *Sinoda razmatra svoju mjesnu Crkvu u njezinu ustroju vidljive zajednice* koja spaja sve vjernike, klerike i laike, njihove službe i karizme, u zahvalnosti za pripadnost i darove koji su tijekom stoljećâ obogaćivali život našega naroda na hodočasničkome putu prema vječnosti. Sinoda je događaj Crkve kojim se još više želi ojačati zajedništvo, oslušivati Božji glas, kako bi svaki vjernik bio učvršćen u svome poslanju i kako bi Kristovo otajstvo bilo vidljivije i djelotvornije u konkretnosti življenja.

Temeljni ustroj Crkve naznačen je u Novome zavjetu. Unutar jedinstva Božjega naroda postoji zajedničko dostojanstvo po sakramentalnome preporodu u Kristu, po zajedničkoj milosti i po zajedničkome pozivu na svetost. U tome zajedništvu prepoznaju se pojedini zaređeni službenici te Kristovi vjernici laici u svome specifičnom poslanju. Životu i svetosti Crkve pripadaju i oni koji se prihvaćanjem evanđeoskih savjeta potpuno daruju Bogu. Zajednica vjernika, usko povezana s pastirima od Krista postavljenima, živi od navještaja Radosne vijesti, od posvećivanja sa-

kramentima i od svoga poslanja u svijetu koje se osobito ističe kršćanskom ljubavlju, očitovanom prema svim potrebitima.

3. Svaka biskupija i biskup povezani su s *rimskim biskupom, Petrovim nasljednikom*, u kojemu je Krist postavio načelo te *trajni i vidljivi temelj jedinstva vjere i zajedništva*. Stoga će Sinoda u svakom svojem specifičnom pitanju voditi brigu o općim smjernicama Crkve, kako bi jačala svoje zajedništvo i jedinstvo cijele Crkve.

Zagrebačka nadbiskupija dio je Božjega naroda koji je povjeren na pastoralnu brigu zagrebačkomu Nadbiskupu »u suradnji s prezbiterijem, tako da, prianjajući uz svojeg pastira koji ga po evanđelju i euharistiji sabire u Duhu Svetome, tvori partikularnu Crkvu u kojoj uistinu jest i djeluje jedna, sveta, katolička i apostolska Crkva«¹⁹.

U odnosu na vrijeme kada je najavljena i započeta priprema Druge sinode Zagrebačke nadbiskupije, obradovani smo ponovnom uspostavom Sisačke biskupije bulom »*Antiquam fidem*« od 5. prosinca 2009., te uspostavom Bjelovarsko-križevačke biskupije, bulom »*De maiore spirituali bono*« od 5. prosinca 2009., na dotadašnjemu području Nadbiskupije. Nakon te važne promjene, Zagrebačka nadbiskupija sada ima dvjesto šest župa, ustrojenih unutar pet arhiđakonata i dvadeset i jednoga dekanata.

Sinodska rasprava o tematskoj cjelini *Crkva zagrebačka u zajedništvu svoga poziva* usredotočena je na: nadbiskupijska tijela, župu, obitelji, crkvene službenike, posvećeni život te vjernike laike.

4. Sinoda se odvija i u *posebnome kulturološkom kontekstu* koji nosi obilježja suvremenosti, osobito europske kulture. Crkva danas živi svoje poslanje pedeset godina nakon Drugoga vatikanskog koncila i dvadeset godina nakon objavljivanja Katekizma Katoličke Crkve, zahvalna za ta uporišta koja su joj izvor nadahnuća i usmjerenosti unutar nastojanja nazvanih *novom evangelizacijom*. Njome se pokušava pronaći nove putove i metode naviještanja i svjedočenja vjere, ali ponajviše pobuditi novi žar u otkrivanju i predlaganju snage Radosne vijesti za suvremenoga čovjeka koji živi u mnoštvu ponuda i u procesima često prepoznatima kao vi-

¹⁹ ZKP, kan. 369; usp. CD, 11.

šestruka »kriza«. Premda se neposredno očituje kao gospodarska, politička i kulturološka, ona je ponajprije »kriza duha«, izrasla iz pogrješnih postavki prema pitanju Boga, što se nužno odražava na pitanja o čovjeku.

Razdoblje u kojemu živimo *isprepleteno je pokušajima osiguravanja boljitka snažnim tehnološkim razvojem koji nije praćen transcendentnim vrijednostima*. Potvrđuje se istina da, ako čovjek nema uporišta u nečemu što čovjeka nadilazi; ako nema utemeljenosti u smislu koji čovjeku objavljuje odakle je i na što je pozvan, tada je teško izaći iz tjeskobe ovozemaljskoga. Nedostatnost smisla koja je u sukobu s Bogom i transcendencijom nužno vodi u idolatriju stvari, otkrivajući uvijek nove oblike ovisnosti.

Kršćanska se vjera susreće s višeslojnim pojavama sekularizma, odnosno s pokušajima zatvaranja čovjekova života u zemaljsko i prolazno. Fenomen sekularizacije i sekularizma zapadne civilizacije, u kojoj su jasno vidljiva obilježja kršćanskoga identiteta, neki autori nazivaju »novim poganstvom«. Ta pojava posebna je po tome što se razvija nakon evangelizacije; dakle, ne kao ranije u prošlosti, kada je kršćanstvo prvi put dolazilo u dodir s kulturama i ideologijama koje nisu susrele kršćanstvo. Tako je u središtu tih strujanja često baš odmak od kršćanstva. Zbog toga se *u napetosti kršćanskih vrijednosti i novih ideologija* događa mnoštvo proturječnosti, kao što je napetost između slobode vjeroispovijesti i pokušaja guranja vjere u sferu privatnosti. Ta se napetost na osobit način očituje na području društvenih pitanja, među kojima, ne bez razloga, pozornost privlači *pitanje odgoja i obrazovanja, kao i odnos prema instituciji obitelji*; zadire se u temelje ljudskoga postojanja, osporavajući vrijednosti kršćanske antropologije.

5. U svemu tome *djelovanje Crkve ostaje proročkim znakom*, jer uvijek upozorava na istinska i bitna pitanja, ne ostajući samo na njima, nego pokazujući da kršćanstvo u sebi nosi odgovor u Isusu Kristu u svim okolnostima i vremenima. Novi pristupi naviještanja i življenja vjere nalaze se i pred zabrinjavajućim nepoznavanjem vjere (»vjerskom nepismenošću«), kao i pred činjenicom da se vjeru ne može pretpostavljati kao sociološku datost.

Dok je u prošlosti bilo moguće prepoznati cjelovitost kulturenoga tkiva koje je bilo oblikovano vjerom, danas živimo u vre-

menu u kojemu se vjera propituje na drukčiji način, jer se područje racionalnih sigurnosti suzuje na ono što je vezano uz suženu znanstvenost.²⁰ Osim toga, *današnjemu društvu nedostaju nužni prepoznatljivi oslonci* te stoga ne čudi da nema jedinstva i društvene sveobuhvatnosti, nego možemo govoriti o policentričnosti kulture s više podsustava koji se predstavljaju samodostatnima.

Jedno od važnih obilježja suvremenosti svakako je *pitanje komunikacije* koja je također u krizi. Nove tehničke mogućnosti očito mijenjaju ne samo način komuniciranja, nego i samo komuniciranje. To se odražava i na način ostvarivanja zajedništva, uporabu govora, kao i na pitanje međusobnoga razumijevanja koje je narušeno zbog toga što se dostatno ne gaji briga za dubinu i otajstvo komuniciranja na svim razinama. Riječi bez pravoga značenja stvaraju *krizu zajedništva* koja pak rađa usamljenike, pri čemu se razvija individualizam i izoliranost te otuđenost pojedinaca. To se nužno odražava na udaljavanje među bračnim parovima; u obitelji; u školi; u župi; između generacija; pred Bogom. I zbog toga se od istinskih odnosa često bježi u oblike života koji ne traže trajnost, odgovornost, stabilnost i vjernost.

Sve to ostavlja tragove i u životu vjernika. Zbog toga Sinoda, ponovno otkrivajući vrijednosti dara vjere, crkvenosti i njezinih oblika življenja i djelovanja – među kojima posebno vrijedno mjesto imaju župe – postaje mjestom učvršćivanja kršćanskih vrijednosti i poziva u sadašnjemu vremenu.

²⁰ Usp. BENEDIKT XVI., *Govor predstavnicima znanosti*, Sveučilište u Regensburgu, 12. rujna 2006.

1. OBILJEŽJA I POSEBNOSTI ZAGREBAČKE NADBISKUPIJE

6. Zagrebačka nadbiskupija u svome je povijesnom hodu imala iznimno poslanje koje se u novim okolnostima očituje jednakom snagom. Njezina važnost u prošlosti za život hrvatskih vjernika poticaj je i smjerokaz za nove prilike. U suvremenim složenostima društvenoga života Zagrebačka nadbiskupija živi posebnost ne samo po tome što je najveća u Hrvatskoj, nego i po tome što njezin najveći dio čine vjernici grada Zagreba, glavnoga grada Republike Hrvatske, sa svim izazovima i specifičnostima suodnosa velegrada i ostalih dijelova Nadbiskupije. Tomu treba pridodati činjenicu da se na području Nadbiskupije nalazi *bogatstvo i raznolikost crkvenoga života te sve sastavnice kulturnoga i društvenoga života naše Domovine.*

Naime, na području Zagrebačke nadbiskupije nalazi se Apostolska nuncijatura Svete Stolice u Republici Hrvatskoj, sjedište Hrvatske biskupske konferencije, njezinih ustanova i tijela, kao i Vojni ordinarijat. U Nadbiskupiji djeluju gotovo sve redovničke zajednice koje su prisutne u Hrvatskoj, crkvene udruge, pokreti i zajednice, crkvene i katoličke visokoškolske i školske te odgojne ustanove, medijske i izdavačke kuće. U njoj je prisutna raznolikost crkvene prisutnosti i zauzetosti na svim crkvenim razinama. Nadbiskupija također povezuje Crkvu u Hrvatskoj s vjernicima izvan Domovine. U novije su vrijeme i sam grad Zagreb, ali i drugi dijelovi Nadbiskupije, doživjeli svoje nove razvojne oblike, na što je Nadbiskupija odgovorila osnivanjem novih župa i stvaranjem nove prisutnosti svoga djelovanja.

7. Osim toga, na području su Nadbiskupije *sjedišta središnjih državnih institucija i predstavnika vlasti* (sjedište Hrvatskoga sabora, predsjednika države i Vlade Republike Hrvatske), kao i ostale najvažnije institucije političkoga, odgojno-obrazovnoga, kulturnoga, gospodarstvenoga, diplomatskoga, vojnoga, društvenoga, medijskoga i športskoga života. Prisutnost mnogih zdravstvenih ustanova također otvara nova i nezaobilazna područja kršćanskoga djelovanja. Nadalje, prisutnost drugih Crkava, kršćanskih zajednica te drugih

religijskih zajednica otvara putove dijaloga i suradnje na raznim područjima.

Sve to navodi na zaključak o specifičnostima koje obilježuju Nadbiskupiju te o obvezama uzimanja u obzir tih datosti u pastoralnome djelovanju. Na Nadbiskupiji *se odražava cjelokupnost života Crkve u Hrvata*, ali ujedno *i snaga koja živi u svetosti Crkve*. Zagrebačka nadbiskupija, s osobitim ponosom i snagom utjehe, čuva spomen na svetačke uzore, od kojih spominjemo samo pastire: blaženoga Augustina Kažotića i blaženoga Alojzija Stepinca. Osim njih, snagu naše vjere nose kršćanski muževi i žene koji su nesebično svjedočili i svjedoče svoju privrženost evanđelju i Crkvi.

Razmišljajući o Nadbiskupiji, nužno je uvidjeti mogućnosti koje su nam povjerene, koje su oblikovane iz naraštaja u naraštaj, te i danas biti svjesni da Zagrebačka nadbiskupija svoj pastoral razvija misleći na sve životne dobi, na posebnosti ozračja predškolskih ustanova, škola, posebnih ustanova, sveučilišta, svijeta umjetnosti, znanosti, ekumenizma i međureligijskoga dijaloga, gospodarstva, politike i dr., s posebnom osjetljivošću prema karitativnomu djelovanju i blizini Crkve svima koji su u potrebi.

U svemu tome poznata nam je važna služba nadbiskupa s kojim je Nadbiskupija povezana u molitvi i u višeslojnoj suradnji. Nadbiskupova pastoralna briga o svim povjerenim mu vjernicima izvršuje se osobito po službi svećenikâ koji »pod biskupovim autoritetom posvećuju i vode povjereni im dio Gospodnjega stada«²¹.

Osobita povezanost Zagrebačke nadbiskupije s općom Crkvom očituje se i u kardinalskome dostojanstvu koje je dano zagrebačkomu nadbiskupu, a čime i sama Nadbiskupija postaje nositeljicom veće odgovornosti i brige za sveopće poslanje Crkve. Kao metropolijsko središte, Zagrebačka nadbiskupija nosi odgovornost i zadaće koje ujedinjuju Crkvu i njezino poslanje u Zagrebačkoj crkvenoj pokrajini.

U upravljanju biskupijom, a »osobito u vođenju pastoralne djelatnosti, u obavljanju biskupijske uprave i u vršenju sudske

²¹ LG, 28.

vlasti«, nadbiskupu pomaže »biskupijska kurija«,²² odnosno ordinarijat.

8. Biskupijska kurija Zagrebačke nadbiskupije po pravnoj se tradiciji naziva *Nadbiskupski duhovni stol* (NDS), a njegov su ustroj, djelovanje i službe propisani i uređeni *Uredbom o Nadbiskupskom duhovnom stolu* od 10. veljače 2001.

Časne i drevne ustanove *Prvostolnoga kaptola zagrebačkog i Zbora prebendara zagrebačke prvostolnice* neizostavna su pomoć u pastoralnome djelovanju Nadbiskupije. U novim su crkvenim i društvenim okolnostima, kao važne nositeljice crkvenosti, pozvane usklađivati svoje ustrojstvo i rad prema novim crkvenim okolnostima i normama, što će pridonijeti novomu rastu i jačanju crkvenoga duha.

Osim njih, veliku važnost u Nadbiskupiji imaju one *ustanove i učilišta* kojima se putem odgoja i obrazovanja želi pridonijeti što kvalitetnijemu susretu vjere i kulture te njihovome uzajamnom prožimanju i pročišćavanju,²³ a iste pomažu nadbiskupu u vođenju pastoralne skrbi za Nadbiskupiju.²⁴ U tome poslanju iznimno važno mjesto imaju *Katolički bogoslovni fakultet, Hrvatsko katoličko sveučilište i Nadbiskupijski pastoralni institut*. Susret vjere i kulture pospešuju naročito nadbiskupijske izdavačke kuće *Glas Koncila i Kršćanska sadašnjost*.

Neizostavna važnost u Nadbiskupiji pripada i *sjemeništima* u kojima se svećenički kandidati odgojem i obrazovanjem potiču na izgradnju cjelovite osobe i to u području triju temeljnih dimenzija: ljudske, duhovne i intelektualne²⁵ te se pripremaju za službu naučavanja, slavljenja i pastoralnoga upravljanja.²⁶

Da bi u potpunosti ostvarivala poziv i poslanje, uz naviještanje/evangelizaciju (kerigmu) i slavljenje (liturgiju), Zagrebačka nadbiskupija prepoznaje i svoju *službu kršćanskoga služenja* (dijakonije) koje predstavlja opredijeljenost ili osobit oblik povlaštenosti u oživotvorenju kršćanske ljubavi. Služenje se ne iscrpljuje

²² ZKP, kan. 469.

²³ Usp. GE, 12.

²⁴ Usp. ZKP, kan. 469.

²⁵ Usp. OT, 4, 11.

²⁶ Usp. LG 28; KKC, 1592.

samo u onome što se razumijeva pod institucijom *Caritasa*, već se primjenjuje i na društvenu odgovornost i zauzetost pa stoga i na način života i odluke koje u skladu s time treba donositi u svezi s vlasništvom i upotrebom dobara.²⁷

9. Budući da je Zagrebačka nadbiskupija povjerena pastoralnoj brizi Nadbiskupu u suradnji s prezbiterijem, a u povezanosti sa svakim vjernikom Nadbiskupije, kao važna zadaća javlja se potreba za zajedničkim pastoralnim djelovanjem. To su prepoznali i vjernici, sudionici predsinoških rasprava, kao jednu od bitnih zadaća Druge sinode Zagrebačke nadbiskupije – *nastojanje oko jedinstvenoga pastoralnog djelovanja* u Nadbiskupiji i razvijanja bolje koordinacije već postojećega pastora na župnim i dekanatskim razinama. Time bi se razvila i međusobna suradnja koja prije svega služi izgradnji zajedništva; omogućilo bi se i dublje prožimanje vjere i služenja ljudima.

Narav Crkve takva je da svatko komu je stalo do postizanja određenoga cilja, koristeći se evanđeoskim putovima, može pronaći svoje mjesto. Osim toga, uvijek se u pojedinim zajednicama nađu i vjernici posebno mjerodavni za neko područje te će kao takvi svojom stručnošću, savjetom, kritikom, prijedlogom pridonijeti kvalitetnijemu pastoralnom djelovanju.

U svim pastoralnim promišljanjima, planiranjima i nastojanjima važno mjesto pripada *Nadbiskupijskomu pastoralnom institutu*, osnivanje kojega je plod sinodskoga hoda (2007.). On sadrži nastavno-obrazovne, a po potrebi i istraživačke odlike. Upravo se u suradnji Instituta s pastoralnim uredima NDS-a može primjereno analizirati postojeće stanje života u Nadbiskupiji te na temelju toga ukazivati na prioritete unutar pastoralnoga djelovanja i okvirno promišljati o pastoralnim koracima koje treba primijeniti na konkretnost nadbiskupijskih okolnosti koje se očituju u stanovitoj raznolikosti, ovisno o područjima.

S obzirom na *teritorijalno ustrojstvo Zagrebačke nadbiskupije*, pozitivnom se očitovala podjela na pastoralne regije i briga za pojedine regije, što dolazi do izražaja u češćim biskupskim pohodima župnim zajednicama u prigodi pojedinih slavlja i susre-

²⁷ Usp. SRS, 42.

ta. Isto tako pokazala se potreba snažnijega definiranja mjesta i uloge arhiđakonata u cjelovitosti nadbiskupijskoga pastorala. U Nadbiskupiji također valja istaknuti posebnost mjesta i pastoralne naravi u gradu Zagrebu.

10. Da bi vršila svoje poslanje, Crkvi su, kako na općoj tako i na mjesnoj razini, potrebna *vremenita ili materijalna dobra*, i to za izgradnju i uređenje crkvenih prostora, osobito liturgijskih, za uzdržavanje klera i drugih službenika te za vršenje apostolata i dobrotvornosti, napose prema siromasima i ljudima u životnoj oskudici.²⁸ Stoga važno mjesto u crkvenome životu treba imati pitanje uporabe materijalnih dobara i upravljanje njima. Kao i u svemu ostalome u Crkvi, i u tome se pitanju radi o izražaju duhovnosti, ljubavi prema Kristu i Crkvi.

Nakon sloma komunističkoga režima koji Crkvi nije dopuštao javno djelovanje i nakon oduzimanja Crkvi onih sredstava kojima je bila djelotvorna u društvenome životu, u osamostaljenoj Hrvatskoj potpisana su četiri ugovora između Svete Stolice i Republike Hrvatske. U tim novim okolnostima Zagrebačka je Crkva, prema smjernicama Drugoga vatikanskog koncila i odredbama ZKP-a, godine 2000. ušla u *proces napuštanja nadarbinskoga sustava* i uspostavila novi sustav upravljanja vremenitim dobrima, pa tako i način uzdržavanja klera te drugih crkvenih službenika. Taj proces kojim se želi povećati pravičnost i solidarnost treba privesti završetku i jačati njegovu učinkovitost.

Biskupi Zagrebačke crkvene pokrajine, govoreći o vremenitim dobrima Crkve, propisali su svojim Pismom od 7. studenog 2000.²⁹ način provedbe novoga financijskog sustava te istaknuli da »sustav polazi od odgovornosti svega Božjeg naroda za poslanje Crkve da naviješta Isusovu Radosnu vijest. Stoga se on temelji na materijalnome doprinosu svakoga vjernika za svoju Crkvu, iz kojega se uzdržavaju i njezini službenici.«³⁰

11. Oni kojima je povjereno upravljanje crkvenim dobrima, trajno vodeći brigu o naravi poslanja Crkve, imaju *trostruku zadaću*: čuva-

²⁸ Usp. AA 8; PO 17; LG 8; ZKP, kan. 1254 §2.

²⁹ Usp. SVZN, 87 (2000.) 5, 189-190; 196-200.

³⁰ SVZN, 87 (2000.) 5, 189.

ti cjelovitost vrijednosti imovine i poboljšavati imovinsko stanje, sa sviješću da su ta dobra stjecana u prethodnim vremenima uz mnoštvo žrtava i odricanja vjernika; nastojati brižno gospodariti tom imovinom te ju koristiti u skladu s crkvenim propisima.

Iznimno je važno ne zaboraviti da je temelj stjecanja crkvenih dobara uvijek dobrohotnost i darivanje vjernikâ koji su tijekom povijesti, a to isto čine i danas, svojim darovima Crkvi očitovali svoju vjerničku pripadnost i povjerenje koje nove naraštaje poziva na odgovornost.

Posebno je važno u Božjemu narodu *razvijati ispravnu svijest o materijalnim dobrima* koja su u vlasništvu Crkve, kako bi – u evanđeoskoj nenavezanosti na materijalno – razvijali duh crkvenosti i uvidjeli svoju suodgovornost, poznajući sve potrebe s kojima se suočava naša mjesna Crkva.

Na praktičnoj razini pokazala se potreba izrade detaljnih i objedinjenih popisa imovine župa i drugih pravnih osoba Zagrebačke nadbiskupije, osobito nekretnina, kako bi se – uključivši mišljenje pastoralnih i ekonomskih vijeća – lakše usmjeravalo buduće djelovanje i osmišljavalo projekte koji će pomoći razvijanju spektra pastoralala, misleći pritom kako na neposredne potrebe ljudi, tako i na dalekosežnije projekte, osobito karitativne i odgojne naravi.

2. ŽUPA

12. Župa, »zajednica vjernika trajno ustanovljena u partikularnoj Crkvi, za koju je pastirska briga, pod vlašću dijecezanskoga biskupa, povjerena župniku kao njezinu vlastitom pastiru«³¹ mjesto je na kojemu se na najkonkretniji i na najneposredniji način ostvaruje *osnovno poslanje Crkve*: naviještanje Božje riječi, slavljenje euharistije i drugih sakramenata, zajedništvo i služenje. U župi se ostvaruje proces kršćaninove identifikacije s Crkvom; u njoj se novi članovi pritjelovljuju Crkvi; u njoj žive sve kategorije župljana i ostvaruju se svi stupnjevi crkvenosti.

Više župa, radi promicanja pastoralnih zadaća, povezano je u teritorijalne jedinice, dekanate,³² a partikularno pravo Zagrebačke nadbiskupije poznaje i povezanost više bližih dekanata u arhiđakonate te arhiđakonata u pastoralne regije.

Kao zajednica vjernika »*trajno* ustanovljena« (*stabiliter constituta*) u partikularnoj Crkvi, župa predstavlja prvi i redoviti oblik življenja u Crkvi pa je stoga župa prvi i redoviti oblik pastorala koji povezuje, usmjerava i integrira sve oblike zajedništva i poslanja koji se ostvaruju u zajednici vjernika. Unatoč promijenjenim društvenim okolnostima, koje traže i potiču nove odgovore i načine djelovanja, župa ostaje temeljni oblik zajedništva i poslanja koje se ostvaruje u Crkvi.

13. Da bi se župna zajednica očitovala kao zajednica vjere, potrebno je, prije svega, *graditi zajedništvo iz otajstvene povezanosti s Kristom* i njegovim darom spasenja. Župa nije tek organizirana »zajednica vjernika«, nego »zajednica vjere« u kojoj se postaje vjernikom i članom Crkve. Slavlja sakramenata inicijacije jesu trenutci u kojima se, po djelotvornoj snazi Božjega Duha, rađa Crkva, pa župa svoje počelo i snagu života uvijek pronalazi u otajstvu Krista, koje se uprisutnjuje i aktualizira u sakramentima Crkve. Župno zajedništvo vjere živi od i iz Kristova dara koji se trajno daruje u svetim

³¹ ZKP, kan. 515 §1.

³² Usp. ZKP, kan. 374.

sakramentima, posebice u slavlju euharistije – spomenčina njegova vazmenoga otajstva.

Da bi prepoznala svoje zadaće i svoje poslanje, župa mora ponajprije otkriti svoju *pozvanost* i *utemeljenost* u Kristu, koji je uvijek ondje gdje su dvojica ili trojica sabrana u njegovo ime (usp. Mt 18, 20). Duh crkvenosti živi ondje gdje se nastoji otkriti i živjeti dar vjere i gdje se Kristovo evanđelje prepoznaje kao zajednički životni put.

Iz življenja primljenoga dara vjere rađa se *duhovnost zajedništva* koja je, između ostaloga, »sposobnost da se vidi poglavito ono što je pozitivno u drugome te da se to prihvati i vrjednuje kao Božji dar: 'dar za mene', a ne samo dar bratu koji ga je izravno primio. Duhovnost zajedništva konačno znači znati 'dati prostora' bližnjemu, noseći 'jedni bremena drugih' (Gal 6, 2).«³³

14. *Upravljanje župom povjerenom je župniku koji vodi pastoralnu brigu za predanu mu zajednicu pod vlašću dijecezanskoga biskupa.*³⁴ Župnik, kao i svaki svećenik, služitelj je (*minister*) Crkve, uvijek vođen željom da se u Crkvi očituje i istinski živi otajstvo (*mysterium*) Božje blizine i njegova čovjekoljublja. Kad god je to potrebno, župniku se u vršenju pastoralne službe može pridružiti jedan ili više župnih vikara.³⁵ Ako je zbog nedostatka svećenika ili zbog nekoga drugog razloga teško osigurati prisutnost svećenika u svakoj župi, moguće je jednomu župniku povjeriti brigu za više susjednih župa.³⁶

Među zadaćama župnika je i poticanje vjernikâ da i oni »vode brigu za župnu zajednicu, da se osjećaju članovima i biskupije i opće Crkve, da sudjeluju u djelima kojima se promiče zajedništvo ili da ih podupiru«³⁷. Tako župniku u unaprjeđivanju pastoralne djelatnosti u župi *pomažu vjernici, okupljeni u župnome pastoralnom vijeću*, dok mu u upravljanju materijalnim župnim dobrima *pomaže župno ekonomsko vijeće*.³⁸ U animiranju i vođenju religiozno-

³³ NMI, 43.

³⁴ ZKP, kan. 519.

³⁵ Usp. ZKP, kan. 545 §1.

³⁶ Usp. ZKP, kan. 526 §1.

³⁷ ZKP, kan. 529 §2.

³⁸ Usp. ZKP, kan. 536-537.

odgojnoga i katehetskoga rada u župnoj zajednici posebnu ulogu imaju *vjeroučitelji i katehete*.³⁹

Pojedine zadaće i načini pastoralnoga djelovanja povjeravaju se posebnim skupinama, koje djeluju u okviru zajedničkoga planiranja i odgovornosti za župnu zajednicu. Sve skupine – na primjer: zborovi pjevača, liturgijski služitelji (čitači, akoliti), biblijska, karitativna i druge skupine – dijele zajedničku brigu i odgovornost za zajedništvo župe i za životnost njezina poslanja, nastojeći uvijek da svi članovi zajednice vrhunac i izvor zajedništva pronađu u nedjeljnome slavlju euharistije.

15. U predsinodskim raspravama istaknuta je vrijednost župnoga djelovanja i zajedništva te se naglašava da je veliku pozornost potrebno posvetiti upravo *obnovi župe kao »temeljne crkvene zajednice«*. Primjećuje se da župa istinski živi ondje gdje se vjernici laici angažiraju kao odgovorni članovi Crkve, a dar vjere žive »osjećajući župu« i stavljajući se na raspolaganje njezinu poslanju. Tako se upravo u župi susreću *sensus fidei* i *sensus Ecclesiae*, osjećaj vjere i crkvenosti.

Uslijed raznih društvenih okolnosti, koje ostavljaju traga na životu župnih zajednica, uočavaju se različite potrebe župa, pa i *razni »tipovi« župa*, kao što su: gradske i seoske župe, župe s velikim brojem djece i župe u kojima prevladava starije stanovništvo, župe sa starosjedilačkim stanovništvom i župe izrasle iz novih migracija (kao što su mnoge prigradske župe). Unatoč tim razlikama, koje zahtijevaju različite oblike pastoralnoga zauzimanja, župa u svim okolnostima ostaje *jedinstvena* u svome pozivu, postojanju i poslanju, to jest ona treba: omogućiti oblikovanje i rast vjere za svakoga krštenika te ga, u ljepoti zajedništva Crkve, učiniti svjedokom Krista u svijetu. Osobito se prepoznaje i ističe potreba stvaranja župnoga zajedništva u župama koje su u posljednje vrijeme, zbog ratnih napada na Hrvatsku i Bosnu i Hercegovinu u devedesetim godinama prošloga stoljeća i dalekosežnih posljedica toga protuhrvatskoga nasilja, »nastale« dolaskom stanovništva iz različitih krajeva, s različitim kulturnim i vjerničkim tradicijama.

³⁹ Usp. RNE, 70.

Premda se župa u svim okolnostima pokazala dragocjenim susretništem, prostorom humanosti i ljubavi, ozračjem ostvarivanja najdubljih ljudskih potreba, ima mišljenja da su župe, kao oblik života i poslanja u Crkvi, izgubile svoju svježinu te da u suvremenim životnim prilikama više ne odgovaraju svojoj prvotnoj zadaći. Takve primjedbe dolaze poglavito iz onih sredina u kojima je život župe sveden uglavnom na redovita sakramentalna slavlja i čine pobožnosti te na osnovnu sakramentalnu katehezu. *Među primjedbama i poteškoćama* navodi se: nedostatnost zajedništva između zaređenih službenika i vjernika laika; siromašna ponuda duhovnih sadržaja u župi; nedovoljna aktivnost župnih vijeća; nespremnost svećenika za zauzetost izvan »redovitih« i osnovnih zadaća; nedostatak osjećaja pripadnosti župi i odgovornosti za kršćansko poslanje u župi; nespremnost za angažman većega dijela vjernika laika; otuđenost mnogih vjernika od župne zajednice; nedovoljno međusobno poznavanje vjernika, osobito u gradskim župama.

16. Imajući u vidu suvremene društvene okolnosti, osjeća se potreba isticanja *ekleziološkoga identiteta župe* te približavanja pravog značenja župne zajednice svim vjernicima. U tome je smislu potrebno učiniti sve da se životnost župe obnavlja i raste u svim segmentima kršćanskoga djelovanja i poslanja: u slavlju euharistije i drugih sakramenata; u zajedništvu molitve; u karitativnoj brizi i odgovornosti za potrebite, osobito za: siromašne, bolesne, nemoćne i osamljene; u službi poučavanja i produbljivanja kršćanske vjere putem kateheze, kako djece tako i odraslih; u nastojanju da vjernici imaju mogućnost trajno se obogaćivati u duhovnosti i u znanju o svojoj vjeri; u hodočašćima koja snažno obnavljaju zajedništvo i pobožnost; u spremnosti za kršćansku zauzetost u društvu, na svim razinama društvenoga i političkoga života. U tu svrhu potiče se pokretanje raznih »skupina« u župi, redovitih oblika trajne formacije i rasta u vjeri, prigodnih susreta, predavanja ili drugih oblika djelovanja.

Suradnicima u župi, osobito voditeljima pojedinih skupina i nositeljima posebnih zadaća, potrebno je omogućiti primjerenu osposobljenost za te zadaće, a što se lakše ostvaruje na razini dekanata ili arhiđakonata.

Potrebno je voditi računa i o *župnim prostorijama* koje bi trebale odgovarati župnim potrebama; osim liturgijskoga prostora (crkve), trebaju postojati i mjesta za poučavanje (za župnu katehezu), za djelovanje pojedinih skupina, za zajedništvo (doživljavanje župe kao doma), za pomaganje potrebitima. Uočava se da je izgradnja »pastoralnih centara« u nekim župama, osobito »mlađim«, uvelike pridonijela rastu zajedništva i oblikovanju novih oblika življenja vjere i župnoga angažiranja. Susretljivošću župnika i župnih suradnika prema svim vjernicima te raznolikošću duhovnih sadržaja moguće je postići da se svi vjernici u župnim prostorijama osjećaju istinskom obitelji Crkve.

17. Da bi župa bila prepoznata kao središte života i zajedništva Crkve, ona treba biti ponajprije *mjesto susreta u vjeri*, mjesto istinskoga pronalaska Boga i braće u vjeri. Vjernici su pozvani »živjeti župu«, doživljavajući je kao mjesto prvoga navještaja vjere, kršćanske inicijacije i trajnoga rasta u vjeri. U novim okolnostima, kada u mnogim slučajevima izostaje uloga obitelji u vjerničkome odgoju, župa se iznova otkriva kao osnovna i glavna crkveno organizirana evangelizacijska zajednica.⁴⁰

Napredak i rast *u vjeri unutar župne zajednice ovisi u prvome redu o svećenicima* – župnicima i župnim vikarima. Iako su, prema koncilskoj ekleziologiji, i pripadnici kleričkoga staleža, i vjernici laici, i pripadnici ustanova posvećenoga života zajedno pozvani graditi crkveno zajedništvo, živjeti u pozornome slušanju Riječi Božje i stavljajući vlastite darove na raspolaganje svima,⁴¹ ipak specifičnosti svećeničkoga služenja, po snazi svetoga reda, pripada: izgrađivanje, upravljanje, predvođenje i animiranje povjerenih im zajednica te briga za vjernike na osobnoj razini kako bi sve aktivnosti u zajednici služile odgajanju ljudi u postizanju kršćanske zrelosti. Nositelji odgovornosti za župu pozvani su radosno ostvarivati svoje poslanje, pružati primjer osobne molitve, osobno pratiti vjernike u njihovu rastu u vjeri te im svjedočanstvom života biti primjer i potpora.

⁴⁰ Usp. RNE, 69.

⁴¹ Usp. CL, 20.

18. Osjeća se da je u pastoralnome radu nužno uložiti *više truda glede odraslih vjernikâ*, poglavito s pomoću onih oblika djelovanja koji smjeraju prema obitelji kao mjestu intimnoga i životnoga življenja vjere i zajedništva u Kristu. Potrebno je tražiti načine kako poticati veću suradnju i odgovornost za zajedništvo u župi, kako prikladno osposobiti i uključiti vjernike laike za radosno prihvaćanje pojedinih služba i zadaća u župi, kako promicati potrebne oblike dragovoljstva koje vjerno svjedoči pripadnost Crkvi i njezinu poslanju.

Djelovanje raznih skupina i »zajednica« u župi ima zadaću pospješiti i razviti pojedine vidike poslanja župne zajednice, razviti darove koji su dani da budu ures licu Crkve te djelotvornije odgovoriti na pastoralne potrebe nekih skupina vjernika. Zato župa nije samo »mjesto okupljanja« pojedinih skupina, nego okvir u koji se ucjepljuju njihove inicijative i oblici poslanja. Životnost vjere i zajedništva u župi služi da svi vjernici otkriju svoje kršćansko poslanje, a župu kao mjesto u kojemu se pročišćuje i u slavlju Kristova otajstva hrani život vjere i snaga poslanja. U djelovanju bilo koje skupine u župi odlučujući je *kriterij crkvenosti*, to jest da su svi dijelovi župne zajednice uključeni u život iste župne cjeline te da se ni na koji način ne promiču podjele ili stvaranje dojma o različitoj vrijednosti (vjernički »elitizam«), jer je upravo podijeljenost najveći eklezijalni grijeh.

Posebna briga treba biti usmjerena *prema onim članovima zajednice koji su se udaljili od života vjere* te žive kao da Boga nema ili kao da ga nikada nisu upoznali. Jedan od vidika ostvarenja zajedništva zasigurno je i *potrebna skrb za siromašne, bolesne i starije* u župi, za osobe u raznim nevoljama za koje često ni ne znamo. Takvi oblici poslanja usmjereni su i koordinirani putem župnoga *Caritasa*, zatim putem pastora osoba s posebnim poteškoćama te putem solidarnosti sa svim potrebitima.

19. Svjesni činjenice da župa nije samo pravni subjekt, nego poglavito zajednica osobâ bez kojih taj pravni subjekt činjenično ne bi egzistirao, može se reći da je *zajednica* ta koja prati osobu, a osoba ona koja se u nju ugrađuje. Premda postoje i *personalne župe*, koje se osnivaju zbog obreda, jezika, narodnosti vjernika ili nekoga drugog razloga, *župe su redovito ustrojene teritorijalno*. Tako

se svim vjernicima omogućuje pripadnost kršćanskoj zajednici i mjesto njihova kršćanskoga djelovanja i poslanja te su svi vjernici određenoga područja *na jednak način* povezani u jednu obitelj, župu. Župa, dakle, obuhvaća sve Kristove vjernike s određenoga područja, neovisno o njihovom društvenom položaju, stupnju obrazovanja, duhovnoj zrelosti, o duhovnim nagnućima i interesima. Teritorijalni ustroj govori također o ukorijenjenosti Crkve u svijet te o odgovornosti kršćana za životne uvjete, za društvena pitanja, za politiku, za kršćansko lice društva u kojemu kršćani žive. Životnost župe treba se očitovati i na licu društva.

Vrijedna su pohvale *nastojanja župa u raznim oblicima međužupne suradnje*, kao što su: zajednička slavlja i pobožnosti, stvaranje zajedničkih i komplementarnih pastoralnih programa, pomoć susjednih župa u prigodi posebnih slavlja, zajedničke inicijative, suradnja i uzajamna pomoć svećenika na području dekanata, susreti pjevačkih zborova i ministranata, susreti mladih, prigodne tribine, hodočašća i proštenja, natjecanja župnih športskih skupina, organiziranje kulturnoga života, osnivanje raznih udruga i društava. Ponegdje se i kateheza za određene skupine vjernika održava objedinjavanjem skupina iz susjednih župa.

Osobito je pak važno da župe surađuju sa školama te nastoje biti prisutne u *odgoju i obrazovanju djece*. Zbog toga su pohvalni primjeri župa koje imaju predškolske ustanove, što je poticaj i drugima da osnivaju ustanove koje skrbe o najmanjima.

20. *Osjeća se potreba bolje povezanosti župe sa središnjim ustanovama Nadbiskupije i zajedničkim pastoralnim programima, kao i potreba bolje koordiniranosti rada u župama, osobito unutar dekanata. Nedovoljna povezanost župa i sastavnica unutar župe vodi k otuđenju i zatvaranju vjernika ili njihovu okupljanju u izolirane i male skupine. Neki se vjernici zbog različitih razloga nisu »pronašli« u svojim župama pa odlaze u druge župe, u kojima pronalaze više angažmana ili se uključuju u pojedine skupine ili »zajednice«. Poneki se svećenici prema tim vjernicima ponašaju nedobronamjerno, kao da su oni veći »problem« od onih vjernika koji uopće ne dolaze na nedjeljnu misu i koji ne sudjeluju u životu župne zajednice.*

Osobito se ističe potreba veće zauzetosti i odgovornosti župa u zajedničkim i prigodnim nadbiskupijskim i nacionalnim pasto-

ralnim programima. Takvi programi pokazuju zajedničko poslanje Crkve te, na temelju njihove zaživljenosti u župnim zajednicama, mogu ujediniti snage i očitovati živost Crkve u pružanju pravih odgovora na važna društvena pitanja.

Glede suradnje u dekanatima, uočava se da ne postoji uvijek zajednički oblikovana i *ujednačena pastoralna praksa*, pa i u nekim pitanjima kanonsko-pravne naravi (uvjeti za kumstvo, obveze prema župi, način pripreme za sakramente). Neujednačenost stavova i pristupa pojedinim pastoralnim pitanjima, premda nije uvijek riječ o kršenju prava, stvara katkada velike poteškoće i vjernicima i pastoralnim djelatnicima. Stoga je potrebno razvijati bolju koordiniranost, osobito zajedničkim savjetovanjima, dogovorima i planiranjem.

3. OBITELJ - »KUĆNA CRKVA«

21. Govor o obitelji seže sve do izvještaja o Stvaranju. Obitelj »izvire iz one iste ljubavi kojom Stvoritelj grli stvoreni svijet«⁴². Bog Stvoritelj – želeći otajstvo svoga trojstvenog života podijeliti s čovjekom – stvorio ga je kao »muško i žensko« (usp. *Post* 1, 27) i povjerio mu posebnu zadaću za razvoj ljudske obitelji, *da u ljubavi i zajedništvu bude slika Njega – svoga Stvoritelja*.

To prvotno bračno i obiteljsko zajedništvo Sin Božji posvetio je svojim ulaskom u ljudsku povijest rodivši se u krilu svete obitelji Marije i Josipa.⁴³ Crkva, pak, po primjeru svoga Učitelja, »služenje obitelji smatra jednom od svojih bitnih zadaća. U tome smislu kako čovjek, tako i obitelj predstavljaju ‘put Crkve’.«⁴⁴

Trajno upisan u samo ljudsko biće, utemeljen na ljubavi, snagom koje živi i raste, »brak je sakrament Stvoritelja svemira [...], stvarno ‘su-stvoren’ s čovjekom, gdje muškarac i žena jedno drugo susreću i tako susreću i Stvoritelja koji ih je pozvao na ljubav«⁴⁵. Time je *bračna ljubav uzdignuta i preuzeta u božansku ljubav*, koju Krist trajno obnavlja svojim otkupiteljskim djelom, po djelovanju milosti i poslanju Crkve.⁴⁶ Osim što je vjerna, predana, požrtvovna i odgovorna, bračna je ljubav istom i plodna, *otvorena životu*. Supružnici su pozvani biti suradnici ljubavi Boga Stvoritelja u prenošenju i poštivanju dara ljudskoga života te svojim roditeljstvom biti otvoreni i prihvaćanju djece posvojenjem.⁴⁷

22. Osim općih izrijevaka Učiteljstva, o obitelji posjedujemo iznimnu dragocjenost, jer je papa *Benedikt XVI. tijekom svoga pohoda Hrvatskoj*, u Zagrebu, u lipnju 2011., uputio riječ upravo hrvatskim

⁴² IVAN PAVAO II., *Pismo obiteljima*, 2. veljače 1994., 2.

⁴³ Usp. KKC, 1655.

⁴⁴ IVAN PAVAO II., *Pismo obiteljima*, 2.

⁴⁵ BENEDIKT XVI., *Govor na susretu s mladima Rimske biskupije*, 6. travnja 2006.

⁴⁶ Usp. GS, 48-49; FC, 19-21.

⁴⁷ Usp. GS, 50-51; FC, 28-29; IVAN PAVAO II., *Homilija na slavlju Jubileja obitelji*, 15. listopada 2000.

obiteljima i tako ostavio uporišta i smjerokaz za obiteljski pastoral u Hrvatskoj. Izdvojamo nekoliko Papinih naglasaka.

U svome obraćanju predstavnicima cjelokupne društvene zajednice, svijetu kulture, politike, gospodarstva, sveučilišta, predstavnicima drugih religija, Benedikt XVI. istaknuo je obitelj kao mjesto oblikovanja savjesti i naznačio njezinu važnost za budućnost, pokazujući nam stanoviti *suvoremeni pastoralni okvir*:

»Oblikovanjem savjesti, Crkva daje društvu svoj dragocjeni prinos. Taj se doprinos počinje oblikovati u obitelji, a učvršćuje u župi, gdje se djeca i mladi uče produbljuvanju Svetog pisma, koje je 'veliki kodeks' europske kulture. Istodobno uče o smislu zajednice, utemeljene na daru, a ne na gospodarskom interesu ili na ideologiji, nego na ljubavi, koja je 'glavna pokretačka sila istinskog razvoja svake osobe i cijeloga čovječanstva' (CV, 1). Ta se logika besplatnosti, naučena u djetinjstvu i mladosti, potom živi u svakom okviru, u igri i u športu, u međusobnim odnosima, umjetnosti, u dragovoljnom služenju siromašnima i patnicima, a kada je jednom usađena, onda se može primjenjivati i u složenijim područjima politike i ekonomije, surađujući da jedan *polis* – grad, bude ugodan i gostoljubiv, da ne bude prazan, lažno neutralan, nego bogat ljudskim sadržajima, s izrazitom etičkom crtom. Vjernici laici su zapravo pozvani da tu velikodušno žive svoju izobrazbu, vodeći se načelima socijalnog nauka Crkve za istinsku laičnost, za socijalnu pravdu, za obranu života i obitelji, za slobodu vjere i odgoja.«⁴⁸

Oblikovanje u obitelji, učvršćivanje u župi, usvajanje i produbljuvanje Svetoga pisma, naglašenost dara, promicanje vrijednosti na načelima socijalnoga nauka Crkve okosnice su ne samo doprinosa kršćana društvenomu životu, nego i put ostvarivanja vlastitoga kršćanskog poziva.

23. Slaveći euharistijsko slavlje povodom prvoga *Nacionalnog susreta hrvatskih katoličkih obitelji*, Papa je hrvatskim vjernicima, katoličkim obiteljima, progovorio produbljujući misli o vrijednosti obitelji u životu Crkve i ljudske zajednice:

⁴⁸ BENEDIKT XVI., *Govor u Hrvatskome narodnom kazalištu*, Zagreb, 4. lipnja 2011.

»Želim izraziti koliko visoko cijenim [...] osjetljivost i zauzetost za obitelj, ne samo zbog toga što se ta temeljna ljudska stvarnost danas, u vašoj zemlji kao i drugdje, mora suočiti s teškoćama i prijetnjama, pa stoga ima i posebnu potrebu da se evangelizira i podrži, nego i stoga što su kršćanske obitelji temelj za odgoj u vjeri, za izgradnju Crkve kao zajedništva i za njezinu misionarsku nazočnost u najrazličitijim životnim situacijama. [...] Vaš svakodnevni rad odgajanja u vjeri novih naraštaja, kao i pripreve na brak i praćenje obitelji, glavni je put obnove Crkve, kojim se također oživljava društveno tkivo zemlje. Nastavite s tom raspoloživošću ovu vašu dragocjenu pastirsku zauzetost! [...] Dragi roditelji, trajno se obvezite učiti svoju djecu moliti, i molite s njima; približite ih Sakramentima, osobito Euharistiji.

[...] U današnjem je društvu više no ikad žurno potrebna nazočnost uzornih kršćanskih obitelji. Moramo na žalost ustanoviti, da se, posebno u Europi, širi sekularizacija koja Boga života gura na rub te donosi rastuću razjedinjenost obitelji. Apsolutizira se sloboda bez odgovornosti za istinu, i njeguje se, kao ideal, individualno dobro preko potrošnje materijalnih dobara te površnih iskustava, ne vodeći računa o kvaliteti odnosa s osobama i o najdubljim ljudskim vrijednostima; ljubav se svodi na sentimentalni osjećaj i zadovoljavanje nagonskih poriva, bez nastojanja da se stvore trajne veze međusobne pripadnosti i bez otvorenosti životu. Pozvani smo da se odupremo tom mentalitetu! Uz riječ Crkve, veoma je važno i svjedočenje te zauzetost kršćanskih obitelji, vaše konkretno svjedočanstvo, posebno kao potvrda nepovredivosti ljudskoga života od začeca do njegova prirodnoga skončanja, što je jedinstvena i nezamjenjiva vrijednost obitelji utemeljene na braku i na potrebi zakonskih odredbi koje bi podupirale obitelji u zadaći rađanja i odgoja djece.

Drage obitelji, budite hrabre! Ne popuštajte tom sekulariziranom mentalitetu koji nudi suživot kao priprevu ili čak kao zamjenu za brak! Pokažite svojim životnim svjedočanstvom da je moguće ljubiti poput Krista, bezrezervno, da se nije potrebno bojati brige za drugu osobu! Drage obitelji, radujte se očinstvu i majčinstvu! Otvorenost životu znak je otvorenosti prema budućnosti, pouzdanja u budućnost, kao što poštivanje naravnoga zakona oslobađa osobu, a ne ubija je! Dobro obitelji je dobro i

Crkve. [...] Molimo Gospodina da obitelji budu uvijek više male Crkve, a crkvene zajednice da budu više obitelji!«⁴⁹

Kršćanska je obitelj »prvo mjesto odgoja za molitvu«; ona je »'kućna Crkva' u kojoj se djeca Božja uče moliti 'kao Crkva' i u molitvi ustrajati«⁵⁰. Stoga zajednička obiteljska molitva tvori najsvetije trenutke obiteljskoga života. Ona je »živi odnos djece Božje s neizmjerljivo dobrim Ocem, s njegovim Sinom Isusom Kristom i s Duhom Svetim«⁵¹; ona je put oblikovanja istinskoga zajedništva, sposobnoga prihvatiti sve ljude kao Božju djecu; ona je mjesto rasvjetljenja istinskoga puta vjere i nadahnuća za život djelotvoran ljubavlju. Obnova obiteljskoga zajedništva i kršćanskoga lica obitelji nije stoga moguć bez redovite obiteljske molitve, u kojoj pronalaze mjesta svi oblici molitve: prošnja, zagovorna molitva, zahvaljivanje, iskazivanje hvale i molitvena otvorenost Bogu.

24. Obitelj kao veliki Božji dar, obilježen Njegovim blagoslovom, tako predstavlja zajednicu osoba – *communio personarum* – prvo ljudsko »društvo«, za čiju je izgradnju i rast temeljno zajedništvo muža i žene. Žena – supruga i majka, te muškarac – suprug i otac, jednaki su u pozivu, dostojanstvu i odgovornosti koja se u bračnome i obiteljskome životu pred njih postavlja.⁵² Svi ostali članovi obitelji, kako uže tako i šire, »svaki prema svome daru, imaju milost i odgovornost da iz dana u dan grade zajedništvo osoba i tako pridonose da 'obitelj bude škola potpunije čovječnosti'«⁵³. Na tome se temelji zahtjevna i povlaštena odgojna zadaća roditelja: »Na njima je da stvore takav obiteljski ambijent – prožet ljubavlju i odanošću prema Bogu i ljudima – koji će pogodovati punom osobnom i društvenom razvoju djece. Obitelj je stoga prva škola onih društvenih kreposti koje su potrebne svakome društvu.«⁵⁴ »U obitelji vjera prati sva životna doba, počevši od djetinjstva: djeca se uče uzdati u ljubav svojih roditelja. Zbog toga je toliko važno da

⁴⁹ BENEDIKT XVI., *Homilija na euharistijskome slavlju*, Zagreb, 5. lipnja 2011.

⁵⁰ KKC, 2685.

⁵¹ KKC, 2565.

⁵² Usp. FC, 22.

⁵³ FC, 21.

⁵⁴ FC, 36.

roditelji u obitelji njeguju zajedničke izraze vjere, da prate djecu u njihovu rastu u vjeri, osobito mladi, koji prolaze kroz životnu doba koje je tako složeno, bogato i važno za vjeru, moraju osjetiti blizinu, potporu i pozornost obitelji i crkvene zajednice na njihovu putu vjere.«⁵⁵

Kršćanska obitelj ima zadaću biti u službi izgradnje kraljevstva Božjega u svijetu te se po svojoj naravi i pozivu otvara drugim obiteljima i društvu, ispunjavajući svoju društvenu ulogu. Obitelji se, bilo pojedinačno ili združene, mogu i moraju posvetiti brojnim djelima konkretnoga svjedočanstva ljubavi i solidarnosti prema onima koji su u teškim životnim situacijama. U tome smislu vrlo je važna uloga župa i drugih vjernih zajednica. »Koliko god vam je moguće, širite obiteljsko ozračje u sredinama u kojima živite i u društvu u kojemu djelujete. Budite povezani s drugim obiteljima: s obiteljima svojih prijatelja, s obiteljima u svome susjedstvu, s obiteljima u svojoj vjerničkoj, crkvenoj zajednici.«⁵⁶

25. Posebnu brigu i pozornost Crkva je pozvana posvetiti obiteljima koje žive posljedice razvoda. Naime, fenomen pribjegavanja razvodu po građanskim zakonima crkveno sklopljenih brakova i građanskoga sklapanja novih veza toliko je raširen da se sve rjeđe raspravlja o moralnosti samoga čina, a sve češće dovodi u pitanje disciplina u pristupu sakramentima (osobito svete pričesti u euharistijskim slavljinama) od onih koji žive u takvim situacijama.⁵⁷ Pomažući razumjeti crkveni nauk o nemogućnosti pristupanja sakramentima onima koji su bili crkveno vjenčani, razveli se i ponovno civilno vjenčali, kršćanska zajednica ima zadatak »prema kršćanima koji žive u takvome stanju i koji često čuvaju vjeru te žele kršćanski odgajati djecu iskazivati pozornu skrb kako se ne bi osjećali odijeljenima od Crkve, u čijemu životu mogu i trebaju kao krštenici sudjelovati: treba ih poticati na slušanje riječi Božje, na sudjelovanje u misnoj žrtvi, na ustrajnost u molitvi, da podupiru dobrotvorne pothvate, da odgajaju djecu u kršćanskoj vjeri, da gaje duh i djela pokore, da tako iz dana u dan zazivaju milost Božju«⁵⁸.

⁵⁵ LF, 53.

⁵⁶ KARDINAL JOSIP BOZANIĆ, *Poruka obiteljima*, Božić 2004.

⁵⁷ Usp. KKC, 1650.

⁵⁸ KKC, 1651.

S obzirom na ozbiljnost i uzvišenost bračnoga i obiteljskoga poziva, od iznimne je važnosti *cjelovito i ispravno poznavanje sakramenta kršćanske ženidbe*⁵⁹ putem temeljite pripreve za brak. Posebno se to osjeća u suvremenome društvu koje je obilježeno ugrožavanjem i odbacivanjem kršćanskih vrijednosti vezanih uz brak i obitelj, kad posebno mladi, suočeni s brojnim izazovima i uz nedostatan obiteljski odgoj, »ne posjeduju sigurna mjerila ponašanja, ne znaju kako se suočavati s teškoćama i kako ih rješavati.«⁶⁰ Stoga je važna i presudna uloga Crkve, ali i obitelji, te društva u zalaganju za prikladnu pripravu mladih za život i odgovornosti koje ih čekaju u budućnosti. U tome smislu, u središte pripreve za brak, kako one dalje tako i one bliže (putem tečajeva pripreve za brak) treba promicati vrijednost zaručništva, življenoga kao »prekrasan hod, koji međutim traži vrijeme čekanja i pripreve, koje je življeno u čistoći čina i riječi«,⁶¹ kako bi brak bio istinski lijep i temelj za dobro obitelji, Crkve i društva.

26. Imajući pred sobom važnost obitelji na crkvenoj i društvenoj razini, jasnije izranja ponajprije dar obitelji i ljepota kršćanstva koja ju oblikuje. Život vjerničke zajednice u izravnoj je povezanosti sa životom obitelji. Razumljivo je stoga da će pastoral posebno tražiti *putove novoga pristupa cjelokupnoj stvarnosti obitelji*, vodeći brigu o njezinim darovima i potrebama.

Nastojanje da obitelji budu »kućne Crkve«, tj. da u njima vlada kršćansko ozračje, da se njeguje duh molitve i praštanja, zajedništva i ljubavi, odgajanja i rasta u krjepostima te slavljenja, zauzetošti i svjedočenja u povezanosti sa župnom zajednicom, poseban je izazov našoj suvremenosti. I značajna pitanja vezana uz *demografsku sliku*, odnosno pad nataliteta, imaju svoj korijen u odnosu prema životu. U dnu je svake takve krize etička kriza, što se očituje u stvaranju dojma o prihvatljivosti pobačaja, u neprimjerenim medicinskim zahvatima glede oplodnje, u obscenijivanju dostojanstva žene i majke, u protuobiteljskim i protukršćanskim utjecajima medija, osobito na području spolnoga odgoja.

⁵⁹ Usp. KKC, 1623.

⁶⁰ FC, 66.

⁶¹ BENEDIKT XVI., *Poruka za XXII. svjetski dan mladih*, 2007.

Kao ozbiljan problem suvremenih obitelji, koji također izvire iz pitanja o životnim vrijednostima, ističe se i *sve veća otuđenost kao posljedica nedostatka komunikacije* i razumijevanja među članovima obitelji; *pojava nasilja i ovisnosti, rastava supružnika i razgradnja obitelji*. Tomu treba dodati i sve učestaliji fenomen »probnoga braka«, odnosno zajedničkoga života bez institucionaliziranja veze između mladića i djevojke, kao i sve veći broj djece rođene izvan zakonski sklopljenoga braka. Suočeni smo s nedovoljnim i neprikladnim odgojem te s grubim nastojanjem da se nužnost roditeljske brige zamijeni nekim drugim oblikom odgajanja djece, izraslim iz neprihvatljivoga i nekršćanskoga svjetonazora, proširujući i prenoseći ovlasti pojedinih institucija u područja koja pripadaju roditeljima. Istodobno, roditelji se u nepovoljnim društvenim okolnostima za obiteljski rast teško nose s utjecajima koji djeluju izvan obitelji. Vrijeme koje provode s djecom vrlo je kratko zbog nametnutih obveza i zbog nedovoljne brige za obitelj koja je, na žalost, postala žrtvom onih koji teže što većoj materijalnoj dobiti.

27. Danas, kada se obitelj našla u spomenutim previranjima, vjernici su pozvani u Crkvi, ali ponajprije u konkretnoj zajednici, živjeti i *promicati vrijednosti evanđelja; otkrivati župnu zajednicu kao uporište pred prijetnjama*, ali i kao rasadnik dobra koje se snagom crkvene prisutnosti širi na ostala društvena ozračja. Koliko god u tome bila važna uloga pastirâ, svećenikâ, redovnikâ i redovnicâ, sinodski put s velikim pouzdanjem gleda na zauzetiju prisutnost vjernika laika, onih koji iz svojih obitelji grade obitelj Crkve.

Nošeni snagom vjere, vjernici su u svojim zajednicama uvijek tražili i pronalazili nove oblike susretanja, organiziranja, stvaranja prostora međusobne komunikacije i suradnje: solidno poznavanje aktualnih pitanja, oblikovanje formativnih sustava, pomaganje bližnjima u potrebi.

Sve to pridonosi sustavnomu i organiziranomu pastoralu obitelji koji valja provoditi cjelovito, u smislu povezivanja pripreme za brak (dalje, bliže, neposredne) s ostalim oblicima obiteljskoga pastorala. Iz iskustva je vidljivo da priprava za brak ne može počivati isključivo na zaručničkim tečajevima te je važno oblikovati nove sadržaje za duhovnu obnovu obitelji i društva. Velika uloga u koordinacijskome smislu pripada nadbiskupijskomu *Ure-*

du za *pastoral obitelji*, ali obiteljski pastoral nije uredske naravi, nego živi u konkretnim vjerničkim zajednicama. Iz njih se rađa potreba osnivanja i povezivanja obiteljskih zajednica u pojedinim župama, osmišljavanje susreta i slavlja vezanih uz obitelj, kao i djelovanje obiteljskih i roditeljskih udruga u javnome životu, povezanih s promicanjem obiteljskih vrijednosti i zaštitu obitelji.

U dosadašnjim raspravama i iskustvima pojavile su se ideje o pokretanju tzv. »obiteljskih škola« na nadbiskupijskoj razini, kao i provođenje programa formacije animatora obiteljskoga pastoralna u župnim zajednicama. U prijedlozima pojedinih skupina vjernikâ postoji i razmišljanje o nadbiskupijskome, odnosno o dekanatskim obiteljskim savjetovalištimâ, koja bi iz crkvene perspektive pružala potporu u unaprjeđenju obiteljskoga života i odgoja djece te bila angažirana u rješavanju poteškoća koje nastaju zbog rastava, nasilja u obitelji, a osobito zbog zlostavljanja žena, problema samohranih roditelja, raznih oblika iskorištavanja, zlostavljanja ili zanemarivanja djece.

28. Kad je riječ o bližoj pripravi za brak, valja istaknuti da se ona u Zagrebačkoj nadbiskupiji već dugi niz godina provodi u obliku tečajeva pripreme za brak i to u organizaciji pojedinih župa, s time da se u novije vrijeme javljaju i kvalitetniji »zaručnički vikendi« i slični oblici pripreme za brak.

Organiziranje tečajeva započelo je najprije u gradu Zagrebu, a s vremenom se proširilo i u druge dekanate, iako do danas nisu svi uključeni. Danas se zaručnički tečajevi u gradu Zagrebu redovito održavaju na više različitih mjesta (negdje jedanput u godini, negdje jedanput u dva mjeseca, negdje svaki mjesec) s nekoliko odvojenih modela i skupina voditelja, sastavljenih od svećenika, bračnoga para, liječnika i psihologa. Poradi pravovremenoga uključivanja zaručnika u bližu pripravu za brak, na početku svake pastoralne godine objavljuju se termini zaručničkih tečajeva u gradu Zagrebu i u ostalim dekanatima Nadbiskupije.

Iako svjesni iznimne uloge i vrijednosti tečajeva, u tome bi području trebalo pronaći nove, obuhvatnije i razgranatije oblike. Tečajevi su opterećeni velikim brojem sudionika. U njima bi trebalo biti više dijaloga između voditelja i zaručnikâ, više kreativnoga sudjelovanja te veći broj tema povezanih s obiteljskim živo-

tom u svjetlu kršćanske vjere, što je izniman evangelizacijski trenutak. U sadržaje bi valjalo uključiti i crkveni pogled na pitanja koja su u društvu često osporavana, a tiču se obitelji, spolnosti, roditeljstva, rađanja, odgoja. Ipak, valja naglasiti da je u svakom obliku zaručničkog tečaja i pripreme, i nezamjenjiva pastoralna briga župnika.

29. Posebno područje pastoralna obitelji odnosi se na *osjetljivu i bolnu problematiku rastavljenih te rastavljenih i ponovno civilno vjenčanih osoba*. Među njima je, kako na razini sveopće Crkve tako i u našoj mjesnoj Crkvi, potrebno razlikovati: one koji se potpuno distanciraju od Crkve i ne zanima ih sudjelovanje u životu Crkve, one koji nisu dovoljno svjesni da žive u suprotnosti s voljom Božjom pa i ne traže rješenja te one koji su svjesni teškoća u kojima se nalaze, ali bi željeli živjeti puninu sakramentalnoga života i biti punopravni članovi Crkve.

Osnovni problem koji vjernici iznose u predsinodskim raspravama odnosi se na nepoznavanje crkvenoga nauka vezanoga uz problematiku rastave braka, a posebno na nemogućnosti pristupanja sakramentima i kumovanja rastavljenih i ponovno civilno vjenčanih osoba.

U pastoralnome radu suočeni smo s velikim trpljenjima koja rastava uzrokuje za cijelu užu i širu obitelj. Glede konkretnih prijedloga vezanih uz pastoral rastavljenih, vjernici se uglavnom ograničavaju na preventivnu brigu i odgoj radi sprječavanja rastava. Preventivne mjere i prikladan odgoj vide u dobro pripremljenim zaručničkim tečajevima, odgajanju vjernika za zrelo pristupanje braku, u govoru o vrjednotama kršćanskoga braka i o njegovoj nerazrješivosti, ali i u djelovanju obiteljskih savjetovališta kao primjerene pomoći u uočavanju i rješavanju bračnih teškoća. Rastavljene osobe svakako trebaju biti uključene u život župe pa im je potrebno pružiti pomoć, posebice u odgoju djece. Kršćanska osjetljivost i ljubav pronalazi u župi mjesto za sve koji trpe, čuvajući istinu kršćanskoga nauka i proširujući prostore blizine svima koji su u potrebi.

30. Župna zajednica doživljava se kao zajednica obitelji, kao mjesto konkretnoga prihvaćanja i brige za svaku pojedinu obitelj. *Svaka se obitelj treba osjećati suodgovornom za rast i napredak svoje*

župe, a istodobno župu treba doživljavati kao mjesto susreta, potpore i solidarnosti u pronalaženju zdravoga identiteta obitelji i u suočavanju s izazovima suvremenoga načina života. Niti jedna djelatnost u župi ne događa se mimo obitelji. Sve što se očituje kao briga za neke skupine zapravo se tiče obitelji (pastoral koji se odnosi na: djecu i mlade, siromašne i starije; sav opseg karitativnoga djelovanja, zborovi, molitvene zajednice; kreativni i športski susreti kao i drugi oblici djelovanja).

U užemu smislu pastoral obitelji obogaćuje se sustavnijim osmišljavanjem zauzetosti obiteljskih zajednica te praćenjem problematike braka i obitelji u svim fazama života. *Osim tribina, kateheza ili radionica* na teme iz crkvenoga života, braka i obitelji, odgoja i aktivne prisutnosti u Crkvi i društvu, *potrebno je i moliti na obiteljske nakane*. Mnogo je konkretnih prijedloga koje treba uključiti u sve župne aktivnosti. Naglasak treba staviti na reevangelizaciju roditelja i odraslih.

Posebnu ulogu u međusobnome povezivanju kršćanskih obitelji i jačanju njihove crkvenosti imaju *obiteljske zajednice*. Molitva, vjerska i stručna formacija, međusobno povezivanje, svjedočenje vjere, promicanje bračnih i obiteljskih vrijednosti te pomoć u poteškoćama najbolje se ostvaruju u zajedništvu više obitelji. Postoje mišljenja da obiteljske zajednice, koje su osnovane u pojedinim župama, treba osnovati u svim župama Nadbiskupije, s time da proces osnivanja treba pratiti i sustavna formacija animatora obiteljskoga pastoralna na nadbiskupijskoj razini. Vjernici svjedoče o vrijednosti i blagoslovu zajedničkih okupljanja i djelovanja obiteljskih zajednica. Ističu činjenicu da su od »anonimnih« obitelji u župi postali obitelji povezane s onima koje njeguju iste katoličke stavove o bračnome životu i načinu odgoja djece.

31. Pastoralnom brigom u župama *treba obuhvatiti svaku obiteljsku stvarnost*, imajući na umu da mnoge obitelji žive u »posebnim situacijama«. Pojedini vjernici smatraju da bi se u takvim trenucima naročito trebala očitovati župa kao zajednica u pravome smislu riječi. U tu je svrhu potrebno u svakoj župi imati evidenciju osoba koje žive u posebnim životnim okolnostima i kojima je potrebna pomoć.

U slučajevima obitelji s više djece pohvaljena je praksa da biskupi dolaze u župe krstiti peto i svako sljedeće dijete u obitelji te je istaknuta *potreba crkvene potpore za roditelje s brojnom djecom*. Obiteljima sa samohranim roditeljem potrebno je pružiti veću pomoć i razumijevanje, posebno imajući na umu obitelji poginulih hrvatskih branitelja. Ne smije se zanemariti ni glas roditelja s djecom rođenom s teškoćama u razvoju, obitelji s djecom koja trpe od neizlječivih bolesti, obitelji s bolesnim članovima, obitelji prognanih iz svojih domova, obitelji s članovima koji su ovisnici (o drogi, alkoholu ili novim oblicima ovisnosti), supružnike koji se suočavaju s poteškoćom privremene ili trajne neplodnosti. Njihov je križ često pretežak i treba pronaći načine duhovne pomoći i razumijevanja za takve obitelji.

Svijet koji se užurbano mijenja zahtijeva i od Crkve da na nov i pristupačan način zna približiti evanđelje svakomu čovjeku. Pred svima je zadatak – u ozračju kršćanskih načela – obnoviti obitelji duhom ljubavi i zajedništva među ljudima na kojima počiva istinska sreća. Svjesni svoga dijela odgovornosti za vlastitu budućnost, za budućnost svojih obitelji, naroda i Crkve, vjernici su pozvani svjedočiti te kao kršćani suvremenomu čovjeku i suvremenomu društvu prenositi kršćanske vrjednote koje ostvaruju u svome životu. Sve su to razlozi da Zagrebačka nadbiskupija iznova posvijesti obvezu navještaja svega što evanđelje govori o braku i obitelji, jer kad se bračni i obiteljski život živi u svjetlu Radosne vijesti, onda on sâm postaje utjelovljenim evanđeljem za svakoga čovjeka i za čitav svijet.

4. ZAREĐENI SLUŽBENICI

32. Govor o zaređenim službenicima Crkve podrazumijeva nekoliko cjelina na koje je potrebno usmjeriti pozornost: služba biskupa, prezbitera i đakona; trajni đakonat; pastoral duhovnih zvanja; formacija svećeničkih kandidata; trajna formacija svećenikâ.

U Zagrebačkoj nadbiskupiji, uz Nadbiskupa zagrebačkoga, tri su pomoćna biskupa, dvjesto devedeset i četiri dijecezanska svećenika i dvjesto četrdeset i pet redovničkih svećenika (*podatci iz rujna 2015.*).

»Krist Gospodin je za upravljanje Božjim narodom i za njegovo povećavanje u svojoj Crkvi ustanovio različite službe koje teže za dobrom čitavoga Tijela. Službenici koji imaju svetu vlast služe svojoj braći da svi oni koji pripadaju Božjemu narodu [. . .] prispiju k spasenju.«⁶²

Među spomenutim službenicima, *biskupi* su vidljivo počelo i temelj jedinstva u svojim mjesnim Crkvama. Kao takvi vrše svoju pastirsku službu upravljanja dijelom Božjega naroda koji je njima povjeren, a pri tome im pomažu svećenici i đakoni.⁶³ Oni, zajedno s prezbiterima, svojim suradnicima, imaju poglavitu zadaću svima naviještati Božje evanđelje, posvećivati Crkvu svojom molitvom i radom, službom Riječi i sakramentima, te svojim primjerom, »ne kao gospodari Baštine nego kao uzori stada« (*1Pt* 5, 3). Kao Kristovi zamjenici i poslanici, biskupi upravljaju njima povjerenim mjesnim Crkvama savjetom, uvjeravanjem, primjerom, ali i autoritetom i svetom vlašću, koju trebaju vršiti na izgradnju zajednice u duhu Isusova služenja.⁶⁴

Biskupska služba svakako je jedna od najodgovornijih u Crkvi te se ona tiče sveukupnoga života i djelovanja Crkve. Stoga se od biskupa očekuje velika zauzetost za svećenike koji djeluju u njegovoj biskupiji, razumijevanje za njihova pitanja i poteškoće.

⁶² LG, 18; usp. KKC, 874.

⁶³ Usp. LG, 23; KKC, 886.

⁶⁴ Usp. LG, 26-27; PO, 4; KKC, 888; 893-894.

U našoj je nadbiskupiji prepoznata kao iznimno vrijedna pozornost i posebna briga za svećenike.

Premda je prisutnost biskupa u župama i u vjerničkim zajednicama znatno veća negoli ikada ranije, od biskupâ se očekuje *česta prisutnost u župama*, i to ne samo povodom određenih liturgijskih slavlja. Vjernici očituju želju za susretima biskupâ s raznim skupinama, osobito s mladima, s vjeroučiteljima i katehetama, a sve u svrhu boljega upoznavanja vjerničkih zajednica i radi izgrađivanja crkvenoga zajedništva među svim vjernicima.

33. U odnosu na biskupe, »*prezbiteri* su pridruženi biskupima u svećeničkome dostojanstvu i ujedno su o njima ovisni u vršenju svojih pastoralnih djelatnosti; pozvani su da budu razboriti suradnici biskupa; oni oko svoga biskupa čine 'prezbiterij' koji zajedno s njime nosi odgovornost za mjesnu Crkvu. Od biskupa primaju dužnost za pojedinu župnu zajednicu ili za određenu crkvenu službu.«⁶⁵

Stoga se od prezbitera traži da, zbog svoga udjela u svećeništvu, u biskupu prepoznaju očinsku brigu i da ga s poštovanjem slušaju. S druge strane, odlika je biskupske službe da se biskupi prema svećenicima, svojim suradnicima, odnose kao prema sinovima i prijateljima, u skladu s Kristovom riječju (usp. *Iv* 15, 15).

34. *Dokumenti Drugoga vatikanskog koncila* potvrđuju potrebu trajne formacije svećenika. »Biskupi se trebaju skrbiti za duhovne, intelektualne i materijalne uvjete života svojih svećenika tako da oni mogu sveto i pobožno živjeti te vjerno i plodonosno obavljati svoju službu. Radi toga neka podupiru ustanove i upriličuju posebne sastanke na kojima će se svećenici povremeno okupljati, bilo da obave dulje duhovne vježbe za obnovu svojega života, bilo da steknu dublje poznavanje crkvenih disciplina, osobito Svetoga pisma i teologije te važnijih društvenih pitanja i novih načina pastoralnoga djelovanja. Djelotvornim milosrđem neka prate one svećenike koji se na bilo koji način nalaze u nekoj opasnosti ili su u nečemu pogriješili.«⁶⁶

⁶⁵ KKC, 1595.

⁶⁶ CD, 16.

Apostolska postsinodska pobudnica pape Ivana Pavla II. *Pastores dabo vobis* donosi važne postavke trajne svećeničke formacije te ističe da ona uključuje trajno sazrijevanje u svim vidicima formacije: ljudske, duhovne, intelektualne i pastoralne.⁶⁷

Hrvatski biskupi također potvrđuju potrebu trajne formacije svećenika u svojim pastoralnim smjernicama *Na svetost pozvani*: »Budući da je otajstvo Kristova svećeništva neiscrpno, a prilike u kojima ga treba živjeti i ostvarivati promjenjive, nužno je i dalje nastaviti napore oko njegova dubljeg upoznavanja, kao i oko proučavanja novih povijesnih okolnosti, kako bismo ga što potpunije živjeli i ostvarivali. U tome se smislu ne smijemo umoriti u traženju novih putova i načina buđenja i odgajanja svećeničkih zvanja, kao i trajnoga obrazovanja svećenika, pri čemu valja posebnu pozornost posvetiti duhovnomu životu svećenika, njihovu posebnom pozivu na svetost, kao i 'ekleziologiji zajedništva'«⁶⁸. Nacionalni *Ratio formationis* glede skrbi za trajnu formaciju svećenika govori o potrebi razlikovanja specifičnih potreba svećenika u pojedinim dobnim skupinama (svećenici u prvim godinama svećeništva; svećenici srednje dobi; oni u odmakloj dobi) te osobito po skrbi za svećenike koji žive u »posebnim prilikama«⁶⁹.

35. U Zagrebačkoj nadbiskupiji postoje različiti oblici *trajne formacije svećenika*. Za dijecezanske svećenike provodi se poseban program u organizaciji nadbiskupskoga delegata za trajnu formaciju svećenika, a obuhvaća svećenike koji su zaređeni unutar posljednjih sedam godina. Program uključuje više tematskih jednodnevnih i dvodnevnih susreta tijekom pastoralne godine, petodnevnih godišnjih duhovnih vježbi, adventsku i korizmenu duhovnu obnovu, duhovno-studijsko putovanje kao i druge susrete i aktivnosti. Na razini Nadbiskupije dvaput godišnje održava se Svećenički dan, a važan oblik trajne formacije jest i sudjelovanje na godišnjemu Teološko-pastoralnom tjednu u organizaciji KBF-a u Zagrebu te na Svećeničkome kolokviju koji priređuje Hrvatska biskupska konferencija. Na dekanatskoj razini priređuju se »koro-ne« i drugi sastanci svećenika u dekanatu na kojima se raspravlja

⁶⁷ Usp. *PDV*, 70-81.

⁶⁸ *NSP*, 60.

⁶⁹ Usp. *FSK*, 147.

o aktualnim temama. Svećenicima koji su uključeni u vjeronauk u školama ponuđeni su razni oblici trajne formacije koju za vjeroučitelje organiziraju Nacionalni katehetski ured i Ured Zagrebačke nadbiskupije za vjeronauk u školi.

Pohvalno je istaknuta briga Nadbiskupije da se dio svećenika, koji djeluje ili će djelovati u pastoralu, dodatno osposobi za posebne kompetencije i vještine na poslijediplomskome studiju u domovini ili inozemstvu.

S obzirom na duhovnu formaciju, sve je očitija potreba buđenja svijesti među svećenicima o nužnosti trajnoga duhovnog izgrađivanja, kao i o potrebi da iskusni svećenici duhovno vode one s manje iskustva.

36. Pojedini *svećenici*, osobito oni zrelije dobi, ističu vrijednost činjenice da Nadbiskupija vodi brigu o svećenicima organizirajući *susrete za svećenike* Nadbiskupije i nudeći pritom prigodna predavanja, rasprave i smjernice. Svećenici također smatraju iznimno korisnima susrete svećenika s Nadbiskupom na razini pojedinih dekanata ili arhiđakonata, a na poseban način Nadbiskupovu odluku da redovito jedan dan u tjednu bude na raspolaganju svećenicima, dijecezanskim i redovničkim, za osobne susrete.

U nekim dekanatima Nadbiskupije svećenici sami organiziraju redovite *mjesečne susrete*, što je potrebno poticati u svim dekanatima, ali se na tim susretima očekuje češća nazočnost jednoga od biskupa koji će ponajprije dati potporu i usmjerenje svećenicima u njihovoj službi, čuti neke konkretne poteškoće te ukazati na pomoć u rješavanju aktualnih pitanja. To je prije svega potrebno i poradi toga što među svećenicima u dekanatu nema uvijek prave komunikacije, a nije dobro da se zajedništvo očituje tek u nekim svečanim zgodama te da ostaje na razini formalnosti. To na neki način dolazi do izražaja u pitanjima zamjena u službi tijekom godišnjih odmora.

37. Među svećenicima se primjećuje potreba za *dubljom poznavanjem suvremenih teoloških i drugih duhovnih gibanja u Crkvi*, kao i »duha« suvremenih crkvenih pokreta. Također se osjeća potreba sustavnoga proučavanja novijih crkvenih dokumenata, potreba osposobljavanja za timski rad, poticanje osjetljivosti za supsidijarnost i kolegijalnost te za poštivanje kompetencije i struke. Nezaobilaznim se smatra i pastoralna formacija kojom bi trebalo

obuhvatiti načine rada sa svim dobnim skupinama, kao i bolje osposobljavanje za medijsko djelovanje.

Trajna formacija svećenika treba pratiti gibanja i promjene na svim područjima društvenoga i crkvenoga života te se ne smije svoditi samo na formalne susrete, već treba uključivati odgojno-obrazovnu i duhovnu dimenziju svećeničkoga života i služenja. Stoga je program trajne formacije svećenika potrebno neprestano preispitivati i usklađivati. U svećeničkim je susretima potrebno posvetiti više pozornosti promišljanju aktualnih tema vezanih uz svećenički život i služenje u Crkvi i društvu, kao i razmjeni iskustava pastoralnoga rada, argumentiranoj raspravi o novim crkvenim dokumentima i njihovoj aktualizaciji, kao i duhovnoj i kulturnoj izgradnji.

Pred pitanjima koja ubrzano mijenjaju sliku društva i odnosa u njemu, kada se traže dublji zahvati u pristupu formaciji, korisno je promišljati i o novim vidicima unaprjeđenja zajedništva i suradnje između svećenikâ i biskupâ.

38. *Đakon*, u zajedništvu s biskupima i prezbiterima, ponajprije služi kod oltara, poglavito u slavlju euharistije; ima posebnu dužnost u pripravi katekumena ili roditelja za slavlje sakramenata kršćanske inicijacije; zajedno s biskupima i prezbiterima redoviti je služitelj sakramenta krštenja; kao redoviti služitelj pričesti dijeli je unutar ili izvan euharistijskih slavlja i nosi je kao popudbinu bolesnicima, nemoćnima i umirućima; redovit je služitelj izlaganja Presvetoga Sakramenta i euharistijskoga blagoslova; može predsjedati nedjeljnim slavljima u odsutnosti prezbitera u službi Riječi i pričesti; prema valjanoj ovlasti može predsjedati slavljem sakramenta ženidbe; skrbi za bolesnike; službenik je slavlja različitih blagoslovina (sakramentalâ), primjerice kršćanskoga sprovoda; može mu se povjeriti dušobrižništvo obitelji.

Služenje đakona u Crkvi posvjedočeno je od apostolskih vremena (usp. *Dj* 6, 1-6), a Drugi vatikanski koncil odredio je da se đakonat može »ponovno uspostaviti kao vlastit i *trajan hijerarhijski stupanj*» koji se može podijeliti »muževima zrelije dobi i ako žive u braku, kao i prikladnim mladićima za koje ipak mora ostati na snazi zakon celibata«⁷⁰. Kongregacija za katolički odgoj

⁷⁰ LG, 29.

i Kongregacija za kler objavile su 1998. *Temeljne propise za formaciju trajnih đakona* te *Direktorij za službu i život trajnih đakona*. Ti crkveni dokumenti polazište su za raspravu o potrebi, formaciji i službi trajnih đakona u našoj nadbiskupiji. Ciljevi trajnoga đakonata su: obogatiti Crkvu darom đakonske službe; ojačati milošću đakonskoga reda one koji su te službe već obavljali; njihovom službom proširivati područja pastoralnoga djelovanja koja trpe zbog pomanjkanja klera.

39. *Red đakonata*, izuzev stalnoga, poima se kao prijelazno razdoblje na putu prema svećeništvu. *Program Đakonske pastoralne godine* u Zagrebačkoj nadbiskupiji održava se u Nadbiskupijskome pastoralnom institutu. U njemu trenutno sudjeluju đakoni Zagrebačke crkvene pokrajine i Zadarske nadbiskupije te đakoni iz nekih redovničkih zajednica. Program obuhvaća tri temeljna sadržaja koji se međusobno dopunjuju: đakonskoga pastoralnog praktikuma na župi, studijskoga dijela u Nadbiskupijskome pastoralnom institutu te duhovne pratnje u kućama formacije (za dijecezanske đakone u Nadbiskupskome bogoslovnom sjemeništu, a za redovnike u njihovim odgojnim ustanovama).

Polaznici u organiziranim tjednima sudjeluju u životu i radu Bogoslovnoga sjemeništa, aktivno pohađaju predavanja, vježbe, tribine i rasprave, a ostali dio pastoralne godine pastoralno djeluju na određenoj župi pod vodstvom župnika mentora. Polaznici nastoje cjelovitu formaciju u teološkim disciplinama – bilo odgovarajućim stjecanjem znanja, bilo sposobnostima da oblikuju vlastite sinteze – primjenjivati u pastoralnome poslanju, vršeci raznolike zadaće koje im se povjeravaju te upoznavajući izbliže zahtjeve i pitanja dušobrižništva na području Zagrebačke nadbiskupije.

Novi pastoralni zahtjevi pokazuju da bi u mnogim župama bila korisna služba đakonata. Iskustvo đakonata u našoj današnjoj praksi, koja ga često svodi na »povećavanje svečanosti« u posebnim liturgijskim slavljinama, ne svjedoči njegovu konačnu osmišljenost. Definirajući tu službu kao služenje, postaje jasnim da nije potreban samo đakon za liturgiju, nego *đakon iz liturgije*, dakle službenik kojemu će liturgijska služba (služenje) biti osnovni smjerokaz za služenje u životu zajednice, jer đakon svojom službom uosobljuje služiteljsku dimenziju Crkve.

Važno je u zajednici iskristalizirati smisao i zadaće đakonske službe. Osobi koja će biti samo pomoćnik svećeniku u vršenju liturgijske službe, administrativnih poslova župe i brige oko crkve (sakristanska služba), uistinu nije potreban red đakonata. Važno je dati prostor đakonskoj službi da izgradi svoj identitet služenja (u) Crkvi, jer ako Crkva treba đakone, to nije zato što nedostaje svećenika, već zato što je Crkva po naravi »dijakonijska« i što je očitovana u raznolikosti službâ.

40. Zagrebačka nadbiskupija ima petnaest *stalnih đakona* (podatci iz rujna 2015.). Za kandidate za stalni (trajni) đakonat održava se poseban dvoipolgodišnji program priprave u organizaciji biskupskoga vikara za stalne đakone, koji se odvija u Nadbiskupijskome pastoralnom institutu. Program uključuje tjedne i mjesečne formacijske susrete te duhovni program koji se sastoji od više duhovnih obnova te duhovnih vježba pred đakonsko ređenje. Za već zaređene stalne đakone u istoj se organizaciji održava program Trajne formacije stalnih đakona u obliku mjesečnih formacijskih susreta, adventske i korizmene duhovne obnove te sudjelovanja na godišnjemu Teološko-pastoralnom tjednu.

Može se zaključiti da je sazrela svijest vjernika o potrebi stalnoga đakonata. Trebalo bi, međutim, još više poraditi na boljoj informiranosti o značenju i službi stalnoga đakonata budući da se ta služba katkad promatra samo parcijalno, tj. kao pomoć svećenicima. Služba stalnoga đakona treba se, međutim, promatrati u svojoj vlastitosti i sagledati kao obogaćenje Crkve.

Vjernici naglašavaju da je služba stalnoga đakonata svojevrsni most i poveznica između prezbitera i vjernikâ laika. Primjerice, stalni đakon koji ima obitelj može biti izvrsna poveznica, uzor i poticaj ostalim vjernicima da se lakše aktivno uključe u život župne zajednice. Stoga bi stalni đakon mogao biti dobar animator zajednice, pokretač inicijativa i oslonac u mnogim aktivnostima župe.

Đakon treba biti prepoznat u zajednici kao osoba koja uistinu živi evanđeoski poziv te je kao takav po samoj naravi svoje službe i svoga poslanja na poseban način poslan živjeti i svjedočiti *dijakoniju* u angažiranome pastoralnom i karitativnom radu s bolesnima i potrebitima. Govoreći pak o dužnostima stalnih đakonata

kona, vjernici ističu mnogostrukost đakonske zauzetosti unutar župne zajednice. Mnoge su potrebe dijakonijskoga svjedočenja Crkve još ostale nedovoljno razvijene, a služba đakona bila bi od velike pomoći u kršćanskome služenju bolesnima u obiteljima, bolnicima te ustanovama za starije i nemoćne osobe; potrebitima u ustanovama za liječenje ovisnosti, u zatvorima i drugim ustanovama. Osim toga, đakonsku službu valja gledati i izvan redovitih pastoralnih zadaća u župi: ističu se mogućnosti angažiranja đakona na područjima gospodarstva, politike, športa, medija i sl. Premda đakoni trebaju biti najprije u službi naviještanja i služenja, ponegdje im se dopušta tek vršenje administrativnih poslova u župama.

Potrebno je utvrditi i formulirati dobre kriterije izbora kandidata za stalni đakonat, prije svega imajući na umu određene ljudske kvalitete, kršćanske vrijednosti, sposobnost za dijalog, kao i aktivno sudjelovanje u životu župne zajednice, a jednako tako od velike važnosti je i poznavanje prilika u obitelji iz koje pojedini kandidat dolazi. Za budućnost bi bilo vrijedno da se u stalni đakonat odazovu kandidati stručno osposobljeni za djelovanje u raznim područjima društva (znanstveni i sveučilišni rad, ekonomski poslovi, pitanje zdravstvenih ustanova, briga za ovisnike).

41. Među zadaće cijele Crkve pripada i *promicanje svećeničkih zvanja*. Sva je kršćanska zajednica dužna brinuti se za promicanje zvanja, a ta dužnost obvezuje naročito kršćanske obitelji i odgojitelje, i to osobito svećenike, ponajviše župnike.⁷¹ Briga za svećenička zvanja postaje neodgodivom i nezaobilaznom zadaćom jer se putem nje ispunja obveza za izgradnju Kraljevstva Božjega i skrb za spasenje duša.

U Zagrebačkoj nadbiskupiji radi promicanja svećeničkih i redovničkih zvanja djeluje *Povjerenstvo za pastoral duhovnih zvanja*. Povjerenstvo u pojedinim prigodama organizira susrete za ministrante, za srednjoškolce, za studente i za radničku mladež.

U predsinodskim raspravama zamijećeno je da se na duhovni poziv najlakše odlučuju mladi koji su odrasli u dobrim vjernič-

⁷¹ ZKP, kan. 233 §1; usp. OT, 2.

kim obiteljima. No, u većini obitelji život vjere nije takav da bi one bile prikladan okvir za rast duhovnoga zvanja. Čak i unutar nekih obitelji u kojima se moli za duhovna zvanja ne postoji uvijek spremnost prihvatiti taj dar. Stoga se ističe nužnost građenja crkvenosti obitelji, buđenje osjetljivosti i odgovornosti svih vjernika za duhovni poziv, ali i potreba razgovora roditelja s vlastitom djecom o duhovnome pozivu, osobito o pozivu na zahtjevniji kontemplativni život posvećen Bogu. Sudionici rasprava ne umanjuju ulogu vjeroučitelja i kateheta u promicanju i razvoju duhovnih zvanja.

Pohvalnom je ocijenjena redovita prisutnost i aktivnost bogoslova, pripravnika za svećeništvo, u životu župnih zajednica, osobito tijekom pripreve nedjeljnih bogoslužja, rada s ministrantima i mladima. No, tom je praksom zahvaćen tek manji broj župa pa je potrebno tražiti načine kako omogućiti susrete i u drugim župama.

42. *Odgoj i formacija mladića za svećeničku službu* u Zagrebačkoj nadbiskupiji odvija se u dva sjemeništa: u Međubiskupijskome sjemeništu i u Nadbiskupskome bogoslovnom sjemeništu. Pred tim su ustanovama novi izazovi i pitanja: u Međubiskupijskome je sjemeništu mali broj kandidata, a u Nadbiskupskome bogoslovnom sjemeništu povećan je broj kandidata koji nisu prošli formaciju u »malome sjemeništu«. Odgoj stoga zahtijeva višeslojna preispitivanja i nova usmjerenja, zadana novim okolnostima, ali s jasnom pozornošću da se očuva vrijednost svećeničkoga poziva te da se u brizi za »nova zvanja« ne izgubi potrebna osjetljivost za prikladnost kandidata u intelektulanome, duhovnome i eklezijalnome smislu.

Odgoj u Nadbiskupskome bogoslovnom sjemeništu treba biti *komplementaran s filozofsko-teološkim studijem*, osobito glede otkrivanja darova i sposobnosti pojedinaca te s obzirom na osposobljavanje za pastoralnu službu, za eklezijalnu osjetljivost, za nadbiskupijsku pripadnost i zajedništvo u raznolikosti oblika izazova svećeničkoga života. Otvaraju se pitanja koja traže žurne odgovore: je li potrebno određeno vrijeme pripreve za ulazak u bogoslovno sjemenište (tzv. »propedeutska godina«); koje su nove poteškoće odgoja kandidata koji poziv za svećeništvo ot-

krivaju u kasnijoj dobi; kako pomiriti razlike kandidata koji su bili u »malome sjemeništu« i onih koji nisu; kakvu emocionalnu zrelost imaju današnji kandidati; koja su njihova očekivanja; kakvu sliku svećeništva imaju kandidati iz »maloga sjemeništa«, a kakvu oni koji nisu boravili u toj ustanovi; na koji način bolje povezati Bogosloviju i obitelji bogoslova te vrjednovati konkretne životne okolnosti iz kojih bogoslovi dolaze.

U oblikovanju formacijskoga programa valja imati u vidu potrebe koje pred svećenika stavlja suvremeni život Crkve. Posebnu skrb valjalo bi posvetiti novoj slici svećenika, osobito svećenika koji će biti osposobljen za pastoral u gradskim sredinama. Šire smjernice i razradu spomenutih pitanja nudi i dokument *Formacija svećeničkih kandidata (Ratio fundamentalis)* Hrvatske biskupske konferencije.⁷²

Briga za odgoj duhovnih zvanja očituje se također u pozornosti za izbor i stručno osposobljavanje tima odgojitelja u sjemeništu. Za službu odgojitelja potrebna je intelektualna i duhovna izgrađenost, stručna osposobljenost te vrline susretljivosti, otvorenosti, povjerenja i strpljivosti.

⁷² Usp. FSK, poglavlja IV. i V.

5. POSVEĆENI ŽIVOT

43. Posvećeni život ima svoj temelj u krsnoj posveti i u Kristovu pozivu na svetost po življenju evanđeoskih savjeta te pripada samoj naravi i biti Crkve.⁷³ Stoga je uvijek potrebno posvješćivati da je *posvećeni život Božji poziv pojedincu i dar Crkvi*. Taj poziv pojedinci žive u redovničkim zajednicama i drugim ustanovama posvećenoga života te u družbama apostolskoga života.

Pripadnost posvećenih osoba Kristu najdublje se izražava zavjetovanjem i svjedočanskim življenjem evanđeoskih savjeta čistoće, siromaštva i poslušnosti, koji se temelje na krsnome savezu s Bogom. Evanđeoski savjeti – utemeljeni na Gospodinovim riječima i primjerima, a koje su preporučili sveti apostoli i crkveni oci, učitelji i pastiri Crkve – »Božji su dar koji je Crkva primila od svojega Gospodina i koji njegovom milošću uvijek čuva«⁷⁴.

Posvećene osobe na poseban su način pozvane biti svjedocima Gospodinove ljubavi i milosrđa te, ojačane Duhom Svetim, ići ususret suvremenomu čovjeku u svim krajevima svijeta. One, *vraćajući se trajno na izvore karizme koju su primile* od svojih utemeljitelja i utemeljiteljica, usmjerene na znakove vremena i potrebe Crkve, svojim apostolskim djelovanjem nastoje odgovoriti na najtemeljniju potrebu svakoga čovjeka, na potrebu za Bogom.⁷⁵ Zbog toga, »i za današnjega čovjeka, posvećeni život ostaje povlaštenom školom 'skrušenosti srca', poniznoga priznavanja vlastite bijede, ali jednako tako ostaje i školom pouzdanja u Božje milosrđe, u njegovu ljubav koja nikad ne napušta«⁷⁶.

44. Osobit poziv na dublje zajedništvo s Bogom ostvaruje se u Crkvi *po osobama koje su se u potpunosti posvetile kontemplativnomu načinu života*. Klauzurne redovnice »na poseban i radikalna način suobličuju se Isusu Kristu [...] u odricanju ne samo od stvari, nego

⁷³ Usp. PC, 1.

⁷⁴ LG, 43.

⁷⁵ Usp. VC, 36.

⁷⁶ BENEDIKT XVI., *Homilija za Dan posvećenoga života*, 2. veljače 2010.

i prostora, kontakata, mnogih stvorenih dobara, sjedinjujući se u plodnoj šutnji s Riječju na križu⁷⁷. Tako »po molitvi, na osobiti način po slavljenju liturgije, i svojim svakodnevnim prikazanjem one zagovaraju za sav Božji narod te se sjedinjuju u davanju hvale Ocu po Isusu Kristu⁷⁸. Na taj način samostanska ćelija i zatvoren samostan postaju mjestom na kojemu zajednice koje žive u klauzuri »svojom posebnom obvezom vjernosti 'biti s Gospodinom', 'biti pod križem', vrše često zamjениčku ulogu [...] uzimajući na sebe patnje i iskušenja drugih i prikazujući u radosti svaku stvar za spasenje svijeta⁷⁹.

Bogu posvećene osobe svoju posvetu žive i u svijetu kao pripadnici svjetovnih instituta u kojima »teže za savršenstvom ljubavi te nastoje osobito iznutra pridonositi posvećenju svijeta⁸⁰. Svoje posvećenje Bogu članovi tih ustanova žive po »zavjetovanju evanđeoskih savjeta u vremenitim strukturama, kako bi tako bili kvasac mudrosti i svjedoci milosti u kulturalnome, gospodarskome i političkome životu. S pomoću za njih svojstvene sinteze svjetovnosti i posvećenja oni kane unijeti u društvo nove sile Kristova kraljevstva, nastojeći iznutra preobraziti svijet snagom blaženstava.«⁸¹

45. U Zagrebačkoj nadbiskupiji djeluje devetnaest muških i trideset i tri ženske redovničke zajednice, tri kontemplativne ženske redovničke zajednice te jedan svjetovni institut (*podatci iz rujna 2015.*), a mnoge od njih imaju i kuće formacije na području Nadbiskupije. Sve se zajednice, ovisno o karizmama pojedinih družbâ, a u suradnji sa svećenicima i laicima, uključuju u razne oblike apostolskoga djelovanja.

Redovnici i redovnice, kao sudionici predsinođskih rasprava, naglašavaju da su po polaganju zavjeta pozvani živjeti Kristovim načinom života: u poslušnosti, čistoći i siromaštvu, te da nastoje *biti vjerodostojnim svjedocima vrijednosti posvećenoga života* živeći po njima u svijetu koji tu stvarnost često ne razumije ili mu

⁷⁷ VS, 3.

⁷⁸ VS, 6; usp. PC, 7.

⁷⁹ BENEDIKT XVI., *Homilija za Dan posvećenoga života*, 2. veljače 2010.

⁸⁰ ZKP, kan. 710.

⁸¹ VC, 10.

ona nije vrijednota. Priznaju da redovništvo danas teško otkriva svijetu evanđeoske vrijednosti siromaštva, čistoće i poslušnosti, a razlog je tomu ponajprije u činjenici da je riječ o vrijednotama koje se u bitnome suprotstavljaju duhu suvremenoga individualizma i sekularizma. Ipak, ako njihov život odsjeva radošću, iskrenošću i susretljivošću, to je već zasigurno jedan od pokazatelja življenja evanđeoskih vrijednosti. U tome smislu redovnički način života, življen u radosnome zajedništvu, današnjemu čovjeku može biti putokaz za opredjeljenje za neprolazne životne vrijednosti.

46. Budući da je redovnička karizma Božji dar Crkvi, darovan u određenim povijesnim, društvenim i crkvenim prilikama života, nužno je u molitvi i otvorenosti Božjemu Duhu *trajno otkrivati i preispitivati koji je »put vjernosti« u življenju karizme danas* – u našim povijesnim, društvenim i crkvenim prilikama. Utemeljitelji pojedinih družbâ odazvali su se Božjemu pozivu i uključivali u apostolat svoga vremena – primjerice naviještanjem, opismenjivanjem, odgojem djece i mladih, putem skrbi za obitelji, bolesnike i za one u potrebi – a u isto su vrijeme bili ljudi molitve i kontemplacije. Po sebi je razumljivo da život i rad redovnika i redovnica s vremenom dobivaju nove oblike djelovanja, ali – gledano iz perspektive samih redovnika – nerijetko se stječe dojam da *akcija* dobiva prvo, a *kontemplacija* drugo mjesto. Ostaje pitanje za mnoge zajednice: očituje li djelatnost zajednice u životu mjesne Crkve snagu vlastite joj karizme ili su nastojanja i djelatnosti »utopljene« u opće poslanje Crkve i u »redovite« oblike života i rada u Crkvi.

Redovnici i redovnice nastoje otkriti prostore i mogućnosti življenja vlastite karizme i poslanja, kako bi na taj način mogli obogatiti Crkvu i pridonijeti njezinoj raznolikosti. U tim nastojanjima susreću se s nizom poteškoća. Poteškoće nisu uvijek u načinu djelovanja nego i u vjerodostojnosti življenja, jer je redovničko svjedočenje i djelovanje u Crkvi neodvojivo od radikalnosti življenja evanđeoskih savjeta. Teško je doći do jasne vizije u konkretnome vremenu kakvu su imali utemeljitelji pojedinih redova i družbâ.

Premda su zamjetljivi mnogi oblici djelovanja redovništva u Nadbiskupiji – u odgoju, obrazovanju, karitativnoj skrbi, brizi za posebne i rubne skupine ljudi, u pastoralu, katehezi, kulturi

i znanosti, kao i u mnogim drugim područjima – ponegdje su zajednice odveć okrenute samima sebi, jer najviše snage ulažu u svoj opstanak i u nastojanje očuvanja mjesta i oblika dosadašnjega djelovanja. Ponegdje upravo takva nastojanja vode k urušavanju i rastakanju samih zajednica.

47. *Prisutnost kontemplativnih redovničkih zajednica u Nadbiskupiji* vjernici doživljavaju posebnim blagoslovom, budući da redovnice svojim skrovitim načinom života mole za Crkvu i za sav svijet. Postoje i primjedbe da njihov način života nije dovoljno vrjednovan; da ih se često promatra kroz strukture i disciplinu, katkad tek kao dio kulturne baštine, a previđa se bit njihova oblika života i poslanja – trajna usmjerenost na Boga i na život u Njegovoj prisutnosti. Upravo s pomoću svakodnevne molitve i rada, nastoje davati Crkvi i svijetu svjedočanstvo da je moguće živjeti ideal »prve Crkve«. Razgovorima i duhovnim savjetima onima koji im se obraćaju u svojim potrebama svjedoče i znak su svijetu da se istinsko blago nalazi jedino u Bogu.

Korisno je stoga vjernicima, osobito na područjima u kojima su prisutne zajednice kontemplativnih redovnica, govoriti o smislu i važnosti takvoga oblika života te o njihovom »daru« od kojega Crkva živi.

Članovi svjetovnih instituta žive novi način vjerničkoga svjedočenja u okrilju Crkve te treba podupirati i unaprijeđivati njihov život i djelovanje. Oni su poput kvasca te svojim životom i radom čine puno dobra. Njihova je prisutnost važna za opću i mjesnu Crkvu, jer se njihove žrtve i njihova ljubav prelijevaju na sve one koje susreću na svome životnom putu da im budu pomoć i potpora u vjeri. Svjetovni instituti Božji su dar svetoj Crkvi u sadašnjemu vremenu i njihovi su članovi svakodnevno na svome radnom mjestu u neposrednom susretu s ljudima različitih društvenih slojeva te mogu odgovoriti na temeljnu potrebu čovjeka za Bogom.

48. *Redovnici i redovnice u Zagrebačkoj nadbiskupiji djeluju:* u pastoralnome radu u župnim zajednicama; u vjerskome odgoju djece i mladih u predškolskim ustanovama, školama i na župama; u animiranju liturgije; u obiteljskome pastoralu; u duhovnim obnovama mladih i odraslih; u biblijskim i molitvenim skupinama; u

brizi za bolesnike, starije i nemoćne u zdravstvenim, socijalnim i karitativnim ustanovama; u centrima za liječenje ovisnosti; u radu s osamljenima, nezaposlenima, obespravljenima, poniženima, s osobama s posebnim potrebama, beskućnicima, nezaštićenima; u terapijskim zajednicama; u služenju siromasima; u zaštiti života i dostojanstva svake osobe; u promicanju dostojanstva ljudskoga rada; u promicanju dostojanstva obitelji; u misijskoj djelatnosti Crkve; u radu za jedinstvo kršćana (ekumenizmu); u medijskome djelovanju.

Muške redovničke zajednice u Nadbiskupiji pastoralno posebno djeluju vođenjem župa koje su im povjerene. Obično su to župe vezane uz njihove samostane ili redovničke zajednice u kojima je prisutno nekoliko redovnika svećenika te uspijevaju bez velikih poteškoća organizirati cjelokupni i raznoliki pastoralni rad u župnim zajednicama. Primjećuje se da su neke redovničke zajednice, unatoč velikoj aktivnosti u župama, postale »teško prepoznatljive« u specifičnosti svoje karizme i svoga poslanja u Crkvi. I sami redovnici postavljaju pitanje kako u pastoralnome djelovanju sačuvati specifičnosti redovničke karizme i prepoznatljivost pojedinih redovničkih zajednica.

Mnogi su vjernici svjesni da bi redovnici poglavito trebali vršiti svoje redovničko poslanje koje, u pravilu, nije (samo) upravljanje župama, nego i davanje obilježja njihove redovničke karizme pastoralnomu radu, i to, primjerice, na području evangelizacije: okupljanjem vjernika angažiranih u društvu, duhovnim obnovama i drugim oblicima djelovanja. Sve to upućuje na stvarnost stanovite krize i na poteškoće identiteta redovništva, a što najviše osjećaju sami redovnici.

49. Uočavaju se velike mogućnosti suradnje redovnika i redovnica s dijecezanskim svećenicima koji vode župne zajednice. Potrebna je obostrana osjetljivost i otvorenost. Naime, ženskim redovničkim zajednicama potrebna je prisutnost svećenika radi življenja vlastitih specifičnosti duhovnoga života. Istodobno redovnice mogu u župnim zajednicama biti nositeljice ili suradnice u raznim oblicima djelovanja. Nove društvene i crkvene prilike nalažu potrebu premišljanja novih oblika suradnje u kojima će više doći do izražaja dar redovništva. Odnosi između župnika i redovničkih

zajednica na području župe ne mogu se idealno riješiti isključivo pravnim aktima, koji su nedvojbeno potrebni, nego življenjem duha crkvenosti i radosnoga predanja vlastitomu poslanju u Crkvi.

Djelovanje muških redovničkih zajednica na području župa ne bi se trebalo svoditi na umnažanje aktivnosti koje već postoje u župama, nego se usmjeravati na komplementarnost sa zadaćama župe. Posebno se ističe doprinos redovničkih zajednica u pastoralu sakramenta pomirenja te u specifičnim oblicima pastoralna, navlastito u karitativnome djelovanju. U svemu tome poželjna je koordinacija i povezanost sa župom i njezinim pastoralnim programom. Suradnja, zajedništvo i otvorenost različitosti ostaju vrjednote koje mogu uvelike unaprijediti pastoralno djelovanje i ljepotu lica Crkve na području župe.

50. Valja se trajno pitati postoje li »zaboravljena područja« djelovanja na kojima bi prisutnost redovnika bila dragocjena te koji su oblici pastoralna koji su vlastiti redovničkim zajednicama. Zajedništvo poslanja Crkve propituje nas mogu li župe povjerene redovnicima pružiti više prostora za zajedničke projekte na području dekanata ili širega područja te na koji način unaprijediti zauzetost redovničkih zajednica i redovnika pojedinačno u zajedničkim projektima u Nadbiskupiji.

Premda Crkva iznimno cijeni raspoloživost i »pokretljivost« redovnika u otvorenosti za različite službe i oblike služenja u njihovim zajednicama, ipak, radi dobra Božjega naroda, od odgovornih redovničkih poglavara očekuje se primjerena osjetljivost za potrebnu sustavnost i kontinuitet u vršenju pastoralnih služba u povjerenim im župama; u tome je smislu važno razmotriti sve okolnosti – osobito one pastoralne – kada dolazi do promjena i premještaja redovnika u pastoralnim službama (župnici i župni vikari).

Jedno je od aktualnih pitanja koje se tiče redovnika i povjerenih im župa i ono *materijalne naravi*. U tome smislu potrebno je, u skladu s odredbama kanonskoga prava i s važećim odlukama Nadbiskupije, urediti status župâ povjerenih redovnicima. Pritom je važno uzeti u obzir činjenicu da se redovničke zajednice brinu za stare i bolesne svećenike i časnu braću te da ulažu velika

materijalna sredstva u odgoj i obrazovanje redovničkoga i svećeničkoga podmlatka.

Prisutnost klauzurnih sestara blagoslov je za mjesnu Crkvu. Potrebno je neprestano razvijati svijest svih vjernika u Nadbiskupiji za njihove materijalne potrebe.

Nastojanje koje uvažava pastoralne specifičnosti i redovničke karizme vodi u dublje poznavanje i suradnju koja otvara nove obzore i jača crkvenost. Važan plod Sinode mogao bi niknuti iz te uzajamnosti, u kojoj je uvijek bila vidljiva snaga proroštva i evanđeoske maštovitosti.

6. VJERNICI LAICI

51. *Crkva*, kao otajstvena zbilja, nesvodiva na društvene organizacije i uloge, *živi ljepotu svoga ustroja u raznolikosti poziva, služba i poslanja*. Njezin najveći i najraznolikiji dio tvore vjernici laici u potrebnome suodnosu sa zaređenim službenicima, a svi su zajedno pozvani na svetost. Značenje odrednice »vjernici laici« uistinu je široko i složeno te je i govor o identitetu i pozivu vjernika laika zahtjevan, nipošto lišen raznih tumačenja, koja su tijekom povijesti dovodila do obogaćivanja Crkve, ali i do stanovitih napetosti.

I u Hrvatskoj, odnosno u Crkvi u Hrvatskoj, osjećamo koliko je važna tema laikata. Svjesni smo da je i Sinoda usmjerena poglavito na življenje cijele Crkve, njenih službenika i vjernikâ laika, u svjetlu Kristova poziva. Upravo je na tome području potrebno *razvijati sve elemente crkvenosti*, budući da je u doba komunističke diktature uvelike zatiran život Crkve koji bi omogućavao razne oblike vjerničke zauzetosti i prisutnosti u društvu. Pa ipak, uz sve poteškoće, zahvaljujući iznimnim svjedočanstvima vjere, kako crkvenih pastira, tako i vjernikâ laika, ne samo da je preživio duh crkvenosti, nego je Crkva očitovala svoju sposobnost praćenja usmjerenosti obnove Drugoga vatikanskog koncila u suodgovornosti zaređenih službenika, redovnika i redovnica te vjernika laika. To nam je vrijeme pokazatelj da Duh Božji ne prestaje djelovati te da u izvanjski nimalo pogodnim uvjetima poziva na odvažnost, budi maštovitost i daje snagu za predanost u služenju.

52. *Nove društvene okolnosti* koje nisu prožete samo hrvatskom državnom samostalnošću i slobodom, nego i zahtjevnim suočavanjem s promjenama na kulturnom, gospodarskom i političkom području, potiču nas da oslušujemo Gospodinova nadahnuća za ovo vrijeme.

U tome je smislu hvale vrijedan dokument Hrvatske biskupske konferencije: *Za život svijeta. Pastoralne smjernice za apostolat vjernika laika u Crkvi i društvu u Hrvatskoj* (2012.). U tim se smjer-

nicama nalazi prikaz šire i sustavnije slike sadašnjega hrvatskog pastoralnog trenutka u pitanjima laikata, obogaćen teološkim temeljima i kanonskim okvirima djelovanja laika, kao i prepoznavanjem područja i načina ostvarivanja suodgovornosti vjernikâ laika u Crkvi i društvu (ljudska osoba i njezina prava; brak i obitelj; škola, odgoj i obrazovanje; ljudski rad; opće dobro; istina, sloboda i pravednost; gospodarski život; politička zajednica; međunarodna zajednica; očuvanje okoliša; promicanje mira). Tu su navedene i određene laičke službe u Crkvi, kao i prioriteti djelovanja vjernika laika u aktualnoj situaciji (promjena mentaliteta pasivnosti i nesuradnje; formacija vjernika laika; operativni modeli djelovanja).

Kršćanin, kršćanskom inicijacijom (krštenjem, potvrdom, euharistijom) uveden u otajstvo Krista, sudjeluje u *njegovoj trostrukoj službi: proročkoj, svećeničkoj i kraljevskoj* te je kao takav dionik poslanja Crkve. Njegov je *specifičan značaj u »svjetovnosti«*, u bavljenju vremenitim stvarima radi kraljevstva Božjega; da ih se tako uredi, da budu na hvalu Stvoritelju i Otkupitelju.⁸² To znači da je obuhvaćeno široko područje suodgovornosti i suradnje. Vjernik laik svojim djelovanjem iznutra posvećuje svijet, baveći se vremenitim stvarima.

Ovdje su naznačeni važni naglasci koji su usredotočeni na tri područja djelovanja vjernikâ laika: župa, apostolat (pokreti i udruge) i dragovoljnost (voluntarijat).

53. Premda u ovome dijelu Radnoga dokumenta postoji posebno obrađena tematika župe, i ovdje valja primijetiti da je *župa temeljno ozračje Crkve*, u kojemu se združuje zajedničarski apostolat, spajajući sve ljudske različitosti iskustva u sveopćost Crkve. To je ozračje u kojemu vjernici laici, u uskoj povezanosti sa svećenicima, postaju živim dijelom apostolata i pridonose svojim osobnim zauzimanjem ostvarivanje inicijativa svoje crkvene obitelji.⁸³

Baš ta *usporedba s obitelji* otkriva analognost naravi župe. Kao što je obitelj ozračje rađanja života i građenja identiteta, ozračje prvoga iskustva međuljudskih odnosa i ljubavi, ozračje stjecanja spoznaja, govorenja, izražavanja, tako je župa ozračje preporo-

⁸² Usp. LG 31, 33, 38.

⁸³ Usp. AA, 10.

da, novoga identiteta, novoga komuniciranja i novoga života. U njoj svaki vjernik i vjernica otkrivaju sebe i svoje mjesto u Crkvi; pronalaze svoj put rasta u svetosti; uče i dopuštaju se oblikovati do mjere »punine Kristove«, tako da sve što žive i čine obrazlažu svojim stavom i očituju svoju vjeru; sve to zahvaljujući zajedništvu.

U župi započinje formacija koja ne dopušta vjerničku površnost ili infantilnost, nego ponajprije zauzetost. Po župi se uranja u stvarnost u kojoj se prepoznaje pripadnost Crkvi u raznolikosti njene prisutnosti. Tada mjera odnosa prema pojedinim pitanjima i način govora o Crkvi nije više osobno nahodjenje, nego *stvarnost svetosti*. Koliko se više raste u svetosti, toliko je plodonosniji govor o Crkvi. A laici u župi sudjeluju u svim njenim trenutcima: u naviještanju, u slavljenju, u razvijanju karitativnih djelatnosti, odnosno u izgradnji nebeskoga kraljevstva.

54. Prva je stoga zadaća da župa bude i sve više postaje crkvena zajednica i crkvena obitelj. Vjernici laici uvelike mogu pomoći da župe ne žive kao da je riječ o skupinama nepoznatih pojedinaca. *U zajedništvu, osobito sa župnikom, vjernici laici sudjeluju u oblikovanju župne zajednice na najizvrsniji način svojim radom u župnim tijelima, u župnome pastoralnom i župnome ekonomskom vijeću. Iako se radi o savjetodavnim tijelima, upravo se tim putem pomaže u prepoznavanju potreba zajednice i u načinu odgovaranja na njih.*

Kao odgovor dolazi zauzetost koja dobiva svoje oblike u službama i zajednicama apostolata unutar župe, među kojima je nedopustivo suparništvo i razjedinjenost. To je osobito važno za voditelje zajednica, da ne zaborave da su pozvani ostvariti zajednički pastoralni program.

Unutar župe, a u svjetlu nove evangelizacije, vjernici laici mogu uvelike pridonijeti *razvijanju kateheze odraslih*. Oslonjena na Sveto pismo i Učiteljstvo, ta se kateheza usredotočuje *na sakramentalno iskustvo i na molitvu*, pri čemu prvo mjesto pripada sakramentu euharistije, »najizvrsnijemu daru«⁸⁴. U tome je smislu nedjeljna župna euharistija vrhunac i izvor redovitoga očitovanja crkvenosti vjernikâ laika. U euharistiji se očituje prisutnost

⁸⁴ EdE, 11.

različitosti života župe i skupina koje izrastaju iz jedinstva župne zajednice.

Vjernici laici, koji žive karizmu »ženidbenoga svećeništva«, mogu biti od velike pomoći i u obavljanju svećeničke službe u Crkvi. Oni su prvi suradnici svećenika ne samo u okupljanju vjernika *oko različitih pastoralnih, karitativnih i drugih inicijativa*, nego i u *redovitosti liturgijskoga života* župne zajednice: u brizi za liturgijska slavlja, osobito putem preuzimanja zadaća i služba koje se povjeravaju laikima (akoliti, lektori, izvanredni služitelji pričesti, sakristani, voditelji pjevačkih zborova).

Osobito je dragocjena njihova pomoć u zajednicama u kojima *svećenik nije stalno prisutan*. Djelotvoran apostolat starih i bolesnih zahtjeva veću uključenost vjernikâ laika po djelima ljubavi, kršćanskoj blizini i pomoći te donošenjem svete pričesti bolesnim i nemoćnim članovima zajednice, kako bi se uistinu osjetili dionicima Crkve i njezina zajedništva u euharistiji.

55. Bog je od početka svijeta, tijekom povijesti izraelskoga naroda i povijesti Crkve, uvijek pritjecao u pomoć svojim Duhom te pojedinim osobama ili skupinama ljudi davao posebne milosti, karizme, da bi svoj narod podizao, jačao i obnavljao. U novije vrijeme, osobito tijekom i nakon Drugoga vatikanskog koncila, Crkva ponovno otkriva otajstvo vlastitoga poziva, nove putove i oblike susreta s Kristom, naviještanja i življenja njegove Radosne vijesti, a sve s ciljem obnove i jačanja u vjeri.

Razmatrajući pitanje *o apostolatu laika*, Drugi vatikanski koncil poseban naglasak stavlja na važnost udruženoga oblika apostolata koji »izvrsno odgovara ljudskomu i kršćanskomu položaju vjernika i ujedno je znak zajedništva i jedinstva Crkve u Kristu«⁸⁵. U župnim zajednicama, među posvećenim osobama, u udrugama laika, u zajednicama posvećenima molitvi i apostolatu, u različitim zajednicama mladih, u novim pokretima i crkvenim stvarnostima »Duh nalazi način kako probuditi obnovljenu predanost Evanđelju, velikodušnu raspoloživost služenju, kršćanski život obilježen evanđeoskim radikalizmom i misionarski zamah«⁸⁶.

⁸⁵ AA, 18.

⁸⁶ EE, 15.

U prošlosti su se stoljećima, nakon Koncila i kao njegovi plodovi, u Crkvi razvili razni i mnogobrojni pokreti koji su kao prvu svrhu naglašavali evangelizaciju. Razumljivo je da ti pokreti ne mogu postojati i djelovati mimo sveopće Crkve. Njihov je pojavak dar, govor nove živosti vjere, ali trebamo biti svjesni da ti pokreti sa sobom donose i brojne izazove.

Postojanje i djelovanje crkvenih pokreta, udrugâ i zajednica nužno je povezano sa župnom zajednicom upravo stoga što oni ni u kome slučaju *ne bi smjeli biti cilj samima sebi*, već poglavito služiti ispunjenju poslanja Crkve prema svijetu, a »njihova apostolska snaga ovisi o njihovoj usklađenosti s ciljevima Crkve, o kršćanskome svjedočenju i evanđeoskom duhu svakoga pojedinog člana i cijele udruge«⁸⁷. Valja istaknuti da je »nužno da između župe i 'pokreta' postoji plodna razmjena: 'pokretu' je potrebna veza sa župom da se ne bi pretvorio u sektu, a župi je potreban 'pokret' da ne bi okoštala«⁸⁸.

56. Budući da crkveni pokreti i vjerničke udruge imaju veliku ulogu u evangelizaciji i u novoj evangelizaciji te u pripremi pojedinaca za njihovo aktivno djelovanje u društvu u smislu da, između ostaloga, »pomažu kršćanima radikalnije živjeti prema Evanđelju [...], promiču zvanje laika i pomažu mu da se ono izrazi u različitim područjima života, (oni) mogu biti navještaj i poticaj onima koji inače nemaju dodira s Crkvom«⁸⁹.

Uloga pokreta najsnažnije se očituje u poticanju na molitvu i učvršćivanje vjere, na angažiranje vjernika u Crkvi i društvu te u doprinosima jačanju sakramentalnoga života vjernika. U pokretima koji se posvećuju radu s odraslima, naglasak se u osobnome rastu članova stavlja na molitvu, duhovne vježbe i razgovore, a u onima koji okupljaju mlade na prvome su mjestu programi koji pomažu u sazrijevanju.

⁸⁷ AA, 19.

⁸⁸ JOSEPH RATZINGER – BENEDIKT XVI., *Sol zemlje. Kršćanstvo i Katolička Crkva na prijelazu stoljeća*, Razgovor s novinarom Peterom Seewaldom, Zagreb 2005., 265; usp. HBK, *Župna kateheza u obnovi župne zajednice*, Zagreb 2000., 81.

⁸⁹ EE, 16.

Nije rijetkost da je upravo nepoznavanje razlog različitih tumačenja i nejasnoća glede novih pokreta koji se danas pojavljuju u Crkvi, što se odražava na planu suradništva. Tako se članovi pokreta žale da ih svećenici dovoljno ne razumiju te da pokreti trpe zbog nedostatnosti suradnje, a svećenici ukazuju na širinu spektra svojih obveza, osobito na župama. Kao što to redovito biva s pojavom novoga, pokreti postavljaju pitanja unutar života Crkve, što je itekako korisno. Po sebi se nameće zaključak o potrebi razrađenih nadbiskupijskih smjernica za djelovanje pokreta i vjerničkih udruga.

57. U predsinodskim raspravama o vjerničkim udrugama pohvaljene su njihove aktivnosti na različitim područjima u društvu, u kojemu članovi pojedinih vjerničkih udruga uistinu predstavljaju »sol zemlje«. No, smatra se neizostavnim vjerničke *udruge više povezati sa župnim zajednicama*. Budući da je društveno djelovanje u programu mnogih udruga, s pravom se očekuje njihov jači utjecaj u društvu, osobito u promicanju i obrani kršćanskih, a posebno obiteljskih vrijednota.

U suvremenome hrvatskom društvu, u kojem se nastoji marginalizirati i dovesti u pitanje prisutnost Crkve u javnosti, vjernici sve više prepoznaju potrebu za povezivanjem u udruge građanskoga prava, odnosno građanske inicijative, s ciljem promicanja kršćanskih vrijednosti i što lakšega dopiranja u sve strukture društvenoga djelovanja. Određene inicijative u tome smjeru u posljednje vrijeme dolaze do izražaja i pokazuju se učinkovitima, posebno u slučajevima napada na istine vjere i crkvene službenike. Tako, s jedne strane, vjernici laici traže potporu crkvenih službenika, a s druge strane, predvoditelji zajednica vjernikâ očekuju spremnost vjernikâ da se odazovu na djelovanje u pitanjima koja su povjerena njihovoj odgovornosti, pazeći dobro na razliku između onoga što vjernici čine u svoje ime i onoga što čine u ime Crkve sa svojim pastirima.

Da se vjernici, aktivni u pojedinim područjima društvenoga djelovanja kao što su politika, zdravstvo, gospodarstvo, znanost, prosvjeta, kultura i mediji ne bi osjetili prepuštenima samima sebi, *važno je zajedničko djelovanje pod okriljem Crkve*. Osobito je osjetljivo pitanje *djelovanja u medijima*, pri čemu je važno promi-

cati i koristiti se katoličkim medijima, a u javnim i privatnim medijima svatko treba biti odgovoran kada govori kao vjernik ili predstavnik Crkve, tako da u prvi plan ne izađu osobni stavovi i sebični ciljevi pojedinaca, nego istina i istinska slika Crkve.

Već dulje vrijeme žive razni prijedlozi o povezivanju hrvatskih intelektualaca katolika različitih struka, s ciljem praćenja društvenih zbivanja i primjerenoga reagiranja, odnosno javnoga zagovaranja u slučajevima pokušaja diskriminacije vjernika, napada na kršćanske vrijednosti i Crkvu na svim područjima društvenoga i javnoga života. U tome je smislu uvijek potrebna i primjerena edukacija i formacija vjernika laika, pri čemu je na razini Nadbiskupije, osim specijaliziranih skupina, najprimjerenije stvaranje mreža župnih suradnika.

58. U kontekstu govora o laikatu za našu je Crkvu osobito važna *dimenzija dragovoljnosti*. U današnjemu svijetu, obilježenom brzinom razmjene informacija i mogućnostima brzih uvida u događaje, uz stanovite opasnosti od površnosti, u mnogim se slučajevima prepoznaje i veća osjetljivost za potrebe drugih ljudi. Crkva je od samih početaka njegovala osjetljivost za bližnje koja se očitovala u njezinu karitativnom radu, kao vlastitosti svoga bića.

Stvaranje prostora za kršćansku ljubav u Crkvi je nošeno dragovoljnošću, predanjem koje proizlazi iz samoga identiteta »biti vjernik«. *Caritas* se naziva i »materinjim jezikom« Crkve, tako da Crkva, kada govori, govori ljubavlju. To se osobito očitovalo u nesebičnosti i skrbi tijekom Domovinskoga rata, devedesetih godina prošloga stoljeća. Itekako smo svjesni kolika je tada bila važnost nadbiskupijskoga i župnih *Caritasa*, a i danas je tako, što potvrđuju razni oblici djelovanja koji su, osim u redovitosti života, bili vidljive tijekom poplava u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini (2014.) te u aktualnim potrebama izbjeglica i migranata.

I danas ima velikih potreba ljudi oko nas, u našim župama. Nezamislivo je da postoji župa bez svoga *Caritasa*, bez izražaja zajedničke, organizirane kršćanske brige i ljubavi. Jednako je tako vidljivo koliko blagoslova donosi na taj način organizirana vjernička brižnost svuda gdje ona živi. Premda se to najviše odnosi na Zagreb i na veća mjesta u Nadbiskupiji, uvelike su potrebna: prenoćišta za beskućnike i siromahe, kuhinje i blago-

vališta, skloništa za obranu od nasilja, kuće i domovi (za bolesne, stare, djecu; za maloljetne majke; smještaji za roditelje i rodbinu pacijenata u bolnicama), prihvatilišta i centri, skladišta za životne potrepštine.

U svemu tome najvažniji su ljudi koji su spremni svoje snage, sredstva i vrijeme darovati drugima. Osjeća se sve veća potreba u župama za ljudima koji su spremni posjećivati stare i bolesne. Osim toga, vjernici mogu organizirati razne oblike karitativnosti s ljudima koji su u svojoj struci spremni bez naknade obavljati neke usluge i poslove. Župe su prikladna mjesta za organiziranje raznih edukacijskih programa, pomaganja u školskim aktivnostima, olakšavanja roditeljima brige za djecu. Dragovoljnost je uvijek inventivna i ne postoji čovjek koji ne bi mogao nečim pridonijeti rastu u zajedništvu i darovati drugima radost.

Iz dragovoljnosti nastaju veliki plodovi, a nerijetko ih Bog vodi prema duhovnim i misijskim zvanjima, prema posebnim karizmama koje osobito snažno obilježuju život Crkve. Iz svega je vidljiva potreba snažnijega razvijanja dragovoljnosti u našoj Nadbiskupiji, naročito usmjerena na odgoj novih naraštaja u duhu nesebičnosti. Dragovoljnost je pokazivala živost Crkve u najtežim vremenima. Očito da je upravo ona snaga koja ostaje nosivom u načinu crkvenoga djelovanja.

 II. dio

**CRKVA ZAGREBAČKA
U DJELU EVANGELIZACIJE**

1. Nova evangelizacija
2. Župna kateheza
3. Vjeronauk u školi

UVOD

59. Jedan od temeljnih oblika života i djelovanja Crkve ostvaruje se i očituje u naviještanju evanđelja ili evangelizaciji, koje je svrha »zapravo ta unutrašnja promjena, i ako bi se to smjelo izraziti jednom riječju, Crkva naviješta Evanđelje dok samom božanskom snagom Poruke koja se naviješta ide za tim da istodobno obrati osobnu i kolektivnu svijest ljudi, njihovo djelovanje, njihov život i njihove stvarne životne sredine«⁹⁰. Stoga Crkva naviještanjem Radosne vijesti o Božjemu spasiteljskom naumu »želi ljudima cijeloga svijeta i svih vremena priopćiti ono što je primila kao dar Božje Objave u Isusu Kristu, neizrecivi dar osobnoga Božjeg komuniciranja s ljudima i njegova poziva svima da postanu zajedničari božanske naravi, sudionici u tajni osobnoga Božjeg života«⁹¹.

Budući da se vjera budi i zajednica saziva naviještenom riječi, »sveukupni život i djelovanje Crkve događa se u svjetlu i po snazi riječi Božje, kojom sâm Krist posvećuje svoju Crkvu i nastanjuje se u njoj. Zato ju treba naviještati i slušati s velikim strahopoštovanjem. Svjesni tolikoga značenja riječi Božje i njezina naviještanja, moramo se pitati kako se ona naviješta danas. Pritom mislimo ne samo na razne načine, nego i na kvalitetu naviještanja koja se danas ostvaruje u našoj Crkvi. Od načina naviještanja ističemo poglavito propovijedanje, katehezu, svjedočanstvo života te evangelizaciju posredstvom suvremenih obavijesnih sredstava.«⁹²

60. »Budući da se ne može spasiti nitko tko prije nije uzvjerovao, prezbiteri kao suradnici biskupa u prvom redu imaju dužnost da svim kršćanima navješćuju Božje evanđelje te tako utemeljuju i uvećavaju Božji narod izvršavajući Gospodnji nalog: 'Idite po svem svijetu, propovijedajte Evanđelje svemu stvorenu' (Mk 16,

⁹⁰ EN, 18.

⁹¹ RNE, 19.

⁹² NSP, 16.

15).⁹³ Stoga Drugi vatikanski koncil, naglašavajući nužnost stalnoga promišljanja Svetoga pisma, ističe da »svi klerici, u prvom redu Kristovi svećenici i ostali, koji se kao đakoni ili katehete legitimno posvećuju služenju riječi, prianjaju uz Pisma ustrajnim svetim čitanjem i marnim proučavanjem tako da nitko od njih ne postane 'jalov propovjednik Božje riječi izvana, jer je ne sluša iznutra'«⁹⁴. Da bi svećeničko propovijedanje, kao jedan od ključnih načina naviještanja riječi Božje, »primjerenije pokrenulo srce slušateljâ, ono ne smije izlagati riječ Božju samo općenito i apstraktno, već mora primjenjivati vječnu istinu evanđelja na konkretne životne okolnosti«⁹⁵.

Sinodska rasprava o tematskome području *Crkva zagrebačka u djelu evangelizacije* usredotočena je na pojedine sadržaje koji predstavljaju različite načine navještaja riječi Božje s ciljem pridonosa kakvoći naviještanja koja se danas ostvaruje u našoj Crkvi. Stoga ćemo se u ovoj sinodskoj tematskoj cjelini usredotočiti na sljedeće sadržaje: nova evangelizacija, župna kateheza i vjeronauk u školi.

⁹³ PO, 4.

⁹⁴ DV, 25.

⁹⁵ PO, 4.

1. NOVA EVANGELIZACIJA

61. Djelo evangelizacije shvaća se kao slojeviti proces putem kojega Crkva, pokretana Duhom, naviješta i širi evanđelje u cijelome svijetu,⁹⁶ vođena Kristovim pozivom: »Idite i učinite mojim učenicima sve narode« (Mt 28, 19). Upravo stoga, evangelizacija je prva zadaća ne samo zaređenih službenika, već, štoviše, svih kršćana, a taj primarni zahtjev izrekao je već Isus riječima: »Treba da navješćujem evanđelje o kraljevstvu Božjem. Jer za to sam poslan.« (Lk 4, 43), dok je sveti Pavao to snažno izrekao riječima: »Doista, jao meni ako evanđelja ne navješćujem!« (1Kor 9, 16).

Pojam evangelizacije značenjski je slojevit, tim više što se danas u Crkvi uvelike govori o pojmovima: nova evangelizacija, druga evangelizacija, reevangelizacija i autoevangelizacija te se katkad poistovjećuju pojmovi evangelizacije i katehizacije. Stoga nepoznavanje spomenutih pojmova i sadržaja može dovesti do neznanja kako provesti proces evangelizacije, koje su njezine metode te događa li se ona uopće.

U širem smislu riječi evangelizacija označava zadaću Crkve da svim narodima donese prvi navještaj (*kerygma*) o Radosnoj vijesti, dok u užemu smislu označuje misijsku djelatnost Crkve u zemljama i krajevima u kojima Crkva još nije utemeljena i gdje kršćanska vjera još nije zasađena.⁹⁷ Evangelizacijski proces treba razlikovati i od procesa katehizacije. Naime, dok je zadatak evangelizacije u tome da zasađi vjeru, zadatak katehizacije je da poučava, uvodi u sakramentalni i moralni život Crkve te sveobuhvatno izgrađuje vjeru. Evangelizacija je, dakle, prvi navještaj ili *kerygma*, a cilj joj je metanoja ili temeljno opredjeljenje kojim čovjek sa sviješću i povjerenjem prihvaća Boga koji se objavio po Isusu Kristu u Duhu Svetome kao Otkupitelj i Spasitelj čovjeka.⁹⁸

⁹⁶ Usp. ODK, 48.

⁹⁷ Usp. KONGREGACIJA ZA NAUK VJERE, *Doktrinarna nota o nekim aspektima evangelizacije*, 3. prosinca 2007., 2.

⁹⁸ Usp. EN, 18.

Ona je, treba to naglasiti, duboko crkveni čin, a ne neko privatno djelovanje vjernika ili skupine vjernika.⁹⁹

62. Zahtjev za onim što se misli pod novom evangelizacijom zamjećuje se već na Drugome vatikanskom koncilu na kojemu je istaknuto da Crkva »treba učiniti prisutnim i takoreći vidljivim Boga Oca i njegova utjelovljenog Sina time što se pod vodstvom Duha Svetoga neprekidno obnavlja i čisti«¹⁰⁰. Sintagma »nova evangelizacija« pojavljuje se prvi put u apostolskom nagovoru *Evangelii nuntiandi* u kojemu papa Pavao VI. naglašava: »Neka Marija bude Zvijezda uvijek nove evangelizacije, koju Crkva mora promicati i izvršavati, naročito u ova tako teška vremena koja su ujedno tako puna nade.«¹⁰¹

U postsinodalnoj apostolskoj pobudnici *Christifideles laici*, papa Ivan Pavao II. jasnim riječima službeno daje ime toj drugoj evangelizaciji: »Kucnuo je čas za pothvat nove evangelizacije. Porast čiste i duboke vjere moći će se osigurati jedino novom evangelizacijom.«¹⁰² U apostolskom pismu *Novo millennio ineunte*, o novoj evangelizaciji isti Papa izričito kaže: »Toliko sam puta ponavljao u ovim godinama poziv na novu evangelizaciju. Ponovo to činim sada. Tko je uistinu susreo Krista, ne može ga zadržati za sebe, nego ga mora naviještati. Potreban je novi apostolski zamah, življen kao svakodnevna zauzetost zajednica i kršćanskih skupina.«¹⁰³ Svjestan okolnosti vremena u kojima Crkva živi i vrši poslanje, papa Ivan Pavao II. u Apostolskoj postsinodalnoj pobudnici *Crkva u Europi* obvezuje Crkvu: »Crkvo u Europi, nova evangelizacija je zadaća koja stoji pred tobom!«¹⁰⁴

Na temelju gore navedenih činjenica, vezanih uz pojmovno razlikovanje nove evangelizacije, valja ukazati na činjenicu da time što se zove »nova« ona ne određuje sadržaj evangelizacije, nego njezine uvjete i načine. Papa Benedikt XVI. u motu propri-

⁹⁹ Usp. EN, 60.

¹⁰⁰ GS, 21.

¹⁰¹ EN, 82.

¹⁰² CL, 34.

¹⁰³ NMI, 40.

¹⁰⁴ EE, 45.

ju *Ubicumque et semper* ističe kako smatra svrsishodnim ponuditi prikladne odgovore da se cijela Crkva novim misionarskim poletom, sposobnim promicati novu evangelizaciju, predstavi suvremenomu svijetu.¹⁰⁵ Evangelizacija je, dakle, »nova« jer je novi kontekst u kojem živi naš *suvremenik, koji je često zaveden teorijama i ideologijama*, te se stoga nužnost novoga govora, shvatljivoga današnjemu čovjeku, ne smije nikako zanemariti, poglavito ako je u pitanju vjerski govor koji se često zasniva na posebnosti koja može biti i nerazumljiva.

63. Svjestan izazova toga novog konteksta u kojemu živi naš suvremenik, papa Benedikt XVI. je 21. rujna 2010. osnovao *Papinsko vijeće za promicanje nove evangelizacije* ukazavši da je »jedno od posebnih obilježja našega vremena susret s *fenomenom otpadništva*, koje se sve više širi u društvima i kulturama koje su stoljećima izgledale prožete evanđeljem. Društvene promjene koje smo doživjeli u zadnjih nekoliko desetljeća, rezultat su uzroka čiji korijeni sežu vrlo daleko i koji su potpuno izmijenili sliku našega prihvaćanja svijeta.«¹⁰⁶ Te iste promjene odrazile su se i na vjersku dimenziju ljudskoga života.

Unatoč tomu što je »čovječanstvo iz tih promjena doživjelo, s jedne strane, neosporne prednosti, a Crkva dobila dodatni poticaj da daje svjedočanstvo nade koja je ispunja (usp. *1Pt 3, 15*), s druge strane se pokazuje zabrinjavajući gubitak osjećaja za sveto, što je dovelo, kako se čini, do dovođenja u pitanje i samih temelja, kao što je vjera u Boga, Stvoritelja i Održavatelja, objavu Isusa Krista kao jedinog Spasitelja i zajedničko razumijevanje ključnih iskustava ljudi kao što su podrijetlo, kraj života, život u obitelji i pozivanje na naravni moralni zakon«¹⁰⁷. Poradi toga je proces nove evangelizacije usredotočen na obnovu kršćanske biti ljudskoga društva, a preduvjet za to jest obnova kršćanske biti zajednica koje žive u određenim zemljama i narodima. Drugim riječima, cjelokupni proces nove evangelizacije treba pružiti odgovarajuće odgovore na »znakove vremena«, kako bi cijela

¹⁰⁵ Usp. *US*.

¹⁰⁶ *US*.

¹⁰⁷ *US*.

Crkva ponovno oživjela, prožeta Duhom Svetim te kako bi se produbila čista i čvrsta vjera.¹⁰⁸

64. Znakovi vremena s kojima se susreće današnji čovjek i na koje bi proces nove evangelizacije trebao dati konkretne odgovore su *ateizam, pojava vjerskoga indiferentizma, kao i novi oblici religioznosti*. Kao da se upozorenje apostola Pavla zajednici u Galatima s pravom potvrđuje i danas: »Čudim se da od Onoga koji vas pozva na milost Kristovu tako brzo prelazite na neko drugo evanđelje, koje uostalom i ne postoji. Postoje samo neki koji vas zbunjuju i hoće prevratiti evanđelje Kristovo.« (Gal 1, 6-7) Naime, od vremena prvih kršćana nije se u bitnome promijenila čovjekova nestalnost, kada je u pitanju duhovna dimenzija njegova života, pa su stoga i česti slučajevi potpunoga otpada, odnosno istodobnoga »služenja dvojici gospodara« (usp. Lk 16, 13). Posljedica je to uvelike sekularizma i sve većega uranjanja u konzumistički materijalizam, a koja se očituje u nezadovoljstvu, traganju za Bogom i smislom postojanja, u istinskoj potrebi za dubljom duhovnošću, za novim oblicima i načinima koncentracije i molitve.¹⁰⁹

Svi navedeni čimbenici dovode do činjenice da se danas susrećemo s velikim brojem onih »koji se svake godine raspršuju i gube u brojnim rukavcima takozvanih novih religijskih pokreta«¹¹⁰ i sekti svake vrste.

Određena odgovornost za sve veće otpadništvo leži na Crkvi i njezinim službenicima jer »porast broja sekti ukazuje na pastoralnu prazninu, čiji je uzrok u većini slučajeva nedostatak formacije, što prijeti kršćanskomu identitetu i pogoduje tome da su velike mase katolika bez odgovarajuće vjerske brige prepuštene na milost i nemilost vrlo aktivnim promidžbama sektaškoga prozelitizma«¹¹¹. »Ljudi osjećaju da im kršćanska religija ne pruža ili im možda nikad nije davala ono što uistinu trebaju«,¹¹² a često se događa i to da

¹⁰⁸ Usp. CL, 34.

¹⁰⁹ Usp. RM, 38; IKDVŽ, 1. 5.

¹¹⁰ IVAN PAVAO II., *Govor na plenarnom zasjedanju Papinskog vijeća za pastoral selilaca i putnika*, 26. listopada 1989.

¹¹¹ TAJNIŠTVO ZA EKUMENIZAM I DIJALOG TALIJANSKE BISKUPSKE KONFERENCIJE, *Pastoralno zauzimanje Crkve u odnosu na religijske pokrete i sekte*, Rim 1993., 24.

¹¹² IKDVŽ, 1. 5.

»vjernici u pastoralnim djelatnicima ne nalaze onaj snažni smisao Boga koji bi oni zapravo trebali prenositi svojim životom«¹¹³.

65. Poradi velike odgovornosti i zauzetosti Crkve u procesu nove evangelizacije, valja krenuti od same Crkve, jer *najprije Crkva treba biti evangelizirana* da bi mogla evangelizirati svijet. Riječ je, naime, o Crkvi koja mora doživjeti autoevangelizaciju da bi mogla evangelizirati.¹¹⁴ Ta žurnost potrebe za evangelizacijom crkvenih zajednica vidljiva je u činjenici da, primjerice, »većina katehiziranih nema vjere ili je ima jako malo. Njihova prva evangelizacija (*kerygma*) mora se tek dogoditi.«¹¹⁵ No, ne samo djeci i mladima, već i odraslima treba evangelizacija jer »posvuda postoji potreba za novim navještajem također onima koji su kršteni. Mnogi Europljani misle da znaju što je kršćanstvo, ali ga zapravo ne poznaju. Često ne znaju čak ni najosnovnija počela i pojmove vjere. Može se reći da taj izazov nije toliko u podjeljivanju krštenja novim obraćenicima koliko u tome da se već krštene privede obraćenju Kristu i njegovu evanđelju.«¹¹⁶ Neupitna je činjenica da se Crkva danas u svome temeljnom poslanju naviještanja i širenja evanđelja treba usredotočiti na evangelizaciju same sebe, što je prvi korak za novu ili drugu evangelizaciju.

Unutar procesa nove evangelizacije nemjerljiva je *važnost riječi Božje* koja »traži gorljivo, cjelovito i dobro utemeljeno naviještanje Riječi, s jasnim teološkim, duhovnim, liturgijskim i moralnim sadržajem, pozornim na stvarne potrebe ljudi do kojih mora doprijeti«¹¹⁷. Stoga se i posebno potiče sve Kristove vjernike »da učestalim čitanjem božanskih Pisama izuče najuzvišenije znanje – Isusa Krista. Jer ne poznavati Pisma to je ne poznavati Krista.«¹¹⁸ Sama Božja Riječ potiče nas na djelo naviještanja: »Riječ je ona koja osvjetljava, pročišćava, obraća; mi smo samo poslužitelji«¹¹⁹.

¹¹³ Pastoralno zauzimanje Crkve u odnosu na religijske pokrete i sekte, 24.

¹¹⁴ Usp. EN, 15.

¹¹⁵ ESE, 52.

¹¹⁶ EE, 47.

¹¹⁷ PPVZ, 26.

¹¹⁸ DV, 25.

¹¹⁹ VD, 93.

66. Jedan od ključnih načina naviještanja riječi Božje jest *propovijedanje* koje je izričito sadržano u Isusovom nalogu apostolima: »Pođite po svem svijetu, propovijedajte evanđelje svemu stvorenju.« (Mk 16, 15) Svjesni same svrhe propovijedanja – navijestiti riječ Božju konkretnome čovjeku, biskupi i prezbiteri pozvani su na »trostruku vjernost: prema vjeri Crkve, prema Svetomu pismu i njegovu crkvenom tumačenju, te prema čovjeku kojemu je navještaj upućen. To znači da se propovjednička služba ne može valjano vršiti bez dobrog poznavanja onoga što Crkva naučava, bez trajnoga prijateljevanja s riječju Božjom u Svetome pismu, kao i bez dobrog poznavanja prilika u kojima žive ljudi kojima se propovijeda.«¹²⁰ Život onih koji propovijedaju treba biti u skladu s onim što vjeruju i govore, jer »svjedočanstvo života postalo je više nego ikada bitan preduvjet osnovne uspješnosti propovijedanja. Suprotno svakomu očekivanju, svijet Boga unatoč tolikim znakovima odbijanja ipak traži; taj svijet vapi za blagovjesnicima koji će im govoriti o Bogu koga poznaju i s kojim druguju kao da vide Nevidljivoga.«¹²¹

Ipak, »ima u evangelizaciji niz metoda koje su dobre, ali ni naj-savršenije od njih ne bi mogle nadomjestiti *tiho djelovanje Duha*. Bez njega ništa ne vrijedi ni najvještija priprava navjestitelja. I najuvjerljivija oštromnost bez njega je pred ljudskim duhom bespomoćna. Sve psihološke i sociološke do u tančine razrađene sheme bez njega se ubrzo pokazuju bezvrijednima.«¹²² Osim toga, »moglo bi se reći da je Duh Sveti u evangelizaciji glavni činitelj. No, ujedno se može reći da je on i svrha evangelizacije.«¹²³

67. Iako postoje određene nejasnoće vezane uz pojam nove evangelizacije, posve je razvidno da je potrebna *temeljita obnova duha u istini evanđelja*. Stoga je nedvojbeno da se i u našem podneblju ukazuje potreba za različitim oblicima nove evangelizacije koji će biti prihvatljivi različitim skupinama ljudi, s obzirom na njihove potrebe, osobnost i stupanj duhovnosti i vjere. Na to ukazuje i činjenica stanovite krize u procesu kršćanske inicijacije i preno-

¹²⁰ NSP, 19.

¹²¹ EN, 76.

¹²² EN, 75.

¹²³ EN, 75.

šenja vjere na nove naraštaje. Nadalje, uočava se sve više fenomen »distanciranih kršćana« te pitanje kako doprijeti do njih, a još više do onih koje je zahvatio *duh indiferentizma ili pošast sinkretizma*; kako Božju riječ navijestiti intelektualcima; kako evangelizacijom iskorijeniti poroke među mladima; kako dozvati vjernike koji u crkvu dolaze samo prigodice ili za veće kršćanske blagdane.

Uza sve načine, sredstva i metode koje valja upotrijebiti u procesu nove evangelizacije, Crkva treba uvijek iznova oslušivati i preispitivati svoje posebno i nezamjenjivo poslanje za koje ima Gospodinov mandat: naviještati Božju riječ, promicati sakramentalni život te biti moralnim i etičkim korektivom javnosti. Pritom Crkva nikada ne smije izgubiti iz vidika koju sliku šalje onima koje evangelizira, tj. uspijeva li pokazati da je *communio*, ili da je samo »savršeno« hijerarhijski uređena, te koliko se trudi biti svjetlo i kvasac u ovome svijetu.

68. Govoreći o novoj evangelizaciji, Zagrebačka Crkva nalazi se pred izazovom sve većega širenja *sljedbi i novih religijskih pokreta* i na našim prostorima. Činjenica je to koju nipošto ne treba zanemariti u pastoralnome djelovanju svih crkvenih struktura. Posebno se u tome smislu spominju sljedbe i vjerske prakse nadahnute »istočnjačkim svjetonazorom«, od joge preko transcendentalne meditacije do raznih okultno-ezoterijskih praksâ. Učenja i smjerovi duhovnosti koje ti noviji pokreti promiču nerijetko su nespojivi s kršćanskom naukom, a da ljudi toga nisu ni svjesni. Osim širenja njihova utjecaja s pomoću literature, internetskih i televizijskih sadržaja, filmova i glazbe, u posljednje vrijeme taj utjecaj poprima sve veće dimenzije u ponudi raznih vježba i metoda opuštanja, a i medijski eksponirane osobe promiču takve religioznosti i duhovnosti.

Većina naših vjernika zna vrlo malo o ovoj temi, a osobno iskustvo s pripadnicima novih religijskih pokreta ili »new age« duhovnosti najčešće se svodi na susret na radnim mjestima ili u školi, ali bez razgovara o vjerskim temama. Često su znatiželja, a onda zdravstvene poteškoće i duhovne krize presudni za utjecanje vjernika raznim iscjeliteljima i magiji, alternativnim praksama i tehnikama pa i vjerovanjima koja se takvom praksom promiču. Posljedica je to, s jedne strane, nedovoljnoga poznavanja

vlastite vjere, nedostatka osobnoga duhovnog iskustva u Crkvi i zanemarivanja molitve te, s druge strane, nepoznavanja crkvenoga nauka o sljedbama i religijskim pokretima, kao i nevjerodostojnoga života vjernika i nekih crkvenih službenika.

Tomu se kao dodatni čimbenik pridružuje traganje za dubljim smislom života koji se na odgovarajući ili očekivani način ne pronalazi u Crkvi, kao i poigravanje sektâ s ljudskim osjećajima i nesigurnostima. Nije stoga rijetko da i aktivni vjernici, posebno stariji ljudi i visoko obrazovane osobe, bivaju prevareni i uvedeni u začarani krug prisile, agresivnosti i prozelitizma. Posebno je u tome smislu opasno djelovanje sekta koje se pozivaju na Sveto pismo i njime se služe, kao i praksâ »new agea« koje izravno ne potiču na odbacivanje katoličke vjere, već nude istovremeno prakticiranje jednoga i drugoga, ne razlikujući dobro od zla.

Osim utjecaja sljedbâ i novih religijskih pokreta putem medija, zabrinjavaju i činjenice uvođenja istočnjačkih učenja i tehnika ravnoteže i duhovnoga prosvjetljenja u hrvatski odgojno-obrazovni sustav. Takve pojave kršćani doživljavaju kao opasnost na koju Crkva treba konstantno jasno i konkretno odgovarati te u tome smislu adekvatno formirati svećenike, katehete i vjeroučitelje. Širenju ideja novih religijskih pokreta i sljedbâ pridonosi i laka dostupnost literature s tom tematikom te se u tome smislu još hitnijim čini katoličku literaturu učiniti dostupnom u javnim prostorima, odnosno raditi na osnivanju župnih knjižnica te pokretanju mrežnih stranica s temama o sektama.

69. Nijedan kršćanin ne bi smio biti ravnodušan pred izazovima koje predstavljaju novi oblici religioznosti. Očekuje se da će Sinoda razmotriti mogućnost da se na razini Nadbiskupije formira skupina stručnjaka za proučavanje fenomena sljedbâ i duhovnih strujanja nespojivih s katoličkom vjerom te donijeti odgovarajuće smjernice za pastoralno djelovanje i upoznavanje vjernika s tim pojavama.

Potrebno je neprestano izricati *jasne i konkretne stavove* o novim sljedbama i pojavama vezanima uz duhovna strujanja »new age« ideologije te izraditi konkretan plan formacije svećenikâ, katehetâ, vjeroučiteljâ i vjernikâ o utjecajima pojedinih duhovnih strujanja na vjernički život. Važno je osigurati redovitu do-

stupnost dokumenata Svete Stolice o tim pitanjima te koristiti sredstva društvene komunikacije za širenje objektivnih i jasnih informacija kojima će se izgrađivati kritička svijest vjernikâ prema novim religioznostima. Određeni naglasak treba ugraditi i u pastoral mladih jer mladi, zahvaćeni znatiželjom, prvi posežu za alternativnim duhovnim izazovima.

Posebno područje rada treba posvetiti pastoralu osoba koje se, nakon bolnoga iskustva u sektama i drugim religijskim pokretima, vraćaju u Katoličku Crkvu, pri čemu je važno vrjednovati snagu onih crkvenih pokreta koji imaju iskustva sa slučajevima obraćenja i prihvaćanja takvih osoba.

Da bi Crkva svjedočila svijetu snagu i autentičnost, ljepotu i radost vjerovanja u Isusa Krista te u borbi s izazovima sekta formirala vjernike postojane u katoličkoj vjeri, potrebno je vratiti se temeljima evanđeoske poruke te naglašavati duhovnu dimenziju vjere. Kao odgovor na osjećaj nepripadnosti i otuđenosti vjernikâ važno je župne zajednice formirati kao mjesta prihvaćanja, gdje svatko može dobiti odgovore na duhovne potrebe i životna pitanja. Da bi mogli odgovoriti na opasnosti raznih vjerskih sljedbâ, važna je cjeloživotna kateheza, ne samo ona prigodna, vezana uz sakramente prve pričesti i svete potvrde. Važno je temeljiti navještaj na Svetome pismu i Katekizmu Katoličke Crkve, vjernicima pomoći oblikovati osobnost s pomoću duhovnoga vodstva, pučkim misijama obnavljati vjeru i dublje življenje sakramenata te promicati odgoj za osobnu molitvu i molitvu zajednice.

70. U suvremenome društvu zamjećuje se *sve veće otvaranje prostora ateizmu*, (često prividnomu ili načelnomu), a uz ateizam se veže i *pojava agnosticizma*, koja nerijetko obuhvaća nejasan i nesiguran stav prema važnim životnim pitanjima, pa i prema pitanju vjere u Boga. Otvorenost struktura društva tim novim kretanjima ima za posljedicu potiskivanje kršćanskih istina i vrjednota te nametanje zakonâ i kulture lišenih svakoga kršćanskog obilježja. Ponegdje svaki kršćanski prizvuk, unesen u kulturu ili u javni život, biva ocijenjen ugrozom građanskih sloboda i sekularnoga društva. Takav stav zamjećuje se na području kulture, politike, zakonodavstva, znanosti i obrazovanja, u medijima te na drugim područjima života pa se stvara ozračje u kojemu je vjernicima

kršćanima unaprijed – otvoreno ili prikriveno – zapriječeno obnašanje važnih javnih služba. Tako se u ime novih sloboda stvaraju duboke podjele u društvu i neskrivena diskriminacija kršćana.

Osim što je to velikim dijelom posljedica polustoljetne komunističke vladavine, takvomu stavu uvelike pogoduje suvremena društvena situacija sekularizacije i materijalizma. I vjernici su odgovorni za takve pojave jer vjera nije dovoljno zaživjela u njihovom životu, jer nisu spremni svjedočiti vjeru i zauzeti se za istinu o Kristu i Crkvi u javnom životu, jer bojažljivo reaguju pred svakim oblikom protivljenja vjeri. Odgovor Crkve na pojavu tih novih kretanja treba biti jasan i odlučan, sa sadržajima usmjerenima prema novoj evangelizaciji. Poseban naglasak stoga treba staviti na kontinuirani pastoral obitelji, na katehezu odraslih te na posvješćivanje o pripadnosti Crkvi i odgovornosti za poslanje koje se povjerava svim kršćanicima kako bi se gradila svijest svjesnih i odgovornih kršćana, prisutnih i evanđeoski zauzetih na svim razinama javnoga života.

71. Kada se radi o načinima, odnosno metodama koje mogu uvelike pomoći današnjemu čovjeku na putu nove evangelizacije, važno je naglasiti da čovjeka treba *vratiti čitanju i oslušivanju Božje riječi*, kao i njezinu brižljivom proučavanju. Prisutnost Božje riječi nezaobilazna je i nenadomjestiva za duhovni rast i za napredak u vjeri, kako u osobnome životu i životu obitelji, tako i u pronalaganju putova za javno svjedočenje vjere. Stječe se dojam da je u životima vjernika premalo zanimanja za Božju riječ te da je slabo zastupljena u svakodnevnome životu, a i u pastoralnome radu trebalo bi joj dati više prostora.

Kako čovjek u tome vraćanju Božjoj riječi, njezinu brižljivom proučavanju i razmatranju ne bi bio prepušten sam sebi, Crkva treba iskusne glasnike evanđelja koji temeljito poznaju srce današnjega čovjeka, kako bi vjernicima mogli posredovati jasan i siguran nauk Crkve o vjeri, o istinama vjere, o moralu, o duhovnosti i molitvi. Uostalom, dobro je održavati biblijske susrete u župnim zajednicama, ali i na razini dekanata ili Nadbiskupije, koji bi imali za cilj stručno vodstvo u čitanju Biblije, življenje biblijske poruke i rast u vjeri.

Unutar procesa nove evangelizacije, težeći k jasnomu razlikovanju kršćanskih od svjetovnih vrijednota, nužno je, uz čitanje i razmatranje Božje riječi, uvijek isticati jasnoću istine o Bogu, razvijajući neprestano kulturu svetosti i umijeće molitve, imajući na umu da čovjek mora ponovno postati čovjek molitve, biti kadar živjeti molitvu kao jedan od temeljnih trenutaka u iskustvu vjere. Crkva živi od vjere koja se naviješta, od vjere koja moli i od vjere koja se svjedoči. Stoga bi Crkva uvijek trebala biti prepoznata kao ona koja moli i odgaja vjernike za smisao i vrijednost molitve u njihovu životu.

Uz molitveni život nerazdvojivo se veže i slavljenje vjere u liturgiji Crkve. Liturgija, po kojoj Bog spasenjski djeluje u životu Crkve, ima biti shvaćena i življena kao vrhunac i vrelo sveukupnoga života vjere, crkvenoga zajedništva i apostolskoga nastojanja u Crkvi. U tome vidu nova evangelizacija mora vjernike vratiti liturgijskomu iskustvu spasenja, kako bi se vjernici osjećali više Crkvom i više kršćanima, sposobnima svjedočiti radost vjere.

72. Biskupi i svećenici pozvani su *putem homilija i drugih oblika navještaja aktualizirati evanđelje* i naglašavati njegovu životnost i primjenjivost u svim životnim teškoćama i pitanjima, služeći se pritom jednostavnim jezikom evanđelja koji će svatko moći razumjeti. Za vjeru u istinitost Riječi koja se naviješta i za plodnost samoga djela navještanja nužnim se smatra evanđeoska autentičnost i vjerodostojnost života navjestiteljâ. Navjestitelji evanđelja i nositelji crkvenih služba trebali bi stoga trajno imati na umu riječi koje Crkva izgovara u liturgiji đakonskoga ređenja: »Primi Kristovo evanđelje kojemu si postao navjestitelj. Pazi da što čitaš vjeruješ, što vjeruješ učiš, a što druge učiš to i živiš.«

Ne smije se nikako smetnuti s uma da i sami vjernici trebaju biti odgajani za djelo nove evangelizacije, kako bi ona uistinu mogla zaživjeti u svoj svojoj širini i ljepoti. Stoga je važna *trajna formacija i rad s odraslima*, bilo da se radi o sadržajima posadašnjega evanđeoske poruke, bilo da je riječ o sustavnome radu s raznim naraštajima vjernika i katehezi odraslih. U tu svrhu bilo bi poželjno razvijati kršćansku kulturu vjernika putem tiska, seminara, predavanja, tribina te otvarati duhovna savjetovaništa i slič-

ne ustanove, prijeko potrebne ljudima postmodernoga društva. Svi kršćani, kršćanske obitelji, svećenici, vjeroučitelji, katehete i nositelji drugih crkvenih služba pozvani su neumorno pružati gorljivo i osvajajuće svjedočanstvo o ljepoti života po evanđelju, kako bi svakomu čovjeku, pa i nevjerniku, postalo jasno da je evanđelje Radosna vijest spasenja.

U svijesti o važnosti djela nove evangelizacije smatra se korisnim na razini Nadbiskupije konkretnije odrediti oblike i načine na koje bi u konkretnim prilikama i okolnostima bilo moguće provesti tu važnu zadaću, čijemu bi ostvarenju trebalo usmjeriti također djelovanje crkvenih pokreta, vjerničkih udruga i društava koja djeluju na području Nadbiskupije.

Osim redovite župne kateheze, usmjerene poglavito prema pripravnicima za sakramente, valja pronaći nove mogućnosti i načine kateheze cijele zajednice vjernika, kako pod vidikom rada s posebnim skupinama, tako i pod vidom zajedničkoga okupljanja svih te njihova unaprjeđenja u poznavanju vjere i u rastu u vjeri. Kao plodan oblik rada u djelu evangelizacije prepoznaje se obiteljski pastoral, koji nudi razne mogućnosti djelovanja: obiteljske susrete, savjetovanja za roditelje, kateheze i predavanja s temama obiteljske i bračne problematike, susrete s roditeljima vjeroučenika i razna druga okupljanja.

2. ŽUPNA KATEHEZA

73. Promišljajući o *katehezi*, ponajprije valja istaknuti kako »katehezom nazivamo onaj oblik crkvenoga djelovanja koji bilo zajednice bilo pojedince *privodi zrelosti vjere*. [...] Kateheza je naročito prikladno sredstvo da [ljudi] u svome vlastitom životu uoče Božju volju te da istraže temeljno značenje života i povijesti.«¹²⁴ Stoga je kateheza trajni proces rasta u vjeri, a sami bi katehetski susreti trebali biti tako oblikovani – a što je u naravi samoga pojma kateheza – da Božja riječ zaista odjekuje u srcima sudionika, da zahvati i oblikuje cijeloga čovjeka na spoznajnoj, slavljeničkoj dimenziji i svjedočkoj razini življenja vjere. Takav put vodi k obraćenju i zrelosti vjere, što je cilj kateheze.¹²⁵

74. Vjerska je pouka potrebna svima: *predškolskoj i školskoj djeci, djeci s teškoćama u razvoju, mladima, studentima, odraslima te starijim osobama*. Uloga roditelja u početnim fazama djetetova života od velike je važnosti, a često je presudna za prve elemente kateheze. Ne može se nikada dovoljno naglasiti kršćanskim roditeljima važnost te rane inicijacije djeteta u vjerski život.¹²⁶ To vrijedi i za roditelje djece s teškoćama u razvoju gdje se radi o djeci koja nose tjelesne ili duševne teškoće. I oni imaju pravo i potrebu upoznati tajnu vjere.¹²⁷

Pod pojmom kateheze odraslih misli se na one vjernike koji u punoj odgovornosti mogu prihvatiti vjeru pa stoga rad s odraslima predstavlja nezaobilazni oblik katehetskoga nastojanja Crkve.¹²⁸

Hrvatski biskupi, imajući pred sobom potrebe bolesnih i nemoćnih, ističu: »Ugledajući se u svoga Učitelja, Crkva je uvijek smatrala da je briga za bolesne i nemoćne njezina posebna za-

¹²⁴ OKD, 21.

¹²⁵ Usp. ODK, 53, 56, 85-86.

¹²⁶ Usp. CT, 36.

¹²⁷ Usp. CT, 41.

¹²⁸ Usp. OKD, 20.

daća. [...] Odgojni i katehetski rad Crkve može biti uspješan put ozdravljenja mnoge takve naše braće i sestara, time što im se kršćanskim odgojem i katehezom pruža smisao života, otkrivajući im nove i najdublje vrijednosti i okružujući ih bratskim razumijevanjem i ljubavlju.«¹²⁹

75. Kateheza, dakle, podrazumijeva različite oblike crkvenoga djelovanja. Naime, »ako promatramo sociološke i kulturalne uvjete u kojima ljudi žive, tad imamo *katehezu prema različitim slojevima ljudi*. Promatramo li pak fizički i psihički razvoj katehizanata, tad imamo *katehezu prema dobima*. Promatramo li, konačno, stavove koje krštenici mogu imati prema vjeri, tada imamo *katehezu za vjernike koji žele steći potpunije i dublje poznavanje vjerskih istina ili katehezu za one koji još traže prave temelje vjere*.«¹³⁰

Potrebno je također voditi računa i o suvremenom vrlo utjecajnom procesu sekularizacije i globalizacije suvremenoga društva, u kojemu se događa slabljenje ili čak gubljenje identiteta ne samo pojedinaca nego i povijesno izraslih etničkih, odnosno nacionalnih skupina.

76. Uz veliku važnost obitelji u odgoju za vjeru, valja istaknuti važnost i ulogu župe koja je pokretač kateheze i njezino povlašteno mjesto.¹³¹ Župa je, bez sumnje, najznačajnije mjesto u kojemu se oblikuje i očituje kršćanska zajednica, a što je jedna od temeljnih zadaća kateheze. I hrvatski biskupi u svojoj *Poruci o vjeronauku u školi i župnoj katehezi*, ističu da je »od osobite važnosti da naše župne zajednice budu žive i aktivne, otvorene za sve, napose za djecu i mlade, koji se u njih uključuju kako bi mogli bolje živjeti i djelovati iz vjere, kako u Crkvi tako i u društvu.«¹³²

Poradi toga, u poimanju župne zajednice valja usmjeriti pozornost na shvaćanje župe kao mjesta zajedništva i suradništva, u kojemu svi krštenici imaju jednako dostojanstvo i koji su, u zajedništvu s pastirima, pozvani preuzeti svoje odgovornosti, sukladno karizmama koje su primili i potrebama same zajedni-

¹²⁹ RNE, 61.

¹³⁰ OKD, 77.

¹³¹ Usp. CT, 67.

¹³² HBK, *Poruka hrvatskih biskupa o vjeronauku u školi i župnoj katehezi*, Zagreb 2000., 4.

ce. Da bi se ostvario takav model Crkve, potrebno je u središte pastoralne pozornosti staviti formaciju odraslih vjernika i odnositi se prema njima ne samo kao prema objektu pastoralne brige, nego i kao prema odgovornom subjektu u Crkvi i na svim poljima društvenoga života.

77. S obzirom na župnu katehezu, činjenica je da je u Nadbiskupiji manji broj župa u kojima se kateheza provodi redovito i sustavno, uključujući sve slojeve i uzraste vjerničke zajednice. Praksa ipak potvrđuje da u gotovo svim župama postoji kateheza za prvopričesnike i krizmanike.

Imajući u vidu župnu katehezu i potrebu njezina ostvarenja, nedvojbeno je da se od uvođenja vjeronauka u hrvatski školski odgojno-obrazovni sustav (šk. god. 1991./1992.) u mnogim župnim zajednicama postupno gasila redovita župna kateheza te je svedena samo na pripremu za primanje sakramenata. Moglo bi se reći da je pastoralna briga preusmjerena na vjeronauk u školi, a za župnu katehezu nije preostalo dovoljno snage i prostora. Godine 2000. Hrvatska biskupska konferencija objavila je *Plan i program župne kateheze* koji nastoji stvoriti kvalitetniji suodnos između župne kateheze i školskoga vjeronauka te potaknuti uspostavljanje redovite i kvalitetne župne kateheze. Čini se, međutim, da *Plan i program* ipak nije polučio željene rezultate.

Zbog nedovoljne informiranosti te konkretnih poteškoća u ostvarivanju komplementarnoga odnosa vjeronauka i župne kateheze, mnogi roditelji i vjeroučenici u župnoj katehezi vide preklapanje sadržaja vjeronaučne nastave, odnosno ponavljanje školskoga vjeronauka. Naime, još uvijek se u praksi može sresti školski oblik župne kateheze i katehetski oblik školskoga vjeronauka. Ujedno niz poteškoća u shvaćanju identiteta župne kateheze stvara i nejasna uporaba pojedinih termina koji se rabe u svakodnevnoj katehetsko-pastoralnoj praksi: vjeronauk, župna kateheza, župni vjeronauk, kateheta, katehist, vjeroučitelj, animator.

78. S obzirom na katehezu životnih dobi, u dijelu župa Nadbiskupije organizira se prigodna ili redovita kateheza djece *predškolske dobi*. Na području Nadbiskupije postoje također brojne predškolske odgojno-obrazovne ustanove u kojima se provodi redoviti

vjerski odgoj djece te dobi (u Zagrebačkoj nadbiskupiji vjerski se odgoj, prema podacima iz rujna 2015., provodi u trideset i šest predškolskih ustanova). Premda je vjerski odgoj u predškolskim ustanovama zajamčen ugovorima između Republike Hrvatske i Svete Stolice, on još nije uveden u veliki dio tih ustanova te u većini slučajeva ovisi o blagonaklonosti ravnateljâ i o zahtijevanju pojedinih djelatnika i roditelja. Potrebno je stoga poticati odgovorne na ispunjavanje tih ugovornih obveza i ujedno voditi računa o prikladnoj formaciji odgojitelja u vjeri u predškolskim odgojnim ustanovama.

S obzirom na djecu *osnovnoškolske dobi*, župna kateheza često mora opravdavati svoju utemeljenost i potrebu s obzirom na postojanje katoličkoga vjeronauka u školi. Dok župna kateheza za učenike trećega i osmoga razreda postoji uglavnom kao priprava za sakramente euharistije (prve svete pričesti) i potvrde, uočava se kako vjeroučenici prvoga i drugoga te učenici od četvrtoga do sedmoga razreda nisu obuhvaćeni redovitom župnom katehezom. Stoga bi valjalo i za tu dob organizirati župnu katehezu koja bi trebala na poseban način voditi k izgradnji i učvršćivanju vjerničkoga identiteta.

S obzirom na župnu *katehezu za prvopričesnike i krizmanike*, uočeni su i određeni nedostaci s obzirom na njezino trajanje. Negdje ona traje jednu ili dvije školske godine, dok je u nekim župama samo »prigodna« te se ponegdje svodi samo na bliže pripreme za slavlje pojedinoga sakramenta. Stoga je ustaljeno mišljenje da bi trebalo ujednačiti vrijeme trajanja župne kateheze za prvopričesnike i krizmanike u Zagrebačkoj nadbiskupiji te ispravno vrjednovati važnost sakramenata pomirenja, euharistije (prve svete pričesti) i svete potvrde, kako bi oni postali dijelom života, a ne samo jedna u nizu »obveza« ili pak »prigodnih slavlja« u životu vjere.

79. Briga za *osobe s teškoćama u razvoju* i odnos prema njihovim obiteljima svojevrsna je provjera vjerodostojnosti kršćanske ljubavi i ispit savjesti za sve članove Crkve i društva, pa tako i za samu katehezu. Primjećuje se da župe nisu dovoljno usmjerene na potrebu da i osobe s teškoćama u razvoju budu više uključene u župne aktivnosti. Priprema za sakramente kršćanske inicijacije za djecu s psihofizičkim oštećenjima ne provodi se u župama na pri-

kladan i sustavan način, nego je ta priprava uglavnom reducirana, bez pomoći stručno osposobljenih osoba, ili su djeca s posebnim potrebama jednostavno pridružena katehetskoj skupini, tj. s njima se ne provodi poseban katehetski rad. U tome smislu bilo bi nužno razraditi model župne kateheze za osobe s teškoćama u razvoju s ciljem njihova integriranja u redoviti župni pastoral.

80. Ozbiljnost s kojom su *mladi vjernici* pristupili predsinodskim raspravama u zajednicama vjernika i brojnost pristiglih zapisnika pokazuju koliko su *mladi* zainteresirani za život Crkve, što je osobito bogatstvo Crkve. Ta činjenica dodatno obvezuje Crkvu da još više radi na organiziranom pastoralu mladih na župnoj, dekanatskoj i nadbiskupijskoj razini te da razvija dobru koordinaciju svih oblika pastoralu mladih.

Iskustvo pokazuje da se mladi koji nakon primanja sakramenta potvrde ostaju povezani sa župnom zajednicom rado priključuju zajednici mladih i lakše se odazivaju na različite aktivnosti u župi.

Iznimno važna zadaća u radu s mladima povjerena je Uredu za pastoral mladih Zagrebačke nadbiskupije. Taj je Ured pokretač mnogih programa na dekanatskoj i nadbiskupijskoj razini, a ujedno pomaže župnim zajednicama u oblikovanju i ostvarenju programa za mlade u župnim zajednicama. Osobito se važnim drži njegova uloga u formiranju osoba (animatora, pomoćnika u pastoralu mladih) koji djeluju u zajednicama mladih, pri čemu značajan doprinos imaju programi koji se tijekom ljeta održavaju u nadbiskupijskome Domu sv. Martina u Malome Lošinj. Nezaobilazna je uloga Ureda za pastoral mladih u povezivanju zajednica mladih u dekanatu i u arhiđakonatu u Nadbiskupiji.

Otvaranjem Nadbiskupijskoga pastoralnog instituta dobiven je značajan prostor za održavanje tribina, seminara i formativnih susreta na koje, u organizaciji Ureda, dolaze mladi angažirani u župnim zajednicama. Ti susreti, osim naglašenoga katehetskoga i formativnoga karaktera, imaju važnu informativnu i organizacijsku ulogu, jer se mlade obavještava o svim važnim nadbiskupijskim i župnim programima, aktualnim pitanjima i aktivnostima te se na taj način zajednice mladih povezuju i angažiraju za različite oblike kršćanskoga djelovanja u Crkvi i društvu.

81. U prevladavanju određenih poteškoća u radu s mladima, nezaobilazna je dobro programirana, organizirana i zajedničkim zalaganjem svih pastoralnih djelatnika ostvarena *župna kateheza za mlade*. Među mogućim putovima za ostvarivanja kvalitetne župne kateheze mladih jesu dobro pripremljene i stručno vođene tematske radionice, osobna svjedočanstva vjere, razmatranje i rad s Božjom riječju te iskustvo molitve. Danas se sve češće naglašava važnost molitve u životu vjere. Mladi očekuju od župnih zajednica konkretan i njima blizak duhovno-katehetski program kakav ne pronalaze u drugim područjima svakodnevnoga života. Župnu zajednicu mladi vide kao idealno mjesto za izgradnju osobnoga duhovnog života. Kvalitetno duhovno praćenje mladih u župnim zajednicama može povezati mlade i na drugim razinama i aktivnostima koje župna zajednica nudi (karitativnim, športskim, glazbenim, kreativnim, scenskim i drugim).

Velika važnost u predsinodskim raspravama zajednica vjernika dana je *voditeljima zajednica mladih*. Naglašeno je da upravo o njima uvelike ovisi kako će se rad s mladima ostvarivati i koliko će biti uspješan. Poželjno je da svećenike i đakone, kojima je najčešće povjeren rad s mladima, krase odlike jednostavnosti, duhovnosti, komunikativnosti, kreativnosti i sposobnosti nenametljivoga duhovnog vodstva. Pritom se uočava nedostatak kvalitetnih katehetskih pomagala za rad s mladima, a uočava se da neki svećenici nisu dovoljno pripremljeni za vođenje neke skupine mladih i za rad s njima. Stoga se smatra potrebnim u samoj formaciji kandidata za svećeništvo staviti veći naglasak na pastoral mladih i pomoći im u stjecanju vještina vođenja skupine, izrade katehetskih materijala, komunikacijskih tehnika te osobito u formiranju osoba koje će znati duhovno pratiti mlade ljude i posredovati im vjersko iskustvo.

82. S obzirom na *studente* koji studiraju na visokim učilištima treba istaknuti da je u Zagrebačkoj nadbiskupiji najveći broj studenata (ukupno oko 80.000 studenata studira u Zagrebu, što je gotovo polovina svih studenata u Republici Hrvatskoj), a što posljedično zahtijeva brigu Crkve za njihov rast u vjeri, odnosno svojevrsni *studentski pastoral*. Pastoralna briga za studente, odnosno mlade vjernike općenito, u Zagrebačkoj nadbiskupiji povjerena je Uredu za pastoral mladih, u čijem sastavu djeluju i studentski kapelani te

Odjel za pastoral športaša. Konkretna duhovno-pastoralna briga za studente koji studiraju u gradu Zagrebu povjerena je student-skim kapelanima čije djelovanje obuhvaća studente u student-skim centrima i domovima, u znanstveno-učilišnome kampusu Borongaj, studente laike na Katoličkome bogoslovnom fakultetu te studente na Hrvatskome katoličkom sveučilištu.

Svjesni smo danas da se studenti za vrijeme svoga školovanja suočavaju s mnogim važnim izazovima: odvajanjem od roditelja i osamostaljivanjem, osiguravanjem egzistencije, s pitanjima vezanim uz ostvarenje profesionalne osposobljenosti i životnoga poziva. Svi ti izazovi zahtijevaju od studenata cjelovitu intelektualnu i duhovnu nadogradnju u čemu im crkvena zajednica može biti snažna potpora. Mnogi studenti pokazuju otvorenost za suradnju u različitim aktivnostima u crkvenim zajednicama.

Uočava se i problem s kojim se studenti susreću pri dolasku u novu sredinu, tj. teško uspostavljanje veze sa župnom zajednicom, što posljedično može voditi do njihova izoliranja i privremenoga i(li) potpunoga udaljavanja od crkvenoga života. U tome kontekstu valja istaknuti važnost studentskih kapelana, jer se upravo putem njihova rada studenti mogu uključiti u život župa ili u studentske zajednice kršćanskih vjernika. Danas se uistinu vidi značajan napredak u radu sa studentima, osobito u studentskim domovima gdje se održavaju redovite tjedne kateheze za studente, a više puta i godišnje duhovne obnove te hodočašća. Ujedno se primjećuje da studenti koji su aktivno uključeni u pastoral studenata često postaju najboljim animatorima u studentskim i župnim zajednicama.

Daljni korak u pastoralu mladih jest nastojanje da ih se više uključuje u župne zajednice te da pastoral mladih ne bude odvojen od župnih zajednica, kako bi se mladi uspjeli vezati za Crkvu koja počiva na životu župâ. Jednako se osjeća potreba za otvaranjem molitvenih prostora u velikim susretištima studenata i mladih, na primjer u studentskim domovima, što također zahtijeva nove oblike pastoralne brige i djelovanja.

83. Neosporna je činjenica da je važna kateheza svake životne dobi, no ipak je u predsinodskim raspravama istaknuto da je *kateheza odraslih* od iznimne važnosti za život Crkve. Katehezom se

želi odraslima pomoći u izgradnji i učvršćivanju njihova kršćanskoga identiteta, ali isto tako potrebno im je pružiti pomoć u njihovoj važnoj i složenoj zadaći odgoja mladih naraštaja. To posebno vrijedi danas u vremenu sve složenijih promjena u društvu koje uvelike otežavaju odgojno djelovanje odraslih. Stoga bi kateheza za odrasle trebala biti trajna i sustavna.

Na potrebu razvoja kateheze za odrasle u župnim zajednicama posebno je pozvao i zagrebački nadbiskup, kardinal Josip Bozanić, na misi posvete ulja na Veliki četvrtak, 28. ožujka 2013. godine. Tom prilikom Nadbiskup je istaknuo da u Godini vjere i u neposrednoj pripremi Sinode unutar pastoralnoga nastojanja posebnu pozornost valja usmjeriti prema katehezi za odrasle.

U iznalaženju načina što boljeg ostvarivanja kateheze odraslih, valja se usredotočiti na korištenje različitih oblika rada u kojima bi više mogli doći do izražaja odrasli i njihova aktivna uloga tijekom samih katehetskih susreta. Glede sadržaja, potrebno je na prikladan način izlagati istine vjere, ali i teme koje se otvaraju u susretu življenja vjere s pitanjima koja nameće suvremeno društvo.

84. S obzirom da su uistinu velike i raznolike potrebe suvremene kateheze, jedno od aktualnih pitanja koje se nameće, ne samo kao izazov nego i kao obveza, jest *formacija župnih kateheta* za različite skupine naslovnika: za djecu predškolske dobi, djecu osnovnoškolske dobi, adolescente, mlade, djecu i mlade s posebnim potrebama, odrasle. U tome smislu sve aktualnijim čini se poziv pape Ivana Pavla II. koji ističe kako je Crkva »pozvana da katehezi posveti svoje najbolje zalihe i snage ne štedeći napore, umor i materijalna sredstva da je što bolje organizira i da obrazuje sposobno osoblje«¹³³. Sukladno tomu biskupijski katehetski pastoral mora potpunu predanost posvetiti formaciji vjernikâ laika za katehete, jer »bilo koje pastoralno djelovanje, koje se u svojem ostvarenju ne bi oslanjalo na istinski formirane i pripremljene osobe, dovodi u pitanje svoju kvalitetu«¹³⁴.

Imajući u vidu nužnost župne kateheze, u Nadbiskupiji raste svijest o važnosti župnih kateheta koji će se potpuno posvetiti

¹³³ CT, 15.

¹³⁴ ODK, 234.

katehezi i u zajedništvu sa svećenicima i biskupom pridonijeti promicanju župne kateheze. Zacijelo, nije moguće očekivati da vjeroučitelji koji djeluju u školama, s obzirom na svoje obveze i dužnosti, potpuno preuzmu rad u župnoj katehezi. No, istodobno, to ne znači da oni nisu pozvani na neki način aktivno se uključiti u ostvarivanje kateheze u župi.

Kao jedan od razloga sporoga zaživljavanja župne kateheze u praksi nerijetko se ističe problem nepostojanja prikladnih *katehetskih priručnika i drugih materijala* koji bi znatno olakšali rad župnih kateheta. U tome smislu pred stručnjacima, mjerodavnim ustanovama i katehetama s iskustvom u radu, stoje velike zadaće kojima mogu znatno pridonijeti razvoju župne kateheze.

3. VJERONAUKE U ŠKOLI

85. Katolički vjeronauk više od dva desetljeća dio je odgojno-obrazovnoga sustava u Republici Hrvatskoj. Odlukom Ministarstva prosvjete i kulture Republike Hrvatske, a na temelju rasprava stručne i šire javnosti te na temelju prijedloga Biskupske konferencije, uveden je šk. god. 1991./1992. kao izborni predmet koji, u smislu Zakona o osnovnom školstvu iz 1990. godine, postaje obveznim za sve koji ga izaberu.

Ugovorom između Svete Stolice i Republike Hrvatske o suradnji na području odgoja i kulture, potpisanim 18. prosinca 1996. i ratificiranim 24. siječnja 1997., donesena je odluka na najvišim državnim i crkvenim razinama o uvođenju »katoličkoga vjeronauka u svim javnim osnovnim i srednjim školama i u predškolskim ustanovama, kao obveznoga predmeta za one koji ga izaberu, pod istim uvjetima pod kojima se izvodi nastava ostalih obveznih predmeta«¹³⁵.

Uvođenjem katoličkoga vjeronauka u školski odgojno-obrazovni sustav Crkva pokazuje svoje poslanje u društvu s obzirom na pitanja navještaja vjere i odgoja za vrjednote. Na taj način daje dobre temelje za cjelokupni i sustavni odgoj i obrazovanje u školi, a poziva i ostale subjekte da pruže dobre temelje vjerskomu odgoju i obrazovanju djece i mladih. Iako temeljni vjerski odgoj djeca ponajprije stječu u obitelji, pohađanje nastave katoličkoga vjeronauka ipak se smatra vrlo važnim čimbenikom u vjerskome odgoju i obrazovanju.

86. U posljednjih nekoliko desetljeća na području teologije puno se piše o *odnosu vjere i kulture*. Takvo zanimanje za odnos vjere i kulture ima svoje ishodište u konstituciji *Gaudium et spes*, koja je *magna charta* za kršćanski govor o dijalogu vjere i kulture.¹³⁶ U oživljavanju odnosa vjere i kulture, vjeronauk u školi ima važno

¹³⁵ Ugovor između Svete Stolice i Republike Hrvatske o suradnji na području odgoja i kulture, čl. 1, t. 1.

¹³⁶ Usp. GS, 57-62.

mjesto, jer »ono što školskomu vjeronauku daje njegovo posebno obilježje jest činjenica da je pozvan prodrijeti na područje kulture i imati veze s ostalim ljudskim znanjima. Naime, kao izvorni oblik služenja Riječi, školski vjeronauk uprisutnjuje Evanđelje u osobnome sustavnom i kritičnom procesu asimilacije kulture.«¹³⁷

U prepoznavanju kulturne vrijednosti vjeronauka polazi se od toga da religijska kultura nije strano tijelo u odnosu na druge predmete u školi, jer mnoge od njih nije moguće predavati, a da se zaobiđu religijski sadržaji. Ulogu vjeronauka u očuvanju vrijednosnoga sustava ističu i hrvatski biskupi: »Školski vjeronauk tumači, u duhu kršćanske poruke i tradicije, temeljne vrijednosti naše kulture i civilizacije kao što su ljudska prava, sloboda, autonomija i dostojanstvo osobe koje su zajedničke današnjim europskim narodima i zemljama.«¹³⁸

87. Upoznavajući kršćanske izvore, osobito Bibliju, crkvenu predaju i crkveno učiteljstvo, kojima je u središtu spasenjsko djelo Isusa Krista, učenici u nastavi katoličkoga vjeronauka postupno usvajaju znanja i obogaćuju svoja kulturna obzorja, bez kojih mladi čovjek nije u stanju razumjeti ni vlastitu povijest ni vlastitu kulturu. Važno je da s pomoću vjeronauka učenici upoznaju kulturnu i povijesnu vrijednost kršćanske vjere koja je obilježila sve segmente ljudskoga života i stvaralaštva: književnost, glazbu, arhitekturu, filozofiju, medicinu, kao i druga područja života i stvaralaštva. No, jednako tako, potrebno je da uoče važno mjesto vjere u sadašnjemu povijesnom hodu svakoga pojedinca, zajednice, cijeloga društva, jer »vjeronauk se ne smije svesti na inventar prošlih, ali niti sadašnjih događaja, nego mora otvoriti um i srce za prihvaćanje kršćanskoga humanizma, prisutnoga u katoličkoj viziji«¹³⁹. Stoga je konfesionalni vjeronauk u školi pozvan da na institucionalan i sustavan način prenosi kršćansku kulturu u školi u kojoj se kulturom odgaja za kulturu, jer je katolička vjera segment koji snažno obilježava identitet našega naroda.

¹³⁷ ODK, 73.

¹³⁸ HBK, *Poruka hrvatskih biskupa o vjeronauku u školi i župnoj katehezi*, Zagreb 2000., 3.

¹³⁹ CCEE, *L'insegnamento della religione cattolica nella scuola pubblica dei paesi europei*, Torino 1991., 11.

U hrvatskim povijesnim i kulturnim korijenima duboko su utkane kršćanske vrijednote koje predstavljaju važnu kariku u pridruživanju Hrvatske velikoj zajednici europskih naroda. U tome smislu vjeronauk želi pridonijeti vraćanju školi njene urođene odgojne zadaće, gdje informacija postaje kultura, a kultura u službi čovjeka, i promicanju ljudskih, civilizacijskih i duhovnih vrijednota.

88. Uvođenje katoličkoga vjeronauka u hrvatski odgojno-obrazovni sustav otvorilo je mnogo pitanja, među kojima se posebno nameće pitanje identiteta toga novog oblika vjerskoga odgoja te njegova suodnosa sa župnom katehezom. No, glede toga pitanja crkveni su dokumenti jasni: »odnos između školskoga vjeronauka i kateheze odnos je razlikovanja i komplementarnosti: 'postoji nerazrješiv vez i istodobno jasna razlika između vjeronauka i kateheze'«. ¹⁴⁰

Hrvatski biskupi, ističući opravdanost vjeronauka u školi bilo s teološko-crkvenoga bilo s antropološko-pedagoškoga utemeljenja, također ističu jasan suodnos vjeronauka i župne kateheze: »Podsjećamo da se školski vjeronauk i župna kateheza međusobno ne isključuju, nego se međusobno dopunjuju. Riječ je zapravo o dva tipa sustavnoga vjerskog odgoja i obrazovanja, koji se, u međusobno neraskidivomu i nadopunjujućemu suodnosu, održavaju na dva različita mjesta. Te su dodirne točke i razlike razvidne iz glavne svrhe jednoga i drugoga tipa vjeronauka. Dok je glavna svrha vjeronauka u školi sustavno i što cjelovitije upoznavanje vjere u svim njezinim vidovima, glavna je svrha župne kateheze što cjelovitije i što dublje uvođenje u osobno iskustvo vjere, koje se najdjelotvornije uči, slavi i živi u konkretnoj vjerničkoj zajednici.« ¹⁴¹

89. Uvođenjem katoličkoga vjeronauka u odgojno-obrazovni sustav *vjeroučitelj* je postao dijelom nastavničkoga kolegija što se, između ostaloga, spominje u *Ugovoru*: »Vjeroučitelji su članovi, sa svim učincima, nastavničkoga zbora u osnovnim i srednjim školama, odnosno odgojiteljskoga zbora u predškolskim

¹⁴⁰ ODK, 73.

¹⁴¹ HBK, *Poruka hrvatskih biskupa o vjerskom odgoju u školi i župnoj zajednici*, 2.

ustanovama.«¹⁴² Ipak, posebnost vjeroučitelja u odnosu na sve druge nastavnike jest u tome što, uz svoju inicijalnu formaciju na fakultetu te stručnu osposobljenost, mora posjedovati crkveni mandat za poučavanje katoličkoga vjeronauka u školi.

Mandat (kanonsko poslanje), koji dodjeljuju mjerodavne crkvene vlasti, a bez kojega vjeroučitelj ne može predavati vjeronauk u školi, jasno pokazuje da je vjeroučitelj u službi Crkve, iako se njegovo djelovanje odvija u školi. Drugim riječima, služba vjeroučitelja tijesno je vezana uz djelovanje dviju institucija: Crkve i mjerodavnoga ministarstva. Upravo u tome vjeroučitelj ima specifičan status u odnosu na druge djelatnike škole. Stoga su i Ugovorom između Svete Stolice i Republike Hrvatske jasno određene mjerodavnosti dviju instanci, u kojemu se ističe: »Vjeroučitelji će obdržavati crkvene zakone i odredbe u pitanjima sadržaja vjerskoga odgoja i obrazovanja; što se ostalog tiče obdržavat će odredbe zakonodavstva Republike Hrvatske i poštivati stegovne odredbe odgojne ustanove u kojoj djeluju.«¹⁴³

Prema istim uputama, katolički vjeronauk u školi predaju vjeroučitelji koji su završili sveučilišni filozofsko-teološki studij ili sveučilišni studij religiozne pedagogije i katehetike, odnosno vjeroučitelji koji imaju potrebnu stručnu spremu i kompetencije te potrebne stručne naslove stečene na mjerodavnim crkvenim učilištima.¹⁴⁴

90. Koliku važnost ima mandat jasno govori činjenica da opoziv mandata sa sobom nosi gubitak prava na izvođenje nastave katoličkoga vjeronauka. Drugim riječima, mandat upućuje na to da duhovno-vjernički identitet vjeroučitelja zahtijeva jasnu kršćansku duhovnost i crkvenost. Naime, »narav vjeroučiteljeva poziva izvire iz uvjerljivoga života i zrelosti vjere po kojoj postaje vjerodostojni svjedok onoga što učenicima posreduje u vjeronaučnoj nastavi [...]. On treba posjedovati *sensus Ecclesiae*, s jasnim unutarnjim osjeća-

¹⁴² Ugovor između Svete Stolice i Republike Hrvatske o suradnji na području odgoja i kulture, čl. 3, t. 3.

¹⁴³ Ugovor između Svete Stolice i Republike Hrvatske o suradnji na području odgoja i kulture, čl. 7 t. 2.

¹⁴⁴ Usp. Ugovor o katoličkom vjeronauku u javnim školama i vjerskom odgoju u javnim predškolskim ustanovama, čl. 5-9.

jem pripadnosti Crkvi, te čitavim svojim životom i djelovanjem biti svjedok, pratilac i sudionik na putu općeljudskoga i vjerničkoga sazrijevanja svojih učenika.«¹⁴⁵ U tome pogledu potrebno je studente koji se pripremaju za službu vjeroučitelja kao i osobe koje su stekle akademske preduvjete za predavanje vjeronauka u školi upoznati sa smislom i opravdanošću uvjetâ koji su nužni za stjecanje kanonskoga mandata za predavanje vjeronauka u školi.

Bez obzira što vjeroučitelj većim dijelom svoju vjeroučiteljsku službu ostvaruje unutar škole, on trajno njeguje i čuva apostolsku svijest, tj. evangelizacijsku zadaću. On mora, koliko mu to školske i obiteljske obveze dopuštaju, poznavati i podupirati, barem u nekomu obliku i mjeri, evangelizacijski plan vlastite biskupije i svoje župne zajednice.¹⁴⁶

91. Profesionalna *osposobljenost vjeroučitelja* jedan je od preduvjeta i obilježja kakvoće katoličkoga vjeronauka u osnovnoj i srednjoj školi. O vjeroučitelju zapravo uvelike ovisi kakvu će sliku o vjeronauku steći učenici, roditelji, drugi djelatnici škole i šira javnost. On svojim radom podiže ili pak narušava ugled katoličkoga vjeronauka, opravdava njegovo mjesto u odgojno-obrazovnome sustavu ili ga dovodi u pitanje. U Zagrebačkoj nadbiskupiji vjeroučitelji se trajno usavršavaju na različitim razinama i putem različitih oblika usavršavanja na školskoj, županijskoj, nadbiskupijskoj i nacionalnoj razini.

Uz profesionalnu formaciju, u Nadbiskupiji se posebna pozornost posvećuje vjerničko-duhovnoj formaciji vjeroučitelja. U tome smislu redovito se organiziraju godišnje duhovne vježbe, duhovne obnove i zajednička euharistijska slavlja. Te dvije dimenzije usavršavanja vjeroučitelja, profesionalna i duhovno-vjernička, nužne su pretpostavke cjelovitoga i kvalitetnoga ostvarivanja katoličkoga vjeronauka u školskome odgojno-obrazovnom sustavu.

U vršenju *vjeroučiteljske službe*, vjeroučitelji ističu da se danas sve više suočavaju sa zahtjevnošću vjeroučiteljskoga poziva, koji traži da budu stručnjaci u pitanjima ne samo vjere, nego i komunikacije s drugim nastavnicima te osobito s učenicima i nji-

¹⁴⁵ HBK, *Plan i program katoličkog vjeronauka u osnovnoj školi*, 30.

¹⁴⁶ usp. HBK, *Plan i program katoličkog vjeronauka u osnovnoj školi*, 31.

hovim roditeljima. Premda su vjeroučitelji svojim obrazovanjem na fakultetu i stručnom formacijom dorasli zahtjevnosti vjeroučiteljskoga poziva, što je vidljivo i u dodatnim službama koje im se povjeravaju unutar školskog odgojno-obrazovnoga procesa (razrednici, pedagozi, ravnatelji, voditelji različitih projekata), oni ponekad osjećaju potrebu veće potpore od strane župa u kojima djeluju i od strane mjerodavnih crkvenih tijela kako bi na ispravan način i lakše mogli pristupiti svojim zadaćama i poteškoćama s kojima se suočavaju. Ta je potpora potrebna da bi se održavala trajna suradnja te kako bi se izbjeglo nepovjerenje i individualizam u radu.

92. Budući da katolički vjeronauk, između ostaloga, poziva na susret s konkretnom crkvenom zajednicom, *vjeroučitelj i župna zajednica* moraju nastojati na izgradnji odnosa međusobnoga povjerenja i suradnje. Vjeroučitelj je jedan od najistaknutijih članova župne zajednice u školi i školskome okruženju. S pomoću školskoga vjeronauka on uspostavlja susret s brojnim učenicima, roditeljima, nastavnicima, od kojih su neki i crkveno distancirani kršćani, a možda i nevjernici, u čemu izvršava važno poslanje Crkve. Upravo poradi toga, župne zajednice, a posebno voditelji župnih zajednica, trebali bi cijeniti vrijednost vjeroučiteljskoga rada, surađivati s vjeroučiteljima i biti im potpora u njihovoj zahtjevnoj i odgovornoj zadaći.

U slučaju dobre suradnje *vjeroučitelja i župnika* najčešće se ostvaruje dobar odnos župe i škole. Vjeroučitelji su pozvani, u suradnji sa župnikom, promicati prikladni pastoral škole, uvažavajući specifične okolnosti. Škola, naime, kao mjesto odgoja i obrazovanja, jest pastoralno mjesto evangelizacije Crkve te *pastoral škole* postaje nezaobilazna dimenzija sveopćega pastoralna župne zajednice o čemu bi se pri izradi pastoralnoga plana i programa trebalo itekako voditi računa.

93. Iako je vjeronauk u školi izborni predmet (u osnovnoj školi vjeronauk nema alternativu, a u srednjoj školi učenici mogu birati između vjeronauka ili etike), statistički podatci potvrđuju da učenici u visokome postotku pohađaju vjeronauk: u osnovnoj školi više od 90% učenika bira vjeronauk, dok u srednjoj školi to čini oko 75% učenika. Ipak, svjesni smo da nagle promjene u društvu,

osobito sekularizacija i liberalizam, utječu na opredjeljenje za pohađanje vjeronauka u školi.

Stoga je važno redovito i ustrajno roditelje informirati o važnosti vjeronaučne nastave u školi i poticati ih na odgovornost da svojoj djeci omoguće kršćanski odgoj.

 III. dio

CRKVA ZAGREBAČKA U SLAVLJENJU KRISTOVA OTAJSTVA

1. Nedjelja - Dan Gospodnji
2. Sakramenti
3. Blagoslovi i pučke pobožnosti
4. Kršćanski sprovod
5. Liturgijske službe
6. Liturgijska glazba i arhitektura

UVOD

94. Krist Gospodin je apostole, ispunjene darom Duha Svetoga, poslao u svijet propovijedati evanđelje svakomu stvorenju i povjerio im zadaću da naviješteno djelo spasenja *uprisutnjuju i izvršuju žrtvom i sakramentima*, oko čega se kreće sav liturgijski život Crkve.¹⁴⁷ Da izvrši tako veliko djelo, Krist je u svojoj Crkvi uvijek prisutan, a osobito u liturgijskim činima, pa se liturgija s pravom smatra vršenjem Kristove svećeničke službe, jer se u njoj »pomoću osjetilnih znakova označuje i na način svojstven pojedinomu znaku udjelotvoruje posvećenje čovjeka, a otajstveno tijelo Isusa Krista – naime, Glava i njezini udovi – vrši cjelokupno javno bogoštovlje«¹⁴⁸. U tome se smislu liturgija prepoznaje kao bogočovječno (*teandričko*) djelo: Božje djelo spasenja u zajednici ljudi i ljudsko djelo štovanja – proslave Boga. U sinergiji Božjega spasenjskog silaska i čovjekova kulta ostvaruje se ljudsko posvećenje.

Kao spomen-čin Kristova djela spasenja liturgija nema zadaću tek prizvati u sjećanje događaje po kojima smo spašeni; ona te iste događaje posadašnjuje i uprisutnjuje. »Kristovo se vazmeno otajstvo slavi, a ne ponavlja.«¹⁴⁹ Slavlja se ponavljaju, ali u svakome slavlju uvijek se na nov način ostvaruje jedinstveno djelo ljudskoga otkupljenja. U liturgiji Crkve Duh Sveti svojim djelovanjem uspostavlja zajedništvo Crkve s Kristom te se u slavlju otajstava spasenja uvijek prepoznaje sam Krist Gospodin. Crkva, oživljena darom Duha Svetoga, djela spasenja slavi »po Kristu, s Kristom i u Kristu« te tako Ocu prinosi trajnu žrtvu hvale, postajući dionicom nebeskih dobara.

Kristove riječi i djela, po kojima je donosio ljudima Božji dar spasenja, ostvaruju se u životu Crkve po njegovim otajstvima, sakramentima. Oni su Božja djela spasenja koja se ostvaruju »po Crkvi« i »za Crkvu«. Po Crkvi su »time što je ona sakrament djelovanja Krista koji u njoj djeluje zahvaljujući slanju Duha Svetoga

¹⁴⁷ Usp. SC, 6.

¹⁴⁸ SC, 7.

¹⁴⁹ KKC, 1104.

ga«, a za Crkvu su jer upravo sakramenti »čine Crkvu, ukoliko, osobito u euharistiji, ljudima objavljuju i priopćuju otajstvo zajedništva trojedinoga Boga Ljubavi«¹⁵⁰.

95. Da bi Crkva postojala, ona treba slaviti Kristovo djelo spasenja. Nezamisliva je kršćanska zajednica bez slavljenja otajstava vjere. Po slavlju Kristova otajstva *Crkva zadobiva udio u daru otkupljenja* i u božanskome životu te i sama biva osposobljena da životom dosljednim primljenomu Daru uprisutnjuje Krista u svijet – naviještajući evanđelje života i vršeći službu ljubavi prema svim potrebitima.

Crkva slavi Kristova otajstva kao *zajednica* Kristovih vjernika okupljenih u njegovo ime, sjedinjena s njim kao »Tijelo Kristovo sjedinjeno sa svojom Glavom«¹⁵¹. »Liturgijski čini nisu privatni čini; oni su slavlje Crkve koja je 'sakrament jedinstva', to jest sveti puk okupljen i uređen pod biskupima.«¹⁵² Zbog toga se sakramenti Crkve tiču svih njezinih udova, ali pojedine udove dotiču na različiti način, prema različitosti staležâ, zadaća i djelatnoga udioništva.

Tako se i uređenost i sklad liturgijske zajednice očituju na najjasniji način po različitosti i rasporedbi služba u njoj, koje pak na jasan način očituju otajstvo Crkve i jedinstvo njezina poslanja.¹⁵³ U tome smislu liturgija poznaje različitost službâ – od onih koje se primaju ređenjem (episkopat, prezbiterat, đakoniat) do onih koje se povjeravaju postavljanjem u službu (lektorat, akolitat), uključujući i druge službe po kojima se promiče puno, svjesno i djelatno udioništvo vjernika u Kristovu otajstvu.

96. Sve liturgijske službe koje se povjeravaju u liturgijskoj zajednici pojedincima ili skupinama vode k prepoznavanju i življenju jedinstvene »službe Božjega naroda«. Snagom općega ili zajedničkoga svećeništva, kojega su postali dionici po sakramentu krštenja, vjernici u euharistijskome slavlju tvore sveti puk koji daje hvalu Bogu te mu ne samo po svećenikovim rukama nego i zajedno s njime prinose neokaljanu žrtvu hvale i ujedno uče prinositi

¹⁵⁰ KKC, 1118.

¹⁵¹ KKC, 1140.

¹⁵² SC, 26.

¹⁵³ Usp. AA, 2; LG 31, 33, 39.

i sami sebe.¹⁵⁴ Raznolikost službâ u liturgijskoj zajednici stoga vodi k dubljemu zajedništvu vjernika, otkrivanju služiteljskoga lica Crkve te plodnijemu udioništvu u otajstvima kršćanske vjere.

Liturgijsko slavlje tako na vjeran način oslikava i svjedoči životnost Crkve. Ono je izvanredan pokazatelj eklezijalne svijesti pripadnosti Kristu, odgovornosti za njegov dar spasenja, odnosâ u zajednici, sposobnosti da se »bude s drugim«, osjetljivosti za zajedništvo, raspoloživosti za solidarnost, spremnosti za poslanje koje se povjerava svima.

Sinodska rasprava o tematskome području *Crkva zagrebačka u slavljenju Kristova otajstva* usredotočena je na razne oblike liturgijskih slavlja čiji je cilj pridonijeti njihovoj kristološkoj istinitosti i eklezijalnoj prepoznatljivosti. Tim tematskim cjelinama pridružena su i razmatranja pojedinih tema koje otvaraju put širemu razumijevanju smisla liturgijskoga slavlja i plodnijemu sudjelovanju u njima. U sinodskoj raspravi usredotočit ćemo se na sljedeće sadržaje: nedjelja – dan Gospodnji; sakramenti; blagoslovi i pučke pobožnosti; kršćanski sprovod; liturgijske službe; liturgijska glazba i arhitektura.

¹⁵⁴ Usp. SC, 48.

1. NEDJELJA - DAN GOSPODNJI

97. »Prvoga dana svakoga tjedna, koji se zove dan Gospodnji ili nedjelja, Crkva slavi vazmeno otajstvo prema apostolskoj predaji što ima svoj početak u samom danu Kristova uskrsnuća. Stoga nedjelju valja držati prvotnim i temeljnim blagdanom.«¹⁵⁵ »Ona je tjedni Vazam, dan u kojemu se slavi Kristova pobjeda nad grijehom i smrću, dovršenje u Kristu prvoga stvaranja i početak 'novoga stvaranja' (usp. 2Kor 5, 17).«¹⁵⁶ Nedjelja je, po istinitosti slavljenja Krista, »sakrament Vazma« (sv. Augustin). Stoga je »nedjeljno slavlje Dana i euharistije Gospodnje u središtu života Crkve«¹⁵⁷.

Liturgijska godina i sveukupno kršćansko svetkovanje izrasli su iz najranijega »nedjeljnoga« (tjednoga) slavljenja Kristova otajstva te nas svaki govor o liturgijskoj godini i razumijevanju blagdana vraća k nedjelji. Potrebno je, stoga, uvijek iznova otkrivati i marno čuvati njezin vazmeni i kristološki identitet, kako bi taj izvorni smisao nedjelje nadahnjivao i oblikovao sva ona značenja koja se u plemenitim nastojanjima Crkve vežu uz življenje dana Gospodnjega.

98. U stvarnosti nedjelje i u zauzimanju oko čuvanja njezina značenja za život vjere Crkva na prvo mjesto stavlja *sakramentalni susret s Kristom* u slavlju otajstva euharistije, po čemu se taj dan prepoznaje danom Gospodnjim. Nedjelja je dan Gospodnji upravo po otajstvenome zajedništvu s uskrsnulim Gospodinom. Ona je i *dan Crkve*, jer eklezijalno zajedništvo ima izvorište u samoj euharistiji, pa se i sâm »otajstvo Crkve na najuzvišeniji način naviješta, kuša i živi u euharistiji«¹⁵⁸. Po okupljenosti na nedjeljnu euharistiju zajednica vjernika živi svoju crkvenost i zajedništvo s cijelom Crkvom te se može reći da nijedno djelo župne zajednice nije za

¹⁵⁵ *Opća načela o liturgijskoj godini i o kalendaru*, 4, u: *Rimski misal*, obnovljen prema odluci svetog ekumenskog sabora Drugog vatikanskog a proglašen vlašću pape Pavla VI., Zagreb 2006.

¹⁵⁶ *DD*, 1.

¹⁵⁷ *KKC*, 2177.

¹⁵⁸ *VQA*, 40.

nju toliko životno i izgrađujuće kao slavljenje dana Gospodnjega i njegove euharistije.¹⁵⁹

Ako suvremeni izazovi pastoralu nameću drugačije oblike rada s vjernicima i veću osjetljivost za rad s posebnim skupinama, onda se tim više nameće zadaća da nedjeljna euharistija na još snažniji način bude *očitovanje crkvenoga zajedništva*. Posebnost neke skupine ne može biti važnija i vrijednija od jedinstva cijele zajednice vjernika.¹⁶⁰ Od iznimne je važnosti poticati sve vjerske skupine, pokrete, zajednice neokatekumenskoga puta i udruge, pa i manje redovničke zajednice na području župe, da u zajedničkome slavljenju nedjeljne euharistije pronalaze izvorište i vezu evanđeoskoga jedinstva svojih raznolikih poslanja i djelatnosti.¹⁶¹ Kršćanin se stoga treba odgovorno pitati ne samo je li propustio nedjeljnu euharistiju i tako ostao osobno osiromašen za još jedno iskustvo spasenja, nego i je li svojim nesudjelovanjem u nedjeljnoj euharistiji propustio »izgrađivati Crkvu«, zajednicu vjernika kojoj pripada. Nužno je također da euharistijska slavlja nedjeljom na području župe (u ostalim crkvama i kapelama, područnim ili redovničkim) budu usklađena sa slavljem u župnoj crkvi da bi se i na taj način vjernike poticalo na potrebu i smisao izgrađivanja crkvenoga zajedništva koje se na osobit način hrani i izražava u zajedničkome slavljenju nedjelje.

99. Slaveći euharistiju, sakrament zajedništva, Crkva nedjelju živi i kao *dan vjere*, jer u zajedništvu koje se ostvaruje u nedjeljnoj euharistiji svatko od vjernika osjeća snagu Gospodinova poziva: »Prinesi prst ovamo [...] i ne budi nevjeran nego vjeran.« (Iv 20, 27) Tako se u svakoj nedjeljnoj euharistiji očituje da vjera pojedinaca izrasta iz vjere Crkve. Zajedničkim ispovijedanjem Vjeronanja u nedjeljnoj euharistiji pokazuje se i krsni značaj nedjelje te vjernik, slaveći Dan Gospodnji, »obnavlja vlastitu privrženost Kristu i njegovu Evanđelju u živoj svijesti o krsnim obećanjima.«¹⁶² Sva druga značenja nedjelje – kao dana kršćanske dijakonije i caritasa, dana

¹⁵⁹ Usp. IVAN PAVAO II., *Govor trećoj skupini biskupa SAD-a*, 17. travnja 1998.

¹⁶⁰ Usp. DD, 35.

¹⁶¹ Usp. DD, 36.

¹⁶² DD, 29.

odmora, dana susreta s ljudima – izviru i oblikuju se iz temeljnoga sakramentalnog iskustva vjere.

Slaveći Kristovo otajstvo u tjednome ritmu, nedjelja Kristovom novošću prožima sveukupni tijek vremena, dajući mu eshatološki smisao, a čovjeka usmjerava prema konačnom susretu s Gospodinom u slavi. Zbog toga nedjelji pripada važno mjesto u ritmu liturgijske godine te se u načelu isključuje trajno vezanje drugih slavlja uz nedjelju.

100. Važnost i zadaća koje pripadaju nedjelji u iskustvu vjere i u životu Crkve oblikovale su tijekom povijesti uvjerenje o *nužnosti sudjelovanja vjernika na nedjeljnome slavlju*, a iz toga uvjerenja izrasla je i sama »nedjeljna zapovijed« o obvezi sudjelovanja na misi nedjeljom i drugim zapovijedanim blagdanima.¹⁶³ Slavljenje dana Gospodnjega zahtijeva odgovor na poziv Crkve: »Marljivo pohitite svojoj zajednici, jer je ona vaša hvala Bogu.«¹⁶⁴ Divni primjeri mnogih kršćanskih mučenika i drugih svetaca poziv su vjernicima i danas da ništa ne pretpostave slavljenju dana Gospodnjega i nedjeljne euharistije od koje Crkva živi.

Potrebno je u svemu tome čuvati vjerničku osjetljivost za istinski smisao dana Gospodnjega, kako se normiranjem vjerničke dužnosti sudjelovanja u zajedničkome nedjeljnom slavlju euharistije slavljenička i blagdanska dimenzija nedjelje ne bi svela samo na vrijeme slavljenja euharistije. Nedjelja nije dan *u kojemu* kršćani slave vazmeno otajstvo, nego dan *kojim* slave taj jedinstveni Božji spasenjski zahvat u ljudsku povijest. Zato govor o *posvećenju nedjelje* traži novu i zahtjevniju zadaću *posvećenja nedjeljom* svekolikoga vremena i svega čovjekova življenja.

101. Živeći nedjelju kao iskustvo otkupljenosti u vremenu, vjernik na nov način spoznaje svoje ljudsko dostojanstvo, nenavezanost na svijet i upućenost prema vječnosti. Dan Gospodnji tako uistinu postaje i danom *istinskoga čovještva*, obnovljenoga po Božjemu djelu spasenja. Zato tom danu osobito pristaje zajedništvo koje se, pored onoga eklezijalnoga, živi na poseban način u povezanosti unutar obitelji. Potrebno je sve učiniti da obitelj zajedno slavi Dan

¹⁶³ Usp. ZKP, kan. 1247.

¹⁶⁴ *Didascalia apostolorum*, II, 59, 2-3; usp. DD, 46.

Gospodnji, ponajprije sudjelovanjem na nedjeljnoj euharistiji, a potom molitvom te zajedništvom koje je divna proslava Boga.

Božja darežljivost, očitovana u otajstvu raspete Ljubavi, nalazi prostor za svjedočenje kršćanske solidarnosti i ljubavi. *Karitativna briga župne zajednice* uvijek se okrjepljuje i pročišćuje slavljenjem dana Gospodnjeg te nalazi načina kako pripomoći da i svi potrebiti iskuse radost toga dana. »Iz nedjeljne mise kreće val ljubavi koji je usmjeren tako da se proširi na cijeli život vjernikâ«, a vjernik mora biti svjestan da su u njegovoj blizini često »bolesni, starci, djeca, usamljenici koji upravo nedjeljom na gorljiviji način postaju svjesni svoje samoće, svojih potreba i svojih trpljenja«¹⁶⁵. Djelatna briga za siromahe, pohod bolesnima, vrijeme darovano osamljenima ili poziv takvima na zajedništvo obiteljskoga stola prenose snagu euharistijske ljubavi u solidarnost koja obnavlja svijet.

102. Kao dan posvećen Gospodinu i *dan kojim Gospodin posvećuje vrijeme* i život čovjeka, nedjelja se u kršćanskoj kulturi razvila kao *dan tjednoga počinka*. U tome smislu nedjelja nije kršćanska zamjena starozavjetne subote, nego njezino ispunjenje: vjernik se usteže od rada i od svojih redovitih aktivnosti kako bi izbjegao pogubnost »robovanja vlastitomu djelu«¹⁶⁶ te se većma prepustio Božjemu djelu koje se odjelotvoruje slavljenjem dana Gospodnjega.

Crkva stoga poučava: »u nedjelje i ostale zapovjedne blagdane neka se vjernici uzdrže od onih djela i poslova koji priječe iskazivanje štovanja Boga, radost vlastitu danu Gospodnjem ili potrebit odmor duše i tijela. Obiteljske potrebe ili velika društvena dobrobit zakonite su isprike od propisa nedjeljnoga počinka. Ipak, vjernici neka bdiju da takva zakonita opravdanja ne bi stvorila navike štetne za vjeru, obiteljski život i zdravlje.«¹⁶⁷ Kršćansko zalaganje za »neradnu nedjelju« nije motivirano i vođeno prvotno brigom za ostvarenje radno-socijalnih prava radnika, premda Crkva osjeća poziv i u takvomu djelovanju, nego se poglavito nadahnjuje *brigom za kulturu nedjelje*, za kulturu koja izrasta iz bogoštovnoga (kultnoga) zajedništva vjernika s Bogom. U gleda-

¹⁶⁵ DD, 72.

¹⁶⁶ Usp. GS, 67.

¹⁶⁷ KKC, 2185.

nju Crkve nedjelja nije tek »neradni dan«, nego dan sakramentalnoga događaja koji traži oslobođenost vremena za prvenstvo Božjega djela koje omogućuje istinsko iskustvo vremena, kao i čovjekovih društvenih, kulturnih i svih drugih duhovnih čežnja.

103. U sagledavanju načina življenja dana Gospodnjega u župnim zajednicama Zagrebačke Crkve primjećuje se stalan *porast prisutnosti vjernika na nedjeljnoj euharistiji*, a što postaje snagom koja jača kršćansku duhovnost, evanđeosku izgrađenost i svijest o pripadnosti crkvenoj zajednici. Veliki pomaci u tome smislu ostvareni su *uspostavom novih župa*, osobito u gradu Zagrebu i u njegovim rubnim dijelovima, potom izgradnjom novih crkava te angažmanom raznih skupina vjernika čiji je vrhunac djelovanja u nedjeljnoj euharistiji.

Ipak, vjernici koji su redoviti na nedjeljnoj euharistiji još uvijek tvore manji dio sveukupne zajednice krštenih u župi. Veliku poteškoću u obnovi zajednice u pogledu življenja kršćanske i eklezijalne kulture nedjelje predstavlja društveno okruženje koje nedjelju poima danom odmora na kraju radnoga tjedna te danom raznih društvenih ili športskih aktivnosti. Nužno je spomenuti i neosjetljivost pojedinih struktura, osobito poslodavaca, za nepovredivost nedjelje radom i drugim redovitim aktivnostima.

Zamjetljiva je i skupina vjernika koji svoju »nedjeljnu dužnost« nastoje izvršiti dolaskom na misu subotom uvečer ili nedjeljom uvečer, »oslobađajući« tako nedjelju za: šport, rekreaciju, izlete, druženja i slično. Premda je zbog raznih okolnosti života pojedinih vjernika opravdana potreba da u gradu Zagrebu i u većim središtima postoji mogućnost za slavljenje nedjeljne euharistije subotom uvečer, u takvome načinu življenja nedjelje može lako izostati ona eklezijalna dimenzija koja se posebno očituje u euharistijskom zajedništvu šire župne zajednice. Stoga je u vjernicima potrebno buditi osjećaj za nedjeljno zajedništvo župne zajednice. Među vjernicima ima i onih koji redovito odlaze na nedjeljnu euharistiju, ali to čine iz nejasnih i nesigurnih motiva – poradi »tradicije« i navike, pa se nedjelja doživljava samo kao obveza ili puki običaj.

Radijski i televizijski prijenosi nedjeljnih euharistijskih slavlja od velike su pastoralne važnosti i koristi te mogu znatno pridonijeti duhovnomu životu i zajedništvu vjernika koji su zbog bolesti ili nemoći spriječeni sudjelovati u liturgijskim slavljinama vlastite im

župne zajednice. Ipak, važno je upozoravati da praćenje euharistijskoga slavlja putem elektroničkih medija nije ni po čemu jednako vrijedno izravnomu sudjelovanju te za one koji nisu spriječeni ne može biti zamjena za redovitost sudjelovanja u slavlju župne zajednice.

104. Uočava se da je potrebno uvriježene pastoralne modele nedjeljnih euharistijskih slavlja, oblikovanih za razne dobne skupine – za djecu, za mlade, za odrasle – usmjeravati prema novim oblicima u kojima će se *dati važnost zajedničkomu obiteljskom sudjelovanju* u nedjeljnoj euharistiji, kako bi se jasnije izgrađivala eklezijalna svijest i povezanost obiteljske zajednice sa župnom zajednicom.

U promicanju sakramentalnoga identiteta nedjelje među vjernicima, kao i kulture nedjelje u široj društvenoj zajednici, veliku odgovornost imaju župnici i ostali svećenici, ali i cijela župna zajednica, pri čemu važnu ulogu ima njihov život u »dosljednosti euharistiji« i u dosljednosti davanja prvenstva danu Gospodnjemu.

Potreba je i trud da se radost primljenoga dara i radost nedjeljne euharistije posvjedoči kršćanskom skrbi za bolesne, nemoćne i osamljene, a što se na poseban način očituje u nastojanju da se takvim osobama omogući da se u nedjelje i blagdanske dane primanjem pričesti pridruže euharistijskomu stolu vlastite im župne zajednice. U tome smislu korisno je ozbiljnije promišljati o mogućnostima i potrebama zaživljavanja službe (stalnih) đakona te izvanrednih služitelja pričesti, u skladu s liturgijskim i drugim crkvenim propisima.

105. Da bi nedjelja došla do svoga snažnog izražaja u životu vjere potrebno je vjerno poštivati ritam liturgijske godine koja nedjelji daje prvenstvo u slavljenju. Valja stoga izbjegavati prebacivanje i slavljenje svetačkih ili marijanskih slavlja u nedjelje te davanje nedjeljnim slavljinama značenjâ i sadržajâ koji umanjuju njezinu vazmenu i sakramentalnu prepoznatljivost.

Vrijedno je nastojati da se i sakramenti krštenja i potvrde, gdje god ne postoje velike zaprjeko, slave nedjeljom, kako bi se jasnije naglasila eklezijalna dimenzija kršćanske inicijacije te odgovornost i radost cijele zajednice u slavlju sakramenata.

Korisno je vjernicima omogućiti nastavak zajedništva nakon nedjeljne euharistije u prostorijama župe, kako bi članovi zajed-

nice imali prilike međusobno se bolje upoznati, ali i upoznati se sa stanjem u župnoj zajednici, s njezinim potrebama te s nekim gorućim problemima. Iz tih druženja nastaju nove poveznice u istinskome zajedništvu.

2. SAKRAMENTI

106. Zbog opsežnosti sadržaja vezanoga uz sakramentalna slavlja, u ovoj ćemo tematskoj cjelini promišljati pojedinačno o sakramentima Crkve. Na početku razmatramo tematiku vezanu uz sakramente kršćanske inicijacije – krštenje, potvrdu i euharistiju – koji vjerniku omogućuju postupno i potpuno udioništvo u božanskoj naravi te ih, na stanovit način, možemo usporediti s početkom, rastom i održavanjem naravnoga života. Slijedi potom rasprava o sakramentu pokore te o sakramentima bolesničkoga pomazanja i ženidbe. Rasprava o sakramentu svetoga reda izostavljena je iz ovoga slijeda, jer je o temi nositelja svetoga reda opširno raspravljano u prvome dijelu ovoga Radnog dokumenta.

2.1. Krštenje

107. Po sakramentu krštenja čovjek biva *uronjen u Krista i njegovo otajstvo*, snagom kojih biva oslobođen od grijeha i nanovo rođen kao Božje dijete (posinovljen; posvojen), te se pritjelovljuje Crkvi, postajući dionikom njezina poslanja.¹⁶⁸ Krštenje je, dakle, temelj kršćanskoga života, prag preko kojega se stupa u život Duha i vrata koja otvaraju pristup drugim sakramentima. Prvi sakrament nazivamo redovito krštenjem (*baptisma*), jer omogućuje uranjanje u život Presvetoga Trojstva, ali se naziva i »kupelj novoga rođenja i obnavljanja po Duhu Svetome« (*Tit 3, 5*), jer označuje i ostvaruje novo rođenje iz vode i Duha Svetoga; nazivamo ga i *prosvjetljenjem* jer u njemu krštenik prima Riječ, »Svjetlo istinsko koje prosvjetljuje svakog čovjeka« (*Iv 1, 9*). Krsno otajstvo stoga razmatramo unutar triju glavnih učinaka:

a) Krštenik po otajstvu krštenja biva *oslobođen od svakoga grijeha* (od istočnoga grijeha, od svih osobnih grijeha i svih kazna za grijeha), pa u njemu ne ostaje ništa što bi ga priječilo da uđe u kraljevstvo Božje. Ipak u kršteniku ostaju stanovite vremenite

¹⁶⁸ Usp. KKC, 1213.

posljedice grijeha kao što su trpljenje, smrt, slabosti i sklonost prema grijehu koju predaja Crkve naziva *požudom*.¹⁶⁹

b) Krsno preporođenje »novokrštenika čini 'novim stvorom' (2Kor 5, 17), posinjenim sinom Božjim koji postaje 'zajedničarom božanske naravi' (2Pt 1, 4), Kristovim udom, s njime subaštiničkom (Rim 8, 17), i hramom Duha Svetoga«¹⁷⁰. Svekoliki kršćanski život nalazi svoj temelj u krštenju, jer Presveto Trojstvo daruje kršteniku *posvećujuću milost*, milost opravdanja, koja: po bogoslovnim krjepostima osposobljuje ga da u Boga vjeruje, da se u njega ufa i da ga ljubi; po darovima Duha Svetoga daje mu da može živjeti i djelovati u snazi Duha; po moralnim krjepostima omogućuje mu da raste u dobru.¹⁷¹

c) Po krštenju su krštenici *priteljovljeni Crkvi*, zajednici vjerujućih, jer postaju »udovi Kristova Tijela« i »udovi jedni drugima« (Ef 4, 25). Tvoreći »jedno tijelo« i jedan sveti narod, svi krštenici imaju udjela u Kristovu svećeništvu te u njegovu proročkomu i kraljevskomu poslanju. Stupanjem u tijesno sakramentalno zajedništvo s Crkvom, Kristovim Tijelom, krštenik ulazi u njezine odnose, u njezino poslanje, čime očituje svoju privrženost i priteljovljenost Kristu. Priteljovljenost Crkvi zahtijeva također odanost i zajedništvo s pastirima Crkve, osobito u jedinstvu njezina nauka.

108. Slijedeći Kristov nauk Crkva uči da je *krštenje nužno za spasenje* onih kojima je evanđelje naviješteno (usp. Iv 3, 5) te onima koji su imali mogućnost zatražiti sakrament (Mk 16, 16). Crkva, naime, »ne pozna drugoga sredstva osim krštenja da zajamči ulazak u vječno blaženstvo«¹⁷² te stoga vjerno vrši poslanje što ga je primila od Gospodina, tj. da »iz vode i Duha Svetoga« nanovo rađa sve koji mogu biti kršteni. »Krštenje obilježuje kršćanina neizbrisivim duhovnim biljekom (*character*) pripadnosti Kristu. Taj se pečat ne da izbrisati nikakvim grijehom, pa ni onda kada grijeh priječi da krštenje donese plodove spasenja.«¹⁷³

¹⁶⁹ Usp. KKC, 1263-1264.

¹⁷⁰ KKC, 1265.

¹⁷¹ Usp. KKC, 1265.

¹⁷² KKC, 1257.

¹⁷³ KKC, 1272.

Krštenje je *sakrament vjere*¹⁷⁴ koja se daje i živi u zajednici vjerujućih, Crkvi. Čovjek pristupa krštenju tražeći od Crkve vjeru, ali krštenje ujedno i pretpostavlja vjeru. U krštenju djece potrebna je vjera Crkve i vjera roditelja, a u krštenju odraslih također vjera samih pristupnika sakramentima inicijacije. »Vjera koja se traži za krštenje nije još savršena i zrela vjera; ona je začetak koji treba da se dalje razvija.«¹⁷⁵

Za rast dara vjere i za razvoj krsne milosti važna je briga roditelja, briga kumova, briga kršćanske zajednice kojoj krštenik pripada, ali i sama krštenikova predanost putu vjere po životu sakramenata, molitve, razmatranja Božje riječi, po vršenju djela pobožnosti i kršćanske ljubavi. S obzirom na pretpostavljenu vjeru i na liturgijski oblik slavlja sakramenta, oblik koji je vlastit zrelosti i putu vjere u čovjeku, valja razlikovati sakrament krštenja djece te slavlje pristupa odraslih u kršćanstvo.

109. *Krštenje djece.* Crkva, kojoj je dano poslanje da navješćuje evanđelje i sve ljude privede k spasenju krsteći ih »u ime Oca i Sina i Duha Svetoga«, već je od prvih stoljeća, uz odrasle, krštavala i djecu. Budući da se djeca rađaju s ljudskom naravi palom i okaljanom grijehom, i njima je potrebno novo rođenje u krštenju, kako bi bila preporođena i uvedena u dostojanstvo Božje djece. Sama milost spasenja očituje se kao čisti dar na osobit način upravo u krštenju djece.¹⁷⁶ Nauk i praksa Crkve uvijek su jasno ispovijedali da djeca ne smiju biti lišena toga sakramenta.

U pojedinim razdobljima povijesti bilo je onih koji su osporavali vrijednost i smisao krštavanja djece. I danas postoji prigovor praksi krštavanja djece. Odgovore na ta suvremena pitanja i prigovore ponudila je 1980. godine Kongregacija za nauk vjere u *Naputku »Pastoralis actio«*.¹⁷⁷ Neki, naime, pokušavaju osporiti smisao krštavanja djece na temelju novozavjetne prakse prema kojoj krštenje pretpostavlja navještaj, obraćenje i ispovijest vjere. Na takva razmišljanja Crkva odgovara da se sakrament nikada

¹⁷⁴ Usp. KKC, 1253.

¹⁷⁵ KKC, 1253.

¹⁷⁶ Usp. KKC, 1250.

¹⁷⁷ Usp. AAS 72 (1980), 1137-1156.

ne podjeljuje bez vjere: djeca se krste u vjeri Crkve. Nadalje, krštenje nije samo znak vjere, nego ujedno i izvor vjere (predaja Crkve naziva ga »prosvjetljenjem«, »sakramentom prosvjetljenja«).

Na prigovore da dijete nema dostatnu svijest i spoznaju za svjesno prihvaćanje dara milosti, Crkva ističe da je dijete osoba u punome smislu riječi i prije nego što razvije sposobnost rasuđivanja te stoga može postati Božje dijete. Dar vjere, naime, ne ovisi o inteligenciji i svijesti. Najčešći su prigovori da se krštenje djece protivi njihovoj slobodi i dostojanstvu osobe te da im se ima omogućiti pravo kasnijega slobodnog i osobnog izbora i opredijeljenosti. No, potrebno je kazati da nijedna ljudska sloboda nije neuvjetovana, jer već i u samoj skrbi za djecu roditelji poduzimaju toliko toga bez »dostatne svijesti« i iskazane volje svoje djece. Ako bi roditeljski stav prema vjerskomu životu djece bio »neutralan«, bio bi to negativan izbor u kojemu bi dijete ostalo lišeno velikoga dobra. Naposljetku, razmišljanja da u pluralističkome društvu, u kojemu sužive razne religije, djetetu treba ostaviti mogućnost kasnijega izbora, nisu prihvatljiva zato što načela pluralizma ne mogu biti uzdignuta na razinu normativnosti i jer se poštivanjem tih načela ne rješava osnovno pitanje čovjekove vjere.¹⁷⁸ Nitko, pa ni roditelji, ne može zamijeniti osobnu vjeru djece, ali se u Crkvi djeca ipak ne krste bez vjere, budući da je nazočna i potrebna vjera roditelja i vjera Crkve. Roditelji, krsteći djecu, *vjeruju* da ih se usmjeruje u spasenje. U toj vjeri dijete raste, a zajedno s njegovim odrastanjem »odrasta« i njegova vjera.

110. *Pristup odraslih u kršćanstvo.* Slijedeći drevnu praksu katekumenata, Crkva je za krštenje odraslih obnovila i suvremenim okolnostima života prilagodila »Red pristupa odraslih u kršćanstvo«, unutar kojega oni koji žele pristupiti Kristu i njegovoj Crkvi postupno dozrijevaju u vjeri i tako se pripremaju za sakramente kršćanske inicijacije. Potrebno je da se taj put vjere događa u tijesnoj povezanosti sa zajednicom vjernika, bilo po navještanju vjere i katehezi, praćenjem i bratskom brigom, molitvom, sudjelovanjem u katekumenskim slavljinama, bilo svečanim slavljem sakramenata unutar župne zajednice. Imajući u vidu nove okolnosti i potrebe,

¹⁷⁸ Usp. KONGREGACIJA ZA NAUK VJERE, *Pastoralis actio*, Naputak o krštenju djece, 20. listopada 1980., 20-24.

obnovljeni »Red pristupa odraslih u kršćanstvo« donosi i posebni »put priprave« za potvrdu i euharistiju odraslih koji su kršteni kao djeca ali nisu katehizirani, te »Red pristupa djece koja su sposobna za katehizaciju«.

Budući da se vjera daje kao dar koji u čovjeku raste i koji čovjeka preporuča i obnavlja, kršćanska se inicijacija ne može svesti tek na slavlje sakramenata inicijacije koji su samo završni stupanj inicijacijskoga hoda, a koji se nastavlja u mistagogiji i u trajnome nastojanju oko rasta u vjeri. Riječ je o hodu, o »putu« u život vjere u zajedništvu Crkve te stoga pretpostavlja nekoliko bitnih elemenata: *navještaj* vjere, s posebnim naglaskom na Kristovo vazmeno otajstvo; *katehezu* koja vodi k obraćenju i životnomu prihvaćanju evanđeoskoga života; *iskustvo vjere* po molitvi i bogoslužju Crkve; zauzeto *svjedočenje vjere* načinom života i kršćanskim služenjem u zajednici vjernika. Glede sadržaja i programa katekumenata, Crkva nalaže da se katekumeni »poučavanjem i vježbanjem u kršćanskome životu prikladno upute u otajstvo spasenja i uvedu u život vjere, bogoslužja i dobrotvornosti Božjega naroda te apostolata«¹⁷⁹.

111. Da bi inicijacijski put bio shvaćen u svojoj svojoj eklezijalnoj zbiljnosti, potrebno je naglasiti da katekumenat nije tek osobni put obraćenja i pristupa Kristu, nego zauzeto nastojanje koje Crkva poduzima u naviještanju spasenja. S pomoću iskustva katekumenata Crkva se predstavlja kao »sakrament spasenja«¹⁸⁰. Crkva, naime, naviješta evanđelje, prihvaća one koji žele pristupiti vjeri, prati ih i odgaja na putu obraćenja i vjere, potpomaže ih svojom molitvom i ljubavlju, da bi ih na kraju obdarila sakramentom spasenja.

Zbog te eklezijalne dimenzije, bez koje katekumenat ostaje neprepoznatljiv i siromašan, te zbog različitih okolnosti i potreba pojedinih krajeva Crkve, vlasti mjesnoga biskupa pripada određivanje discipline i pastoralnih normi katekumenata na području mjesne Crkve. Hrvatski su biskupi priredili norme i upute za ostvarivanje katekumenata u našim prilikama,¹⁸¹ a one određuju

¹⁷⁹ ZKP, kan. 788 §2.

¹⁸⁰ LG, 48; usp. GS, 45.

¹⁸¹ Usp. HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA, *Red pristupa odraslih u kršćanstvo*, Zadar, 1993.

ju da vrijeme cjelokupne priprave kandidata za kršćanstvo traje *barem jednu godinu*, i to od jedne do druge svetkovine Duhova, poštujući sljedeću rasporedbu: *pretkatekumenat*, od svetkovine Pedesetnice do početka listopada; *katekumenat*, od listopada (ili početka pastoralne godine) do prve korizmene nedjelje; *vrijeme čišćenja i prosvjetljenja*, koje odgovara vremenu korizme; *vrijeme mistagogije*, od Vazma do Pedesetnice.¹⁸² Taj slijed pristupa odraslih u kršćanstvo pronalazi svoju ljepotu i smisao ponajprije kada se pojedina razdoblja pristupa i slavlja koja su im vlastita žive u zajedništvu sa župnom zajednicom koja je »izvorno mjesto« življenja dara vjere.

112. U sagledavanju vrjednovanja kršćanske inicijacije, u našoj pastoralnoj praksi uočava se redovitost krštenja djece. Nakon velikoga zamaha inicijacije odraslih tijekom protekla dva desetljeća, a što je velikim dijelom bilo uvjetovano društvenim promjenama, posljednjih godina vidljivo je opadanje broja odraslih koji pristupaju sakramentima kršćanske inicijacije. Uočava se još uvijek, osobito u gradovima, stanoviti broj odraslih koji su samo kršteni te pristupaju drugim dvama sakramentima inicijacije u kasnijoj dobi. Takva situacija pokazuje redovitost i ustaljenost pastora, koji prati redoviti put vjere, otpočet krštenjem u djetinjoj dobi. Može se reći da je prevladano razdoblje u kojemu su društvene promjene zahtijevale posebnu brigu glede inicijacije odraslih u kršćanstvo.

U novije vrijeme većim se problemom čini to što u redovitosti krštenja djece katkada *nedostaje istinska inicijacija u život vjere i u zajedništvo Crkve*, ponajprije zbog nespemnosti i nedostatne raspoloživosti roditelja za život vjere i za odgoj djece u vjeri. U takvim okolnostima inicijacija se svodi na slavlje sakramenata i na neposrednu pripravu za sakramente pa se cjelokupni proces inicijacije ne doživljava kao jedinstveni hod i rast u vjeri. Neki roditelji ne shvaćaju krštenje kao sakrament u njegovoj soteriološkoj i eklezijalnoj dimenziji, kao i u njegovu značenju za sam život krštenika, nego kao čin kojim se ispovijeda neka ne potpuno jasna religioznost, vlastita slavlju rođenja u obitelji, ili tek

¹⁸² Usp. HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA, *Red pristupa odraslih u kršćanstvo*; usp. DPS, 14-36.

kao izvanjski znak suglasnosti za pripadnost djeteta kršćanskoj vjeri. Motivi nekih roditelja za krštenje djeteta odveć su površni; oni se svode na: obiteljsku tradiciju, običaj, neodređeno shvaćenu roditeljsku dužnost; na brigu: da dijete dobije sve što su mu roditelji dužni pružiti; da bude jednakopravno u kršćanskoj sredini; da ispunja sve preduvjete za kasniju mogućnost primanja drugih sakramenata i kumovanja. Neki traže krštenje za svoje dijete usprkos tome što sami ne žive vjeru, ne idu u crkvu ili to čine vrlo rijetko, ali su motivirani nekim nesigurnim osjećajem dužnosti ili strahom za budućnost djeteta.

U tom vidu bilo bi korisno promicati redovitost katehetske pouke za roditelje i kumove prije krštenja tijekom više katehetskih susreta, a osobito kada je riječ o krštenju prvoga djeteta u obitelji. Oblici obiteljskoga pastoralna mogu pronaći načine kako doći do obitelji, osobito mladih obitelji, koje nedovoljno pozornosti posvećuju životu vjere i kršćanskomu odgoju djece. Korisno bi bilo razmišljati i o oblicima pastoralnoga rada s roditeljima koji očekuju dijete; u tome vidu može živjeti dalja i bliža priprava za krštenje.

U pripremi za slavlje krštenja korisno je roditelje, obitelj i kumove poučiti da dijete biva kršteno u vjeri Crkve i u njihovoj osobnoj vjeri pa to postaje prigoda i za obnovu njihove osobne vjere i obiteljskoga življenja vjere. Korisno je preporučiti svima osobnu pripravu, osobito za slavlje sakramenta pokore i za puno sudjelovanje u slavlju euharistije. Razboritošću i mudrošću pastoralnoga pristupa, slavlje krštenja djeteta može postati jedinstvenom i posebno milosnom prigodom da se obitelj, a osobito roditelje, približi iskustvu vjere i zajednici Crkve.

113. Posebnu brigu valjalo bi posvetiti *službi i zadaći kumstva*, koju treba više rasvijetliti kao pravu crkvenu službu (*officium*),¹⁸³ unutar koje odrastao i zreo vjernik, zajedno s roditeljima, pred Crkvom obećava i u ime Crkve preuzima brigu i odgovornost za krštenikov rast u vjeri, naročito po životnome primjeru vjere (*exemplar fidei*). Kumstvo nije ponajprije povezivanje dviju obitelji nekim posebnim prijateljstvom, nego crkvenom poveznicom i

¹⁸³ Usp. KKC, 1255; ZKP, kan. 872-874.

odgovornošću koja seže u samo tkivo Crkve, u njezino poslanje i odgovornost za osobnu vjeru svakoga pojedinog vjernika. Premda se katkada čini da je kumstvo izgubilo svoj izvorni smisao duhovnoga roditeljstva i crkvene brige za vjeru djeteta, Crkva nema boljega načina kojim bi brigu za kršćanski odgoj i rast djeteta u vjeri mogla proširiti izvan kruga obitelji prema pripadnosti široj obitelji, župnoj zajednici, Crkvi.

Neujednačenost uvjeta za mogućnost preuzimanja službe kumstva kao i nepridržavanje odredaba o tim uvjetima stvaraju ponegdje poteškoće i nesporazume, pa se vjernicima čini da su ti uvjeti prepušteni volji i nahođenju pojedinih svećenika. No, veći je problem opći nedostatak svijesti o crkvenosti i svetosti te službe. Ondje gdje se jasno ističe crkvena dimenzija i vlastitost te službe, nestaje poteškoća koje se vežu uz uvjete i zaprieke za njezino preuzimanje. Ponegdje se kumove bira na temelju povezanosti prijateljstvom, iz »duga« prema nekome s kime je obitelj već prethodno povezana nekim drugim kumstvom ili zbog nekih drugih životnih povezanosti. Katkada se kumove bira nakon površnoga ili kratkoga poznanstva, a prihvaćanje te službe opravdava se običajem da se »kumstvo ne odbija«. Stoga je istinski potrebno vratiti tu službu u okvir crkvenosti i odgovornosti Crkve za vjernički odgoj i rast djeteta. Bilo bi korisno snažnije poticati da službu kumstva preuzme netko tko pripada župnoj zajednici novokrštenika i tko u njezinu životu aktivno sudjeluje te živi svjedočanskim životom vjere. Kada roditelji ne uspijevaju pronaći prikladnoga kuma, odgovornost je kršćanske zajednice pronaći prikladnoga nositelja te službe.

Potrebno je već kod krštenja govoriti o kumstvu kao službi koja ne prestaje samim slavljenjem krštenja, nego se nastavlja tijekom sveukupnoga djetetova odgoja i rasta u vjeri pa je korisno već tada naglašavati hvalevrijednu i poželjnu praksu da krsni kum svoju službu nastavi i potvrdi također u kumstvu na slavlju potvrde.

114. Mjesto slavlja krštenja također otkriva njegovu eklezijalnu dimenziju. Vlastito *mjesto krštenja* jest crkva ili kapela. Odrasla se osoba u pravilu krsti u svojoj župnoj crkvi, a djeca u župnoj crkvi

roditelja.¹⁸⁴ Krštenje naime objavljuje pripadnost krštenika Crkvi koja živi u konkretnoj zajednici vjernika, župi. Slavlje krštenja u stanovitome dijelu župa događa se u *odvojenosti od župne zajednice*, u zasebnim trenutcima okupljenosti članova obitelji (subotom, nedjeljom izvan slavlja euharistije). Time se zasjenjuju eklezijalni identitet sakramenta krštenja i eklezijalna dimenzija vjere, a i samoj se kršćanskoj zajednici uskraćuje mogućnost sudjelovanja u jedinstvenome slavlju vjere u kojemu i sama obnavlja svoju vjeru; ta odvojenost ujedno lišava kršćansku zajednicu odgovornosti za vjeru njezinih članova kao i svijesti da je svako krštenje istinsko slavlje Crkve. Zasebnost »slavlja« krštenja ne omogućuje ni bitnu istinitost slavlja koje uvijek pretpostavlja zajednicu, njezine služitelje, razne načine sudjelovanja (zazivi, pjevanje, obredne procesije i drugi oblici).

U slavlju sakramenta krštenja njegovu inicijacijsku dimenziju vrijedi čuvati i s pomoću osjetljivosti za *prostornu rasporedbu pojedinih dijelova liturgijskoga slavlja*. Obred primanja, navještaj Božje riječi, krsna liturgija i završni čini krštenja jasnije su istaknuti govorom liturgijskoga prostora, ako se slave na mjestima koja su im vlastita po dinamici obreda – kod ulaza u crkvu, pred ambonom, u krstioničkome prostoru te pred oltarom. U tome vidu potrebno je »da svaka župna crkva ima krsni zdenac«,¹⁸⁵ čuvajući dostojnost i stalnost mjesta krštenja u liturgijskome prostoru, kao mjestu trajnoga spomena i vraćanja na »izvore vjere«. Prostor krstionice može biti prikladno mjesto i za druga slavlja tijekom liturgijske godine: za prigodne obnove krsnih obećanja, za molitvene trenutke koji upotpunjuju katehetske susrete, ali i za slavlje sakramenta potvrde.

Hvalevrijedan je običaj u Zagrebačkoj Crkvi da nadbiskup, jedan od pomoćnih biskupa ili netko od imenovanih nadbiskupovih delegata podjeljuje krštenje petomu djetetu u obitelji i djeci rođenoj nakon njega. U takvim se prigodama krštenje redovito slavi unutar nedjeljnoga ili blagdanskoga euharistijskog slavlja te postaje posebnom prigodom za obnovu krsne vjere svekolike župne zajednice.

¹⁸⁴ Usp. ZKP, kan. 857.

¹⁸⁵ ZKP, kan. 858.

115. Glede *odabira kršćanskoga imena* korisno je vjernike poticati na smisao koji se iščitava u kršćanskoj tradiciji svetosti. Premda se ne može odbiti nijedno ime osim onoga u kojemu bi se moglo iščitati otvoreno protivljenje istinama kršćanske vjere, vrijedno je čuvati imena kršćanske tradicije, osobito imena svetaca, čiji primjeri života nastavljaju živjeti i govoriti također po uzimanju njihova imena na krštenju. Svetac postaje zagovornikom i suputnikom u životu vjere pojedinoga vjernika. Također valja ukazati i na neželjenu praksu da se na krštenju djetetu daje drugo ime, koje krštenik ne će nositi i s kojim se životno ne će identificirati, pa je korisno upozoravati na smisao jednoga imena.

Dužnost je i briga župnika da se krštenje, sa svim potrebnim podacima, pravovremeno upiše u maticu krštenih,¹⁸⁶ a od pastoralne koristi mogu biti i uredno vođene obiteljske knjižice.

2.2. *Sveta potvrda*

116. Drugi vatikanski koncil predstavio je Crkvu koja sebe shvaća poglavito kao zajednicu, Božji narod u kojemu svi primaju Duha Svetoga, a time i odgovornost u poslanju (usp. *Dj* 1, 8).¹⁸⁷ Potvrda već samim nazivom upućuje na potvrđivanje, ponajprije krštenja, iako je taj dio sakramenta inicijacije kroz povijest nosio različita imena (*crismatio* – pomazanje krizmom, *consignatio* – opečaćivanje, znamenovanje, *confirmatio* – potvrđivanje), od kojih svako ime u sebi nosi i sadržajnu teološku odrednicu.

Zajedno s krštenjem i euharistijom sakrament potvrde tvori cjelinu sakramenata kršćanske inicijacije, jedinstvo koje treba čuvati.¹⁸⁸ Naime, »po sakramentu potvrde krštenici se još savršenije vežu uz Crkvu, obdaruju se posebnom jakošću Duha Svetoga te su tako obvezniji kao pravi Kristovi svjedoci da riječju i djelom šire i brane vjeru«¹⁸⁹.

Povijest je davala razna i različita tumačenja toga sakramenta. Primjerice, Toma Akvinski kaže da je »potvrda za krštenje ono

¹⁸⁶ Usp. ZKP, kan. 877.

¹⁸⁷ Usp. LG 4, 9.

¹⁸⁸ Usp. KKC, 1285.

¹⁸⁹ LG, 11.

što je rast za rođenje¹⁹⁰. Neki taj sakrament nazivaju sakramentom apostolata, sakramentom snage, hrabrosti, svjedočenja, zrelosti, a zove se i sakramentom Duha Svetoga ili nove Pedesetnice. Govorilo se kako se njime usavršuje krštenje ili ga se nadopunjuje, a time je otvoren put za promatranje ta dva sakramenta zajedno, neodvojivo, premda ih je pastoralna praksa odvojila i počela promatrati zasebno.

117. Važan obred sakramenta potvrde je pomazanje krizmenim uljem na čelu potvrđenika, koje se izvodi polaganjem ruku i riječima: *Primi pečat dara Duha Svetoga*. A gesta mira kojim sakramentalni obred završava označuje i očituje crkveno zajedništvo s biskupom i sa svim vjernicima.¹⁹¹ Potvrđenik ovim pomazanjem prima biljeg, odnosno pečat Duha Svetoga, a taj pečat »znači potpunu predanost Kristu, trajno predanje njegovoj službi, ali jednako tako i obećanje božanske zaštite u velikoj kušnji posljednjih vremena¹⁹².

Izvorni djelitelj sakramenta potvrde je biskup. Iako biskup može zbog važnih razloga nekim svećenicima dati ovlast da dijele potvrdu, dobro je ipak da je, radi značenja samoga sakramenta, podjeljuje on sâm, »jer biskupi su nasljednici apostola koji su primili puninu sakramenta reda. I stoga, kad oni dijele sakrament potvrde, to jasno označuje da je učinak sakramenta da one koji ga primaju tješnje sjedini s Crkvom, s njezinim apostolskim izvorima i poslanjem da svjedoči za Krista.«¹⁹³

118. Svaka osoba koja može biti krštena jednako tako može primiti svetu potvrdu i euharistiju. Nauk stare Crkve, a tako i Crkava na Istoku, i danas ostaje veoma jasan. S teološkog motrišta ne postoji »dob za podjeljivanje potvrde«. No, pitanje se nameće s pastoralnoga gledišta. Neke su, naime, biskupske konferencije u Europi naznačile krajnje granice dobi, obično između dvanaeste i osamnaeste godine.

Govoreći o *kumovima*, crkvene odredbe, uz potrebne uvjete za kumovanje, napominju da je dobro da krsni kum bude ujedno i

¹⁹⁰ TOMA AKVINSKI, *Summa theologiae*, III, 75, 1.

¹⁹¹ Usp. KKC, 1300-1301.

¹⁹² KKC, 1296.

¹⁹³ KKC, 1313.

kum na potvrdi, kako bi se bolje naznačila nutarnja povezanost dvaju sakramenata, te da o tome vodi brigu mjesni ordinarij.¹⁹⁴

Godine 2014. biskupi Zagrebačke crkvene pokrajine uputili su zajednička pisma roditeljima i svećenicima o svetoj potvrdi. U njima na konkretan način poučavaju i usmjeravaju življenje pripreme za primanje toga sakramenta kao širi kontekst značenja u Crkvi i društvu.

119. Sudionici predsinodskih rasprava u zajednicama vjernika uvelike ističu da sakrament potvrde sve teže nosi značenje sakramenta odrastanja u vjeri, te se nužno postavlja *pitanje motivacije*. Primjećuje se da sakrament potvrde nagriza opasnost neke vrste formalnosti na završetku osnovnoškolskoga obrazovanja koju treba izvršiti da bi se kasnije u životu eventualno izbjegle poteškoće u odnosu na vjernička pitanja (kumstva, vjenčanje u Crkvi i sl.). Bilo bi pogrešno ne vidjeti da postoje neki koji pristupaju sakramentu potvrde iz običaja ili zbog želje samih roditelja. Tako se susreću slučajevi da roditelji vrše pritisak na župnike da omogućе njihovoj djeci sakrament potvrde, čak i kad ne zadovoljavaju osnovne uvjete za primanje toga sakramenta.

Mnogi su mišljenja da su za takvu motivaciju ponajviše krivi roditelji i rodbina, koji ponekad nesvjesno i/ili iz vlastita neznanja na taj način predstavljaju sakramente mladima. A među nosivim razlozima zbog kojih mladi ne doživljavaju i ne prihvaćaju ozbiljno sakramente, pa i samu vjeru, nalazi se pitanje crkvenosti odraslih i društveno ozračje, koje sakramente definira samo kao dio naslijeđene tradicije, s time da valja naznačiti da takvoj situaciji pogoduje i činjenica što se unutar pripreme za pojedine sakramente dostatno ne naglašava prava vrijednost i svrha sakramenata. Očito je da su problemi naglašeniji tamo gdje se sakramente ne shvaća i ne tumači kao darove radosnoga življenja kršćanstva u konkretnoj zajednici vjere, u koju se uključuju i potvrđenici sa svim svojim specifičnim iskustvima osjetljive životne dobi.

¹⁹⁴ Usp. ZKP, kan. 893 §2; *Rimski obrednik: Red potvrde*, Obnovljen odlukom svetoga općega sabora Drugoga vatikanskog, proglašen vlašću pape Pavla VI., Zagreb 1998., 5-6.

120. Glede broja mladih koji se, nakon primanja sakramenta potvrde, ne uključuju u život svojih zajednica, stanje nas ne smije ostaviti ravnodušnima, nego zahtijeva širenje mogućnosti i inicijativa u svim područjima povezivosti vjere s konkretnim življenjem. No, problem nije isključivo u crkvenome pastoralu, nego i u nedostatku obiteljskoga vjerničkog odgoja i prakse te u nekim društvenim pojavama kao što su materijalizam, konzumizam, hedonizam, individualizam i slično. Ipak, kao što su ta područja moguće zaprjeke, ujedno su i prilika za onu kršćansku novost koja uvijek djeluje proročki i u društvenim gibanjima.

Pojedinci i skupine koje imaju negativno mišljenje o Crkvi i Bogu općenito, potiču mlade na sve veće udaljavanje od Crkve. Razloge za to, primjećuju vjernici, dijelom treba tražiti u nedostatku osobnoga iskustva vjere roditelja, a dijelom i nedostatno aktualiziran govor o vjeri u sadašnjemu vremenu te žar koji traži nova evangelizacija. U svemu se ne smije previdjeti ohrabrujući broj mladih koji ostaju povezani sa svojim vjerničkim zajednicama i djeluju u Crkvi nakon primanja sakramenta svete potvrde, jer su pronašli ili pokrenuli stvaranje mjesta u nekoj od skupina koje djeluju u župi (mladi, čitači, pjevači, animatori, karitativne skupine, volonteri, kulturne i športske aktivnosti i druženja).

121. *Priprema kandidata za sakrament svete potvrde* organizirana je, ponegdje i tijekom dvije godine, s pomoću vjeronauka u školi, župne kateheze po skupinama, sudjelovanjem u euharistijskim i drugim liturgijskim slavljinama (čitači, ministranti, pjevači ili nositelji drugih zadaća), kao i u pobožnostima prvih petaka, križnoga puta, svibanjskih i listopadskih pobožnosti.

Neki roditelji smatraju da bi trebalo povećati satnicu župne kateheze koja djecu bolje povezuje sa župnom zajednicom. Manji broj roditelja drži da su djeca preopterećena i da je subota jedini dan kad se mogu odmoriti, a baš se u tome vremenu često održava župna kateheza za kandidate.

Valjalo bi razlikovati dalju i bližu pripravu za sakrament potvrde. *Dalja priprava* podrazumijeva usvajanje nauka Crkve, župnu katehezu, školski vjeronauk, redovito pohađanje nedjeljne svete mise kao i nastojanje glede sakramentalnoga života. *Bliža priprava*, pred samo primanje sakramenta, podrazumijeva devet-

nicu ili svečanu trodnevnicu, tj. duhovnu obnovu ili neki drugi oblik pripreve. Svakako bi u tu pripremu, možda već na samome početku, trebalo uvrstiti tematiku smisla slavlja pod vidicima kumovanja, darivanja, odijevanja, organiziranja slavlja u ili izvan obiteljskoga ozračja.

Vjernici uočavaju razlike u pastoralnome djelovanju pojedinih župa (čak i unutar istoga dekanata), naznačujući poteškoće koje dolaze iz *neujednačenosti uvojeta* za sakrament potvrde. Potrebno se držati nadbiskupijskih odrednica o tome tko i pod kojim uvjetima smije pristupiti sakramentu potvrde. Spomenuta nedosljednost također je jedan od razloga zašto je mladima teško prenijeti ozbiljnost sakramenta potvrde. Osjeća se potreba za jasnijim definiranjem nadbiskupijskih pravila glede obveza u pripravi za sakrament i glede pojedinih elemenata samoga slavlja.

122. Jedno od čestih pitanje povezanih sa smislom i značenjem ovoga sakramenta svakako je *kumstvo*. Kumovi su pozvani biti uzor krizmanicima, a ne tek puka formalnost. Njima je među prvima povjereno da krizmanike uvode u puniji smisao kršćanstva, da im budu oslonac u životu, da ih prate u kršćanskome rastu i pružaju im dobar primjer, tj. svjedočanstvo vjere vlastitim životom. Zbog toga je važno veću pozornost usmjeriti na odabir kumova koji će pomoći krizmanicima u duhovnome napredovanju.

Nažalost, kumovi se danas promatraju i kroz materijalnu dimenziju darivanja, nerijetko narušavajući ne samo smisao sakramenta, nego i darivanja općenito. Takvim stavom darovi Duha Svetoga, kao najveći dar primljen na svetoj potvrđi, bivaju odgurnuti u drugi plan, što omogućuje prodor sadržaja s elementima neukusa i vjerskoga neznanja. Svakako bi bilo loše da se među mladim kršćanima, zbog vrijednosti materijalnoga dara, stvaraju razlike, zavist, nezadovoljstvo. Sve ih to može udaljiti jedne od drugih. Mnogi su mišljenja da je najveća odgovornost na roditeljima koji djecu trebaju učiti o smislu sakramenata i to životom svjedočiti, a pogriješnomu i nekršćanskomu shvaćanju darivanja može se oduprijeti jedino poticanjem i ispravnim tumačenjem značenja kumstva. Jednako tako, spomen-dar ima u sebi mnogo kršćanskih vrijednosti koje su u suvremenosti zanezarene, na primjer: povezanost s događajem i njegovo trajanje, zajedništvo, pažnja bližnjih, neodvojivost života od vjere.

Budući da se i od kumova očekuje određena kršćanska zrelost, valja razmisliti i o dobnoj granici za kumovanje na sakramentu potvrde. Potvrda je stoga dobar povod i pastoralni trenutak da se sve vjernike pozove na uključenost u župu i u življenje vlastite vjere, što bi smanjilo poteškoće potvrđenima u biranju osoba za kumovanje. Poteškoću stvaraju i one životne prilike u kojima osobe žive samo u građanskome braku, ili nisu primile sakrament potvrde, a često traže dokument (Posvjedočenje) o prikladnosti za kumovanje pri krštenju ili svetoj potvrdi.

123. Općenito su u Crkvi, pa tako i u našoj Nadbiskupiji, česta propitivanja i rasprave, a slijedom toga i podijeljena *mišljenja glede najprikladnije dobi za primanje sakramenta potvrde*. Lako se uočavaju poteškoće koje se odnose na mlade koji, neposredno nakon primanja svete potvrde, ne ostanu uključeni u život Crkve, premda se neki uključe kasnije. Vjernici su u raspravama istaknuli da dob primanja sakramenta potvrde utječe na kasniju (ne)povezanost s Crkvom.

Dio vjernika smatra da se sakrament potvrde i dalje treba vezati uz dob sedmoga i osmoga razreda osnovne škole, odnosno uz kraj osnovnoškolskoga obrazovanja. Navedeni su sljedeći razlozi: to je tradicija; djeca se nakon osnovne škole razilaze; neka djeca zbog daljnjega školovanja odlaze u druga mjesta; dobivaju veće obveze u školi i na studiju; imaju manje vremena za pohađanje župne kateheze; roditelji ih mogu lakše pratiti i usmjeravati dok su u osnovnoj školi; sposobni su vršiti svoje vjerske dužnosti i sudjelovati u životu župne zajednice; mogu i sami organizirati i voditi pobožnosti ili se aktivnije uključiti u neke karitativne akcije u župnoj zajednici; bojazan da se mnogi kasnije uopće ne bi odlučili na primanje toga sakramenta i slično. Drugi vjernici smatraju da je sakrament potvrde Božji dar koji nije uvjetovan životnom dobi krizmanika. Stoga bi, ističu, bilo dobro taj sakrament slaviti prije puberteta. Naime, roditelji koji su aktivni vjernici mogu dati svoju potporu i primjer mladima te dobi.

S druge strane, vjernici uočavaju sljedeće otegotne okolnosti za primanje potvrde u osmome razredu osnovne škole, tumačeći često te iste argumente s drukčijih polazišta: tada se u životu mladih događaju prevelike promjene (upisi i odlazak u srednju

školu, promjena okoline i društva), pa sakrament potvrde pada u drugi plan; u toj dobi nisu zreli za stupanje u potpuni vjernički život; potvrdu gledaju kao obvezu koju treba ispuniti, kako kasnije ne bi imali poteškoća; ne pristupaju slobodno, nego pod utjecajem roditelja i radi darova; nisu svjesni pravoga značenja sakramenta; žele to čim prije »obaviti«, a sve vodi poimanju Crkve kao »servisa za pružanje usluga«.

124. Imajući pred sobom one mlade koji nakon primanja sakramenta potvrde zapuštaju svoju vjeru i distanciraju se Crkve, premda nemaju nekih posebnih razloga za to, neki predlažu da se sakrament potvrde prebaci u kasniju dob (od šesnaeste do osamnaeste godine), tako da svatko sâm, bez utjecaja roditelja i okoline, odluči o svojoj prisutnosti i sudjelovanju u Crkvi. Čini se da mladi koji se olako udaljuju od Crkve nisu ni imali ozbiljnih razloga za prisutnost u Crkvi, a mnogi su primili sakramente inicijacije bez duboke osobne motivacije te žive i vjeruju onako kako vjeru žive njihovi roditelji. Sadašnje godine primanja toga sakramenta nisu godine zrelosti pa bi – prema njihovu mišljenju – bilo dobro odgoditi primanje do dobi koja jamči ozbiljnije i pribranije ulaženje u crkvenu punoljetnost.

To bi trebalo pridonijeti i dostojanstvu sakramenta, za što postoje sljedeći razlozi: razvijenija svijest o onome što se potvrdom prima; veća zrelost i odgovornost; mladi bi bili svjesniji svoje vjere i nove uloge koju dobivaju, kako u svojoj župnoj zajednici tako i u samoj Crkvi; tada su ozbiljniji i ne moraju razmišljati o upisu u srednju školu; produžio bi se pozitivan utjecaj Crkve; profilirao bi se vjernički stav; potvrda više ne bi izgledala kao dio djetinjega svijeta za koji mladi smatraju da ga trebaju napustiti kako bi potvrdili vlastitu osobnost; bolje bi razumjeli sam sakrament i njegovu važnost u životu vjernika; više bi ustrajali u pripravi; razvili bi osjećaj da nešto rade jer to žele, što bi ojačalo njihovu individualnost, osobnost, ali i vjeru.

No, i taj prijedlog pomicanja slavlja sakramenta potvrde na završetak srednje škole ili čak nakon završene srednje škole nailazi na protuargumente. Naime, može se dogoditi da priličan broj vjernika ne primi taj sakrament. Mladi školovanje nastavljaju u drugim mjestima te ih je teško okupiti u matičnoj župi

na pripravu; imaju različite školske rasporede i programe te su teže dostupni. Takav bi pomak zahtijevao i posve drugačiju pripravu, a za to bi bila potrebna i veća stručna, pedagoška pomoć župnicima. Ne treba se bojati i strepiti hoće li mladi »pobjeći« iz Crkve, nego im se mora otvarati nove prostore crkvenoga života i nastojati im pružiti primjer koji će rado slijediti.

125. Izneseni su i argumenti u korist primanja sakramenta potvrde *u ranijoj dobi od sadašnje prakse*. Djeca do šestoga razreda osnovne škole imaju primjeren odnos prema osobi nastavnika, odnosno vjeroučitelja; pokazuju poštovanje i ostvaruju iskrenu suradnju u procesu učenja i odgoja, pokazuju interes za predmete koji im se tijekom nastavnoga i odgojnoga procesa izlažu; lakši je i veći utjecaj obitelji. Tako bi šesti razred – prema svjedočenju velikoga broja nastavnoga i odgojnoga osoblja – bio zadnje godišće kada se s djecom može mirno i disciplinirano raditi; kada još s poštovanjem i zahvalnošću prihvaćaju gradivo i odgoj koji im se pruža te imaju smisao za autoritet, nagradu i kaznu.

Već se u sedmome razredu ponašanje učenika uvelike mijenja u odnosu na prethodnu školsku godinu: djeca mijenjaju skup svojih interesa; slabi polet i oduševljenje za stjecanje novih znanja i vještina; pokazuju znakove odbacivanja autoriteta; imaju specifičan odnos prema istinama vjere i osjećaju za obrednost; otežavaju održavanje discipline i radne atmosfere. Dob od dvanaeste do trinaeste godine (šesti razred osnovne škole) dob je za neke inicijacijske obrede i u drugim religijama, što znači da, antropološki gledano, ne samo da nema »kontraindikacija« za smještanje potvrde u tu dob, nego naprotiv, to bi bila povlaštena dob za taj sakrament.

Primanje sakramenta potvrde u šestome razredu, prema mišljenju vjernika, nipošto ne treba vezati uz eventualnu bojazan da bi se djeca ispisivala s vjeronauka u školi nakon primanja sakramenta potvrde, jer postoje razni motivi zbog kojih će djeca ostati na vjeronauku i nakon potvrde (kao što je to danas slučaj sa srednjoškolskim vjeronaukom).

126. U sadašnjoj se dinamici uočava da djeca u četvrtome, petome, šestome i sedmome razredu osnovne škole (nakon prve pričesti, a prije neposredne pripreve za svetu potvrdu) imaju po-

teškoća s pristupanjem sakramentu pomirenja, neredovito dolaze na nedjeljnu svetu misu (osobito za vrijeme školskih praznika), a ako se o dolascima u crkvu vodi evidencija (knjižice s potpisom svećenika ili vjeroučitelja), to se pokazuje dvojbenim. To bi razdoblje moglo biti prikladno za postsakramentalnu katehezu koja bi ujedno mogla biti priprema za sakrament svete potvrde.

Tomu u prilog neki ističu da se zadržavanjem sakramenta potvrde u osmome razredu ne će osobe učiniti ljudski i psihički zrelijima niti će se postići njihovo redovito sudjelovanje u nedjeljnomo euharistijskom slavlju, u slavlju pomirenja i slično, a pomicanjem u šesti ili peti razred, odnosno čak i u vrijeme prije prve pričesti djeca bi, mišljenje je nekih, s puno više poštovanja, zanimanja, dostojanstva i poleta primala taj sakrament. Ako se pak na kraju osnovne ili srednje škole želi (u doba građanske punoljetnosti) mladima posebno posvijestiti njihovo poslanje i odgovornost u Crkvi, može se oblikovati i organizirati slavlje »predaje Vjeronjanja« ili nešto tomu slično, što bi bilo prikladno za našu mjesnu Crkvu.

127. Iz svega je razvidno da je prilično žurna zadaća osmišljavanje pastoralnoga djelovanja koje uključuje ne samo katehezu raznih dobi djece i mladih u župama, nego i razvijanje svih dimenzija župnoga života, u koje se mogu ugraditi pripravnici za sakrament svete potvrde, a posebno nakon primanja toga sakramenta u obliku aktivnoga djelovanja u župnoj zajednici (mladi, čitači, pjevači, animatori, volonteri, karitativna zajednica, umjetničke, športske aktivnosti i sl.). Radi se o programima u kojima se ne ponavlja školski vjeronaučni program, nego su životni izražaji zajednice Crkve, u kojoj ima mjesta za svakoga.

Za to je potrebno nastaviti započeta nastojanja u prikupljanju i izradi katehetskih materijala i pripadnih priručnika, kako bi se na taj način izbjegle improvizacije u pripravi vjeroučenika za sakrament svete potvrde, ali i ujednačila pastoralna praksa u Nadbiskupiji.

Plodonosnim se pokazalo uključivanje laika, kako onih mlađe dobi (vršnjaka koji su krizmani i kao takvi djeluju u župi te mogu biti istinski pratitelji na životnome putu), tako i starijih (koji pomažu oblikovati svijest da se ne radi o sakramentu »za djecu«,

nego za sve životne prilike u Crkvi i društvu, revalorizirajući narušenu prisutnost obitelji).

Sve to usmjereno je prema poboljšavanju dalje i bliže priprave, osobito na susretima roditelja i kumova, kao i osmišljavanju obrednih elemenata samoga slavlja (uređenje prostora, liturgijskoga pjevanja, fotografskoga i drugih spomen-zapisa, odijevanja).

2.3. Euharistija

128. Put kršćanske inicijacije zaokružuje se sakramentom euharistije, kojim se u Crkvi trajno vrši spomen-čin Kristove otkupiteljske žrtve i uskrsnuća, te vjernici – sudjelujući u slavlju euharistije – imaju udjela u samome daru otkupljenja. Povjerivši Crkvi otajstvo euharistije, Krist Gospodin darovao joj je sakrament istinske pobožnosti, znak trajnoga jedinstva s njim, vez ljubavi koja ujedinjuje sve udove Crkve, vazmenu Gozbu u kojoj se sâm Krist blaguje, duša napunja milošću i daje zalag buduće slave.¹⁹⁵

Euharistija, kao *vrhunac kršćanske inicijacije*, tvori *središte svekolikoga kršćanskog života*, pa su svi drugi sakramenti, sav duhovni i apostolski život, kao i svi oblici crkvenoga služenja i poslanja s otajstvom euharistije tijesno povezani i prema njoj usmjereni, jer ona sadrži »svekoliko duhovno dobro Crkve« (*totum bonum spirituale Ecclesiae*),¹⁹⁶ tj. samoga Krista – našu Pashu.¹⁹⁷ U daru koji nam daje u otajstvu euharistije Krist nam daruje sama sebe – svoje tijelo i krv koju je prolio za otpuštenje grijeha i za naše otkupljenje. Sv. Augustin u tome smislu trajno opominje: »Ako ste ih dostojno primili, sami postajete ono što ste primili.«¹⁹⁸

Istina da je liturgija vrhunac prema kojemu teži svekoliko djelovanje Crkve i ujedno vrelo iz kojega izvire sva njezina snaga¹⁹⁹ najjasnije se obistinjuje u *slavlju euharistije neke mjesne Crkve*. U slavlju euharistije, a na osobit način u onome kojim predsjeda dijecezanski biskup, u zajedništvu sa svojim prezbiterijem, da-

¹⁹⁵ Usp. SC, 47; KKC, 1323.

¹⁹⁶ PO, 5.

¹⁹⁷ Usp. KKC, 1324.

¹⁹⁸ SVETI AUGUSTIN, *Govor* 227, 1.

¹⁹⁹ Usp. SC, 10.

konima i narodom, na divan se način očituje otajstvo Crkve. Euharistija je, naime, djelo Krista i Crkve pa zajednica vjernika u tome sakramentu najtješnjega jedinstva uvijek »iznova rađa«²⁰⁰ i postaje više Crkvom. Crkva, naime, »živi od euharistije«²⁰¹.

129. U otajstvu euharistije kršćanska vjera nalazi svoj sažetak i svoj najjasniji izražaj, jer se u tome susretu Crkve s Gospodinom vjera hrani, ispovijeda, svjedoči, pročišćuje i rasvjetljava za novost življenja, zajedništva i poslanja. Euharistiju, stoga, valja vjerovati, slaviti i živjeti. U tome triptihu ona nalazi svoje puno razumijevanje i istinsku ljepotu. O tome, a na poseban način o dostojanstvu slavlja euharistije, raspravljala je XI. opća skupština Biskupske sinode 2005. godine, a vrijedne je naputke dao papa Benedikt XVI. u postsinodskoj apostolskoj pobudnici *Sacramentum caritatis*.

Zbog uzvišenosti Otajstva koje se u slavlju euharistije izvršuje i ponazočuje veoma je važno da samo slavlje bude uređeno na način koji će očitovati stav vjere u Krista, u njegovo djelo otkupljenja i u njegovu živu pristunost, koja se očituje na mnogovrsne načine u euharistijskoj zajednici. Osim toga, svako se slavlje treba tako pripremiti i odvijati da svim vjernicima omogući svjesno, djelotvorno i potpuno udioništvo u otajstvu euharistije, što zahtijeva i sama narav slavlja, a kršćanski narod, snagom krštenja, na nj ima pravo i dužnost.²⁰² Valja ipak naglasiti da dostojanstvo i ljepota slavlja ne izvire poglavito iz ljudskoga činjenja, nego iz Božjega djela kojemu se Crkva pridružuje i suobličuje. Stoga umijeće i ljepota slavljenja izrastaju iz vjere koja se otvara Kristu i njegovu spasenjskome djelu te iz vjerne poslušnosti Crkvi i njezinoj mjerodavnoj vlasti kojoj, prema odredbama prava, pripada briga i dužnost uređivanja liturgijskoga slavlja i bdjenja nad liturgijskom disciplinom.

130. Slavlje euharistije sastoji se od *do*a središnja dijela: liturgije Riječi i euharistijske liturgije, a oni su među sobom tijesno povezani te tvore jedan bogoslužni čin. Postoji, naime, čvrsta unutarinja veza između Božje riječi i otajstva euharistije: »Slušajući Božju riječ,

²⁰⁰ *SCar*, 6.

²⁰¹ *EdE*, 1.

²⁰² *Usp. SC*, 14; *OURM*, 18.

rađa se i osnažuje vjera (usp. *Rim* 10, 17), a u euharistiji nam se utjelovljena Riječ daje kao duhovna hrana.«²⁰³ Tako dva stola, stol Božje riječi i stol Kristova Tijela i Krvi, nude istoga Krista, koji je istinski Kruh života. Zbog toga se narav i vlastitost nekoga slavlja (na primjer: nedjeljnoga, svagdanjega, blagdanskoga, svetačkoga), kao i stupanj svečanosti, čitaju iz osnovnih dijelova slavlja, poglavito iz biblijskih čitanja i misne euhologije, a ne tek iz onih elemenata po kojima se svečanost želi nadodati izvana kao plod ljudskoga djela.

Obredni ustroj slavlja euharistije – čuvajući uvijek jasnu formu u koju su ugrađeni pojedinom slavlju vlastiti svetopisamski tekstovi i euhološki obrasci – pruža raznolike oblike zajedništva s Bogom: putem iskazivanja hvale, kajanja, razmatranja, slušanja, prošnje, zahvaljivanja i drugih načina. Tim molitvenim elementima pridruženi su i oni obredni (kretnje, geste i stavovi tijela, obredni čini) koji u otajstveno događanje uključuju cijeloga čovjeka kako bi se dar otkupljenja iskusio u svim dimenzijama života. Sudjelujući u bogoslužju po obrednim činima i molitvama (*per ritus et preces*)²⁰⁴ vjernici postaju istinskim dionicima slavlja, tješnje se združuju s Kristom te bivaju uneseni u dublje razumijevanje svetih otajstava.

Važno je zbog toga uočiti te u *prikladnoj liturgijskoj katehezi* razložiti značenje i smisao svih obrednih elemenata u dinamici slavlja. Slavlje euharistije strukturirano je na sljedeći način: *Uvodni obredi* (ulaz; pozdrav oltaru; pozdrav zajednici; pokajnički čin; poklik *Gospodine, smiluj se*; himan *Slava Bogu na visini*; zborna molitva); *Liturgija Riječi* (biblijska čitanja; pjesan između čitanja; homilija; ispovijest vjere; sveopća molitva); *Euharistijska liturgija* (priprava darova; euharistijska molitva; obred pričesti); *Završni obred* (blagoslov i otpust). Taj obredni ustroj trebao bi biti vidljiv i u samoj dinamici slavlja, a što se postiže različitim oblicima udi-oništva, uključenjem raznih liturgijskih služba, različitošću glazbenih izražaja, pravilnom prostornom rasporedbom obrednoga događanja, brigom da se svakomu obrednom činu daje pripadno mjesto i važnost u cjelini slavlja.

²⁰³ *SCar*, 44.

²⁰⁴ *SC*, 48.

131. Na temelju predsinodskih rasprava u zajednicama vjernika, može se uočiti da su *motivi vjernika za sudjelovanje* u euharistijskoj slavlju mnogovrsni. Vjernici koji redovito sudjeluju u nedjeljnoj i blagdanskoj misi kao glavne motive za sudjelovanje navode susret sa živim Bogom, uskrslim Kristom i župnom zajednicom, te duhovni rast. Mnogi ne umiju na jasan način izreći razlog svoga sudjelovanja pa se njihovi motivi čine odveć općenitima: pronaći smirenje, nutarnje zadovoljstvo, rasterećenje, nutarnje očišćenje; čuti nešto korisno, ponovno zadobiti snagu i prosvjetljenje. Ima i onih koji dolaskom na euharistiju župne (ili druge) zajednice nastoje živjeti svoj ritam duhovnosti, osobno moliti na svetome mjestu ili izvršiti neke čine pobožnosti. Općenito govoreći, može se zaključiti da je u pastoralu te u raznim oblicima kateheze potrebno više rasvjetljivati sakramentalnu i eklezijalnu dimenziju euharistije te u svima probuditi svijest o spasenjskoj vrijednosti i nužnosti euharistije za zdrav i plodan život vjere.

U svrhu ostvarenja plodnoga sudjelovanja u slavlju te eklezijalnoga zajedništva, koje svoj vrhunac ima u euharistiji, zamjećuje se da je, *osim slavljeničke dimenzije*, u župnim zajednicama potrebno također *razvijati onu predslavljeničku i postslavljeničku dimenziju*. Na tome se tragu spominju razni oblici pripreve, s pomoću djelovanja pojedinih skupina u župi te osobnom pripravom, uz pomagala koja bi im trebala biti dostupnija (kao što su svetopisamska čitanja, misne molitve, prikladna prateća literatura).

U mnogim zajednicama postoje skupine vjernika koje se intenzivnije pripremaju za euharistijska slavlja: biblijske i liturgijske skupine, pjevački zborovi, čitači i drugi liturgijski služitelji. Premda je njihov rad usmjeren prema plodnijemu sudjelovanju cijele vjerničke zajednice, bilo bi nužno iznaći načine kako i druge vjernike uključiti ili barem uputiti u neki oblik pripreve za nedjeljno slavlje. Osim te dalje pripreve, korisno je osmisliti zajedničke oblike bliže pripreve za slavlje, a za što je potrebna stanovita liturgijska kultura: pravovremen dolazak na misu, osjećaj za zajedništvo slavlja, mogućnost povremenih vježba pjevanja prije mise (za cijelu zajednicu, osobito kada je riječ o novim skladbama) te vrijeme za osobnu molitvu i osobnu pripravu. Radost liturgijskoga zajedništva osobito se pokazuje na-

ročito plodnom u druženju nakon slavlja, gdje se zajednica bolje upoznaje i gdje svoje životne teškoće i svoje poslanje pokušava razumijevati iz iskustva slavlja.

132. Liturgija riječi osobit je oblik *uključenja većega broja vjernika u pripravu slavlja* i u samo slavlje. Uz rad u već spomenutim biblijskim skupinama, nedjeljna biblijska čitanja mogu naći mjesta i u raznim katehetskim skupinama u župi. *Skupinu liturgijskih čitača* može sačinjavati veći broj osoba, a ne samo broj koji je potreban za neko slavlje ili za konkretna slavlja. Među njima je moguće na prikladan način razložiti smisao i značenje čitanja u kontekstu slavlja, blagdana i liturgijske godine i tako u župi graditi širi sloj onih koji žive s ritmom liturgijske godine. U većini župa postoje stalni čitači svih dobnih skupina, tj. djeca, mladi, odrasli; među njima su članovi pastoralnih i ekonomskih vijeća, vjeroučitelji, katehete, bračni parovi i drugi župni suradnici.

Oni službu čitača vrše »de facto«, bez posebnoga uvođenja u službu, a čime nije dovoljno istaknut eklezijalni i liturgijski aspekt službe koju vrše. Premda je u župi potrebno imati prikladne i osposobljene čitače, korisno je razmišljati o većemu broju nositelja te službe, kako se ne bi stekao dojam da je to služba samo za odabrane. Osim toga, postavlja se i pitanje prikladnosti djece za službu čitača. Članovi skupine čitača i liturgijske skupine mogli bi sudjelovati i u pripravi sveopće molitve ili molitve vjernika, kako bi potrebe Crkve postale brigom svih te kako bi se jasnije uočile potrebe konkretne zajednice vjernika.

U raspravama su tematizirane i *homilije* na euharistijskim slavljima. Mnogi vjernici hvale ozbiljnost priprave kojom svećenici pristupaju toj zadaći, ali se može izdvojiti napomena da bi homilije trebale biti tješnje združene sa samim liturgijskim činom. Premda redovito dotiču životnu stvarnost, katkada se udaljuju od otajstvenosti slavlja. Vjernici zamjećuju da homilija uvelike očituje sveukupni svećenikov odnos prema liturgiji kao i prema svekolikoj svećeničkoj službi.

133. Posebno pitanje u predsinodskim raspravama ticalo se *glazbe na liturgijskim slavljima*. Premda se o tom pitanju raspravlja u zasebnom poglavlju, ono se mora postaviti i ovdje, u kontekstu slavlja euharistije, jer je slavljeno otajstvo prvi kriterij odabira pjesama i

glazbenih oblika. Uočava se da glazbeni odabir nije uvijek posve usklađen s potrebama i zahtjevima liturgijskoga slavlja. Dio pjesama nastao je unutar pučke pobožnosti ili pod njenim snažnim utjecajem, dio je prenesen iz starije baštine u kojoj se glazba manje oslanjala na liturgiju i na zajedničko sudjelovanje u liturgiji, a dio pjesama u liturgiju je »nasilno« unesen samo zato što je biblijskoga ili općenito kršćanskoga nadahnuća. U oskudnosti liturgijskih skladbâ ne bi se smjelo gubiti i zanemarivati načela o prikladnosti pjesama i skladbâ (u sadržajnome i glazbenome obliku) za pojedina slavlja i za pojedine dijelove unutar slavlja. *Zborovi pjevača* uistinu bi trebali biti odgojeni i formirani za nositelje vlastite im liturgijske službe, koja je uvijek u tijesnome odnosu sa zajednicom i njezinim djelatnim sudjelovanjem u bogoslužju.

Liturgijski prostor također je uključen u obrednu tvorbu slavlja, kao što se to može reći za liturgijsku glazbu i umjetnost. Prostor nije samo mjesto obrednoga događanja; on, prikladno uređen, u suodnosu s obrednim činom, uvelike može pridonijeti doživljaju i življenju zbiljnosti otajstva koje se slavi. Tako gledajući nije suvišno iznova preispitivati prikladnost i dostojanstvo uređenosti naših crkava. Razmišljajući o slavljenju liturgije, osim brige za arhitektonsko oblikovanje prostora, potrebno je voditi posebnu brigu o održavanju, čistoći i dostojnom uređivanju prostora za slavlje. To osobito vrijedi za oltar i ambon te za cijeli prostor svećišta. Poštivanje zadane prostorne rasporedbe pojedinih dijelova slavlja (kod sjedišta, na ambonu, na oltaru), pomaže jasnijemu uočavanju vlastitosti pojedinih dijelova kao i obrednoj dinamici slavlja.

Prostor slavlja euharistije za neke je župne zajednice gorući problem. Dok su tijekom posljednjih dvadeset godina u mnogim župama sagrađene nove crkve ili obnovljene postojeće, u našoj nadbiskupiji ima i onih župa koje još nemaju zadovoljavajući i prikladan prostor, a što uvelike priječi redoviti liturgijski život župne zajednice.

Liturgijsko ruho i posuđe također su nositelji otajstvenoga događanja u slavlju euharistije. I tu su prilike raznolike. U većini zajednica susreće se dostojanstvo i plemenita jednostavnost liturgijskoga ruha i posuđa, ali ima i onih zajednica u kojima liturgijski predmeti i ruho nisu više nositelji svjedočanstva o isprav-

nome odnosu vjere i poniznosti pred uzvišenim otajstvom koje se slavi. Briga za dostojanstvo prostora, liturgijskih predmeta, ruha, knjiga i posuđa, pripada ponajprije svećeniku kojemu je povjerena zajednica vjernika i u koju je postavljen kao služitelj svetih otajstava. Zato liturgija mora biti prva i trajna briga svakoga svećenika.

134. Svijest da je otajstvo euharistije povjereno Crkvi očituje se i *poslušnošću crkvenoj disciplini u načinu slavljenja euharistije*. Može se ustvrditi da je liturgijska obnova Drugoga vatikanskog koncila u Zagrebačkoj nadbiskupiji donijela dobre plodove, koji se očituju u mnogim segmentima liturgijskoga života naših zajednica. Može se sa sigurnošću reći da put obnove još uvijek traje i da vjernici s više razumijevanja i udioništva slave sveta otajstva.

Ipak, u raspravama su iznesene i naznake koje pozivaju na veću brigu i pozornost, kako svećenika tako i vjernika. Neki svećenici samovoljno ispuštaju ili mijenjaju liturgijske tekstove, izgovaraju ih brzo kao da nije riječ o molitvama koje imaju izgovarati u ime zajednice koja slavi; ne obraćaju dovoljno pozornost na dostojno vršenje liturgijskih gesta; tijekom slavlja prekidaju nepotrebnim verbalnim interventima i tumačenjima; katkada s liturgijskim slavljem sjedinjuju oblike pučke pobožnosti; nisu dovoljno pozorni na različitost pojedinih dijelova slavlja i na njihovu prostornu rasporedbu, pa cijelom misom predsjedaju s oltara; ne trude se dovoljno oko mogućega izbora molitvenih obrazaca, nego slijede uvijek ili gotovo uvijek jedne te iste; obred prilagođavaju raznim pastoralnim potrebama te u nj unose i elemente koji nisu u skladu s liturgijskom disciplinom i smislom slavlja (na primjer kod pripreme darova).

I kod vjernika se primjećuju ponašanja koja svjedoče o stanovitome neznanju, nepoučenosti, a katkada i nemaru. Posebno su spomenuti: kašnjenje na misu ili dolazak u posljednji trenutak, vršenje osobnih pobožnosti ili molitava za vrijeme slavlja, zanemarivanje gesta i stavova tijela vlastitih pojedinim obrednim trenutcima, pretvaranje euharistijskoga slavlja u vrijeme osobne pobožnosti (osobito kod pričesti), nedostatna pozornost na liturgijske molitve, nezainteresiranost za djelatno udioništvo i zajedništvo. Potrebno je spomenuti i pojave neprikladnoga odijevanja

za liturgijska slavlja, naročito u slavljima sakramenata potvrde i ženidbe, a što pokazuje nedostatak ispravnoga odgoja za prikladan odnos prema svetomu.

135. Mnogi vjernici daju *novčani prilog za misu*, s ciljem da se misa slavi na njihovu nakanu. Ako je riječ o nakani »za pokojne«, nerijetko zahtijevaju da se u misi (euharistijskoj molitvi) spomene ime pokojnika, neovisno o danu slavlja i o zajednici koja slavi. Nadbiskupija je uvela i mogućnost slavljenja mise s kolektivnom nakanom, ali pod strogo određenim uvjetima, čime se izašlo u susret brojnim vjernicima, ali ima i onih kojima postaje važan samo spomen imena pokojnika u euharistijskoj molitvi, ne uviđajući šire značenje i smisao slavlja. U rješavanju poteškoća koje se javljaju u svezi s misnim nakanama i njihovim spominjanjem u slavlju, bit će potrebno više pouka za vjernike te više odgovornosti i razborite odlučnosti svećenika, uz zahtjev za poštivanje jasnih liturgijskih odredaba.

U povezanosti s tim važno je istaknuti i praksu *redovitoga nedjeljnog pristupanja pričesti* većega broja vjernika. No, ima i onih koji na euharistijsku pričest idu premda dulje vrijeme nisu pristupili sakramentu pokore. U takvim je okolnostima potrebna odlučna pouka o dostojnome odnosu prema uzvišenomu otajstvu vjere. Valja poučiti i one koji se pričešćuju samo neposredno nakon ispovijedi, kao i one koji na misi sudjeluju i pričešćuju se iz čiste pobožnosti pa to nastoje činiti redovito i više puta na dan. U tim slučajevima vrijedi koristan savjet da bi vrijeme darovano pobožnosti našlo veći smisao ako bi se posvetilo životu u euharistijskoj dosljednosti po brizi za nemoćne, siromahe i potrebite.

136. Plodno udioništvo u slavlju euharistije predmnijeva i ispravno razumijevanje euharistijskoga otajstva, kao i svijest o tijesnoj povezanosti sakramentalnoga života s evanđeoskom dosljednošću vjernika. *Neraskidivost života sakramenata i života vjere* iziskuje propitivanje o euharistijskoj dosljednosti življenja u svim segmentima života: u vlastitim uvjerenjima, u ponašanju i javnome istupanju; u zauzimanju za druge, osobito za siromahe, za nemoćne i obespravljenе; u vjernosti Crkvi i njezinu nauku; u poštivanju života od začeća do prirodne smrti; u čuvanju obiteljskih vrijednosti; u odgovornosti za kršćanski odgoj djece; u brizi i odgovornosti za prisutnost kršćanskih vrjednota i načela u društvu: u obra-

zovanju, znanosti, kulturi, politici, gospodarstvu te u drugim područjima života.

Ta povezanost nameće i *pitanje o nemogućnosti ili zaprjekama pristupanju pričesti* u određenim životnim okolnostima koje crkvena disciplina prepoznaje grješnima i nespojivima s dostojnim pristupom euharistijskoj pričesti. Oslonjena na evanđeoski nauk (usp. Mk 10, 2-12), Crkva tako ne pripušta sakramentima rastavljene koji žive u novome civilnom braku, jer je njihovo stanje objektivno protuslovno onomu sjedinjenju Krista i Crkve koje je označeno i ostvareno u euharistiji.²⁰⁵ Time skrb Crkve za njih nije manja, jer ih se živo potiče da nastave njegovati molitveni život, čuvati zajedništvo sa zajednicom, slušati Božju riječ, sudjelovati na svetoj misi, vršiti djela pobožnosti i pokore te kršćanski odgajati djecu.

137. *Euharistijska pobožnost* izvire iz ispravnoga razvoja vjere u Kristovu prisutnost u euharistiji te iz vjerničkoga klanjanja pred tako uzvišenom istinom. Zato slavlje euharistije i oblici euharistijske pobožnosti kao što je klanjanje, nisu međusobno suprotstavljeni. Valja pohvaliti praksu redovitih tjednih euharistijskih klanjanja u mnogim našim crkvama. Zagrebačka Crkva, bez sumnje, prima i veliku duhovnu korist iz cjelodnevnih klanjanja koja se, prema stalnome godišnjem rasporedu, održavaju u svim župama. Ustanove posvećenoga života u tome daju veliki doprinos. Euharistijska klanjanja treba i dalje marno njegovati te ih nastojati vezati uz različite duhovne potrebe ljudi, kako u župama, tako u cijeloj Nadbiskupiji i u cijeloj Crkvi. U svrhu veće mogućnosti osobnoga klanjanja i molitve potrebno je pronaći načina da crkve, osobito župne, budu otvorene i tijekom dana, a ne neposredno prije i za vrijeme euharistijskoga slavlja.

Ispravno izgrađena pobožnost prema otajstvu euharistije njeguje se i produbljuje također brigom za *dostojno čuvanje Presvetoga Otajstva*. Svetohranište je mjesto osobne pobožnosti i klanjanja vjernika te mu je u liturgijskome prostoru potrebno dati ono mjesto koje na ispravan način očituje odnos Kristove prisutnosti i euharistijske pobožnosti sa slavljem euharistije. Smjernice o

²⁰⁵ Usp. SCar, 29.

tome dane su i u apostolskoj pobudnici *Sacramentum caritatis*.²⁰⁶ Urednost i ures svetohraništa, kao i vječno svjetlo pored njega, također očituju vjeru i trajno poklonstvo Crkve pred uzvišenim otajstvom euharistije. Iz takve duhovnosti i vjere u Kristovu euharistijsku prisutnost rađa se i *kultura tišine* u liturgijskome prostoru. U tome smislu potrebno je ponegdje više nastojati odgajati vjerničku osjetljivost za dostojno ponašanje u prostoru crkve.

Slavlje prve svete pričesti u mnogim je župama posebno svečano slavlje. Radi veće plodnosti toga slavlja i koristi za župnu zajednicu uočava se potreba da u sakramentalnu pripravu budu uključeni i roditelji, osobito putem roditeljskih sastanaka prožetih katehezom, poukom, zajedničkom molitvom te buđenjem svijesti i odgovornosti za euharistijski i eklezijalni život vjere. Sve je to važno kako slavlja prve pričesti ne bi bila ispunjena djetinjastim doživljavanjem i viđenjem vjere.

138. *Braći i sestrama koji su bolesni* te ne mogu sudjelovati na nedjeljnoj euharistiji župne zajednice od velike duhovne pomoći može biti *radijski i televizijski prijenos euharistijskih slavlja*. Ipak, prijenos ne može potpuno nadomjestiti sakramentalni događaj, jer se ne ostvaruje sakramentalni susret, a ne živi se ni zajedništvo vjernika. Zato pastoralna skrb za bolesne i nemoćne ima zadaću pronaći načina kako nemoćnim članovima zajednice omogućiti nedjeljnu i blagdansku euharistijsku pričest. Televizijski prijenosi euharistijskih slavlja velik su izazov i pastoralu i odgovornima za takve prijenose u Nadbiskupiji. Potrebno je učiniti sve da bi ti prijenosi sačuvali dostojanstvo slavlja i duh vjerničke zajednice iz koje se slavlje prenosi. Pritom se treba držati smjernicâ i odredabâ Hrvatske biskupske konferencije²⁰⁷ te drugih mjerodavnih crkvenih dokumenata.

2.4. Sakrament pomirenja (pokore)

139. Drugi vatikanski koncil uči da »onima koji pristupaju sakramentu pokore Božje milosrđe udjeljuje oprostenje Bogu nane-

²⁰⁶ Usp. SCar, 69.

²⁰⁷ Usp. HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA, *Prijenos liturgijskih slavlja. Temeljni dokument za televizijski i radijski prijenos liturgijskih slavlja*, Zagreb, 2009.

senih uvredâ; oni se ujedno pomiruju s Crkvom koju su grijeseći ranili, a koja se ljubavlju, primjerom i molitvom trudi oko njihova obraćenja«²⁰⁸. To potvrđuje i Katekizam Katoličke Crkve ističući da je »grieh prije svega uvrjeda Boga, prekid zajedništva s njim, ali grieh u isto vrijeme nanosi štetu i zajedništvu s Crkvom. Zato i obraćenje obuhvaća istodobno i Božje oprostenje i pomirenje s Crkvom; i to sakrament Pokore i Pomirenja izražava i liturgijski ostvaruje.«²⁰⁹

Bog je vjeran svojemu vječnom naumu, pa čak i onda kad čovjek zlorabi slobodu koja mu je dana da ljubi i velikodušno traži dobro odbijajući poslušnost svojemu Gospodinu i Ocu. Unatoč tomu, *Bog ostaje vjeran u svojoj ljubavi*, ne zatvara svoje srce nijednomu od svojih sinova i kćeri, već ih čeka, traži ih, nalazi ih ondje gdje ih odbijanje zajedništva zatvara u osamljenost i podijeljenosti, poziva ih da se okupe oko njegova stola u radosti slavljenja opraštanja i pomirenja. Taj se Božji pothvat obistinjuje i očituje u otkupiteljskomu činu Krista, koji se izarava u svijet po službi Crkve.²¹⁰

140. Prirodno je poslanje Crkve, koja nastavlja otkupiteljsko djelo svoga božanskog utemeljitelja, da *u srcu svakoga čovjeka budi obraćenje i pokoru* te mu nudi dar pomirenja.²¹¹ Crkva je, dakle, suočena s čovjekom, odnosno s cijelim čovječanstvom koje je ranjeno grijehom, s čovjekom kojega je grijeh zahvatio u samu srž njegova bića, ali je istodobno gonjen nezadrživom željom da se oslobodi grijeha, a osobito ako je kršćanin, svjestan da Krist Gospodin već djeluje u njemu i u svijetu snagom otkupljenja.²¹²

Sakrament pomirenja ili – kako ga još zovemo – *sakrament pokore ili svete ispovijedi*, danas je izložen brojnim opasnostima kao što su zamagljenost čudoredne i vjerske svijesti, gubitak osjećaja grješnosti, razobličenje pojma kajanja, nedovoljna revnost za istinski kršćanski život, nedostatna svijest o usmjerenosti vjerničkoga života na druge. Stoga, suočen sa sviješću vjernika koji

²⁰⁸ LG, 11.

²⁰⁹ KKC, 1440.

²¹⁰ Usp. RP, 34.

²¹¹ Usp. RP, 77.

²¹² Usp. RP, 78.

mu se otvara, prožet istodobno strahom i pouzdanjem, prezbiter je, u službi ispovijedanja, nositelj odgovornosti za razumijevanje i življenje pomirenja kao sakramentalnoga susreta s Kristom u Crkvi.

Drugim riječima, *ispovjednik je pozvan*: a) *upoznati slabosti i padove vjernika*; b) *podržati njegovu želju da se popravi i napor da to ostvari*; c) *uočiti djelovanje Duha posvetitelja u njegovu srcu*; d) *otvarati ga otajstvom oprostjenja koje samo Bog može udijeliti*; e) *slaviti njegovu pomirenje s Ocem kako je to ocrtano u prisposobi o milosrdnomu ocu*; f) *uključiti oslobođenoga grješnika ponovno u crkveno zajedništvo s njegovom braćom i sestrama*; g) *očinski ukoriti pokornika, a ujedno ga snažno i prijateljski ohrabriti: Idi i ne griješi više!*²¹³

141. Na prvome mjestu treba istaknuti primijećen *porast pristupanja vjernika sakramentu pomirenja u Nadbiskupiji* i to ne samo prigodom velikih proštenja, hodočašća ili u svetištima, nego i u redovitome vjerničkom životu. Nemjerljiva je milost koju nam je Bog udijelio po znakovima odaziva, naročito mladih, na Božji poziv njegova milosrđa. Nasuprot predviđanjima, nošenima valovima suvremenoga konzumerizma nasuprot događanjima u drugim dijelovima Crkve u Europi, kod nas je taj sakrament dobra prigoda za razmatranje crkvenosti i dar kojim nam Gospodin govori u sadašnjemu trenutku pokušaja obnove i nove evangelizacije.

Ipak, valja napomenuti da sudionici predsinoških rasprava u većini slučajeva sakrament pomirenja/ispovijedi doživljavaju kao pomirenje s Bogom, nakon kojega osjećaju olakšanje i rastećenje duše, pomirenje sa samim sobom, sa svojim bližnjima (s Crkvom), dok dio vjernika taj sakrament doživljava kao običaj, pobožnu obvezu, naviku ili stanovito pronalaženje nutarnjega mira.

Nipošto ne zanemarujući nemjerljive dobre plodove *prigodnih ili tzv. »velikih ispovijedi«* uoči *svetkovina Božića i Uskrsa*, vjernici očituju potrebu pristupanju sakramentu pomirenja u te dane, kao načinu svoga vjerničkoga obnavljanja i blagdanske pripreve, a s druge strane zamjećuju i određenu površnost u pristupanju

²¹³ Usp. *RP*, 105-106.

sakramentu. Poteškoće vide u brojnosti vjernika, rutinskome pristupu obredu i slavlju; u nedostatku sabranosti, u prekratkome trajanju ispovijedi. Svećenici pak primjećuju nedostatnu pripremljenost, nejasnu motivaciju za pristupanje sakramentu, kao i neuvjerljivost plodova u odnosu na redovitost življenja vjere.

Iz prispjelih odgovora razvidna su stajališta da »kvalitetna ispovijed« ovisi: o kvalitetnoj pripravi (ispitu savjesti), o ispovjedniku (njegovu kritiziranju ili očinskom suosjećanju), o pokorniku (motivima, sabranosti, iskrenosti kajanja i priznanja grijeha, otvorenosti, ozbiljnosti prihvaćanja dara oprostjenja), o vremenu ispovijedi (ne samo o duljini trajanja, nego i o naznačenome vremenu za ispovjedanje), o pristupu (mogućnost razgovora sa svećenikom ili puko nabranje grijeha), o prostoru (prikladan ispovjedni prostor, ispovjedaonica ili otvoren prostor), a neki uočavaju povezanost ispovijedi i molitve te duhovnoga rasta.

142. Sudionici predsinodskih rasprava *različito doživljavaju osobu ispovjednika*. On je, kako ističu crkveni dokumenti, učitelj, liječnik, otac, prijatelj, posrednik susreta s Bogom, dok se najmanje naglašava dimenzija ispovjednika kao suca. Navedeni su i slučajevi doživljaja ispovijedi u kojima nije bilo istaknuto Božje milosrđe, s premalo osjetljivosti za probleme pojedinih vjernika, a što može uroditi udaljavanjem vjernika od pristupanja tomu sakramentu. Većina stoga želi u svećeniku osjetiti povjerenje, želi da on bude blagi tješitelj, da postavlja potrebna pitanja, uputi poticaj, savjetuje, razumije, pouči u skladu s navedenim okolnostima, kako bi se taj sakrament doživio uistinu kao znak Božje milosrdne prisutnosti, i kao slavlje povratka k Ocu i Crkvi, kao događaj iskrenoga obraćenja.

Glede *pokore*, ona se najčešće doživljava kao uspostavljanje čvršće veze s Bogom, zahvala za postignuto pomirenje i oprostjenje, zadovoljština za grijeha, čin ljubavi kojim se odgovara milosrdnomu Bogu, potvrda za odluku o obraćenju te kao isprika Bogu zbog nanesene uvrjede. No, neki primjećuju da je pokora često stereotipna, nedovoljno osjetljiva za vjernički život dotičnoga pojedinca, a navedena je i potreba određenih prilagodba za djecu. Sadržaj pokore – izraženo je u odgovorima – ne bi trebao biti isključivo sveden na molitve, nego bi trebao otvarati

prostor činjenju dobrih djela, zauzetosti za bližnje, upoznavanju svoje vjere, čitanju Svetoga pisma te drugim oblicima unaprjeđenja kršćanskoga života.

143. Sudionici raspravâ uviđaju važnost i potrebu *pripreme za sakrament pomirenja*, kako osobne tako i one zajedničke, koja je važna zbog narušene slavljeničke dimenzije toga sakramenta. Ta bi priprava trebala biti u miru i sabranosti prije ispovijedi, a ne u ispovjedaonici. O njoj, kako je već naznačeno, uvelike ovisi obredna kakvoća ispovijedi. Vjernici se najčešće pripremaju sami posredstvom molitvenika ili drugih tekstova za ispit savjesti, zbog čega treba naći nove oblike detaljnijega objašnjenja onoga što bi trebalo biti prisutno u ispitu savjesti. Naznačena je i potreba dostupnosti takvih pomagala u blizini ispovjedaonica.

Pokornička se slavlja u nekim župama organiziraju povremeno, ponajprije za Božić i Uskrs, zatim prije hodočašća te za posebne skupine (za prvopričesnike, krizmanike i za njihove roditelje), a uključuju: navještaj Božje riječi, zajednički ispit savjesti te pojedinačnu ispovijed s odrješenjem. O tome treba prikladno poučiti vjernike i češće organizirati tu dragocjenu pomoć u duhovnome rastu i osjećaju crkvenosti.

Iz pristiglih odgovora proizlazi da je potrebno proširivati znanje o sakramentu svete ispovijedi i o grijesima u njihovoj eklezijalnoj dimenziji pomirenja. U pastoralnome djelovanju nužno je naglašavati s kakvim se raspoloženjem u odnosu na »lake« i »teške« grijeha treba odnositi prema pristupanju euharistiji i pričesti. Stoga je neodgodivo potrebna sustavna kateheza o sakramentu pomirenja, kao i susret s onima koji svojim životom mogu posvjedočiti milosti pomirenja. To se osobito odnosi na odrasle, a pogotovo na one naraštaje na kojima je razdoblje komunizma ostavilo trag u udaljavanju od toga sakramenta.

Svećenici ističu da nailaze na poteškoće u ispovijedanju osoba kojima ne mogu udijeliti odrješenje, primjerice onih koje žive samo u civilnome braku. Stoga je predloženo da valja osmisliti prigodni materijal, tj. pastoralne smjernice koje bi ispovjednici u takvim slučajevima mogli dati osobama koje ili nisu upućene u nauk Crkve ili pak traže istinsku pomoć u složenostima svojih životnih nepravilika.

144. Jedno od važnih pitanja tiče se *ispovijedanja tijekom euharistijskoga slavlja* u istome liturgijskom prostoru. Valja jasno istaknuti da slavlje sakramenta ispovijedi tijekom euharistijskoga slavlja narušava znakovitost obaju sakramenta (jedan je sakrament zajedništva, a drugi govori o odvojenosti i ponovnoj mogućnosti vraćanja u zajedništvo), s jedne strane onemogućujući potpuno sudjelovanje na euharistijskome slavlju, a s druge ometajući slavlje pomirenja. Jasno je da iznimke potvrđuju pravilo te da postoje pastoralne okolnosti u kojima gotovo nije moguće postupati drukčije.

Za vjernički život i za pastoral u Nadbiskupiji veoma je važno da svaka župa tijekom tjedna ima točno *naznačeno redovito vrijeme* u koje vjernici mogu pristupiti slavlju toga sakramenta (uz prigodna vremena i događaje, kao što su: prvi petci, blagdani, intenzivnije ispovijedanje u korizmi i došašću, za pojedine skupine, u domovima za starije i nemoćne). Jasno je da je potrebno češće organizirati slavlja pomirenja u župama, osobito nastojeći oko zajedničke pripreme, koja je iznimna prigoda za (novu) evangelizaciju. Bilo bi poželjno kad bi se pokornička slavlja priređivala u ustaljenome ritmu, na primjer subotom, čime bi se vjernicima pružala mogućnost redovitoga pristupa pomirenju te oblikovalo punije doživljavanje toga sakramenta u njegovome komunitarnom značenju.

Jedna od važnih točaka i tema u sklopu programa trajne formacije svećenika treba ostati upravo taj sakrament (njegovi teološko-pravni i pastoralni vidici), vodeći pritom računa o osobama koje su u životnim poteškoćama, kao i o osobama koje pristupaju sakramentu ispovijedi, a imaju kanonsku zaprjeku za dobivanje sakramentalnoga odrješenja.

2.5. Bolesničko pomazanje

145. Govoreći o sakramentu bolesničkoga pomazanja, Drugi vatikanski koncil ističe da »svetim pomazanjem bolesnika i molitvom svećenika cijela Crkva preporučuje bolesne trpećem i proslavljenom Gospodinu, da im olakša boli i da ih spasi (usp. *Jak 5, 14-16*), dapače potiče ih da se slobodno sjedinjuju s Kristovom mukom i

smrću i tako doprinesu dobru Božjega naroda»²¹⁴. Svrha toga sakramenta jest »da dade osobite milosti kršćaninu koji proživljava tegobe vezane uz teške bolesti ili starost«²¹⁵.

Obrednik bolesničkoga pomazanja, objavljen tijekom Koncilske obnove (1973.), donosi korjenitu promjenu u teološkome i u pastoralnome smislu. Naime, sve od 12. stoljeća ovaj se sakrament zove *posljednje pomazanje*, a sada *bolesničko*: s jedne strane, dakle, vezan uz smrt, a s druge uz bolest. Valja istaknuti da je tomu zasigurno pridonijelo i samo poimanje bolesti koja čovjeka, između ostaloga, »može dovesti i do veće zrelosti, pomoći mu da u svome životu razluči ono što je bitno te se okrene k onome što jest bitno. Bolest čovjeka vrlo često izazove da Boga traži i da mu se vrati.«²¹⁶

Stoga i Drugi vatikanski koncil promjenom imena označava i promjenu mentaliteta: »'Posljednje pomazanje' koje se još, i to bolje, može zvati 'bolesničko pomazanje', nije sakrament samo za one koji se nalaze u skrajnjoj životnoj pogibelji. Sigurno je već prikladno vrijeme za njegovo primanje netom se vjernik zbog bolesti i starosti nalazi na početku smrtne pogibelji. Uz odijeljene obrede bolesničkoga pomazanja i popudbine neka se sastavi 'povezan obred' prema kojemu će se bolesniku podijeliti pomazanje poslije ispovijedi, a prije primanja popudbine.«²¹⁷

U tome smislu, *novi Obrednik* govori da ovaj sakrament nije samo za one koji se nalaze u krajnjoj životnoj situaciji, već da je prikladno vrijeme za njegovo primanje bolest ili starost, a može se ponoviti ako bolesnik ozdravi pa ponovno oboli, kao što se može primiti prije kirurških zahvata, pa čak podijeliti i onima koji su izgubili svijest ili uporabu razuma.²¹⁸

146. Ključ za razumijevanje zatvorenosti dijela vjernika tomu sakramentu može se pronaći polazeći od pitanja *kako se vjernici*

²¹⁴ LG, 11; KKC, 1499.

²¹⁵ KKC, 1527.

²¹⁶ KKC, 1501.

²¹⁷ SC, 73-74.

²¹⁸ Usp. *Rinski obrednik: Red bolesničkog pomazanja i skrbi za bolesne*, Obnovljen prema odluci svetoga općega sabora Drugoga vatikanskog, proglašen vlašću pape Pavla Šestoga, Zagreb, 2009., 8-15.

odnose prema bolesti i u kakvome je ona suodnosu s njihovim vjerničkim življenjem. Iz toga se odnosa, naime, može vidjeti i odnos prema sakramentu, ali i zajednici – obiteljskoj i župnoj.

Sudionici raspravâ bolest nazivaju prilikom za učvršćenje vjere, kao i mogućnošću međusobnoga povezivanja. Bolest, ali i sam sakrament bolesničkoga pomazanja mogu pozitivno djelovati i na članove obitelji, kao poticaj za njihovo produbljivanje vjere i zajedništva. No, isto tako slavlje ovoga sakramenta u župnoj zajednici (ako je to moguće bolesniku) može jačati i njegovu povezanost sa župnom zajednicom koja moli za njega. Neka iskustva govore da bolesnici rado pozivaju svećenika u svoj dom, što je ohrabrujuće svjedočanstvo u shvaćanju toga sakramenta.

Predsinodske rasprave osvrnule su se i na odnos ukućana prema bolesniku i pozivanju svećenika u obiteljski dom ili dom za starije i nemoćne. Zabrinjavajuće je kad bolesnici ili njihovi ukućani *odgađaju taj sakrament* iz lažnoga obzira prema sebi/bolesniku, tj. zbog nastojanja da se/ga ne uznemire sakramentom kojega povezuju s umiranjem. Valja pritom istaknuti i nemar članova obitelji prema slavlju toga sakramenta za njihovoga člana, što se očituje u pozivu svećeniku tek kad je bolesnik na samrti. To je pokazatelj da pouku o tome sakramentu trebaju svi vjernici, a ne samo bolesni. Pri tome valja istaknuti da se taj sakrament daje za život, a ne za smrt, a bolesnima bi i starijim ukućanima podjeljivanje pričesti nedjeljom i blagdanima bila nova duhovna snaga za borbu s tjelesnom nemoći ili bolešću.

Sakrament bolesničkoga pomazanja osobito je važan u očitovanju Crkve u suvremenome društvu, u kojemu se često na potpuno *pogrješan način pristupa stvarnosti ljudske stvorenosti*, njegove smrtnosti i trpljenja, iskorištavajući *ljudsku čežnju za zdravljem*. Nažalost, nije rijedak slučaj da se i u Crkvi zlorabi govor o ozdravljenju i molitve za ozdravljenje, zanemarujući vazmenu dimenziju kršćanskoga života, Kristov dolazak na svijet, njegovu muku, smrt i uskrsnuće, zapravo ne dajući vrijednost trpljenju.

147. Na temelju predsinodskih rasprava u zajednicama vjernika uočljiva je *potreba organiziranije brige za bolesnike* (pohodi bolesnicima, razgovori, pomaganje, donošenje svete pričesti). Uglavnom bolesnike posjećuju svećenici koji u obitelj bolesnika dolaze na

poziv ukućana. Stoga se, uz pastoral mladih i obitelji, navodi i pastoral bolesnika kao hitna zadaća naše mjesne Crkve. No, naglasak je usmjeren poglavito na jačanje ispravnoga stava prema sakramentu bolesničkoga pomazanja.

Većina župa spominje ili običaj ili potrebu zajedničkoga slavljenja sakramenta bolesničkoga pomazanja za sve bolesnike (koji to žele) jedanput godišnje. Najčešće se to povezuje: uz blagdan Majke Božje Lurdske, uz svetkovinu zaštitnika župe, prigodom misija u župi, na hodočašćima, za prve petke u mjesecu te o Božiću i Uskrsu. No, uglavnom se bolesničko pomazanje prima pojedinačno i župnici su bolesnicima na raspolaganju po potrebi. Ipak, postoji i procjena da se ovaj sakrament danas podjeljuje više nego prije i to starijima, nemoćnima i bolesnima. No, ne smije nas ravnodušnim ostaviti činjenica da je znatan broj onih koji nisu primili taj sakrament u trenucima svoga trpljenja i u smrtnoj opasnosti.

148. Pitanje bolesti ne tiče se samo toga sakramenta, nego uključenosti tih vjernika u crkvenu zbilju, njihove molitve i povezanosti s ostalim vjernicima. Danas su posebna tematika (crkvena) *sredstva društvenoga komuniciranja*, koja su korištena s posebnom osjetljivošću prema onima do kojih dopire glas i slika crkvenih događanja, a naročito liturgijskih slavlja.

Bolesničko je pomazanje *u službi ozdravljenja*. Ističe se da bi bilo dobro da u župi postoji skupina vjernika zadužena za brigu o bolesnima. Važno je laike poučiti da pripremaju put zajednici do bolesnika. To mogu biti, primjerice, mladi (osobito krizmanici) koji bi jedanput mjesečno posjećivali starije i nemoćne, a izražen je prijedlog da se *u župama Nadbiskupije barem jedanput godišnje* slavi taj sakrament kao zajedničko slavlje za bolesnike.

Posebna je tema pastoralna *skrb u bolnicama i lječilištima*, budući da na području Zagrebačke nadbiskupije postoji velik broj javnih i privatnih zdravstvenih ustanova, od kojih su gotovo sve otvorene za prisutnost pojedinih vidika prisutnosti Crkve. Za to djelovanje potreban je sustavno osmišljen okvir u kojemu posebno veliku ulogu imaju katolička društva i udruge liječnika, medicinskih sestara, kao i razni oblici katoličkoga dragovoljstva.

2.6. Ženidba

149. Kada *Zakonik kanonskoga prava* iz 1983. govori o sakramentu ženidbe, ne opisuje ga kao neki ugovor, nego kao savez, što daje dublju biblijsku ukorijenjenost samoga sakramenta i napušta usko juridičko i formalističko gledanje na taj sakrament. Naime, »ženidbeni savez, kojim muška osoba i ženska osoba međusobno uspostavljaju zajednicu svega života po svojoj naravi usmjerenu k dobru ženidbenih drugova te k rađanju i odgajanju potomstva, Krist Gospodin uzdigao je među krštenima na dostojanstvo sakramenta«²¹⁹.

Ženidba stoga nije isključivo ljudska ustanova, unatoč brojnim promjenama kojima je u prošlosti bila podvrgnuta, u pojedinim kulturama i društvenim ustrojstvima,²²⁰ već, budući da je Bog stvorio muško i žensko, njihova ljubav postaje slikom posvećene i neprolazne ljubavi kojom Bog ljubi čovjeka. Ta ljubav koju Bog blagoslivlje namijenjena je plodnosti u suradničkom djelu očuvanja stvorenja na koje Bog poziva čovjeka: »I blagoslovi ih Bog i reče im: Plodite se i množite i napunite zemlju i sebi je podložite.« (*Post* 1, 28) Tu antropološku podlogu Kristov dolazak uzdiže na razinu vazmene ljubavi, koja je u temelju vriednosti koje se ne mogu svesti na sociološku dimenziju.

Nužni čimbenik koji čini ženidbu jest privola – čin volje kojim se supružnici uzajamno darivaju i primaju: »Uzimam te za svoju ženu«, »Uzimam te za svoga muža«²²¹. Nijedna ljudska vlast ne može privolu, koja je čin volje svake ugovorne stranke, nadomjestiti; odnosno: ako nedostaje ta sloboda, ženidba je nevaljana.²²² Stoga se u latinskoj Crkvi obično drži da sami mladenci, kao služitelji Kristove milosti, uzajamno podjeljuju sakrament ženidbe izražavajući pred Crkvom svoju privolu.

Ljubav među supružnicima po svojoj naravi traži jedinstvo, nerazrješivost i otvorenost plodnosti. Riječ je, naime, o značajka-

²¹⁹ ZKP, kan. 1055 §1.

²²⁰ Usp. KKC, 1603.

²²¹ Usp. ZKP, kan. 1057 §2; *Rimski obrednik: Red slavljenja ženidbe*, Obnovljen prema odluci svetoga ekumenskog sabora Drugoga vatikanskog, objavljen vlašću pape Pavla Šestoga, a proglašen vlašću papa Ivana Pavla Drugoga, Zagreb, 1997., 45.

²²² Usp. ZKP, kan. 1057 §1.

ma svake bračne ljubavi koje pozivaju supružnike na trajni rast u svome zajedništvu, u svakodnevnoj vjernosti bračnomu obećanju, kao i u rađanju i odgajanju djece.²²³ Stoga će posebna briga crkvenih pastira biti da vlastita crkvena zajednica pruža vjernicima pomoć da se ženidbeni savez održava u kršćanskomu duhu i napreduje u savršenosti.

150. Premda je upravo brak često osporavana tema u suvremenosti, on je ujedno i prepoznat kao iznimna vrijednost, osobito među vjernicima. Istina je da u današnje vrijeme postoji opasnost da se uđe u brak nespremno, osobito bez dublje i ozbiljnije svijesti o značenju kršćanskoga braka, bračnih obveza, ne uviđajući ozbiljnost i veličinu toga sakramenta, što, nažalost, završava i rastavama. Stoga je još dragocjenije uočavati prisutnost onih vjernika koji svoj brak žive kao svjedočanstvo ljubavi između Boga i čovjeka, Krista i Crkve. Posebnost utemeljenja takvoga braka leži u nesebičnome predanju, odnosno u onome što sv. Pavao naziva „sablazan i ludost križa“ (usp. *1Kor 1, 18.23*).

Govoreći o razlici između crkvenoga i građanskoga sklapanja braka neki smatraju da je uvođenje mogućnosti crkvenoga vjenčanja s građanskim učinkom dovelo do slabljenja smisla sakramentalnosti ženidbe. No, u razmišljanju vjernika vidljivo je da razlika u shvaćanju i doživljavanju crkvenoga i građanski sklopljenoga braka itekako postoji. Ističe se da je, premda razlika u traženim obrascima nije istaknuta, crkveno vjenčanje »potpuno vjenčanje«, savez koji blagoslivlja Gospodin, a sam čin privole te Božji blagoslov veliki su pokretač i nutarnja snaga. Civilno je vjenčanje ugovor kao bilo koji drugi, a obećanje pred Bogom ipak ima drugu dimenziju.

No, nažalost, na općenitoj razini, za mnoge je danas vjenčanje u crkvi uvelike pitanje »izvanjske proslave«, ceremonije, tradicije i estetskoga doživljaja. Sami vjernici priznaju da često i sami zataje te, premda se smatraju vjernicima, mladima nedovoljno govore o vrijednostima s kojima se ulazi u crkveni brak i koje treba njegovati u braku. Osjeća se neka suzdržanost u davanju vjerničke prosudbe o kriterijima za ulazak u brak, čak i onda

²²³ Usp. *KKC, 1644, 1652.*

kada očito postoji određena zaprjeka. Jasno je da se takvi stavovi nužno odražavaju na obred i liturgiju.

U sadašnjim društvenim i kulturološkim pitanjima posebno je pak važno njegovati i zastupati kršćansku antropologiju koja se odražava u slavlju kršćanske ženidbe. To nije isključivo liturgijsko pitanje, nego imperativ koji se tiče obitelji i zajednice Crkve koja proslavlja Krista, otkupitelja čovjeka, i to čovjeka koji je stvoren na Božju sliku, »malo manjim od Boga« (Ps 8).

151. U svjetlu boljega *organiziranja priprave za brak* predlaže se vraćanje gotovo zaboravljenoga obreda *slavljenja zaruka* uz odgovarajući blagoslov zaručnika u župi. U tome bi se smislu mogao više naglasiti blagdan zaruka Blažene Djevice Marije. Vrijeme zaruka moglo bi se iskoristiti kao vrijeme ozbiljne i bliže priprave za brak, koja bi trajala od pola godine do godinu dana. Predlaže se također u župama gdje to ne postoji (posebno u gradovima) oglašavati vjenčanja da cijela župna zajednica dođe na svetu misu, ali oglašavati i zaruke. O vremenu zaručništva više treba govoriti djeci i mladima, posebno u okviru vjeronauka u školi i župne kateheze.

Neposredna (bliža) priprava za brak, kakva trenutno postoji u Nadbiskupiji, u mnogim je slučajevima svedena na liturgijsku pripravu za slavlje vjenčanja, odnosno na: popunjavanje zapisnika, utvrđivanje obrednoga slijeda, dogovor svećenika i zaručnika o vremenu vjenčanja, o glazbenim oblicima, uređenju crkve i sličnim pitanjima. Sustavno provođenje neposredne priprave za brak nije dostatno, a njezino trajanje i sadržaj ovise o pojedinom svećeniku. Takva priprava ocijenjena je nezadovoljavajućom, a za polaznike često i to predstavlja samo formalnost. Tu neposrednu pripravu zaručnika u župama ostvaruje župnik ili župni vikar, u pravilu tijekom jednoga susreta. Spomenuto je da u nekim župama trajanje neposredne priprave ovisi o tome jesu li zaručnici sudjelovali na zaručničkom tečaju. Zaručnici se redovito potiču da pristupe slavlju sakramenta ispovijedi prije vjenčanja.

U tome vidu ocjenjuje se potrebnim proširiti i sadržajno produbiti praksu zaručničkih tečajeva koji se ponegdje održavaju na dekanatskoj ili međudekanatskoj razini. Bilo bi korisno takve tečajeve uvrstiti u redoviti oblik priprave za brak i za slavlje sakramenta ženidbe, pazeći ipak da pohađanje takvoga tečaja ničim

ne oslobađa župnika od dužnosti osobne brige i zadaća koje mu pripadaju u pripravi zaručnika za slavlje sakramenta.

152. Očito je da treba uložiti više truda da bi se zaručnicima tijekom nekoliko susreta dala pouka o značenju vjenčanja i samoga sakramenta, o doličnome odijevanju i ponašanju te o pojedinim znakovima obreda (susret, pružanje ruku, blagoslov i predaja prstenja). Vjernici nisu dovoljno upoznati s odredbama Crkve, odnosno s uputama iz *Reda slavljenja ženidbe* (što se tiče mjesta potpisivanja čina sklapanja ženidbe, načina ulaska u crkvu, odabira pjesama, sudjelovanja župne zajednice).

Traži se *neposredan, individualan i temeljit razgovor svećenika i zaručnika*, u središtu kojega će prije svega biti tumačenje i priprema za sâm sakrament. Predlaže se poticanje zaručnika na aktivno sudjelovanje u pripremi za slavlje odabirom čitanja i uključivanjem rodbine u obrednu dinamiku, a nezaobilazna je izričita i konkretna pouka svećenika o načinu odijevanja i ponašanja na vjenčanju. Ima i prijedloga da se na kraju pripreme upriliči svojevrsna provjera koja ne bi imala funkciju testiranja znanja, već više duhovnoga osvrta zaručnika na sakrament koji će si međusobno podijeliti.

Za što bolju liturgijsku pripravu poželjno je pripremiti prikladne materijale (makar skromno) za samo slavlje sakramenta ženidbe, a koje bi, pod vodstvom župnika ili svećenika predslavitelja, mogli izraditi mladenci, što bi uvelike pospješilo sudjelovanje te ujedno pružilo snažniju priliku za evangelizaciju. Na taj način pobudila bi se u zaručnicima veća odgovornost i ozbiljnost pripreve.

153. S obzirom na *mjesto odnosno župu vjenčanja*, mišljenja su različita. Iskustva u Zagrebačkoj nadbiskupiji pokazuju da se vjenčanja uglavnom slave u župi zaručnice ili zaručnika. No, kao posebna poteškoća navodi se situacija kada zaručnici odlaze u druge župe tražeći vjenčanje, navodeći da je tamo »crkva ljepša od njihove«, ili poradi nekoga drugog neopravdanog razloga. Važno je i ovdje naglasiti da se, prema već donesenim odredbama, slavlja kršćanske ženidbe u Nadbiskupiji odvijaju u župnim crkvama.

Na temelju analize predsinojske rasprave u zajednicama vjernika može se zaključiti da se u župama Nadbiskupije sakrament

ženidbe sklapa *podjednako i tijekom i izvan euharistije*. U nekim župama Nadbiskupije gotovo se sva vjenčanja slave isključivo u okviru euharistije. To je crkveno i liturgijski najbolje, čime se produbljuje razumijevanje pravoga značenje sakramenta euharistije i njegove povezanosti sa ženidbom. S druge strane, u velikim župama, gdje u danu ima nekoliko vjenčanja, jednostavno nije moguće svako vjenčanje slaviti tijekom svete mise, što opet otvara prostor za razmišljanje o vjenčanju više parova u jednome slavlju.

154. Glede pojedinih sastavnica samoga obreda sklapanja sakramenta ženidbe, spominjemo neka pitanja. U župama Nadbiskupije ne postoji ujednačena *praksa ulaska zaručnika u crkvu*. Radi se, dakle, o različitim načinima koji se neprimjereno prepuštaju željama pojedinaca, ne dajući važnost propisima Crkve. Negdje se prakticira zajednički ulazak: zaručnici ulaze ili na početku procesije sa svim uzvanicima, što je danas sve rjeđi slučaj, ili nakon što uzvanici uđu, ulaze zajedno ili sami, ili uz pratnju svjedoka, ili ih uvodi svećenik. Ipak, upozoravamo na neliturgijsku pojavu da najprije ulaze gosti i zaručnik, a potom zaručnicu uvodi otac ili brat, često uz pratnju svećenika. S tim u svezi važno je uočiti zloporabe i otklanjati se od svega što je strano liturgijskomu smislu i kršćanskoj kulturi.

Postavlja se i pitanje, odnosno nerazumijevanje zbog čega je u sada važećemu Obredniku ispušteno *davanje privoile uz polaganje ruke na raspelo*. Pitanje te geste dobra je prigoda za širu katehezu temeljenu na obredu i za vođenje u srž sadržaja sakramenta.

S obzirom na *mjesto potpisivanja dokumenata* nakon slavlja, treba ispraviti praksu da mladenci svoj potpis na te dokumente stavljaju na oltaru. Potrebno je pripremiti prikladno mjesto u sakristiji ili u nekome drugom izvanliturgijskom prostoru.

Za *glazbeno oblikovanje* slavlja vjenčanja uglavnom se brinu mladenci u dogovoru sa svećenikom koji ih upućuje na voditelje zborova ili orguljaša, koji zatim glazbu u liturgiji dogovaraju s mladencima. No, pitanje glazbe nije nipošto lako niti ga se smije zanemariti. Svjedoci smo da se najčešće pjeva ono što je neprimjereno, što ne odgovara dotičnomu slavlju otajstva, što je zapravo neliturgijsko (na primjer: »Ave Maria« raznih autora,

»svadbeni marševi« i druge skladbe svjetovnoga karaktera). I tu se vidi da vjernici nisu upoznati s odredbama kao ni s postojećim prijedlozima na temelju kojih se mogu osmisliti specifični glazbeni izražaji koji odgovaraju duhu i dinamici liturgije.

155. Posebno se na vjenčanjima, glede *odijevanja i ponašanja*, vidi da je danas ozbiljno narušen smisao sakramentalnosti i osjećaj za svetost. Tako se u crkvama susreće galama, buka, razgovori među prisutnima. Zabrinjavajuća je pojava da zaručnici i uzvanici u crkvu ulaze neprikladno i nedolično odjeveni, što samo za sebe govori o stupnju njihove svijesti o svetosti događaja i mjesta na kojemu se nalaze, ali i o općoj kulturi. Kodeks odijevanja jasan je i poznat, smatraju i sami vjernici, i zna se što doliči kojoj prigodi te je i to ujedno odraz poštovanja i očitovanje vrijednosti. Jednako je tako i s ponašanjem ispred crkve i u crkvi za vrijeme samoga vjenčanja. Radi se o problemima na koje treba neumorno, jasno i otvoreno upozoravati.

Valjalo bi općenito utjecati na poštivanje pravila lijepoga ponašanja i primjerenosti odijevanja te naglašavati kulturu ponašanja u crkvi u svakodnevnim okolnostima, slijedom čega bi se onda ljudi dostojanstvenije ponašali i na samome vjenčanju. Najveća odgovornost u tome smislu leži na svećenicima koji bi tijekom cijele godine, u raznim nagovorima i drugim prigodama (osobito na zaručničkim tečajevima, kao i tijekom neposredne liturgijske priprave) trebali to naglašavati. Stoga bi bilo korisno na nadbiskupijskoj razini donijeti pripadne odredbe uz kratka objašnjenja njihova značenja.

156. Što se tiče *svjedoka* pri slavljenju ženidbe, treba također biti svjestan značenja potrebnih uvjeta. Nadalje, valja razumjeti činjenicu da svatko želi imati *uspomenu s vlastitoga vjenčanja*, zabilježenu suvremenim tehničkim sredstvima. Ta je želja pohvalna, ali pri njezinu ispunjavanju treba čuvati liturgijski i crkveni pristup. Danas je problem što se usluge snimanja i fotografiranja povjeravaju »profesionalcima« koji često nemaju dostatan vjerski odgoj i osjećaj. Mnogi prelaze granice ukusnoga i primjerenoga te crkveni prostor pretvaraju u neku vrstu »svoga studija«, ne pazeći kada je i kako uputno i prikladno snimati. Ipak, ima i župa u kojima postoje dobra iskustva; u kojima svećenici fotografe i snimatelje

upozoravaju na njihov prostor kretanja u crkvi, a oni svoj posao obavljaju diskretno, poštujući prostor i obred te tako istinski služe vjernicima.

U svezi s navedenim otvara se pitanje koje nije vezano samo uz sakrament ženidbe – dodatna edukacija o liturgijskoj kulturi. Vjernici smatraju da je potrebno na razini Nadbiskupije donijeti jasne odredbe kojima će se urediti pitanja fotografiranja i snimanja vjenčanja u crkvi. Predlaže se da snimatelji i fotografi dobiju nadbiskupijsku dozvolu, kao dokaz da su upoznati s odredbama, a s kojom onda mogu biti službeni župni snimatelji i fotografi. Budući da i na hrvatskome jeziku postoje smjernice koje su dali liturgičari, trebalo bi ih prilagoditi uvjetima u Nadbiskupiji.

3. BLAGOSLOVI I PUČKE POBOŽNOSTI

3.1. *Blagoslovi*

157. Blagoslovine i blagoslovi dio su liturgije koje je ustanovila Crkva »radi posvećivanja nekih crkvenih služba, nekih životnih stanja, vrlo različitih okolnosti, kao i uporabe čovjeku korisnih stvari [...]. Blagoslovine uvijek sadrže molitvu, često popraćenu određenim znakom, kao što je polaganje ruku, znamenovanje križem, škropljenje blagoslovljenom vodom (koje doziva u pamet krštenje).«²²⁴ Te molitve i obredi pridonose uspostavljanju veze između svetoga i svakidašnjega, uvode čovjeka u »krug božanskoga« te »pravo raspoloženim vjernicima gotovo svaku životnu zgodu posvećuju milošću koja proistječe iz vazmenoga otajstva«²²⁵. Blagoslovine su sveti znakovi koji svojom mnogovrsnošću pokazuju da Crkva poštuje sve vrjednote ovoga svijeta i da ih uključuje u spasijske događaje.²²⁶

Obrednik »Blagoslovi« naglasak stavlja na blagoslove osoba, obitelji i njihovih članova: supružnika, djece, zaručnika, žena prije ili nakon poroda, staraca; bolesnika; kao i: vjerovjesnika, udruge i društava u građanskome služenju; hodočasnika; putnika. Osim toga blagoslivlju se: zgrade (kuće, škole, knjižnice, bolnice, uredi, radionice, zgrade za promicanje društvenoga komuniciranja, mjesta za tjelovježbu), prometna sredstva, javni tehnički uređaji i strojevi; životinje, njive, polja, pašnjaci, novi plodovi i dr. Blagoslivlju se, nadalje, crkveni predmeti za liturgijsku uporabu i pučku pobožnost (krstionica, katedra ili predsjedateljsko sjedište u liturgijskome prostoru, ambon, svetohranište, ispovjedaonica, vrata, križ, slike, zvona, orgulje, posuđe i odjeća, voda, križni put, groblje); jela i nabožni predmeti (krunica, škapular). Tomu su dodani i blagoslovi vlastiti hrvatskoj tradiciji: božićni

²²⁴ KKC, 1667.

²²⁵ SC, 61.

²²⁶ Usp. ZKP, 1166.

blagoslov obitelji; blagoslov vode uoči Bogojavljenja, blagoslov jela na Uskrs.²²⁷

158. Iz dosadašnjih rasprava vidljivo je da treba više poraditi na upoznavanju vjernika sa smislom i značenjem blagoslova, kako se ne bi svodio na površnu uporabu pojedinih gesta, bez odnosa s Božjom riječju i s vjerom zajednice. S time je povezano i pitanje razloga za traženje blagoslova. Naime, bilo bi neprimjereno da vjernici, tražeći blagoslov predmeta, žele »ovladati« ili imati na raspolaganju neku božansku snagu. Stoga je važno da se ne podleže zahtjevima da se blagoslivlja sve, bez posebnih kriterija, te bi u tome smislu valjalo poučiti vjernike o kršćanskome smislu blagoslivljanja, tj. da su blagoslovi davanje hvale Bogu i molitva za posvećenje ljudi.

Vjernicima su bliski blagoslovi koji žive u njihovim zajednicama: blagoslov obitelji i domova, blagoslov grla, nabožnih predmeta (na primjer krunica, slika, svijeća), hrane, vode, maslinovih grančica, radnih prostora, športskih dvorana, kamena temeljaca, likovnih djela za liturgijske prostore, blagoslov polja. Poznat im je blagoslov osoba, osobito majke i oca pri krštenju djeteta, blagoslov djece. Vjernici su svjesni neprimjerenosti blagoslova onoga što je u proturječju s kršćanskom vjerom (na primjer blagoslov oružja). Istaknuto je da bi blagoslove, tamo gdje nisu dostatno prisutni ili im se oduzelo istinsko značenje, trebalo ponovno oživjeti u novim okolnostima te da je potrebno ujednačiti pastoralno djelovanje na tome području povezanosti kulture i kršćanske vjere.

Važno je u svemu pridržavati se smjernica koje dolaze iz naravi liturgije, ali i nadbiskupijskih propisa glede onih koji slave slavlja blagoslova, među kojima je na prvome mjestu važna uloga župnika. Među pitanjima ujednačavanja i razvijanja smisla prema obrednim elementima našlo se i ono koje se tiče osmišljavanja službe Božje riječi u slavljinama blagoslova te liturgijskoga ruha i načina odijevanja liturgijskih službenika, kako se u tim iznimno važnim susretištim ljudi kršćansko slavlje ne bi obesicijenilo i izgubilo svoje značenje.

²²⁷ Usp. *Rimski obrednik: Blagoslovi*, Obnovljen prema odluci svetoga općega sabora Drugoga vatikanskog, proglašen vlašću pape Pavla VI., Zagreb, 2007.

Potrebno je i na primjeren način vjernike poučavati o tome što nije prikladno za blagoslivljanje: spomen ploče, spomenici, prostori u kojima se živi protivno kršćanskomu načinu življenja. Blagoslov je uvijek slavlje vjere, a blagoslovljeni predmet ili prostor trebao bi vjernike trajno podsjećati na zadaću življenja i očitovanja vjere upravo u tom području života u kojemu se susreće s blagoslovljenim predmetom.

159. S obzirom na *blagoslov obitelji* koji je u Nadbiskupiji povezan uz razdoblje božićnoga vremena liturgijske godine, rašireno je mišljenje da je to iznimno važan način pastoralnoga djelovanja koji bi trebalo dodatno razvijati. Iskustvo pokazuje da se svećenika dočekuje s radošću i u zajedništvu obitelji. Čak i oni vjernici koji nisu redoviti sudionici liturgijskih slavlja i župnoga života, u tim prigodama nalaze posebno značenje i obnovu svoga vjerničkoga osjećaja.

Smisao blagoslova je istinski susret župnika ili župnoga vikara s vjernicima (posebno sa starijima, osamljenima, socijalno ugroženima i udaljenima); prigoda da s njima razgovara o radošću i problemima u obitelji, župi, Crkvi te da se međusobno bolje upoznaju. Radi toga mnogi priželjkuju da boravak svećenika u obitelji tom prigodom bude duži. To osobno zbližavanje stvara nova polazišta kako bi obitelji, a time i župa, duhovno rasli tijekom godine u široj zajednici vjernika. Pastoralno-liturgijski moglo bi se i vrijeme došašća i Božića oblikovati tako da, osim praktičnih naputaka, postoji osmišljeno molitveno ozračje koje kao važnu sastavnicu ima blagoslov obitelji, sa svime što se tiče življenja kršćanstva u župnoj zajednici u perspektivi obitelji. Tu svakako ima puno prostora za karitativnu osjetljivost, upoznavanje s okolnostima u kojima žive pojedine obitelji, osobito stariji i osamljeni.

Glede ostvarivanja i doživljavanja blagoslova obitelji kao osobito korisnoga oblika obiteljskoga pastorala, u okviru župne zajednice nameće se potreba za odgovorima na *neka važna pitanja*: može li blagoslov obitelji, s obzirom na veći broj obitelji u župi biti i izvan božićnoga vremena; tko je nositelj te pastoralne zadaće i komu se, osim župniku i župnom vikaru, ona može povjeriti; kako uključiti obitelji u molitvu i slavlje blagoslova; što učiniti da

blagoslov obitelji bude istinski susret u svjetlu župničke brige za obitelj i odgovornosti svake obitelji za župnu zajednicu.

Među pitanjima koja katkada opterećuju i zasjenjuju sami smisao blagoslova jest i ono koje se tiče *obiteljskoga dara župi*. Pripadajući župnoj zajednici vjernici dijele brigu za život i potrebe župe, a ta se zadaća može prikladno ostvarivati na razne načine. Gdje je ustaljeno da se obiteljski dar veže uz godišnji blagoslov obitelji, potrebno je paziti da slavlje blagoslova i susret s obitelji sačuvaju dostojanstvo i prvenstvo u tome činu. Osobitu poteškoću za ispravno doživljavanje blagoslova može stvoriti običaj da se uz blagoslov obitelji veže i davanje nagrade za druge službenike u župnoj zajednici, na primjer za zvonara. Sva ta pitanja trebalo bi rješavati s mišlju koja će čuvati smisao i pastoralnu vrijednost župnikova pohoda obitelji i obiteljskoga slavlja blagoslova.

160. Valja napomenuti da se, osim liturgijom, kršćanski život hrani i raznim oblicima pučke pobožnosti, ukorijenjene u različite kulture,²²⁸ a pučka je pobožnost »s pravom smatrana 'istinskim blagom Božjega naroda', izražaj koji teži za Bogom, koju samo jednostavni i siromašni mogu osjetiti. Ona osposobljava za velikodušnost i žrtvu sve do herojstva u očitovanju svoje vjere.«²²⁹

Prave duhovne vrijednosti sadržane u pučkim pobožnostima mogu dovesti do istinskoga kršćanskog rasta, do iskrenoga obraćenja i rasta u ljubavi prema bližnjemu te ih zato treba i dalje njegovati i posvećivati im pastoralnu skrb i ljubav. Budući da po svojoj naravi pučka pobožnost teži za očitovanjem u različitim oblicima umjetnosti, ispravan pastoralni pristup pučkim pobožnostima nužno će voditi prema evangelizaciji šire društvene stvarnosti i kulture.²³⁰

3.2. Pučke pobožnosti

161. Iz odgovora na predsinodskim raspravama vidi se da vjernici osjećaju važnost *pučkih pobožnosti* na župama, no njihovo vrednovanje ovisi o tome jesu li te pobožnosti organizirane unutar

²²⁸ Usp. KKC, 1679.

²²⁹ KONGREGACIJA ZA BOGOŠTOVLJE I DISCIPLINU SAKRAMENATA, *Direktorij o pučkoj pobožnosti i liturgiji*, Zagreb, 2003., 9.

²³⁰ Usp. PPK, 28.

pojedinih molitvenih skupina (ili zajednicâ) ili su otvorene svim župljanima. Opisuje ih se kao duhovnu hranu koja donosi olakšanje životnih teškoća, kao izvor milosti, kao osobni susret s Bogom koji treba prijeći u iskustvo vjere, a ne postati nekom novom religioznošću; ocrtava ih se kao biblijske događaje pretočene u jezik i shvaćanje običnoga puka kojemu je na taj način približena Riječ Božja. Ujedno ih doživljavaju i plodnim načinom pripreme vjernika za razumijevanje i prihvaćanje evanđelja, za ustrajnost u vjeri te strpljivo prihvaćanje križa. Ističu da je bojazan od zastranjivanja u vjeri zbog pučkih pobožnosti bezrazložna, jer pučke pobožnosti u Nadbiskupiji snažne su upravo tamo gdje se intenzivno živi iskustvo vjere, osobito euharistija.

Doduše, ponegdje se primjećuje poteškoća odveć formalističkoga pristupa pučkim pobožnostima, bez dubljega ulaženja u njihov smisao, što proizlazi iz prevelikih naglasaka folklorizma i sentimentalnoga poimanja pobožnosti, zatvaranja u neke zajednice, bez pravoga duhovnog vodstva. Dakle, trajna zadaća ostaje usklađivanje pobožnosti i liturgije, osobito zajedničkoga moljenja krunice te sudjelovanja molitvenih zajednica u svakodnevnome životu župe, kako se ne bi javljao problem s ljudima željnih »senzacija« i onih koji se s pomoću raznih oblika pobožnosti žele nametnuti drugima te stvarati podjele. U tome je području posebno važan liturgijski odgoj vjernika o kršćanskome smislu pobožnosti, usvajanje teoloških odrednica pobožnosti prema Blaženoj Djevici Mariji i svetima, obogaćivanje pobožnosti biblijskim navodima i čitanjima koja su povezana s određenom molitvom ili posebnim trenutkom pučke pobožnosti.

162. Sudionici rasprave istaknuli su da pučke pobožnosti valja promicati u tome duhu na svim razinama svime što potiče duhovni rast, naročito prigodnim katehezama, te organiziranjem duhovnih obnova. O pobožnostima treba govoriti osobito među mladima, i to osmišljavanjem duboko ukorijenjenih pobožnosti (križnoga puta, moljenja krunice s meditacijama), organiziranjem hodočašća na kojima bi ih se upoznavalo s marijanskim svetištima, dok neki budućnost pučkih pobožnosti vide u njihovu zaživljavanju u obiteljskome ozračju. Ne smije se zanemariti dodir vjere i kulture upravo u pučkim pobožnostima, što pojačava važnost

u okviru traženja putova nove evangelizacije. Pučke pobožnosti posebno su plodno tlo za maštovitost i snagu sudjelovanja.

Pastoralnim se djelatnicima preporučuje da na temelju *Direktorija o pučkoj pobožnosti i liturgiji*²³¹ pastoralnom razboritošću u svoje zajednice ugrađuju upravo one pobožnosti koje su bliske našem puku i koje izgrađuju crkvenost i ljudskost u njezinoj širini doživljavanja.

²³¹ KONGREGACIJA ZA BOGOŠTOVLJE I DISCIPLINU SAKRAMENATA, *Direktorij o pučkoj pobožnosti i liturgiji*, Zagreb, 2003.

4. KRŠĆANSKI SPROVOD

163. Kršćanski sprovod nije slavlje kojim bi se dijelio sakrament ili sakramental (blagoslovinu), budući da je pokojnik prešao s onu stranu sakramentalne dinamike (ekonomije). No, kršćanski sprovod je ipak liturgijsko slavlje Crkve, koje ide za tim da izrazi djelotvorno zajedništvo s pokojnikom, da u njemu sudjeluje okupljena zajednica te da joj se navijesti život vječni.²³² Drugi vatikanski koncil, govoreći o sprovodu, ističe: »Neka obred sprovoda jasnije izrazi vazmeni značaj kršćanske smrti i neka bolje odgovara prilikama i običajima pojedinih krajeva.«²³³ Takva smjernica sažeto odražava i pretpostavlja promijenjeno kulturno i društveno ozračje i današnji pokušaj vjerničkoga odgovora na te izmjene.

S obzirom na slavljenje sprovoda, *Uvodne napomene* novoga izdanja *Reda sprovoda* (iz 2003.) dopuštaju da se *Služba za mrtve* zadrži, ali glede prilika današnjega života i pastoralnoga rada, umjesto Službe za mrtve može se održati bdjenje ili slavlje Božje riječi.²³⁴ Obrednik sprovoda predlaže samo nacrt bogoslužja bdjenja za pokojnika, ostavljajući slobodan prostor unutar toga nacrta za izbor molitvenih obrazaca svetopisamskih čitanja i uporabu simbola prema konkretnim prilikama.²³⁵

U sprovodnome se slavlju velika važnost pridaje čitanjima Božje riječi, »jer ona navješćuju vazmeno otajstvo, bude nam nadu da ćemo se skupa opet naći u Božjem kraljevstvu, uče nas nježnoj ljubavi prema pokojnima i u svakom nas pogledu potiču na svjedočanstvo kršćanskoga života«²³⁶. To znači da se i u nagovorima treba držati biblijskih i molitvenih tekstova, gradeći na njima aktualizaciju i ne ističući velike pohvale, a pogotovo ne

²³² Usp. KKC, 1684.

²³³ SC, 81.

²³⁴ Usp. *Rimski obrednik: Red sprovoda*, Obnovljen prema odluci svetoga općega sabora Drugoga vatikanskog, proglašen vlašću pape Pavla VI., Zagreb, 2003., 14.

²³⁵ Usp. *Rimski obrednik: Red sprovoda*, 26-31.

²³⁶ *Rimski obrednik: Red sprovoda*, 11.

prigovore na život pokojnika, jer lako može doći do pretjerivanja i stvaranja zbunjenosti kod vjernika.²³⁷

164. Sprovod kao posljednji rastanak ili oproštaj s dragom osobom, koji obilježavaju tuga i bol zbog rastanka, ali i nada i radost zbog ponovnoga susreta u vječnosti, u današnjoj praksi, nažalost, često je shvaćen drukčije. Upravo zbog toga pogriješnoga shvaćanja, ali i prakse, vjernici kroz predsinodske rasprave upućuju na neke poteškoće.

U Nadbiskupiji živi običaj da o smrti vjernika župnika obavještava najčešće obitelj preminuloga člana, dogovarajući odrednice slavlja i vrijeme sprovoda. U *gradu Zagrebu*, pak, ustaljena je praksa da smrt u obitelji u župni ured ne prijavljuju članovi obitelji, nego to čini služba posmrtna pripomoći, čime se stvaraju velike pastoralne poteškoće, ali i priječi put za potreban susret s obitelji prije slavlja sprovoda. Imajući u vidu sve poteškoće pastoralara u gradu, valja promisliti o prikladnom rješenju koje će stvoriti priliku za susret svećenika s obitelji prije sprovoda kako bi se mogao ostvarivati potreban pastoral žalujućih te kako bi se samo slavlje sprovoda oblikovalo u svjetlu vjere u uskrsnuće i u svjetlu pripadnosti pokojnika kršćanskoj zajednici vjernika.

165. Sâm sprovod, koji se odvija unutar okvira koje su propisala pogrebna poduzeća, usprkos nekim poteškoćama koje treba ispravljati, u mnogim se župnim zajednicama ipak slavi pobožno i dolično.

Sudionici raspravâ smatraju da je homilija važan dio sprovodnoga slavlja. Za ožalošćene je to dragocjena riječ utjehe, za vjernike koji žive kršćanstvo novi poticaj i učvršćivanje vjere, a za ostale novi susret s kršćanskim smislom života te tako i prilika za evangelizaciju. Zbog toga je važno obredima i riječima progovoriti o nadi u vječni život, navijestiti Kristovo i naše uskrsnuće te potaknuti prisutne na ozbiljnost vjere. Kršćanski sprovod ne smije biti pokriće da se u ime neke »ljudskosti« lijepim govorom o pokojniku prikrije istina o načinu života koji je kršćanstva nedostojan. Iznimna je to okolnost u kojoj se jače čuju temeljne istine o životu i smrti.

²³⁷ Usp. *DPS*, 244.

166. U slavlju sprovoda u konkretnim okolnostima postoje i pitanja s kojima se treba suočiti sa svom obrednom ozbiljnošću. Tako se uočava da je *glazba na sprovodima* često neprikladna, svjetovnoga, odnosno neliturgijskoga sadržaja i izražaja. Sudionici predsinodskih rasprava smatraju da bi o tome Nadbiskupija trebala donijeti konkretne odredbe. Glazbeno oblikovanje sprovodnih obreda treba biti usklađeno s liturgijskim zahtjevima, a unutar obreda dopustive su samo one skladbe i pjevani dijelovi koje predviđa liturgijska pjesmarica. Odluka o tome ne može biti prepuštena (specijaliziranim) pogrebnim poduzećima i uredima, niti pjevačkim skupinama, nego crkvenim službenicima koji se moraju pridržavati liturgijskih propisa.

Nadalje, ponegdje postoji običaj susreta i blagovanja nakon sprovoda (takozvane »karmine«). Važno je da taj običaj ne izgubi izvorni smisao kršćanske blizine s ožalošćenima te da se ne pretvori u znak prestiža. Isto tako neka slavlja mise zadušnice pokazuju da je na njima najčešće prisutna samo najbliža rodbina, te je tako teško očekivati puninu i ljepotu kršćanske poruke koja govori o uskrsnuću i o Crkvi koja je svojom vjerom i nadom bliška čovjeku.

U Nadbiskupiji specifično je i liturgijsko slavlje sprovoda koje se događa u krematoriju. Vjernici načelno daju prednost onomu obliku sprovoda koji uključuje ukapanje tijela u zemlju, a ne njegovo spaljivanje. Sprovode u krematoriju okarakterizirali su različito. Dok ih jedni smatraju »otuđujućima« te drže da su bliskost, povezanost i sudjelovanje prisutnih međusobno i sa svećenikom manje izraženi, drugi primjećuju da mogu biti dostojanstveniji i ozbiljniji. No, i tamo su problemi obredne naravi slični.

U svemu tome jasno je da zajednica vjernika koja je liturgijski primjereno odgojena i osposobljena te dovoljno osjetljiva može lako riješiti takva pitanja, vodeći računa o etapama slavlja i o potrebama žalujućih.

167. Sudionici raspravâ uočavaju da nisu rijetki slučajevi u kojima se traži sprovod za one vjernike koji nisu aktivno sudjelovali u životu vjerničke zajednice, za nekatolike, pa čak i za nekrštene. Pri tome su mediji, zbog nepoznavanja crkvenih odredaba i nji-

hova smisla, skloni izvrgnuti postupke nekih svećenika zlobnom iskrivljavanju. Važno je svaki takav slučaj pažljivo razmotriti i postupiti prema crkvenim propisima i s osjećajem ljudskosti u okvirima svećeničke službe. Dobro je posavjetovati se s mjerodavnima pri Nadbiskupskome duhovnom stolu, kako bi se postupilo što ispravnije u osjetljivim okolnostima.

Istina je da je svaki sprovod prilika za navještaj i evangelizaciju, ali se ne smiju prekoračiti granice obredno dopuštenoga kada su u pitanju nekršćani. Isto tako, ne može se zanemariti ako je netko za života javno pogrdno govorio o vjeri ili je pri punoj svijesti slobodno odbijao i Boga i sakramente, prešao u neku drugu vjersku zajednicu ili sljedbu ili na neki drugi način očitovao raskid zajedništva s Crkvom. Sprovod nipošto nije mjesto na kojemu se o nekome izriče pravorijek, nego je znak Crkve, njezine vjere i kršćanskoga smisla. Sprovod se, međutim, ne smije pretvoriti u »uslužnu agenciju« prilagođavanjem društvenim trendovima i neobraćanjem pozornosti na dosljednost u naučavanju.

5. LITURGIJSKE SLUŽBE

168. Govoreći o liturgijskim službama, valja istaknuti da »liturgijski čini nisu privatni čini; oni su slavlje Crkve koja je 'otajstvo jedinstva' – sveti puk pod biskupima okupljen i uređen. Stoga ti čini pripadaju čitavom Tijelu Crkve te ga očituju i na nj se odnose; ali pojedine njegove udove dosežu na različit način, prema raznolikosti staleža, službi i djelatnoga učešća.«²³⁸ Uređenost (*ordinatio*) i sklad liturgijske zajednice očituju se na najjasniji način s pomoću različitosti i rasporedbe služba u njoj. O jedinstvu i skladu moguće je govoriti jedino ako postoji pluralnost i različitost. Stoga različitost službe (*diversitas ministerii*) u Crkvi doseže svoj smisao i opravdanost tek kad one na jasan način očituju jedinstvo poslanja Crkve (*unitas missionis*).²³⁹

S crkveno-kanonskoga motrišta, liturgijske se službe mogu podijeliti na tri kategorije: na prvome su mjestu zaređeni službenici (*ministri ordinati*): biskupi, svećenici i đakoni; drugu kategoriju čine službenici koji su u službu »postavljeni« (*ministri instituti*): čitači i akoliti; a treću skupinu čine »delegirani« služitelji (*ministri de facto*). To su oni službenici koji nisu zaređeni niti obredom postavljeni (*instituti*) u službu koju vrše, nego im je vršenje neke liturgijske službe jednostavno povjereno, bez jasnijih određenja o trajanju službe.²⁴⁰ U tu se skupinu ubrajaju službenici koji se zajedničkim imenom nazivaju *ministranti*, vjernici laici koji vrše službu čitača te službenici koji nisu izravno u službi oltara, nego u službi zajednice, na primjer psalmist, pjevači, orguljaš, tumač bogoslužja, sakristan i dr. Među obnašatelje posebnih služba ubraja se i izvanredni služitelj svete pričesti; liturgijske odredbe govore o povjeravanju te službe, a ne o postavljanju u tu službu. Ona se, dakle, ne prima *per institutionem* nego jednostavno odobrenjem mje-

²³⁸ SC, 26.

²³⁹ Usp. AA, 2; LG, 31, 33, 39.

²⁴⁰ Usp. ZKP, kan. 230 §1.

snoga ordinarija ili pak, u pojedinačnim slučajevima, odobrenjem svećenika predvoditelja slavlja.²⁴¹

169. *Opća uredba Rimskog misala* govori ponajprije o dužnostima i službama zaređenih službenika, odmah zatim o dužnostima i službama Božjega naroda te na trećemu mjestu o posebnim (ili drugim) službama. Time je cijeloj okupljenoj zajednici povjerena liturgijska služba (*munus liturgicum*) koja joj po naravi pripada.²⁴² Naime, kršćansko dostojanstvo, o kojemu liturgija govori kao o daru koji proizlazi iz otajstva Krista, nije darovano samo prezbiterima, nego snagom krštenja, svim krštenicima.

Sudionici predsinodskih rasprava ističu da nisu dostatno upoznati s liturgijskim službama. Još je uvijek prisutno mišljenje da je za sve liturgijske službe najprikladniji svećenik. Premali je broj vjernika *svjestan svoga krsnog udioništva u bogoslužju*. Ipak, vjernici ističu da bi željeli vršiti neku liturgijsku službu. Ne javljaju se zbog straha od javnoga nastupa, zbog nelagode da ne će biti prihvaćeni; boje se mišljenja drugih, ne žele se nametati, ali bi rado da ih se potakne i da ih se pozove u određene liturgijske službe.

Župna zajednica cijeni sve crkvene službenike, ali je jednako tako *osjetljiva ako službenici ne žive dolično svoje službe i pozive*. Stoga je važno da su u te službe uključeni oni koji imaju iskustvo vjere te oni koje resi ispravan i primjeren moralni i kršćanski život, kako ne bi bili na sablazan okupljenoj zajednici. Naglašava se da se posebna pozornost treba usmjeriti tomu da postavljeni služitelji ne budu uzrok udaljavanja drugih vjernika od službâ, kao ni da ne vrše službe koje im ne pripadaju.

170. *Službu čitača* u župama vrše vjernici različitih dobi, a ponegdje i djeca, osobito na nedjeljnim »misama s djecom«. Dok jedni smatraju da je dobro da se djeca uključuju u liturgijske službe, jer se tako odgajaju u vjeri i snažnije ucjepljuju u Crkvu i župnu zajednicu, drugi upozoravaju na opasnost da se povjeravanjem službâ poglavito djeci sâma liturgijska služba shvati kao »pomoć

²⁴¹ Usp. KONGREGACIJA ZA BOGOŠTOVLJE I DISCIPLINU SAKRAMENATA, *Instructio »Immensae caritatis«*, 29. siječnja 1973., 1.

²⁴² Usp. *OURM*, 92-107.

svećeniku«, kao manje važna i manje odgovorna. Istina je također da često svećenik ne može postupiti drugačije, nego uzeti u službu one koji to žele, odnosno one koje ima. Ipak, ako se dobro protumači uloga i značaj liturgijske službe za slavlje vjere i za život župne zajednice, uglavnom nema poteškoća pri uključivanju odraslih u te službe, naglašavaju svećenici.

Sudionici predsinodskih rasprava ističu da je u odabiru vjernika za službu čitača važno usmjeriti pozornost na dobro poznavanje onoga što se čita, na pripremljenost, pristup službi s ljubavlju i željom da se naviješta, na sposobnost dobrog čitanja, na uredan obiteljski i kršćanski život, na prakticiranje vjere te na prikladnost odijevanja za liturgijsku službu.

U nekim se dekanatima organiziraju susreti i poučavanje čitača, o čemu je bilo govora i prijedloga i na nadbiskupijskoj razini. Plodovi tih susreta su obogaćivanje ne samo duhovnoga života pojedinaca, nego i zajednica. Sve se više osjeća potreba da se za čitače organizira sustavna priprema i program koji bi obuhvatio sve segmente te službe (egzegetske, dogmatske, retoričke, obredne, pastoralne).

171. U župnim zajednicama nema formalno ustanovljene *službe akolita*, a njihovu funkciju u župama vrše ministranti. Mnogi se vjernici do sada nisu ni susreli s akolitatom i ne znaju što ta služba uključuje, dok drugi vide njihovu potrebu u okviru donošenja pričesti bolesnim i nemoćnim osobama. Ta činjenica progovara o stupnju (ne)organiziranosti župe, a možda i o ustaljenome shvaćanju prema kojemu svećenik uglavnom sve radi sâm te da su jedini poslužitelji u Crkvi ministranti. Stoga se javlja potreba informiranja i sustavne katehizacije vjernika, jer jasno određeni kriteriji mogu poticajno djelovati na svijest vjernika o potrebi za uključivanjem u liturgiju na razne načine.

S druge strane, vršenje tih služba pokazuje da vjernici ozbiljno i odgovorno shvaćaju svoju vjeru i takvo sudjelovanje prihvaćaju kao iskaz svoje vjere i života u župi, čime se ostvaruje napredak u uključivanju zajednice u bogoslužje.

Mišljenja o *potrebi novih služba* različita su. Istaknuta je potreba za uključivanjem *crkvenih glazbenika* te pastoralnih suradnika koji bi djelovali na većim župama kao najbliži suradnici župnika, a

posebno na manjim župama koje nemaju svoga stalnog župnika. No, poglavito treba produbiti razumijevanje već postojećih služba.

172. Sudionici raspravâ ističu da bi sve župe trebale imati *ministrante*, a neki potrebnim smatraju i donošenje temeljnog dokumenta o ministrantskoj službi u Nadbiskupiji. Ministranti su uglavnom osnovnoškolci koji vrše službu čitača, sudjeluju pri donošenju darova, poslužuju pri oltaru, a ponekad skupljaju i milostinju. Mnogi ih gledaju kao »posebno odjevenu djecu« te smatraju kako je to samo za njih, a ne i za odrasle članove župe. Stoga djeca nakon osmoga razreda prestaju vršiti tu službu. Da bi se to izbjeglo, potrebno ih je liturgijski odgojiti, da i u odrasloj dobi ostanu aktivni članovi župe u njezinu liturgijskom životu, kako se to izvrsno pokazuje u župama gdje je takav pristup zaživio.

Posebni kriterija za odabir ministranata nema (osim, ponedje, prema spolu – što se različito vrednuje i prihvaća, te prema dobi – najčešće nakon petoga razreda). Osim ministrantskih susreta u Zagrebu, predlaže se njihovo organiziranje i na razini dekanata. Svi sudionici rasprave slažu se da je ministrantsko ruho prikladno, a o njemu se brinu za to određeni župljani.

173. Također se uočava potreba trajnoga formiranja nositelja liturgijskih službâ (čitači, akoliti, izvanredni služitelji pričesti, trajni đakoni, sakristani, pjevači, orguljaši i zborovođe) te se predlaže povremeno održavanje tečajeva, druženja, seminara i radionica (osobito na razini dekanata) pa i osmišljavanje programa obrazovanja pri mjerodavnim ustanovama kao i unutar liturgijskih skupina na župama. Za svaku službu predlaže se tromjesečna priprema upoznavanjem Svetoga pisma, liturgije i Crkve, s naglaskom na euharistiji i sakramentima, a osobito je važno da osobe koje vrše dotične službe nastave živjeti duhovnim životom koji se obnavlja u godišnjim duhovnim vježbama i drugim susretima.

6. LITURGIJSKA GLAZBA I ARHITEKTURA

6.1. Liturgijska glazba

174. Koncilska konstitucija o liturgiji *Sacrosanctum Concilium* promatra liturgijsko slavlje kao dijalog u ljubavi između Boga i njegova naroda. Kao i u svakoj ljubavi, i tu čovjek neizrecivost izriče glazbom, pjevanjem i sviranjem. Na temelju letimična pogleda u antropološku zbilju lako se uviđa da je glazba temeljni ljudski simbol za izražavanje raznolikih raspoloženja i osobito slavlja, zajedništva, dubokoga dijaloga, duhovnoga obilježja našega življenja. Stoga Drugi vatikanski koncil ističe: »Sveta će glazba biti to svetija što bude tješnje povezana s liturgijskim činom, bilo da ugodnije izrazi molitvu, bilo da potiče jednodušnost, bilo da svete obrede obogati većom svečanošću. A Crkva odobrava i u Božju službu pripušta sve oblike prave umjetnosti koji su obdareni potrebnim svojstvima.«²⁴³

175. Liturgijsku se glazbu ne smije promatrati kao neku vrstu »promidžbe« Radosne vijesti ili kao element koji bi bio samo dodani ures bogoslužju Crkve. Traženje estetskih vrijednosti bez obrednoga ustroja i cjelovitosti, za liturgiju nakon Drugoga vatikanskog koncila nije dostatno. To nikada i nije bilo prihvatljivo. Visoki umjetnički kriteriji konstanta su koja mora pratiti bogoslužje. Ustroj bogoslužja, teologija liturgije, obredna i antropološka pitanja na različite načine zaokupljaju Crkvu i čovjeka.

Posezati danas za liturgijskom glazbom proteklih stoljeća i puko je reproducirati u novome liturgijskom obrednom ustroju može biti pokazatelj da se osjeća potreba povezanosti s baštinom, ali jednako tako da se ne uspijeva do kraja prihvatiti novost nadahnuća i da se potpuno nije shvatila navedena rečenica iz Konstitucije o povezanosti glazbe i obrednoga čina. Jednako tako, ako se misli da je glazba prepuštena hirovitu izražaju novih

²⁴³ SC, 112.

traženja, bez potrebite liturgijske pouke i poznavanja teologije liturgije, niječe se nužnu pretpostavku Konstitucije, tj. da je glazba dio liturgijskoga čina; ne njezin dekor ili dodatak, već njezin dio, te je i ona sama liturgija.

176. U *Općoj uredbi Rimskoga misala* naglašava se da je potrebno cijeliti liturgijsko pjevanje: »Apostol opominje kršćane koji se okupljaju u jedno očekujući dolazak svoga Gospodina da zajedno pjevaju psalme, hvalospjeve i duhovne pjesme (usp. *Kol* 3, 16). Pjevanje je znak ushićena srca (usp. *Dj* 2, 46). Stoga s pravom kaže sv. Augustin: 'Pjeva tko ljubi' i već je u davnini nastala uzrečica: 'Tko dobro pjeva, dvostruko moli'. Neka zato bude u velikoj cijeni pjevanje u slavljenjima, s time da se poštuju osobine pojedinih naroda i mogućnosti svakoga skupa, tako da nije nužno uvijek pjevati sve one tekstove koji su po sebi namijenjeni pjevanju. Kad se odabiru dijelovi koji će se stvarno pjevati, prednost neka imaju oni koji su važniji, naročito oni što ih svećenik ili službenici imaju pjevati uz odgovaranje naroda, odnosno što ih imaju izvoditi svećenik i narod skupa. Budući da se sve češće sastaju vjernici raznih narodnosti, poželjno je da oni znaju zajedno pjevati latinski, prema lakšim napjevima, barem neke dijelove Reda mise, osobito simbol vjere i Gospodnju molitvu«²⁴⁴.

177. Važno je ponajprije *biti upoznat s pojmovima* koji se nerijetko vežu uz govor o crkvenoj glazbi i pogrješno rabe kao istoznačnice: *liturgijska glazba, crkvena glazba, sakralna glazba, duhovna glazba, religijska glazba*, a što nerijetko dovodi do nerazumijevanja i zabluda. Ujedno se osjeća potreba za edukacijom vjernika u skladu s naravi liturgijskoga slavlja kao i pojedinih glazbenih vrsta.

Crkvenu glazbu, ističu vjernici, može se smatrati primjerenom ako je u skladu s navještajem Riječi i obredima, ako pridonosi potpunijemu doživljaju bogoslužja, ako je kvalitetno izvedena, osobito ako čitav puk sudjeluje te ako se uvažavaju stare i nove skladbe, kao i baština koja je nastala u pobožnome puku.

Glazbeni izražaji moraju odgovarati liturgijskomu vremenu, otajstvu koje se slavi te liturgijskomu trenutku. Vidljivo je da voditelji zborova prate kriterije za odabir liturgijskih pjesama te da

²⁴⁴ OURM, 19.

imaju mogućnosti preuzeti prijedloge koji se nalaze u liturgijsko-pastoralnim pomagalima, premda bi se sâm tijekom liturgijskoga slavlja i njegov glazbeni izražaj trebao dogovarati s liturgijskom skupinom i/ili sa župnikom.

S obzirom na župne zborove koji djeluju u župnim zajednicama, vjernici prepoznaju njihov trud i vrijednost, a tamo gdje djeluje više zborova (djeca, mladi, odrasli), osjeća se potreba za većom koordinacijom na razini župe te se predlažu i povremeni susreti voditelja zborova i župnika i(li) župnoga vikara, radi potrebnih priprema za pojedina liturgijska vremena i liturgijska slavlja, radi unaprijeđenja pjevanja i pjevačke službe, prikladnoga izbora pjesama i skladbi te radi rješavanja poteškoća s kojima se pjevači i zborovi susreću. U tome smislu predlažu se prigodni i redoviti susreti pjevačkih zborova svih uzrasta na dekanatskoj, međudekanatskoj i nadbiskupijskoj razini, bez natjecateljskoga karaktera, praćeni prikladnim izlaganjima, radionicama, uputama te duhovnim obnovama, što je u stanovitoj mjeri u Nadbiskupiji i prisutno.

178. U liturgijskim slavljinama koriste se *razna glazbala*. Najzastupljenije su orgulje, a u zborovima mladih često se upotrebljava niz drugih glazbala: gitara, flauta, tamburica, klavijature, violina, harmonika, violončelo, klarinet, zvečke, trianql, kastanjete, kontrabas i bubnjevi.

Najčešće su rasprave upravo o tome koja se glazbala smiju koristiti u liturgiji i na koji način. Odgovor se može naći u naravi liturgijskoga slavlja i u kulturološkim odrednicama. Skupine mladih vjernika smatraju da njihovi zborovi i glazbene skupine mogu ispuniti liturgijske zahtjeve i ne vide ništa sporno u glazbenome izražaju koji unose u bogoslužje. Spominju i kriterij privlačenja mladih, smatrajući to sredstvom evangelizacije novih naraštaja, s ciljem njihova okupljanja i uključivanja u zajednicu vjernika. Glazbenu baštinu valja cijeniti, ističu, ali i spremno prihvatiti novosti vremena i novi glazbeni izražaj koji uvijek mora biti u skladu s liturgijskim činom i normama. Pritom, ipak, izostaje liturgijski kriterij za ispravno oblikovanje liturgijske glazbe. Glazba, naime, može uvelike pomoći doživljaju slavlja, ali ona svojim sadržajem i oblikom može također bogoslužju dati pred-

znak koji preusmjerava smisao spasenjskoga događaja na iskustvo osobne radosti, oduševljenja i vjerničkoga zajedništva.

Zbog isticanja isključivo glazbene stručnosti koja se promiče u nekim zborovima, liturgijsko pjevanje može izgubiti liturgijsku kriteriologiju i postati tek »posao koji treba odraditi«, gubeći svoju povezanost sa slavljem i sa zajednicom. Liturgijsko pjevanje uvijek treba služiti duhovnoj izgradnji i članova zbora i ostalih vjernika; u njemu se treba osjetiti Božja blizina i u njega treba unijeti vlastito srce.

179. U župama se za liturgijsko pjevanje brinu uglavnom *voditelji zborova*: profesori glazbene kulture, samouki laici i oni sa završenom glazbenom školom, vjeroučitelji, redovnice, crkveni glazbenici, a ponegdje i sami svećenici. Sudionici raspravâ smatraju poželjnim da se briga za liturgijsku glazbu i pjevanje u župama povjerava ponajprije osobama koje su *završile studij crkvene glazbe*, jer su one osposobljene za tu specifičnu crkvenu službu koja zahtijeva više od glazbenoga umijeća.

Uobičajeno je da *svaki zbor u župnoj zajednici ima svoga voditelja* te je potrebna suradnja i njihova liturgijska koordinacija. Poteškoće na koje nailaze voditelji zborova ili pak poteškoće župe s voditeljima različite su naravi, primjerice: česte promjene voditelja, nepripadanje župi u kojoj djeluju, nedostatna osjetljivost za specifičnost liturgijske glazbe, nereguliranost statusa voditelja, novčana nagrada. Neki zbog toga predlažu razmatranje mogućnosti zapošljavanja crkvenih glazbenika, dok drugi smatraju da je potrebno pojačati osjetljivost za dragovoljnost i uključivati one vjernike i vjernice koji se na taj način žele založiti za rast svoje župne zajednice. Neovisno o tome, potrebno bi bilo obogatiti pastoral crkvenih glazbenika snažnijim i zauzetijim organiziranjem seminara i susreta za voditelje zborova i glazbenike.

Glede nagrađivanja voditelja zborova i orguljaša, treba vrjednovati obrazovanost pojedinih glazbenika, ali također imati u vidu i sadašnje financijsko stanje u Crkvi u Hrvatskoj i u Nadbiskupiji. Budući da se teži za većom kakvoćom liturgijske glazbe, nužno je i ovim putem pokazati važnost crkvene glazbe i primjerenoga vrjednovanja zalaganja na tome području.

180. Navedene činjenice dovode do zaključka da je na nadbiskupijskoj razini *potrebno imati mjerodavno tijelo za crkvenu glazbu* koje bi tijesno surađivalo s nadbiskupijskim Povjerenstvom za liturgiju, a kojemu bi zadaća bila promicanje liturgijsko-glazbene baštine, organiziranje spomenutih stručnih susreta, unaprjeđivanje liturgijskoga pjevanja u župama i sl. Ujedno bi bilo korisno da to tijelo za crkvenu glazbu, u suradnji s Institutom za crkvenu glazbu pri Katoličkom bogoslovnom fakultetu, osmisli program obrazovanja prikladan sadašnjemu vremenu za zborovođe i orguljaše koji nisu završili studij crkvene glazbe. Jednako je tako potreban rad na dekanatskoj razini s odgovornima za liturgijsko sviranje i pjevanje. Sve navedeno važno je upravo zbog toga što liturgijsko slavlje ne može biti prepušteno slobodnomu nahodjenju pojedinaca ili skupina. Naprotiv, valja neprestano poticati bolje upoznavanje liturgijske teologije i liturgijskih propisa, budući da se cjelovita slika crkvenosti najjasnije odražava u liturgijskome slavlju.

181. Glazba je povlašteno mjesto dijaloga Crkve s kulturom. Crkvena glazbena baština, pjevački zborovi, prostor crkve te orgulje koje se nalaze u mnogim crkvama, nerijetko su razlog da se u crkvama održavaju prigodni *koncerti*, glazbene večeri i slično. Premda se takvi susreti mogu lako utkati u duhovni život župne zajednice i izgrađivati bogatstvo župne i šire društvene zajednice, oni nisu lišeni poteškoća, osobito kada je u pitanju glazbeni sadržaj koji se nudi na takvim koncertima.

Koncerti se redovito organiziraju u dogovoru sa župnikom, ali se pritom vrlo rijetko traže mišljenja mjerodavnih nadbiskupijskih institucija i ne poštuju se uvijek pozitivne crkvene odredbe o koncertima u crkvama. U crkvama se izvode programi svjetovne i duhovne glazbe, a izvode ih župni zborovi, skupine mladih, pojedini župljani dotične župe te glazbenici raznih profila koji ne pripadaju župi. Koncerti su uglavnom prigodni: održavaju se u predbožićnome (adventskome) i božićnome vremenu, o Uskrsu, prigodom proslave blagdana župe, Majčinoga dana, obljetnicâ i sl.

Ipak, u davanju dopuštenja za koncerte potreban je oprez. Zato je važno upoznati se s jasnim propisima sveopće Crkve koji pokazuju razloge stanovitih ograničenja. Pjesme koje se pjevaju u

okviru koncerata trebaju biti u skladu s liturgijskim vremenom i namijenjene duhovnomu dobru vjernika. Primjerice, božićni koncerti u vrijeme došašća nisu primjereni te bi pritom trebalo voditi brigu o odgojnoj i molitvenoj dimenziji, budući da je hrvatska duhovna kulturna baština ne samo bogata primjerenim glazbenim ostvarenjima iz prijašnjih razdoblja, nego je važno biti danas na tragu nutarnje dinamike te iste snage koja je stvarala hrvatsku kulturu. Bez obzira što se o tome katkada pokušava raspravljati izvan crkvenih krugova, odgovornost je vjernika u svakome trenutku glazbom naviještati kršćansku istinu i njome izražavati svoju vjeru.

Zabrinjavajući je svaki pristup koji dopušta da se koncerti u crkvama održavaju ne na molitveni, nego na »svjetovni« način, ulazeći u opasnost obescjenjivanja liturgijskoga prostora, kako načinima izvedbe tako i sadržajima. Svima onima koji koriste crkveni prostor u koncertne svrhe treba prije samoga davanja dopuštenja za koncert detaljno obrazložiti upute, kako bi bili svjesni specifičnosti liturgijskoga prostora, ali i svojih obveza.

6.2. Liturgijska arhitektura

182. *Prostor u kojemu kršćanska zajednica slavi otajstva vjere nije tek nužno mjesno određeno obrednoga događanja, nego tvorbeni element po kojemu se samo otajstvo aktualizira i uprisutnjuje i po kojemu zajednica slavitelja stupa u odnos s Bogom te s braćom i sestrama u vjeri. Liturgijski je prostor obredni element, koji je zadan i oblikovan slavljenjem Kristova otajstva, ali je taj element ipak neodvojiv od zajednice, njezine kulture i tradicije te od načina razumijevanja i doživljavanja sveukupne zbilje koja nas dotiče u slavlju vjere. Zato je liturgija Crkve prvo načelo oblikovanja i uređenja liturgijskoga prostora kao i prvi kriterij za prosudbu njegove »liturgičnosti«.*

Mjesto na kojemu se okuplja slavljenička kršćanska zajednica kako bi slušala Božju riječ i kako bi mu uputila svoju hvalu i molitvu, a osobito slavila sveta otajstva, posebna je slika Crkve, Božjega naroda, izgrađenoga na živome kamenju. Tako zgrada kršćanskoga bogoštovlja odgovara shvaćanju koje Crkva ima o sebi samoj. Njezini oblici u mijenama povijesnih razdoblja sli-

ka su toga samoshvaćanja. Stoga prije bilo kakvoga planiranja gradnje crkve u nekoj zajednici, sama zajednica treba nastojati ostvariti ekleziološko-liturgijski plan koji provire iz Drugoga vatikanskog koncila koji u svojem temelju izriče dvije istine: a) Crkva je otajstvo zajedništva Božjega naroda hodočasnika prema nebeskomu Jeruzalemu;²⁴⁵ b) liturgija Crkve spasenjsko je djelo Isusa Krista koje crkvena zajednica slavi u Duhu; c) zajednica slavitelja ustrojena je u raznolikosti služba i zadaća, a slavlje se događa djelotvornim vidljivim znakovima.²⁴⁶

Iz toga izvire nekoliko elemenata: *drukčijost prostora* od uobičajenoga (jer je riječ o otajstvu i nadilaženju zemaljske stvarnosti); *naglasak na zajednici i liturgijskim službama* čija se vlastitost i različitost ima iščitavati iz strukture i rasporedbe liturgijskoga prostora; *briga oko vidljivih znakova* koji označuju samoshvaćanje Crkve, a koji se odnose poglavito na umjetnost.

183. Zbog te zadanosti i oblikovanosti liturgijskoga prostora liturgijom, crkva se počinje graditi i oblikovati iznutra, *iz središta, to jest iz oltara*, smještenoga i oblikovanoga na način da se prema njemu usredotočuje pozornost svekolike zajednice vjernika.²⁴⁷ Unutarnjom rasporedbom i oblikovanošću pojedinih liturgijskih »mjesta« treba se na jasan način iščitavati teološki smisao pojedinih slavlja (osobito slavlja krštenja, euharistije i sakramenta pokore) i unutarnji ustroj pojedinih dijelova slavlja (navlastito euharistije i krštenja). Na sličan način valja paziti da i prostorni suodnos pojedinih dijelova liturgijskoga prostora (na primjer između prostora krstionice, prostora za sakrament pomirenja i svetišta/prezbiterija) pokazuje upućenost svih sakramenata i svih drugih slavlja prema slavlju euharistije koje je središte življenja vjere.

Crkva nije u prvome redu spomenik, već mjesto na kojemu se slavi spomen-čin spasenja, pa će se crkva na taj način oblikovati i u svojoj izvanjskosti. Crkva je znak kršćanskoj zajednici, pa samo u toj nepromijenjenoj znakovnosti može biti vjeran znak i drugima. Pitanje liturgičnosti prostora tijesno je povezano s liturgijskom teologijom i obredom te sva načela planiranja, građenja,

²⁴⁵ Usp. SC, 6, 10; LG, 4, 9, 13; GS, 40, 43.

²⁴⁶ Usp. SC, 7, 14; DV, 21.

²⁴⁷ Usp. OIRM, 299.

oblikovanja i urešenja liturgijskoga prostora proviru iz obrednoga izricanja otajstvene zbilje. Stoga je u svim procesima nastanka liturgijskoga prostora potrebno poštivanje mjerodavnosti, kako teološke, tako i arhitektonske i likovno umjetničke.

Osim toga, prostor treba omogućiti organički, skladan i uređen razvoj obreda svih slavlja, ne samo euharistijskoga. Pri planiranju i građenju unaprijed je potrebno razmišljati o obrednoj dinamici i prostornoj rasporedbi slavlja krštenja, potvrde, pomirenja, ređenja, slavlja ženidbe, kao i slavlja sprovoda i raznih blagoslova te pučkih pobožnosti.

184. Razvoj liturgijske obnove Crkve i obnove liturgije u Crkvi tijekom desetljeća nakon Drugoga vatikanskog koncila počesto je predstavljan u svojoj »novosti« u odnosu na prethodna povijesna razdoblja i iskustva. No, katkada je ta novost oblikovana po kriterijima i zahtjevima povijesnih i društvenih mijena ili u duhu novosti dotičnoga trenutka, a ne po kršćanskome i liturgijskome smislu novosti koja ima izvor u Kristu i u njegovu Otajstvu.

Na primjeru liturgijskoga prostora, kako pri građenju novih tako i pri (pre)uređenju starih građevina, pokazuje se da nije rijetkost da se dovoljno ne pazi na *kristovsku novost* koja se u liturgiji daruje Crkvi kao trajni izvor novosti života u Kristu. Valja naglasiti da »prvu riječ« u oblikovanju liturgijskoga prostora treba dati liturgijskoj teologiji. Nije, naime, moguće »liturgijski urediti« prostor koji u začetku nije mišljen i arhitektonski oblikovan iz kriterija otajstvenosti i obrednosti liturgijskih slavlja. U tome smislu svaka rasprava o građenju i oblikovanju liturgijskoga prostora treba potaknuti dijalog između pastoralnih djelatnika, liturgičara, zajednice vjernika te arhitekata, umjetnika, mjerodavnih tehničkih struka i izvođača, kako bi se na razini suradnje izbjegao svaki osjećaj (dviju) suprotstavljenih strana.

Takvu suradnju moguće je postići tek ako je polazište svima *isto razumijevanje biti i smisla liturgije i liturgijskoga prostora*. Početni zajednički stav, za koji su posebice odgovorni pastoralni djelatnici, bit će put kako izbjeći moguće kasnije nesporazume i »popravljanja« loše započetoga posla. U predsinsodskim raspravama istaknuta je liturgijska nemjerodavnost mnogih graditelja, kao i nesnalaženje samih župnika u rješavanju pitanja liturgijske

arhitekture, te se stoga priželjkuje formiranje stručnoga tijela na razini Nadbiskupije sa zadaćom usmjeravanja, poticanja, nadziranja izrade i verifikacije projekata te same izvedbe.

185. Izgradnja nove crkve za župu pretpostavlja *odnos s »majkom crkvom«*, s biskupijskom crkvom. Biskup je pastir i učitelj zajednice koja se sa svojim karizmama i službom, ustrojem i ostalim službenicima utjelovljuje u konkretnu mjesnu zbilju. Iz toga se rađa duboka duhovna veza između župne bogoslužne zgrade i katedralne crkve, sjedišta biskupijskoga učiteljstva i znaka biskupijskoga jedinstva. U Zagrebu prvostolnica uistinu odražava tu povezanost svojom memorijom i svojim sveukupnim značenjem.

U raspravama je stoga naglašeno da pri građenju novih crkava treba nužno *voditi brigu o širim pastoralnim planovima mjesne Crkve*, o njezinim financijskim mogućnostima i o mogućem razvoju te budućnosti pojedinih župnih zajednica. Biskupijska pak zajednica ne može pristupiti građenju crkve kao administrativnomu poslu ili financijskomu izdatku. Njezina briga treba biti djelatna u poticanju i planiranju gradnjâ, u odobravanju gradnje i u prihvaćanju projekata, u stručnoj pomoći i nadzoru, ali i u trajnome bdijenju nad planom gradnje, od njegove zamisli do ostvarenja.

Pritom je važno znati da župna zajednica gradi crkvu, kapelice i druge crkvene prostore te da upravo ta veza sadrži duboki smisao građenja koji se ne svodi na podizanje zidova.

186. U brizi za liturgijski prostor treba promišljati da je riječ o *domu Božjega naroda* koji se u njemu okuplja *da bi izrazio svoju krsnu, potvrđeničku i euharistijsku pripadnost Bogu na službu čovjeku*. Tako crkvena građevina i liturgijski prostor postaju ogledalom vlastitoga identiteta. U brojnim novim ostvarenjima zamjećuje se da vjernici crkvu ne doživljavaju svojom, jer u njoj ne prepoznaju sebe ili u njoj ne čitaju kršćanski govor. Stoga se ističe potreba da u oblikovanju identiteta crkve na prvomu mjestu bude unutrašnjost crkve, odakle će se nadahnjivati i oblikovati odnos unutrašnjosti i vanjštine te odnos zgrade i širega konteksta, osobito u gradu.

Priželjkuje se da i u novome urbanom kontekstu crkva bude takvoga identiteta i takve govorne snage da gradska četvrt po

prisutnosti crkve zadobije svoju fizionomiju (ili čak i denominaciju). Crkva kao zgrada uvijek je povijest jedne zajednice, njezinih želja i izražaja, mogućnosti i životnosti vjere. U brizi za arhitektonski identitet zajednice vjernika potrebno je paziti da se i sam naslov crkve iščitava iz njezine arhitektonske oblikovanosti, a ne tek iz središnjega umjetničkog motiva u njezinoj unutrašnjosti.

Zagrebačka je nadbiskupija dala temeljne smjernice kojih se treba pridržavati pri stvaranju projektnoga zadatka, a te su smjernice istinska pomoć pri osmišljavanju idejnoga rješenja i traženja konačnih oblika. Zbog toga je neizostavno upoznati postojeće norme i promatrati ih u svjetlu pojedinih specifičnosti zajednica o kojima je riječ.

Liturgijska arhitektura nije samo pitanje gradnje, nego je ona prepoznavanje i učvršćivanje vjere, kao i novi poticaj za obnovu spomena. U njoj se spaja poznavanje vjere, identitet vjernika, zauzetost u živoj zajednici, briga za crkvenost, dodir s društvenim okolnostima, življenje ljubavi prema bližnjima.

187. Ukratko navodimo *glavne sastavnice liturgijskoga prostora*, kao poticaj za daljnje produbljivanje.

a) *Prostor ispred i oko crkve* omogućuje »oblikovanje« slavljeničke zajednice, »okupljanje Crkve ispred crkve«, mjesto susreta. Tu »započinje« slavlje okupljanjem zajednice koja je subjekt i prvi simbol slavlja; na tome se mjestu, na kraju slavlja, dijeli isto iskustvo slavlja i živi ista snaga poslanja u svijet. No, to je također i mjesto koje može biti vlastito za uvodni ili prvi dio nekih slavlja, osobito onih postajnih, primjerice u spomenu na Gospodinov mesijanski ulazak u Jeruzalem na nedjelju Muke Gospodnje. Prostor ispred crkve označava identitetsku i liturgijsku pripadnost samoj crkvi pa stoga očituje i upućenost prema crkvi i zbilji koja se u njoj daruje.

S posebnom pozornošću valja pristupati uređenju samoga ulaza u crkvu (portala) kao mjesta »svetoga praga« preko kojega se stupa u susret s drukčijim iskustvom Boga i njegova naroda. U oblikovanju znakovnosti i važnosti ulaza u dosadašnjim ostvarenjima primjećuje se mnogo propusta.

b) Nakon ulaza, nameće se pitanje *prostora za slavlje kršćanske inicijacije*. Na prvome je mjestu riječ o svetištu i oltaru kao

središtu slavlja euharistije, koja je vrhunac inicijacijskoga puta. Bez obzira na tlocrtnu strukturu i na opredjeljenje za longitudinalnost ili centralnost građevine, uvijek treba voditi brigu da je oltarni prostor u središtu slavlja. Oltar bi unutar samoga svetišta, koliko je moguće, trebao biti na posebno naglašenomu mjestu, na primjer na uzdignutom »otoku«, kako bi se i unutar svetišta jasnije uočavala središnjost oltara. Oltar ima biti tako uređen i prostorno smješten da se u njemu čita simbol Krista. Zbog kristosredišnjosti svakoga liturgijskog slavlja i zbog usmjerenosti svakoga slavlja prema euharistiji oltar ne može biti tek neki mobilni element ili prostorni ukras. Oltar je trajni znak Krista, svećenika i žrtve; stol zajedničke vazmene gozbe koju nebeski Otac priprema svojoj djeci u zajedničkomu domu, vrelu i znaku jedinstva i ljubavi. Zato će trebati biti vidljiv i doličan, a sav će prostor biti uređen i urešen u suodnosu prema njemu. Na oltar se ne smiju staviti ni kipovi ni slike svetaca. U slavlju posvete oltara, u oltar se mogu – u posebnoj »škrinjici« – pohraniti moći mučenika i svetaca, ali ne u oltarnu ploču (*mensa*), već u njezino podnožje. Prema tradiciji i biblijskomu simbolizmu, oltar bi trebao biti izrađen od prirodnoga kamena ili bi takva trebala biti barem oltarna ploča. Ipak, mogu se koristiti i drugi materijali, ali uvijek vodeći računa da budu čvrsti i dolični za liturgijsku uporabu. Prostor oko oltara trebao bi biti takav da se oko oltara može uvijek obići ne silazeći na nižu razinu.

c) Inicijacijski vrhunac euharistije nameće pitanje i o ostalim elementima koji pripadaju kršćanskoj inicijaciji. Oni moraju biti u međusobnoj zavisnosti i komplementarnosti. Pozornost je usmjerena ponajprije na *krsni studenac ili, bolje, na prostor za krštenje i potvrdu* koji stoje u povezanosti s euharistijskim slavljem. Teološka istina ulaska u novi život po otajstvu krštenja mora biti vidljiva i u arhitektonskim elementima, pa nije prikladno rješenje koje krstionički prostor smješta negdje »sa strane«, ili u kutu gdje »najmanje smeta«. Krsni studenac trebao bi omogućiti krštenje bilo polijevanjem, bilo uranjanjem. Izgled krstionice treba odisati umjetničkim govorom i jasnom porukom o uskrsnuću, o rađanju na novi život, a arhitekturi i umjetnosti nudi se mnoštvo »slikâ« koje se iščitavaju iz Kristova vazmenoga otajstva. Prostor krstionice valja tako urediti da u njemu osobito progovaraju elemen-

ti vode i svjetla. Za bilo koji plodonosni raspored treba pomno proučiti obrede i odredbe u liturgijskim knjigama, osobno poštujući obredni ustroj i prostornu rasporedbu pojedinih dijelova slavlja. Premda u obrednim knjigama nije izrijeком naznačeno gdje točno treba stajati krstionica, dobro je da se i u našu zbilju pokuša ući s idejom o krstionici pri ulazu u crkvu, na način da ona omogućuje susret s krštenjem pri svakom ulasku vjernika u crkvu. Ako se pak to i ne ostvari, svakako je bitno da krstionica bude u upućenosti prema oltaru, kako bi se dobila cjelina stožernih kršćanskih sakramenata. U mnogim crkvama, pokazuje se u predsinodskim raspravama, nema krstionice, nego se krštenje »priređuje« na priručnom stoliću ispred oltara ili drugdje u crkvi pa se takva praksa ocjenjuje nedostojnom i neprimjerenom svetosti sakramenta koji se slavi kao »vrata vjere«.

d) *Ambon* je vlastito mjesto Božje riječi u liturgijskome slavlju. Znajući da svako liturgijsko slavlje u svome prvom dijelu ima »liturgiju Riječi«, potrebno je ambon oblikovati kao prostor slavlja Božje riječi. Ambon ne pripada strogo prezbiteriju, već se nalazi u blizini vjernika pa stoji na prijelazu iz prezbiterija u prostor zajednice vjernika. Njegova smještenost i prostornost trebale bi omogućiti procesiju s evanđelistarom i vazmeni navještaj, kao i prikladno mjesto za sve služitelje u navještaju Riječi (đakon, poslužitelji koji nose svijee, kadionica). Ambon mora biti nepomičan, a kao najbolji materijal nameće se kamen, kako bi upućivao na simboliku kamena s Kristova groba s kojega anđeo navješta radosnu vijest uskrsnuća. Ambon treba biti tako građen i postavljen da odgovara audio-vizualnim zahtjevima; ne smije se shvatiti kao mjesto za odlaganje papira, knjiga i drugih pomagala ili pak kao govornica bez kršćanske simbolike. To je mjesto koje se pomno čuva samo za navještaj Božje riječi. Dostojanstvo Božje riječi i istina da Bog po liturgijskome navještaju Riječi govori svojoj Crkvi, glavni su kriteriji za oblikovanje i smještanje ambona u liturgijskome prostoru, kao i za ispravan odnos prema tomu svetom mjestu. Zamjećuje se da neke crkve uopće nemaju ambon, ili pak da je ambon nadomješten jednostavnim stalkom ili govornicom, te se osjeća potreba novih zahvata u uređenju.

e) *Sjedište predsjedatelja* (predvoditelja) slavlja označuje pastira crkvene zajednice. Sjedište (*sedes*) treba biti vidljivo te uređeno

na mjestu koje omogućuje predvođenje molitve, dijalog i ravnane čitavim liturgijskim slavljem te komunikaciju predsjedatelja s okupljenom zajednicom. Ipak, nužno je naglasiti da u župnim crkvama nije riječ o biskupskoj katedri ili o prijestolju. Sjedište je jedinstveno, izdvojeno i vidno različito od mjesta za druge svećenike koncelebrante i za liturgijske poslužitelje. U svakome liturgijskom elementu potrebno je čuvati njegovu posebnost i brigu o prepoznavanju specifične liturgijske («crkvene») uporabe pa se živo potiče da se i za uređenje mjesta sjedišta predsjedatelja ne uzimaju stolci koji se susreću u svakodnevnoj (kućnoj ili »salonskoj«) uporabi.

f) Posebno je važan *smještaj svetohraništa* u kojemu se euharistijska prilika Kristova tijela čuva s dvostrukom svrhom: za pričest bolesnika i, prema potrebi, drugih vjernika izvan slavlja euharistije te za osobno molitveno klanjanje vjernika. Iako norme dopuštaju da svetohranište bude unutar prezbiterija, valja razvidjeti mogućosti da svetohranište bude smješteno u blago izdvojeni prostor, oblikovan kao »zasebna kapelica«, koja će omogućavati različite oblike euharistijske pobožnosti (klanjanja) i osobnu molitvu, bilo za pojedince bilo za skupine vjernika. Ne vodi li se o tome briga, otežava se dinamika euharistijskoga slavlja, a i raspored elemenata u prezbiteriju. Svetohranište treba biti dostojno i časno mjesto kako bi već i smještaj i oblik svetohraništa pozivali na molitvu i klanjanje pred Kristom otajstveno prisutnim u životu Crkve.

g) *Prostor za vjernike* »organiziran« je u usmjerenosti prema oltaru tako da omogućuje zajedništvo okupljenih vjernika te puno i djelatno udioništvo u slavljenju kršćanskih otajstava. Potrebno je u uređenju prostora za vjernike voditi brigu o potrebi nesmetanoga sudjelovanja slušanjem, gledanjem te raznim liturgijskim gestama i kretnjama (pazeći na prikladnost mjesta za stajanje, sjedenje i klečanje), a posebno se treba voditi računa o mogućnosti ostvarenja liturgijskih procesija, osobito o skladnoj i dostojanstvenoj pričesnoj procesiji.

h) *Prostor za sakrament pomirenja* velikim dijelom ovisi o »tipu« zajednice koja slavi i o njezinoj slavljeničkoj snazi, ali se ne smije zanijekati specifičnost i značenje toga sakramenta. Ispovjedaonice čiji oblik nakon Tridentskoga koncila nazivamo »klasičnim«,

nisu dovoljno jasne u izražaju zbilje koja se ondje slavi. Ako taj prostor ničim ne progovara o eklezijalnoj naravi pomirenja i o obnovi zajedništva koje se živi u daru ponovnoga pristupu euharistijskomu stolu, onda je zasjenjena sama istina o grijehu i pomirenju. Zato valja razmišljati o zasebnome prostoru za sakrament pomirenja koji će omogućiti i ispovijedanje i ispovjedni razgovor. Prostor za sakrament pomirenja trebao bi biti odvojen od prostora za euharistiju, ali ujedno i takav da upućuje na euharistijsko zajedništvo i na povratak u puno zajedništvo s Crkvom.

i) *Zbor pjevača*, kojemu je zadaća predvoditi pjevanje kao oblik sudjelovanja cijele zajednice, treba imati takvo mjesto da jasno očituje da je i on dio zajednice, ali da i pjevanje pripada čitavoj zajednici. Mjerilo je uvijek mogućnost vršenja liturgijske službe pa se običaj smještanja zbora iznad ulaza u crkvu smatra neprikladnim za vršenje liturgijske službe.

j) U liturgijske prostoru značajno mjesto u kršćanskoj duhovnosti imaju *slike i kipovi*. Ni njima se ne može pristupiti kao odvojenomu i prigodnomu djelu, ili pak kao elementima koji se »naknadno unose« u liturgijski prostor. Likovni i drugi umjetnički elementi (slike, kipovi, motivi na vitrajima i mozaicima) tvore ikonografski program koji je, kao i sav liturgijski prostor, zadan i određen liturgijom Crkve, njezinim žarišnim mjestima, dinamikom slavlja i osjetljivošću za pučku pobožnost. Katkad se, bez estetskih kriterija, u crkve stavljaju i djela niske umjetničke vrijednosti, ponekad samo na poticaj pobožnosti određenih skupina vjernika. Uzvišenost otajstva potrebuje posebnu skrb za umjetničku vrijednost, ali pri tome valja uvažavati i osjećaj vjerničke zajednice, duh i pobožnost te krajevne specifičnosti. Sve te elemente treba predvidjeti od samoga početka projektiranja i oblikovanja prostora, kako se naknadno ne bi morala tražiti kompromisna rješenja koja nikada ne mogu ponuditi skladnost i jasnoću. Osobito valja voditi brigu o bliskosti i čitkosti lika sveca zaštitnika župe ili naslovnika crkve. Premda pobožnost križnoga puta uvelike živi u pobožnosti vjerničkoga puka, treba razmotriti mogućnosti da prizori postaja križnoga puta budu smješteni izvan euharistijske dvorane.

k) Položaj *sakristije* također je »liturgijsko pitanje«. Premda naviknuti na crkve sa sakristijom »naslonjenom« na prostor prezbi-

terija, savjetuje se da se u novim crkvama vodi briga da sakristija, kao mjesto polaska ulazne procesije, bude smještena tako da ulazna procesija može prolaziti kroz glavna vrata ili barem kroz glavnu lađu, kroz zajednicu, do svetišta. Ako je sakristija smještena pokraj prezbiterija, tada se zahtijevaju dva ulaza: jedan prema prezbiteriju, a drugi prema dvorani i zajednici vjernika. Sakristija ima biti dostojno mjesto pripreme svećenika i drugih liturgijskih služitelja za slavlje te ne priliči da u sakristiji budu nazočni oni koji ne vrše neku liturgijsku službu; jednako tako ne priliči da sakristija bude mjesto obavljanja poslova i zadaća kojima je vlastito mjesto u župnome uredu.

188. Ispravan odnos prema otajstvima vjere zahtijeva doličnost, umjetničku vrijednost i obrednu *prikladnost liturgijskoga ruha, posuđa, liturgijskih knjiga kao i drugih liturgijskih predmeta*. Njihovo održavanje i obnavljanje jest izraz brige za ljepotu i dostojanstvo slavlja. Glede liturgijskoga ruha potrebno je također poštivati liturgijske propise, kako bi se liturgijski služitelji razlikovali po redu i po službi te kako bi se jasnije uočavala raznolikost liturgijskih slavlja i vremena unutar liturgijske godine. Za liturgijske služitelje laike potrebno je također pronaći prikladno liturgijsko ruho koje će očitovati službu koju vrše, a i same nositelje službe poticati na dostojno obavljanje zadaće koja im je povjerena.

 IV. dio

CRKVA ZAGREBAČKA U HRVATSKOME DRUŠTVU

1. Promicanje jedinstva među kršćanima
2. Međureligijski dijalog
3. Karitativna zauzetost Crkve
4. Socijalna dimenzija crkvenoga djelovanja
5. Crkva – kultura, znanost i umjetnost
6. Katoličke odgojno-obrazovne ustanove
7. Crkva i mediji

UVOD

189. Promicanjem djela od općega dobra i obranom temeljnih ljudskih prava, Crkva kroz povijest postavlja temelje i pruža *do-prinos razvoju i napretku ljudskoga društva* na mnogim područjima, a svakidašnjemu ljudskom djelovanju daje *dublji smisao* i uzvišenije značenje: na području odgoja i obrazovanja, znanosti, kulture i umjetnosti, zdravstva i socijalnoga djelovanja, gospodarstva i politike, izgradnje svijeta i očuvanja svega stvorenoga, informiranja i dijaloga.²⁴⁸

U središtu poslanja Crkve nalaze se *čovjek i njegovo spasenje* te u tome smislu Crkva neprestano traga za prikladnim susrećima Božje objave i stvarnosti ljudskoga življenja. Posebno se to osjeća u današnje vrijeme koje je papa Benedikt XVI. nazvao vremenom »izraženije vjerske ravnodušnosti, sekularizma i ateizma«,²⁴⁹ a koje zahvaća sve pore ljudskoga društva, što se osobito očituje u tradicionalno kršćanskim zemljama kao *posljedica snažnih mijena* na raznim područjima društvenoga i gospodarskoga života.

Gubitak osjećaja za sveto, uklanjanje Boga iz svagdašnjega života, odbacivanje i izokretanje temeljnoga poretka vrjednota i moralnoga zakona upisanih u samu čovjekovu narav, a u ime slobode i tolerancije naspram drugih i drugačijih (posebno na području braka i obitelji), sve otvorenija i glasnija netrpeljivost prema kršćanima, uz utjecaj sekularizacije i pluralizma te, kao posljedica svega toga, duhovno osiromašenje pojedinaca i naroda,²⁵⁰ izazovi su s kojima se u ostvarivanju svoga temeljnog poslanja danas u sve većoj mjeri suočava i Crkva u Hrvatskoj.

U tome smislu znakovito odjekuje i poziv pape Benedikta XVI. Crkvi u Hrvatskoj: »Ljubljena Crkvo u Hrvatskoj, preuzmi ponizno i smjelo zadaću da budeš moralna savjest društva, 'sol zemlje' i 'svjetlo svijeta'. Budi uvijek vjerna Kristu i njegovu

²⁴⁸ Usp. GS, 40.

²⁴⁹ BENEDIKT XVI., *US*, Uvod.

²⁵⁰ Usp. BENEDIKT XVI., *US*, Uvod; GS, 4-9; DH, 15.

evanđelju, u društvu koje nastoji relativizirati i sekularizirati sve slojeve života. Budi boravište radosti u vjeri i nadi«. ²⁵¹

Sinodska rasprava o tematskome području *Crkva zagrebačka u hrvatskome društvu* usredotočena je na pojedine sadržaje vezane uz djelovanje Crkve kojim ona po pojedincima i kao zajednica pridonosi stvaranju čovječnijega društva postajući tako vidljivim znakom Božje ljubavi koja prihvaća, oprašta i spašava. ²⁵²

U ovoj ćemo se sinodskoj tematskoj cjelini stoga usredotočiti na govor o sljedećim temama: Promicanje jedinstva među kršćanima; Međureligijski dijalog; Karitativna zauzetost Crkve; Socijalna dimenzija crkvenoga djelovanja; Crkva – kultura, znanost i umjetnost; Katoličke odgojno-obrazovne ustanove; Crkva i mediji.

190. Može djelovati neobično da se tema o promicanju jedinstva među kršćanima i o međureligijske dijalogu nalazi unutar ovoga dijela Radnoga dokumenta. No, Crkva ne može živjeti niti jedan susret s nekom zemaljskom stvarnošću, a da duboko ne proživljava vlastito otajstvo i ne postavi se u odnos prema bolnoj činjenici podijeljenosti kršćana.

Jednako tako, Crkva u sakramentalnosti svoje zbilje posadašnjuje molitvu našega Gospodina za ostvarenje jedinstva svih kršćana, svjesna ozbiljnih prijepora, ali i teološke, duhovne i liturgijske baštine koja povezuje. Jedinstvo nije tek jedan u nizu ciljeva, nego ima povlašteno mjesto u nastojanjima i molitvama. Ono ne može biti rezultat društvenih procesa, nego je uvijek dar koji niče i raste iz otajstva crkvenosti. Zato je duh ekumenizma, duh istinske crkvenosti preduvjet za odnos prema bilo kojoj drugoj dijaloškoj stvarnosti.

Crkva je po otajstvu Isusa Krista uronjena u stvarnost društva i njegovih sastavnica. Ne postoji niti jedno ozračje ljudskosti i okolnosti u kojima žive ljudi, a da se ne tiče ujedno i Crkve. Jednako tako, sva pitanja ljudskoga života i društva Crkva susreće u svjetlu vjere u Boga, njegovu svemoć i providnost; u svjetlu

²⁵¹ BENEDIKT XVI., *Apostolski pohod Hrvatskoj. Govor u Zagrebačkoj katedrali*, 5. lipnja 2011.

²⁵² Usp. TAJNIŠTVO ZA PRIPREMU DRUGE SINODE ZAGREBAČKE NADBISKUPIJE, *Molitva za Sinodu*, Zagreb, 2003.

nadnaravnoga koje prožima stvoreni svijet; u svjetlu poštivanja onoga što nadilazi materijalnu zbilju.

Religije – svaka na svoj specifičan način – promatraju čovjeka i sav stvoreni svijet, tumače ga, sudjeluju u njemu poštujući temeljne istine koje su susretnište vrijednosti kao što su poglavito antropološka polazišta za promicanjem ljudskosti, sa središtem u nepovredivosti života, zatim: etičnost odnosa u društvu i briga za stvoreni svijet, uspostava pravednosti i očuvanje mira, sloboda savjesti, kultura solidarnosti i mnoge druge teme koje neizbježno zahtijevaju dijalog između pripadnika raznih religija.

1. PROMICANJE JEDINSTVA MEĐU KRŠĆANIMA

191. Isusova velikosvećenička molitva »Ne molim samo za ove nego i za one koji će na njihovu riječ vjerovati u mene: da svi budu jedno kao što si ti, Oče, u meni i ja u tebi« (Iv 17, 20-21) odražava trajno poslanje Crkve u promicanju jedinstva među svim kršćanima u duhu Pavlova poziva: »Jedno tijelo i jedan Duh – kao što ste i pozvani na jednu nadu svog poziva! Jedan Gospodin! Jedna vjera! Jedan krst!« (Ef 4, 4-5).

Istini kršćanstva pripada i vjera u »jednu, svetu, katoličku i apostolsku Crkvu«, koja je jedna, jer je utemeljena u Kristu, jednome spasitelju svijeta, koji je uspostavio »jedinstvo sviju u jednome Narodu i u jednom tijelu«²⁵³. Ta *jedna Kristova Crkva*, koja opstoji u Katoličkoj Crkvi,²⁵⁴ tijekom povijesti *ranjena je razdori-ma i podjelama*, koje su dijelom uvjetovane nesretnim povijesnim okolnostima, kulturnim različitostima, ali ipak nisu se nikada dogodile bez grijeha jer gdje je grijeh, tu je razdvojenost, tu su raskoli, krivovjerja i razilaženja, a gdje je krjepost, tu je zajedništvo koje čini da svi vjernici budu jedno srce i jedna duša.²⁵⁵ Podjele i raskoli nastali su, nerijetko, ne bez krivnje s obje strane.²⁵⁶ Ipak, oni koji se sada rađaju i žive u tim kršćanskim zajednicama i Crkvama i napajaju se vjerom u Krista »ne mogu biti optuženi za grijeh rastavljenosti i Katolička ih crkva grli s bratskim poštovanjem i ljubavlju«²⁵⁷.

Razlike koje se među Crkvama i kršćanskim zajednicama očituju na doktrinarnome i disciplinskome području te gledom na samo ustrojstvo Crkve, nose ne male zaprjeke za življenje i očitovanje jedinstva među kršćanima. U prevladavanju tih razlika i u građenju jedinstva – poštujući različitosti – Crkva se zalaže eku-

²⁵³ GS, 78.

²⁵⁴ Usp. LG, 8.

²⁵⁵ Usp. KKC, 817.

²⁵⁶ Usp. UR, 3.

²⁵⁷ UR, 3.

menskim nastojanjem, kako bi se svi krštenici u punome smislu riječi osjećali braćom u vjeri.

192. *Jedinstvo Crkve jest Božji dar.* On može proisteći samo iz Boga i iz življenja zajedništva s njim pa Crkva uvijek osjeća poziv da djeluje tako da životom i molitvom sačuva, učvrsti, obnovi i usavrši jedinstvo koje joj Krist želi.²⁵⁸ Briga za obnovu i življenje jedinstva kršćana tiče se sveukupne Crkve, kako pastira tako i vjernika, jer »ne možemo stupiti pred Krista, Gospodara povijesti, tako podijeljeni kao što smo se, nažalost, našli tijekom drugoga tisućljeća«²⁵⁹. Poslanje koje je Krist povjerio apostolu Petru da utvrdi braću u vjeri i jedinstvu biva dopunjeno pozivom svakomu kršćaninu da se molitvom, riječju i djelom uključi u ekumenizam.²⁶⁰ Obraćanje srca i svetost života pretpostavka su pravoga ekumenskog djelovanja,²⁶¹ s time da se iz vida ne smije ispustiti ni jasno izlaganje cjelovitoga katoličkoga nauka, načinom i govorom koji će doista moći razumjeti i odijeljena braća.²⁶²

Upravo »s pomoću ekumenskih inicijativa Bog otvara nove mogućnosti razumijevanja i pomirenja«²⁶³, pokazujući »da su svi koji vjeruju u Krista povezani više nego li bi to mogli misliti, svi na putu prema jednomu Gospodinu, svi podupirani i podržavani Njegovom milošću«²⁶⁴.

193. Najbliža i tijesno povezana s katoličkom tradicijom Zapada po načinu prihvaćanja, razumijevanja i življenja vjere u Isusa Krista jest *istočna kršćanska tradicija* za koju »vjerujemo da tvori sastavni dio baštine Kristove Crkve«²⁶⁵. »Kršćanski Istok, naime, ima jedinstvenu i povlaštenu ulogu u okviru konteksta prvotne Crkve«²⁶⁶ Crkve Istoka »iako odijeljene, imaju prave sakramente, a poglavito

²⁵⁸ Usp. KKC, 820.

²⁵⁹ IVAN PAVAO II., *Govor na izvanrednom konzistoriju*, 13. lipnja 1994.

²⁶⁰ Usp. OL, 20; UR, 4.

²⁶¹ Usp. UR, 8.

²⁶² Usp. UR, 11.

²⁶³ IVAN PAVAO II., *Ekumenska molitva s predstavnicima kršćanskih zajednica*, Asiz, 27. listopada 1986.

²⁶⁴ OL, 17.

²⁶⁵ OL, 1.

²⁶⁶ OL, 5.

snagom apostolskoga nasljedstva svećeništvo i euharistiju²⁶⁷, čime se oblikuju pretpostavke za veće zajedništvo u ispovijedanju vjere, u molitvama, pa i u »sakramentalnome zajedništvu« (*communicatio in sacris*) kada su okolnosti za to prikladne i ako to odobri crkvena vlast.

Kao kršćani »pozvani smo danas riječima i djelima pokazati beskrajno blago koje naše Crkve čuvaju u riznicama svojih tradicija«,²⁶⁸ kao znak želje »očitovati uvijek sve više jednu Kristovu Crkvu, rođenu iz jednoga krštenja i iz jedne euharistije«²⁶⁹.

194. Kada je riječ o *Crkvama i crkvenim zajednicama na Zapadu koje su odijeljene od Apostolske Stolice*, a koje se i međusobno po nauku i duhovnome životu znatno razlikuju, puno jedinstvo s Katoličkom Crkvom otežano je činjenicom da one, kako to izriče Katolička Crkva, »nisu sačuvale izvornu i cjelovitu bit euharistijskoga otajstva, navlastito zbog nedostatka sakramenta reda«²⁷⁰. No, time nije zapriječen put nastojanju oko jedinstva i u traženju veće povezanosti u vjeri, u tumačenju i ispovijedanju objavljenih istina te u kršćanskom svjedočenju.

Ekumenska nastojanja koja imaju za cilj uspostavu punoga zajedništva vjere zasigurno su »povećala poštovanje i omogućila nam da često molimo zajedno jedinoga Gospodina, a također i jedni za druge, na putu ljubavi koji već predstavlja hodočašće jedinstva«²⁷¹. Zapravo, »putem dijaloga postignuti su mnogi elementi suglasja i približavanja, što nas osnažuje u našoj sveopćoj želji izvršiti volju našega Gospodina Isusa Krista 'da svi budu jedno'«²⁷².

195. Na području Zagrebačke nadbiskupije prisutne su zajednice triju pravoslavnih Crkava (Srpska, Makedonska i Bugarska), zajednica starokatolika te kršćani evangeličkih, reformiranih (kalvinskih), pentekostalnih, adventističkih i baptističkih crkvenih

²⁶⁷ UR, 15.

²⁶⁸ OL, 4.

²⁶⁹ UR, 14.

²⁷⁰ UR, 22.

²⁷¹ OL, 17.

²⁷² BENEDIKT XVI., *Govor prigodom audijencije finskomu ekumenskom izaslanstvu*, 15. siječnja 2011.

zajednica. Veće jedinstvo i zajedništvo promiče se otvorenošću i spremnošću na dijalog, međusobno poznavanje i suradnju. Odnos među katolicima i pravoslavnim vjernicima bio je u 20. st. otežan teškim i specifičnim povijesnim okolnostima, ali je Katolička Crkva, osobito preko svojih pastira, iskazivala mudrost i hrabrost u prihvaćanju različitosti te u zalaganju oko čuvanja i unaprjeđenja zajedništva.

Vijeće Hrvatske biskupske konferencije za ekumenizam svoje djelovanje ostvaruje poglavito na području Zagrebačke nadbiskupije, a prisutnost raznih kršćanskih Crkava i zajednica na području Nadbiskupije stvara obvezu ekumenskoga nastojanja i osjetljivosti više nego u drugim krajevima naše domovine.

Načini kojima se nastoji promicati i živjeti želju za kršćanskim jedinstvom očituju se u raznolikosti oblika: u odgoju vjernika za razumijevanje različitosti, u upoznavanju kršćana drugih vjeroispovijesti (s pomoću vjeronauka u školi, župne kateheze, prigodnih skupova i tribina), u molitvi za jedinstvo na redovitim liturgijskim i molitvenim okupljanjima, čime se promiče duhovni ekumenizam, također u prigodnim susretima i slavljenjima, u zajedničkim molitvenim susretima (osobito unutar Svjetske molitvene osmine za jedinstvo kršćana), u inicijativama kojima se zajedničkim stavom i nastojanjem pokušava odgovoriti na pojedina društvena i druga pitanja.

Ekumenska osjetljivost pokazuje se na poseban način i u potrebnoj osjetljivosti i specifičnoj pastoralnoj skrbi za brakove sklopljene među supružnicima različitih kršćanskih vjeroispovijesti.

196. Zdravo ekumensko nastojanje *pretpostavlja ponajprije vjeru u Krista*, koji je nadahnuće i put prema jedinstvu svih koji u Krista vjeruju. Stoga taj put uključuje: vjerovati, htjeti, moliti i djelima nastojati.

Novo zajedništvo naroda na europskome tlu stvara nove prilike i za veće zajedništvo među kršćanima te postaje izazovom za svesrdnije i zauzetije zalaganje kako bi europsko društvo sačuvalo sigurnost svojih kršćanskih temelja i kako bi istina evanđelja i danas mogla oblikovati misao i kulturu europske zajednice naroda. Djelo nove evangelizacije ne može biti djelotvorno bez istinskoga ekumenskoga nastojanja.

Konferencija europskih Crkava (KEK) i Vijeće europskih biskupskih konferencija (CCEE), u duhu poruke dvaju europskih ekumenskih skupova (u Baselu 1989. i u Grazu 1997.), čvrsto odlučni u daljnjemu razvijanju zajedništva među kršćanskim Crkvama, potpisali su 2001. godine Ekumensku povelju (*Magna charta*), koja donosi nove obzore kršćanskoga zajedništva: evanđeljem se zauzimati za dostojanstvo ljudske osobe kao Božje slike te, kao Crkve, zajedno pridonositi pomirenju naroda i kultura.

2. MEĐURELIGIJSKI DIJALOG

197. Jedno od važnih obilježja našega vremena nedvojbeno je širenje susretnosti raznih religija. Ipak, treba napomenuti da takva pojava nije novost u povijesti čovječanstva, premda suvremene okolnosti pokazuju potrebu za suočavanjem s novim pitanjima s osobitom osjetljivošću. Iskustvo tzv. »religijskoga pluralizma« zahtijeva nove pristupe i u teološkome razmišljanju i u crkvenoj praksi.

Nije posrijedi samo stvaranje novoga prostora susreta, nego i stava o prihvaćanju istina vlastite vjere, njihovo produblјivanje i svjedočenje. Sve se to tiče izbliza i identiteta kršćanske zajednice kao i pojedinih kršćana. Prisutnost drugih religija propituje i potiče na ozbiljnije i dosljednije življenje religijskih vrijednosti.

U okolnostima prijetećega indiferentizma i relativizma potrebno je jačati teološke, antropološke i etičke kriterije.²⁷³

198. Živeći duh evanđelja Crkva očituje da visoko cijeni vrijednosti dijaloga za susret kršćanstva i religija. Taj dijalog nipošto ne ograničuje proces evangelizacije, pokazujući različitosti koje su uvjet za otvoreno traženje istine. Dijalog sa sobom nosi poteškoće i zahtjeve, jer traži slušanje drugoga, dopuštanje da taj drugi definira samoga sebe. No, drugi je ponajprije dar koji obogaćuje. Upoznavanje i poznavanje drugih za evanđeosko djelovanje znači i mogućnost dosljednije inkulturacije evanđelja.

Tim je stavom nošen proces koji je izražen i u Učiteljstvu Crkve, osobito od enciklike *Ecclesiam suam* (1964.) pape Pavla VI. Važnost dijaloga kao stila i sredstva očituje se i u novijim dokumentima: *Redemptoris missio* (1990.) pape Ivana Pavla II.; *Dijalog i poslanje* (1984.), *Dijalog i navještaj* (1991.) Papinskoga vijeća za međureligijski dijalog. Iz tih i drugih dokumenata proizlazi jasno uvjerenje da religije imaju providonosnu ulogu u Božjemu planu spasenja, a otvorenost vjeri drugoga uključuje sposobnost dijeljenja njegova pogleda na svijet.

²⁷³ Usp. MEĐUNARODNA TEOLOŠKA KOMISIJA, *Kršćanstvo i religije*, Vatikan, 1997., 7.

Dijalog vjernika različitih religija pogoduje ponovnomu otkriivanju osjetljivosti za pronalaženje dubokoga smisla života, čime se pokazuje i nezamjenjiva uloga religija u promicanju slobode i općega dobra. Stoga se možemo složiti s mišlju iz Deklaracije o vjerskoj slobodi *Dignitatis humanae* Drugoga vatikanskog koncila – ako ne postoji *sloboda vjerovanja*, nedostaje jedan od osnovnih preduvjeta za dijalog. S druge strane, u suvremenosti postaje jasnijim da upravo religije imaju odlučujuću ulogu u jačanju etičke odgovornosti u svijetu. Za Crkvu se susret s vjernicima drugih religija uvijek nalazi u istini otajstva Krista, pri čemu je riječ o istinskome susretu, a ne o jednosmjernome putu.

199. Na području Zagrebačke Crkve posebnu pozornost zavrjeđuje *prisutnost i djelovanje židovske i islamske vjerske zajednice*. S tim objema pripadnicama monoteističkih religija Nadbiskupija gaji prijateljske odnose koji se ne svode samo na prigodne susrete, nego i na pokušaje da općereligijske teme u društvu imaju svoju težinu i *prepoznatljivost u društvu*. To se posebno očituje u tematici s antropološkim naglascima i u pitanjima vjerskih sloboda.

Svakako je potrebno produbljivati *međusobno poznavanje i promicanje dijaloga i suradnje* u smislu zajedničkoga djelovanja u službi dobra, pravde i mira, zaštite *sveopćih ljudskih vrijednota* pred negativnim trendovima sekularizirajućega i relativističkoga načina života te pred novim oblicima bezboštva. Posebno mjesto imaju zajednička nastojanja ublažavanja poteškoća ljudi u potrebama putem humanitarnih akcija, pružanja pomoći socijalno ugroženima i u promicanju obiteljskih vrijednota.

200. Papa Franjo tu je problematiku lijepo sažeo u sljedeće riječi: »Međureligijski dijalog nužan je *uvjet za mir u svijetu* i zato je to obveza za sve kršćane kao i za ostale vjerske zajednice. Taj je dijalog prije svega razgovor o ljudskom životu [...] Tako učimo prihvaćati druge u njihovu drukčijem načinu života, razmišljanju i izražavanju. Takvim pristupom možemo zajedno preuzeti na sebe dužnost služenja pravednosti i miru, što bi trebalo postati temeljnim kriterijem svake međusobne razmjene. Dijalog u kojem se traži društveni mir i socijalna pravda sam je po sebi, neovisno o čisto praktičnome aspektu, *etička zauzetost* koja pridonosi stvaranju novoga društvenog stanja. Napori koji se ulažu oko određenoga

pitanja mogu se pretvoriti u proces u kojem, slušanjem drugoga, obje strane nalaze pročišćenje i obogaćenje. Zato i ti naponi mogu imati značenje ljubavi prema istini.«²⁷⁴

Oslanjajući se na prethodnike: sv. Ivana Pavla II.²⁷⁵ i Benedikta XVI.,²⁷⁶ papa Franjo piše: »U tome dijalogu, koji će uvijek biti iskren i prijateljski, ne smije se nikada zanemariti bitna *veza između dijaloga i navještaja*, koji navodi Crkvu da održava i intenzivira odnose s nekršćanima. Olaki sinkretizam bio bi u konačnici totalitarizam onih koji hoće zanemariti vrijednosti koje ih nadilaze i čiji gospodari nisu. Prava otvorenost podrazumijeva da osobe ostaju čvrsto pri svojim najdubljim uvjerenjima, s jasnim i otvorenim identitetom, ali u isti mah otvoreni 'razumjeti drugoga' i 'znajući da dijalog može obogatiti svakoga' [...] Evangelizacija i međureligijski dijalog, daleko od toga da su u opreci, uzajamno se podupiru i jačaju«²⁷⁷.

201. U novije su vrijeme osobito *gorljiva pitanja* brzih gibanja i prostornog premještanja pučanstva, *emigracija i imigracija*, susretanja kultura. U tome procesu iznimnu važnost ima poznavanje religija, uzajamna otvorenost i brižnost. Kao kršćani s radošću pronalazimo dodirne točke u otvorenosti Bogu koji se objavljuje, govori čovjeku i poziva ga na ljubav.

Svaki *susret s drugima pomaže u novome svjetlu vidjeti vlastitu vjeru* i njezine posljedice za etičku zauzetost i milosrđe prema bližnjima, a osobito jačati potrebu za građenjem vlastitoga identiteta i pripadnosti Crkvi. Tako je upravo prostor djelatne ljubavi, obreda i molitvenih oblika, nadahnuća Duha za život u skladu, uvijek novi poticaj za odgovore na najdublje čežnje čovjeka koji se prepoznaje u svojoj religiji, a po njoj poštuje tuđu.

Polazeći od temeljnoga ljudskog prava *vjerske slobode*, u zdravome se pluralizmu ne će dopustiti da vjernici – u ime tko zna kakve ideologije otvorenoga ili prikrivenoga ateizma – budu marginalizirani u kulturnome, znanstvenome, političkome životu. Religije nedvojbeno imaju svoja duboko humanistička načela

²⁷⁴ RE, 250.

²⁷⁵ Usp. RM, 56.

²⁷⁶ Usp. BENEDIKT XVI., *Govor Rimskoj kuriji*, 21. prosinca 2012.

²⁷⁷ RE, 251.

koja su izražena na razini simbola i u izriječima vlastitoga naučavanja. Sve to u kršćanskim vjernicima čuva poštovanje prema ljudima koji nisu upoznali svjetlo vjere, koji iskreno traže Boga i zalažu se za ljudsko dostojanstvo, spremni pridonijeti dijalogu u etičkim pitanjima, često izraženima u umjetničkim djelima i drugim oblicima traženja onoga što čovjeka nadilazi.²⁷⁸

202. Dobro je reći na kraju da je Crkva u Hrvatskoj proživjela *iskustvo posebnoga dijaloga s onima koji su se u doba komunizma deklarirali kao ateisti*, suočavajući se s ideologijom totalitarnoga režima koji je u sebi gradio elemente religijske naravi i pokušao na materijalističkoj podlozi u zemaljsku zbilju zatvoriti ono što pripada transcendenciji.

Premda iskustvo toga dijaloga ne pripada užemu području međureligijskoga dijaloga, vrijedno je ne zaboraviti to vrijeme, u kojemu nije bila riječ o ravnopravnim sugovornicima i o prostoru slobode. No, to je vrijeme pokazatelj na koji način Crkva i u nepogodnim vremenima treba oslušivati druge, upoznavati ih, biti otvorena za dobro i prepoznavati iskrenu čežnju za istinom.

Za Crkvu je važno trajno kao podlogu čuvati ne samo antropološka polazišta koja računaju na Božju prisutnost i na poziv čovjeka, nego i na *zbilju svetosti (sakralnosti)* koja je podloga za razvijanje susretišta i dijaloga među vjernicima i drugim ljudima. Svetost provire iz božanske zbilje i jedino u Bogu ima svoj puni smisao i može biti posvema ostvarena. Svetost je za kršćane u posebnoj povezanosti s Kristovim utjelovljenjem i uskrsnućem, s darom koji se ne zaustavlja na institucionalnosti religije, nego na osobnome prianjanju (religioznosti).

²⁷⁸ Usp. RE, 252-258.

3. KARITATIVNA ZAUZETOST CRKVE

203. Cjelokupno djelovanje Crkve, izraženo u njezinoj trostrukoj zadaći (naviještanje Božje riječi – slavljenje sakramenata – služenje u ljubavi), *odraz je Božje ljubavi prema čovjeku.*

Isus sve zapovijedi sažima u zapovijed ljubavi prema Bogu i bližnjima. Taj je temelj vidljiv u svakoj etapi crkvene povijesti, a sadašnjemu su vremenu smjernice za življenje kršćanske ljubavi Crkvi podarene osobito u enciklikama pape Benedikta XVI.: *Deus caritas est (Bog je ljubav, 2005.)* i *Caritas in veritate (Ljubav u istini, 2009.)*, te u buli najave Svete godine milosrđa pape Franje *Misericordiae vultus (Lice milosrđa, 2015.)*.

U svojoj prvoj enciklici papa Benedikt XVI. objašnjava pojam »ljubavi« s više motrišta, usredotočujući se na kršćansko gledište, utemeljeno na odnosu Boga i čovjeka, osobito na otajstvu Isusa Krista. Razjašnjavanje pojmova polazište je za drugi dio u kojemu je razrađeno karitativno djelovanje Crkve kao očitovanje ljubavi Presvetoga Trojstva, kao njena zadaća, kao povezanost ljubavi i pravednosti, kao sustavno ustrojeno služenje. Papa navodi i posebna obilježja karitativnoga djelovanja, kao i odgovorne za tu djelatnost.

Glede povezanosti karitativne djelatnosti i života u društvu, posebno je važna druga navedena enciklika koja obrađuje velike i važne teme ljudskoga, gospodarskoga i tehnološkoga razvoja, civilnoga društva, prava i dužnosti, brige za okoliš (ekologija) i suradnje unutar cijeloga čovječanstva.

Premda manjega opsega i drukčije naravi, znakovita je u tome smislu i bula *Lice milosrđa*, u kojoj papa Franjo na dojmljiv način sažima govor o ljubavi i milosrđu, naglašavajući: »Milosrđe je sam temelj na kojem počiva život Crkve. Cjelokupno njezino pastoralno djelovanje moralo bi biti obavijeno nježnošću koju pokazuje prema vjernicima; ništa u njezinu naviještanju i njezinu svjedočenju svijetu ne bi smjelo biti lišeno milosrđa. Sama se vjerodostojnost Crkve očituje u tome kako ona poka-

zuje milosrdnu i suosjećajnu ljubav.«²⁷⁹ I dalje: »Prva je istina Crkve Kristova ljubav. Crkva je služiteljica te ljubavi i posreduje tu ljubav ljudima: ljubav koja oprašta i izražava se kroz sebedarje. Zato, gdje god je Crkva prisutna, ondje mora biti vidljivo Očevo milosrđe. U našim župama, zajednicama, udruženjima i pokretima, ukratko, gdje god su kršćani, svatko mora naći oazu milosrđa.«²⁸⁰

204. Tako je Crkva, vođena Kristovom zapovijedi ljubavi (usp. *Iv* 13, 34), pozvana graditi u svijetu »civilizaciju ljubavi«,²⁸¹ shvaćenu kao »služenje koje Crkva ostvaruje da bi neprestano izlazila ususret čovjeku koji trpi ili je u potrebi, uključujući tu i materijalne potrebe«²⁸².

Osim što je zadaća cijele crkvene zajednice, ljubav prema bližnjemu »na prvome je mjestu i nadasve zadaća svakoga pojedinoga vjernika«²⁸³. Vjernici imaju pravo i dužnost »aktivno sudjelovati u javnome životu«²⁸⁴ i tako »raditi na uspostavi pravednoga poretka u društvu«²⁸⁵. Savjesnim i odgovornim vršenjem povjerenih zadaća svaki je vjernik pozvan braniti i promicati ljudske i evanđeoske vrjednote, kršćanskim duhom prožimati vlastito okruženje²⁸⁶ te svjedočanstvom života otkrivati ljepotu nasljedovanja Krista²⁸⁷.

Kako bi u otvorenim pitanjima s društvom bili vođeni evanđeoskim duhom, naukom Crkve i moralnim zakonom,²⁸⁸ posebnu brigu valja posvetiti odgovarajućoj cjeloživotnoj formaciji vjernika.²⁸⁹ Ovisno o sposobnostima i položaju, »vjernici laici su zapravo pozvani da velikodušno žive svoju izobrazbu, vodeći se na-

²⁷⁹ *MV*, 9.

²⁸⁰ *MV*, 12.

²⁸¹ Usp. IVAN PAVAO II., *Govor Ujedinjenim Narodima*, 5. listopada 1995.

²⁸² *DCE*, 19.

²⁸³ *DCE*, 20.

²⁸⁴ *KKC*, 1915.

²⁸⁵ *DCE*, 29.

²⁸⁶ Usp. *AA*, 13; *GS*, 43, 44; *CL*, 42, 44.

²⁸⁷ Usp. *ZKP*, kann. 216, 225 §2, 226 §1; *LG*, 31; *CL*, 34.

²⁸⁸ Usp. *AA*, 14.

²⁸⁹ Usp. *ZKP*, kan. 227; *AA*, 29; *CL*, 58.

čelima socijalnoga nauka Crkve za istinsku laičnost, za socijalnu pravdu, za obranu života i obitelji, za slobodu vjere i odgoja«²⁹⁰.

205. Stupanj duhovnoga napretka društva mjeri se razinom karitativne i socijalne osjetljivosti za potrebe bližnjih. Ističe se kako je *karitativno djelovanje*, kao konkretno svjedočenje vjere, ogledalo shvaćanja kršćanske ljubavi te se tiče svakoga vjernika. Caritas mora biti oblik trajne solidarnosti, temeljen na duhovnome rastu i odgoju, među ostalim i za volonterski rad.

Caritas Zagrebačke nadbiskupije, koji kao organizirana ustanova djeluje od 1933. godine, razvio je široku i raznovrsnu mrežu karitativnoga i socijalnoga djelovanja. Osim redovitih oblika skrbi za potrebite i pružanja pomoći u novcu, hrani, odjeći, ogrjevu, pokućstvu i drugim materijalnim dobrima te blizine kojom svjedoči ljepotu kršćanske ljubavi, nadbiskupijski Caritas nosi i ostvaruje posebne projekte socijalne skrbi: djeci bez odgovarajuće roditeljske skrbi pruža stalan boravak i svu potrebnu pomoć u pet svojih objekata; za djecu i odrasle osobe s tjelesnim ili mentalnim oštećenjima brine se u zasebnoj specijaliziranoj ustanovi; na sličan način pruža smještaj i pomoć i žrtvama obiteljskoga nasilja; za djecu i mladež s teškoćama u razvoju čiji su roditelji zaposleni nudi poludnevni boravak i potrebnu skrb.

Zapažaju se dobri plodovi rada Obiteljskoga savjetovišta pri nadbiskupijskome Caritasu, a razne nestalnosti u društvu i rast broja onih koji su potrebiti tuđe pomoći zahtijeva trajnu pozornost i spremnost u osmišljavanju novih projekata i načina pomoći. Među aktivnostima Caritasu je i *djelovanje ljekarne te »socijalnoga dućana«*, a brojne su karitativne i socijalne akcije organizirane u posebnim potrebama i prigodama.

206. U mnogim župama djeluje župni Caritas koji na razne načine i kroz brojne pothvate organizira pomoć i skrb za potrebite na području župe. Uz to treba spomenuti i karitativno djelovanje redovničkih zajednica, vjerničkih udruga i crkvenih pučkih kuhinja. Mnoge crkvene ustanove također pružaju svakodnevnu pomoć brojnim potrebitima mimo institucionaliziranih oblika pomoći i skrbi.

²⁹⁰ BENEDIKT XVI., *Apostolski pohod Hrvatskoj. Govor predstavnicima javnog života*, 4. lipnja 2011.

Iznimno je vrijedno istaknuti da u Zagrebu od 1979. (u prostorima Nadbiskupskoga duhovnog stola) djeluju sestre Misionarke ljubavi, koje od 2000. godine nastavljaju služenje u samostanu u Jukićevoj ulici. Osim što u duhu karizme bl. Majke Terezije obilaze potrebite po bolnicama, kućama i domovima za starije i nemoćne, najprepoznatljivija je djelatnost sestara pučka kuhinja u koju svakodnevno dolaze brojni korisnici, siromašni i napuštene. Dnevno nahrane i zbrinu između 120 i 160 osoba, a nedjeljom i više od dvije stotine.

Uz mnogovrsnost djelovanja osjeća se potreba za poticanjem šire vjerničke zajednice u karitativnoj brizi te za odgojem vjernika u shvaćanju da se karitativni rad ne izražava samo pružanjem materijalne pomoći. U tome smislu potrebno je vjernike trajno odgajati za vrjednote skromnosti i jednostavnosti te za evanđeoski »duh siromaštva«. Upozorava se i na činjenicu da među vjernicima često postoji veća osjetljivost za potrebe onih koji su daleko, tj. u drugim zemljama, i koji su pogođeni određenim katastrofama, negoli za one koji su potrebni pomoći, a žive u neposrednome okruženju.

U životu župnih zajednica uviđa se posebna potreba za razvijanjem osjetljivosti za dragovoljstvo (volontarijat), i to na svim razinama pastoralnoga djelovanja. Volonterstvo se u velikoj mjeri susreće u karitativnome djelovanju, ali još nedostatan živi u drugim oblicima crkvenoga nastojanja.

4. SOCIJALNA DIMENZIJA CRKVENOGA DJELOVANJA

207. Temeljno polazište socijalnoga nauka Crkve jest činjenica da je čovjek stvoren na sliku Božju (usp. *Post* 1, 27), da on sâm »nadilazi sve stvari i da su njegova prava i dužnosti univerzalna i nepovrediva«²⁹¹. U tome smislu *svako ljudsko djelovanje treba procjenjivati prema načelu dostojanstva ljudske osobe* prema Isusovim riječima: »Što god učiniste jednomu od ove moje najmanje braće, meni učiniste« (*Mt* 25, 40). Iz dostojanstva ljudske osobe proizlazi, i na njemu se temelji, načelo poštivanja ljudskih prava, a koje svoj temelj također ima u Svetome pismu (usp. *Post* 2, 7-9; *Gal* 3, 26-28; 5, 1; 5, 13; 6, 2; *Mudr* 1, 1). Pravo na život, pravo na štovanje Boga, pravo na slobodu izbora vlastitoga životnog stanja, prava vezana uz rad i gospodarstvo, pravo na okupljanje i udruživanje, pravo na iseljavanje i useljavanje te prava političkoga sadržaja²⁹² područja su na kojima se potvrđuje opredjeljenje za pravdu i pravednost kao moralnu krjepost.²⁹³ U tome smislu, vođen načelom doprinosa općemu i zajedničkomu dobru zajednice, čovjek treba nastojati da svakome bude omogućen život dostojan čovjeka.²⁹⁴

U duhu kršćanske solidarnosti vjernici su pozvani gajiti posebnu osjetljivost i brigu za one koji žive »na periferiji društva«, pod bilo kojim oblikom zapostavljanja, marginaliziranja ili obespravljenosti. »Niti jedan napor u cilju pomirenja među ljudima ne će biti trajan niti će biti sklada i sreće sve dok društvo na svojoj periferiji zapostavlja i napušta dio samoga sebe«²⁹⁵. Kršćani su pozvani kristovsku ljubav i solidarnost očitovati životnima u svim društvenim okolnostima te prepoznati posebno potrebite i ugrožene skupine društva, nastojeći otkriti i putove i načine zauzimanja za njih. U današnjim prilikama hrvatskoga društva

²⁹¹ GS, 26; usp. MM, 219.

²⁹² Usp. PT, 6-12; GS, 26.

²⁹³ Usp. KKC, 1807.

²⁹⁴ Usp. GS, 69.

²⁹⁵ FRANJO, *Govor zajednici u Varginhi*, Rio de Janeiro, 25. srpnja 2013.

u takve se skupine mogu ubrojiti: ljudi koji žive na selima i koji ne uspijevaju živjeti od svoga rada; osobe (osobito stare i nemoćne) u napuštenim selima; branitelji i stradalnici Domovinskoga rata, kao i njihove obitelji koje nose posljedice ratnih nedaća; pogođeni prirodnim nepogodama (poplavama, sušom, požarima, potresima).

Crkva je svojim socijalnim naukom i djelovanjem uvelike oblikovala socijalne vrjednote koje su utkane u bit europskoga društva i kulture. Samoshvaćajući se kao zajedništvo, Crkva u društvu u kojemu živi nužno izgrađuje smisao zajedništva, a što prepoznaje kao osobitu zadaću u vrijeme kada se otuđenost i sebičnost susreću u svim slojevima društva.

208. U dostojanstvu ljudske osobe i u njezinoj temeljnoj dimenziji zajedništva svoj temelj nalazi *načelo solidarnosti*. Kao moralno i socijalno ponašanje, odnosno kao krjepost, solidarnost ne treba shvatiti samo kao sućut zbog tuđih patnja, nego poglavito kao »čvrstu i postojanu odlučnost zauzeti se za opće dobro, to jest za dobro svih i svakoga«,²⁹⁶ a o čijoj primjeni ovisi rješavanje društvenih i gospodarskih problema te dobrim dijelom i svjetski mir.²⁹⁷

U izgradnji pravednoga društvenog poretka koji jamči svakomu udio u zajedničkim dobrima,²⁹⁸ očituje se primjena *načela supsidijarnosti* kao onoga koje čuva osobnu slobodu i inicijativu, legitimnost i samosvojnost pojedinaca i manjih struktura,²⁹⁹ u smislu da im društvo pruža potporu i osigurava dovoljno prostora za samostalno djelovanje.³⁰⁰

U uskoj povezanosti s odgovornošću za javni i politički život stoji i *načelo sudjelovanja i doprinosa* životu društvene zajednice, a koje se očituje u dragovoljnome i plemenitome zauzimanju pojedinca u promicanju općega dobra, u skladu s položajem koji zauzima i zadaćama koje obavlja.³⁰¹ Dobrobit društvene zajednice nužno pretpostavlja izostanak svih oblika »prijevare i drugih

²⁹⁶ SRS, 38.

²⁹⁷ Usp. KKC, 1941.

²⁹⁸ Usp. DCE, 26.

²⁹⁹ Usp. KKC, 1883.

³⁰⁰ Usp. BENEDIKT XVI., *Apostolski pohod Njemačkoj. Govor na svečanosti dobrodošlice*, 22. rujna 2011.

³⁰¹ Usp. KKC, 1913.

smicalica kojima se neki izvlače od zakonskih naredaba i propisa društvene dužnosti«³⁰², a što je nespojivo sa zahtjevima pravednosti. U tome smislu, »'zdravlje' jedne političke zajednice – ako se ono izražava u slobodnome sudjelovanju i odgovornosti svih građana u javnome životu, u pravnoj sigurnosti, poštivanju i promicanju ljudskih prava – nužan je preduvjet i sigurno jamstvo razvoja 'čitava čovjeka i svih ljudi'«³⁰³.

209. Osim aktivnoga političkog zauzimanja u korist pravde i pravednosti, služenje ljubavi pretpostavlja i konkretno karitativno djelovanje. *Načelo povlaštene brige za siromašne* u tome se smislu očituje u trajnoj brizi Crkve »prema siromasima i bolesnima, karitativnim djelima i djelima uzajamne pomoći da se ublaže svakovrsne ljudske nevolje«³⁰⁴. Opredjeljenje i briga za siromašne odnosi se na život svakoga kršćanina,³⁰⁵ kao i na cjelokupno društveno uređenje u smislu da »naš svakodnevni život treba biti označen tim stvarnostima, jednako kao i naše odluke na političkome i ekonomskome planu«,³⁰⁶ ne zaboravljajući pritom »davati prednost fenomenu rastućega siromaštva«³⁰⁷ kao posljedice velikoga nerazmjera u ekonomskim uvjetima života.³⁰⁸

Socijalni nauk Crkve treba biti predmetom proučavanja i poučavanja na svim razinama katoličkoga obrazovnog, medijskog i pastoralnog djelovanja.³⁰⁹ No, »nije [ga] dosta samo izlagati, treba ga i u djelo provoditi. To vrijedi posebice za crkveni socijalni nauk jer je njegovo svjetlo istina, njegov cilj pravednost, njegova pokretačka snaga ljubav«³¹⁰.

210. Crkva, kao najvažniji zaštitnik ljudskih prava u suvremenome svijetu, pozvana je »pomoći oblikovati savjesti u političkome životu i pridonijeti sve većem posvješćivanju istinskih zahtjeva

³⁰² KKC, 1916.

³⁰³ SRS, 44.

³⁰⁴ AA, 8.

³⁰⁵ Usp. ZKP, kan. 222 §2.

³⁰⁶ SRS, 42.

³⁰⁷ SRS, 42.

³⁰⁸ Usp. GS, 9.

³⁰⁹ Usp. MM, 223.

³¹⁰ MM, 226.

pravednosti i ujedno raspoloživosti da se djeluje na temelju njih, čak i onda kada se to kosi s osobnim interesima³¹¹. Valja također imati na umu da se odgovornost i svijest za promicanje općega dobra uči; »počinje se oblikovati u obitelji, a učvršćuje u župi« gdje djeca i mladi »uče o smislu zajednice, utemeljene na daru, a ne na gospodarskom interesu ili na ideologiji, nego na ljubavi, koja je glavna pokretačka sila istinskog razvoja svake osobe i cijeloga čovječanstva«³¹².

Promišljajući u svjetlu evanđelja o odgovornosti za svijet u kojemu žive, vjernici u predsinodskim raspravama ističu da je osobno sudjelovanje u javnome životu od iznimne važnosti za prožimanje društva evanđeoskim vrijednostima. Zadaća je vjernika utjecati na duhovnu preobrazbu društva aktivnim sudjelovanjem u društveno-političkim pitanjima s ciljem stvaranja boljega i pravednijega društva. Vjernici laici prepoznaju neotuđivu im zadaću prihvaćanja uloga i služba u javnome životu, štoviše i sudjelujući u vlasti, a što iziskuje potrebu konkretnoga angažmana prije svega u politici te zauzetost za opće dobro na socijalnome, ekonomskome, kulturnome i moralnome planu. U društvu u kojemu žive, vjernici su pozvani životom potvrđivati vlastitu opredijeljenost za kršćanske neprolazne vrijednosti, odnosno polagati ispit svoje vjere, što postaje najboljom potvrdom njihove vjerodostojnosti.

Premda postoji svijest o potrebi vlastitoga doprinosa izgradnji društva, odgovornost za stanje i promjene u društvu u pravilu se prebacuje na druge. Veliki dio vjernika priznaje da im za zauzimanje u javnome životu nedostaje vjerničke samosvijesti i odgovornosti za javno svjedočenje kršćanske vjere u društvu. Razloge tomu prepoznaju u površnome shvaćanju i življenju crkvenosti, u nedostatnome poznavanju vjerskih istina, u stavu okoline kako je vjera privatna stvar te u prilagođavanju trenutnim društvenim gibanjima, uz lako pronalaženje isprika za vlastite postupke i način života. Mladi pak nedostatak inicijative za društveno djelovanje dijelom opravdavaju nepovjerenjem i nerazumijevanjem

³¹¹ DCE, 28.

³¹² BENEDIKT XVI., *Apostolski pohod Hrvatskoj. Govor predstavnicima javnog života*, 4. lipnja 2011.

starijih, kao i nedostatnošću vjerodostojnoga svjedočenja vjere od strane roditelja, vjeroučitelja i svećenika.

211. Vjernici laici iznose zajednički stav o velikoj potrebi *snažnijega i organiziranoga djelovanja*, imajući u vidu na osobiti način suvremene hrvatske prilike, koje su obilježene pokušajima rastakanja ukorijenjenosti hrvatskoga naroda u vrjednotama evanđelja putem sve učestalijega i javnoga prozivanja, ismijavanja vjernika, putem napada na Katoličku Crkvu, pogrješnoga i negativnoga predstavljanje kršćana u medijima te putem protivljenja kršćanskim vrjednotama i kršćanskim simbolima u javnome životu. Uz to se navodi i dovođenje u pitanje prava roditelja na slobodu odgoja i obrazovanja djece u skladu s njihovim vjerskim i moralnim uvjerenjima.

Premda se u posljednje vrijeme osjeća da se vjernici laici na razne načine povezuju u zajedničkome javnom nastupanju, potrebno je raditi više na oživljavanju laikata i buđenju osjećaja dužnosti u djelovanju za opće dobro na svim razinama i u svim područjima društvenoga života. Posebno to ističu vjernici aktivni u javnosti, naglašavajući važnost potpore Crkve u njihovoj društvenoj zauzetosti, s ciljem prožimanja njihova djelovanja evanđeoskim vrjednotama, osobito u osjetljivim područjima politike, zdravstva, moralnih vrjednota, znanosti, gospodarstva i medijskoga djelovanja.

212. Teško *naslijeđe komunističkoga razdoblja*, kojega je otpor svemu kršćanskomu ostavio vidljive ožiljke na svim područjima života, kao i neoliberalna nastojanja u oblikovanju društva, njegovih struktura i vrjednota, prepoznaju se kao dodatni razlog većoj i neodgodivoj socijalnoj zauzetosti Crkve, kako u djelovanju njezinih zajednica i ustanova tako i u svjesnoj i odgovornoj zauzetosti svih vjernika.

Društvena i politička slika suvremenoga hrvatskog društva, promatrana kroz prizmu pravde i pravednosti, otkriva *povredu temeljnih ljudskih prava vezanih uz život, obitelj i zapošljavanje*. Jednako se zamjećuje nepoštenje i nepravda u području politike, pravosuđa, gospodarstva, zaštite ugroženih skupina ljudi te na nekim drugim područjima.

Kao veliki problem hrvatskoga društva, a kojim su prožete mnoge sfere javnoga života, vjernici prepoznaju i snažno osuđuju *problem mita i korupcije*. Pritom nije rijetkost da se i oni koji se služe takvim sredstvima izjašnjavaju vjernicima – katolicima. Na temelju toga vidljivo je, nažalost, da je velik broj naših suvremenika izgubio osjećaj za grijeh, a što potvrđuje i mišljenje dijela sudionika predsinodskih rasprava kako griješi samo onaj koji prima, a ne i onaj koji daje mito.

213. Na području poštivanja ljudskih prava veliku pozornost vjernika zaokuplja problematika vezana uz *zapošljavanje i ostvarivanje prava na temelju rada*. Dok upozoravaju kako je rad danas izgubio svoj smisao kao radostan način ostvarenja osobe, ističe se da ga se u većini slučajeva doživljava kao nužno sredstvo za puko preživljavanje. Ljudi su danas sve opterećeniji pogrješnim pristupom radu; on postaje najvećom vrjednotom i ciljem, a istovremeno teretom i izvorom nezadovoljstva i frustracija, izrabljivanja i iskorištavanja, što za posljedicu ima duboko raslojavanje društva u kojem je sve više siromašnih koji svojim radom ne mogu priskrbiti dostatna sredstva za život obitelji.

Upravo je na području rada u velikoj mjeri ugroženo čovjekovo dostojanstvo. Kao oblici tih nepravda i ugroza navode se: nezaposlenost, neadekvatno plaćen rad, prekovremeni rad, zapošljavanje mimo zakonitih procedura, rad bez prijave i bez dužnoga plaćanja potrebnih naknada, zapošljavanje samo na određeno vrijeme, samovoljno otkazivanje ugovora o radu od strane poslodavaca i slično. U središtu pozornosti vjernika na poseban su način problemi vezani uz *položaj i prava žene* te rad nedjeljom, što predstavlja izravni napad na ustanovu obitelji, a nerijetko je vođeno i podržavano nepoštenim interesima zarade. Uvjetovanjem zaposlenja odgađanjem ili odustajanjem od trudnoće, uskraćivanjem prava na porodiljni dopust i bolovanje zbog bolesti djece, izravno se stvara protuobiteljsko ozračje u hrvatskome društvu.

Kad je pak riječ o *radu nedjeljom*, dio je vjernika svjestan da se njime u društvenoj svijesti umanjuje izvorni smisao dana Gospodnjega, s tim da ni kod vjernika ne postoji uvijek svijest da kao kupci ili potrošači svojim ponašanjem utječu na kršenje svetosti nedjelje i pravâ onih koji su primorani raditi nedjeljom. Pozdrav-

lja se napor Crkve oko ukidanja rada trgovina nedjeljom, uz naglasak da je potrebno trajno raditi na osvješćivanju vjernika o svetosti i življenju dana Gospodnjega.

214. Crkva u svome javnom djelovanju ima pravo i dužnost *ustrajati u obrani prava i dostojanstva čovjeka* češćim ukazivanjem na probleme i nepravde u društvu s ciljem stvaranja pravednijega društva. Zaključak je da socijalni angažman Crkve treba ići u smjeru zauzimanja za »maloga čovjeka«, njegovu slobodu i egzistenciju, s ciljem postizanja socijalne pravde i pravičnosti, ukazivanja na nepravde, propuste, promašaje i grijehе.

Kao posebno područje u kojemu se poštivanje načela dostojanstva ljudske osobe, kao i drugih načela socijalnoga nauka Crkve, posebno dovode u pitanje jest *područje zdravstvene zaštite* kojom se na sasvim konkretan način pokazuje djelotvorna ljubav prema čovjeku patniku. Prikladna zdravstvena skrb mora biti zajamčena svakoj osobi, neovisno o zaposlenosti i o njezinim materijalnim mogućnostima.

Posebna tema koje se vjernici dotiču u predsinodskim raspravama odnosi se na *prisutnost svećenika u bolnicama*. Pastoralna skrb za bolesne, osim što pripada području življenja vjere, može također pridonijeti široj dobrobiti bolesnika, na primjer u prihvaćanju i podnošenju bolesti, ali i u prihvaćanju liječenja koje od bolesnika katkada zahtijeva izniman trud i strpljivost. Vjernici su mišljenja kako bi u svakoj bolnici i bolničkim centrima trebalo osigurati molitveni prostor (kapelicu) i, gdje je ikako moguće, ustanoviti stalnu službu bolničkoga kapelana. Prisutnost svećenika potrebno je osigurati i u domovima za starije i nemoćne osobe.

Uz pastoral bolesnih i nemoćnih osoba veže se i pastoral zdravstvenih djelatnika: liječnika, medicinskih sestara te njegovateljica bolesnih i nemoćnih osoba.

Mnogi zdravstveni djelatnici važnim smatraju suradnju sa svećenikom, posebice na području duhovne formacije, s ciljem njihovoga humanijeg odnosa prema čovjeku i ljudskom trpljenju, ali i s ciljem razumijevanja ljudskoga bića u cjelovitosti njegove osobnosti.

215. Kada je pak riječ o *vjernicima zdravstvenim djelatnicima*, uočava se da nisu dostatno upoznati s crkvenim naukom o pojedinim kršćanskim moralnim i bioetičkim pitanjima, te se u tome smislu smatra potrebnim osnažiti nastojanje i na tome polju. U promicanju i obrani dostojanstva ljudske osobe od začeca do prirodne smrti te u oblikovanju kršćanske kulture života naglasak, osim na prikladne oblike edukacije, treba stavljati i na rasprave o liječničkoj etici vezanoj uz pojedine medicinske zahvate, s ciljem razmatranja gorućih problema u zdravstvu u duhu kršćanskih istina.

Radi senzibiliziranja svećeničkih i redovničkih kandidata za teme solidarnosti i ljudske patnje, korisnim se smatra više ih uključiti u volonterski rad u domovima za starije i nemoćne osobe. Jednako tako, veći naglasak potrebno je staviti na župni pastoral bolesnih i starijih osoba radi osmišljavanja konkretnih akcija, koje se ne bi provodile samo prigodno (na primjer uz Svjetski dan bolesnika), već sustavno tijekom cijele pastoralne godine.

5. CRKVA - KULTURA, ZNANOST I UMJETNOST

216. Riječ *kultura* »u općenitom smislu označuje sve ono čime čovjek izgrađuje i razvija mnogostruke duševne i tjelesne darove te se trudi da spoznajom i radom ovlada samim svijetom«³¹³, doprinoseći tako napretku pojedinaca, obitelji i društva uz težnju služenja dobrobiti čitavoga čovječanstva. U središtu promišljanja o kulturi jest *čovjek kao subjekt i stvaratelj kulture*, ali i kao njezin objekt i svrha, i to »putem razvoja njegovih talenata i intelektualnih, moralnih i duhovnih sposobnosti«³¹⁴. Temelj pak svake istinske kulture nalazi se *u traganju za Bogom* i u spremnosti za slušanje njegove Riječi, kako bi čovjek svojim djelovanjem »imao mogućnost i mogao sudjelovati u djelovanju Boga u stvaranju svijeta«³¹⁵.

O spoznanju Istine (usp. *1Tim 2, 4*) i njezinu naviještanju ovisi oblikovanje mišljenja i pogleda na svijet, jednom riječju – budućnost kulture: »to je glavno poslanje Crkve, jer ona je službenica Onoga koji je sam za sebe rekao da je Put, Istina i Život.«³¹⁶ Crkva je stoga oduvijek poticala i podupirala razvoj znanosti i znanstvenih disciplina prepoznajući u njima put kojim se čovjek može uzdići »do uzvišenijih vidika istine, dobrote i ljepote i do općevažećeg suda te tako bude rasvijetljen onom divnom Mudročću koja je oduvijek bila kod Boga«³¹⁷. U uvjerenju da svako istraživanje smjera spoznaji i »proslavi jedinoga Stvoritelja, koji je sam najviša istina i svjetlo čitavoga čovječanstva«³¹⁸, Crkva na ljude koji se bave znanošću gleda kao na one koji imaju zadaću svojim djelova-

³¹³ GS, 53.

³¹⁴ IVAN PAVAO II., *Govor na plenarnoj sjednici Papinske akademije znanosti*, 29. listopada 1990.

³¹⁵ Usp. BENEDIKT XVI., *Apostolski pohod Francuskoj. Govor na susretu sa svijetom kulture*, 12. rujna 2008.

³¹⁶ IVAN PAVAO II., *Govor na plenarnoj sjednici Papinske akademije znanosti*, 29. listopada 1990.

³¹⁷ GS, 57.

³¹⁸ IVAN PAVAO II., *Govor na plenarnoj sjednici Papinske akademije znanosti*, 29. listopada 1990.

njem »rasvijetljenom i življenom vjerom pružati svjedočanstvo o Bogu u ovome svijetu«³¹⁹.

217. Čitava povijest spasenja, počevši od samoga stvaranja, u povijesti kulture predstavlja »široko poglavlje vjere i ljepote«³²⁰. Ljepota, kao i istina, »kanali su koji nas mogu dovesti do Boga i biti od pomoći u susretu s Njim [...], pomoći našoj molitvi ili obraćenju srca«³²¹. Crkva stoga, da bi prenosila poruku, povjerenu joj od Krista, *treba umjetnost*, jer ona je »u stanju izraziti i vidljivom učiniti potrebu čovjeka da se izdigne iznad onoga što vidi; ona očituje žed i potragu za beskrajnim«³²². Stoga se »među najplemenitije djelatnosti ljudskoga duha s punim pravom ubrajaju lijepe umjetnosti, osobito religiozna umjetnost te sakralna umjetnost kao njezin vrhunac«³²³. Stvarajući raznim sakralnim izričajima djela koja mjestima i predmetima za bogoštovlje i pobožnost utiskuju odsaj ljepote, umjetnik treba biti vođen uvjerenjem da je »ljepota bit otajstva i poziv na transcendentno« te da »pred svetošću života i ljudskoga bića, pred divotama svemira, jedini prikladan stav treba biti udivljenje«³²⁴.

Vjera s jedne strane, a znanost i umjetnost s druge strane, međusobno su se kroz povijest prožimale, *utiskujući pečat kršćanstva u povijest čovječanstva*. Kultura, kao čuvar pravoga identiteta pojedinih naroda, u zapadnome je svijetu na poseban način oblikovana zahvaljujući kršćanstvu, i to ponajprije s pomoću njegova znanstvenoga i umjetničkoga izražaja.³²⁵ Današnja pak slika društva pokazuje da su u krizi tradicionalno kršćanske kulture ili kulture s tisućljetnim religijskim tradicijama,³²⁶ tako da se čovjek danas »zadovoljava djelomičnim i privremenim istinama, ne postavljajući temeljna pitanja o smislu i zadnjemu temelju

³¹⁹ JOSEPH RATZINGER, *Predavanje u prigodi primanja nagrade »Sv. Benedikt«*, Subiaco, 1. travnja 2005.

³²⁰ IVAN PAVAO II., *Pismo umjetnicima*, 4. travnja 1999.

³²¹ BENEDIKT XVI., *Govor na općoj audijenciji*, 31. kolovoza 2011.

³²² BENEDIKT XVI., *Govor na općoj audijenciji*, 31. kolovoza 2011.

³²³ SC, 122.

³²⁴ IVAN PAVAO II., *Pismo umjetnicima*, 4. travnja 1999.

³²⁵ Usp. IVAN PAVAO II., *Govor članovima UNESCO-a*, 1980.

³²⁶ Usp. PPK, 1.

ljudskoga osobnog i društvenog života»³²⁷. Kako upozorava Ivan Pavao II.: »U igri je značenje znanstvenoga istraživanja i tehnologije, društvenoga suživota, kulture, ali još dublje, u igri je značenje samoga čovjeka.«³²⁸

218. »Suvremena kultura, koju karakterizira *iznenađujući napredak znanosti i njegove primjene*, zapala je u duboku krizu. No, nije dosta zaustaviti se na tome da se ustanove razlozi nastale krize predajući se pesimizmu ili žalu za prošlim vremenima. Više od toga potrebno je pronaći i odlučno se zauzeti za ono što je temeljno svakoj istinskoj kulturi. Ona će, naime, omogućiti čovječanstvu da ostvari ono što je uistinu stvaralačko i napredno.«³²⁹

Pred Crkvom je zadaća ne samo suvremene kulture oplemeniti vjerom, nego i podariti »novi život raskršćanjenomu svijetu u kojemu su jedini kršćanski doprinosi kulturalne naravi«³³⁰. U vremenu kada čovjek sve više postaje predmetom istraživanja i objektom ljudskih tehnika,³³¹ nužno je unijeti evanđelje u svijet kulture i u kulture čovjeka, »ali ne dekorativno, površinski lakirano, nego životno do samih korijena [...], polazeći uvijek od osobe i vraćajući se uvijek k odnosima među osobama i odnosu s Bogom«³³². Jer, zapravo je vjera ta koja ima moć doprijeti do srca svake kulture te ju očistiti, učiniti plodnom i od nje stvoriti kulturu koja će u svome središtu kao dva bitna sastavna dijela imati čovjeka i ljubav.³³³

219. Premda rasprave o odnosu kršćanstva i kulture nisu među temama koje pobuđuju zanimanje širega sloja vjernika, u iznesenim se predsinodskim promišljanjima očituje svijest o *važnosti kulture za prepoznavanje cjelovitosti Objave* te za ucijepljenost dara vjere u razne životne zbilje, kao i za brigu u oblikovanju društva i osobnosti svakoga pojedinca. Prepoznaje se *potreba evangelizacije*

³²⁷ FR, 5.

³²⁸ EcE, 7.

³²⁹ IVAN PAVAO II., *Govor na Sveučilištu u Freiburgu*, 13. lipnja 1983.

³³⁰ PPK, 1.

³³¹ Usp. IVAN PAVAO II., *Apostolski pohod Njemačkoj. Susret sa znanstvenicima i studentima*, 15. studenoga 1980.

³³² PPK, 4.

³³³ Usp. PPK, 3.

kulture, ali i razne mogućnosti *evangelizacije kršćanskom kulturom*. Istaknuto je nezaobilazno mjesto i presudna uloga kršćanstva kao graditelja kulture u povijesti našega naroda i našega podneblja. Mnoge stečevine u našoj kulturi nose snažan pečat kršćanstva, posebno kada je riječ o umjetnosti, arhitekturi, književnosti i glazbi, pa odatle i svijest vjernika o potrebi očuvanja te baštine za buduće naraštaje. Iz toga navire i misao o nužnosti daljnjega prožimanja kulture društva i kulture evanđelja.

Zamjećuje se, ipak, da poslanje Crkve u svijetu kulture biva olako svedeno na uski krug djelatnika te da se više vodi briga o očuvanju kršćanske kulturne baštine, a manje ulaže truda u oblikovanje suvremene kulture u svjetlu evanđelja.

Kulturni projekti koji mogu biti susretište Crkve sa svijetom kulture počesto ostaju na rubu pastoralnih briga i općega interesa Crkve. Katkada se zaboravlja *suodgovornost Crkve za kulturu* koja oblikuje identitet društva i njegove vrijednote pa se čini da je lakše pronaći mjesta sukobljavanja i razmimoilaženja nego područja suradnje i dijaloga Crkve i svijeta kulture.

220. U predsinodskim raspravama prepoznata je *uloga župe* kao »povlaštenoga mjesta u pastoralu kulture«³³⁴. Jedno od glavnih područja pastorala kulture trebao bi biti i »svijet slobodnoga vremena«. Naime, od Crkve, posebno od župne zajednice, traži se nova kreativnost u dopiranju do velikoga broja onih, posebno djece i mladih, koji sami ne umiju usmjeriti svoje sposobnosti te ispuniti svoje vrijeme plemenitim i korisnim aktivnostima i sadržajima.

Raznim kulturnim sadržajima u župnoj zajednici moguće je zahvatiti i nezaposlene te starije i bolesne osobe. U nekim župnim zajednicama djeluju župne knjižnice, što se pokazuje kao plodan oblik povezivanja ljudi, njihove izgradnje i buđenja odgovornosti za kršćansko lice društva u kojemu žive. Pokazuje se i potreba da literatura s kršćanskim sadržajima bude dostupnija u javnim knjižnicama i mjestima susreta ljudi, na primjer: u bolnicama, domovima za starije i nemoćne, školskim knjižnicama.

Od posebne je važnosti nastojanje oko kulture u svijetu medija, osobito putem sustavnoga stvaranja kvalitetnih programa i

³³⁴ PPK, 28.

sadržaja, koristeći se novim (i vlastitim) medijima (internet, televizija i sl.), ali i nastojanjem da kršćanski sadržaji budu na prikladan i pravedan način zastupljeni i u javnim medijima.

221. Kada je riječ o *znanosti*, dužnost je Crkve poticati njezin razvoj i ukazivati na njezine vrijednosti,³³⁵ ali i *kritički ju promatrati u svjetlu vjere*, ispitivati znanstvena istraživanja te prikladno reagirati uvijek kad određene znanstvene tvrdnje ili mišljenja »prijetu opasnošću da se objava ne shvati ispravno i kada se šire lažna i pogrešna mnijenja koja siju teške zablude, zbunjujući jednostavnost i iskrenost vjere Božjega naroda«³³⁶. Vrijedno je istaknuti brojne doprinose kojima su ljudi Crkve, pa i unutar Zagrebačke Crkve, uvelike pridonijeli napretku znanosti na mnogim znanstvenim područjima, kao i samomu unaprjeđenju života. Stoga područje znanosti ima i danas biti među velikim brigama Crkve i njezina poslanja u svijetu.

Pitanje odnosa vjere i znanosti, odnosno vjere, razuma i znanosti, smatra se vrlo važnom temom za raspravu, kojoj se uvijek korisno vraćati. Danas se, naime, u ime znanstvenosti, lako odbacuje, prezire i zapostavlja sve što je nadahnuto ili vođeno vjerom i kršćanskom predajom pa se događa da znanost, lišena svjetla evanđelja, oblikuje i usmjerava suvremenu kulturu i svekoliki život, odnos prema svijetu i prema budućnosti. Bez sigurnoga temelja i bez spremnosti otvaranja nadahnuću i svjetlu koje nadvisuje logiku ljudske spoznaje, znanost se pokazuje nestalnom, ograničenom, nesposobnom pružiti konačne odgovore koji bi mogli zadovoljiti čovjeka u njegovim traganjima za odgovorima na temeljna životna pitanja. Čovjek modernoga doba olako je povjerovao da će znanstvena i tehnička postignuća nužno dovesti ili barem zajamčiti takav napredak u kojemu bi vladali sloboda i sreća, ali među brojnim znanstvenicima spoznaja o zabludi bezuvjetnoga povjerenja u znanost sve više otkriva sigurnost uvjerenja da ne može biti plodonosne znanosti bez savjesti.³³⁷ U odgovornosti za čovjeka i za svijet savjest treba uvijek ići korak ispred znanstvenoga istraživanja.

³³⁵ Usp. GS, 57.

³³⁶ FR, 49.

³³⁷ Usp. BENEDIKT XVI., *Govor na Francuskom Institutu*, Pariz, 13. rujna 2008.

Potrebno je priznati da se, nakon dugoga razdoblja odvajanja znanosti i razuma od vjere i njezinih načela, sve više u svijetu znanosti čuju glasovi kako se vjera i razum, odnosno kršćanska objava i znanost, međusobno nužno traže i nadopunjuju. Na području prirodnih znanosti, osobito fizike, te na području biomedicinskih i nekih drugih znanosti sve se više, u ozračju znanstveno utemeljenih istraživanja, govori o opstojnosti Boga, o početku svega u Bogu, o čovjekovoj urođenoj težnji za Bogom i za vječnošću, o razornom utjecaju grijeha i zla na čovjeka i na njegovo tjelesno i duševno zdravlje, o životu vjere kao putu za izgrađujući i oplemenjujući odnos čovjeka s drugim ljudima, sa svijetom i sa svim stvorenim. Kršćanstvo se, prihvaćajući uzvišeni dar Istine i trajno ponirući u njega, susreće sa svim čovjekovim pitanjima i brigama i sa svom zbiljom kozmosa te svjetlom Istine nastoji istraživati, čuvati i izgrađivati svijet i život na njemu.

222. Tamo gdje je *znanost lišena Istine* koja nadilazi čovjeka, nastojanja u svijetu znanosti mogu se lako okrenuti protiv čovjeka: brigom za zaradu i trenutnu korist znanosti i njezinih otkrića, vezanjem znanosti isključivo uz industriju i potrošnju, nastojanjem oko samoodrživosti znanosti kao ljudske djelatnosti te promicanjem samo onih znanstvenih disciplina koje su samoodržive i koje donose trenutnu i gospodarski mjerljivu korist društvu. U takvim očekivanjima i nastojanjima zaniijekan je sam smisao znanosti pa bivaju lako zaboravljeni osnovni postulati etičnosti, humanosti i temeljne odgovornosti za čovjeka i za budućnost svijeta.

Zbog svega toga, područje znanosti postaje nezaobilazno područje kršćanskoga poslanja i brige Crkve. Nauk Crkve i teološke discipline, a posebice fundamentalna teologija, dijalogom i suradnjom s drugim znanstvenim područjima i disciplinama, mogu uvelike pridonijeti u rasvjetljavanju nekih pitanja prirodnih znanosti. No, suradnja Crkve i svijeta znanosti pronalazi mogućnost i potrebu tješnje suradnje i na drugim znanstvenim područjima, osobito društvenim i humanističkim. Bez sigurnih načela etike i bez kršćanskoga humanizma, područje biomedicinskih i biotehnoloških znanosti može ostati zatvoreno u okvir određen interesima i kriterijima svijeta tržišta te se tako okrenu-

ti protiv dobra čovjeka. Zato je potrebno poticati i otvarati mogućnosti većega i odgovornijega zalaganja crkvenih ustanova te vjernika laika na tim područjima djelovanja.

Vjernici koji u bavljenju znanošću nastoje ostati vjerni svjetlu Istine i nauku Crkve, ukazuju na konkretne poteškoće vezane uz njihovo javno djelovanje gdje njihova dosljednost često biva stavljena na kušnju: izostanak razumijevanja okoline i potpore matičnih znanstvenih institucija, uskraćivanje prilike za javni društveni angažman, nedostatak društvenoga interesa za njihov rad, osjećaj nedostatnoga razumijevanja od strane Crkve. Jednako tako, upozoravaju na potrebu pastoralna znanstvenika i sveučilišnih nastavnika i brige mjesne Crkve za njihov rad i poteškoće, odnosno nužnim smatraju utvrđivanje referentnoga mjesta na kojemu bi mogli izmjenjivati iskustva, zajednički promišljati o važnim pitanjima, dobiti odgovarajuće smjernice i potporu u svome zauzimanju za opće dobro.

223. Tematika koja povezuje područja vjere, istine, raznih religija i svjetonazora, kulture, znanosti, umjetnosti, poniranja u otajstvo i konkretnoga odnosa prema življenoj zbilji, svakako je odnos prema svijetu u kojemu živimo. Kršćanstvo i druge religije zovu ga stvorenim svijetom, a papa Franjo u svojoj enciklici *Laudato si'* (*Hvaljen budi*, 2015.) govori o »brizi za zajednički dom«.

U tome su Papinu dokumentu obrađena pitanja ekologije. Najprije su izneseni problemi koji opterećuju život na Zemlji: onečišćenje i klimatske promjene, neodgovorno gospodarenje vodama, gubitak bioraznolikosti, pogoršanje kakvoće ljudskog života i slabljenje kvalitete društvenih odnosa, nepravedni odnosi i nedostatak primjerenih i nužnih, osobito političkih reakcija.

Enciklika zatim ističe kršćansko polazište u otajstvu Stvaranja i Otkupljenja, ostvarenoga u Isusu Kristu, utjelovljenom i uskrnulom. Na toj se podlozi raščlanjuju korijeni sadašnje ekološke krize, upozorava se na potrebu »cjelovite ekologije«, koja ne obuhvaća samo okoliš, nego i društvo, kulturu, oslonjena na načelo općega dobra i pravednost. Papa daje i smjernice za djelovanje, u kojima je glavno metodološko načelo *dijalog* (u međunarodnoj, nacionalnoj i lokalnoj politici; u donošenju odluka; u brizi za pot-

punu ljudskost; u znanosti). U posljednjem je dijelu enciklike govor o ekološkome odgoju i duhovnosti koja vodi novomu načinu življenja ili, kako kaže Papa, prema »ekološkomu obraćenju«.

Te su ekološke teme također važne za hrvatsku zbilju te se u raspravama o toj tematici očekuje snažnija prisutnost katoličkih vjernika. U teološkim publikacijama na hrvatskome govornom području ekološka se pitanja već određeno vrijeme razrađuju. Za jačanje svijesti o potrebi brige o stvorenome svijetu u našoj domovini mogu poslužiti i dokumenti i izjave komisije *Iustitia et pax* Hrvatske biskupske konferencije, kao što su, na primjer, one o vodama i moru (*Prava i dužnosti prema vodi i moru*, 2008.; *O potrebi zaštite i očuvanja Jadranskoga mora*, 2015.).

224. Da bi znanost uistinu bila po mjeri i u službi čovjeka i samoga društva, vjernici su mišljenja kako je važno da svaki znanstveni projekt bude prožet duhom evanđelja. Stoga je od iznimne važnosti doprinos Crkve u odgoju društva za odgovornost za znanost i u znanosti, odnosno za kritički odnos prema znanstvenim teorijama i dostignućima.

Pritom se važna uloga pridaje *Hrvatskomu katoličkom sveučilištu* u smislu uspostavljanja interdisciplinarnoga dijaloga, odnosno suradnje znanstvenika raznih struka i teologa na svim područjima znanstvenoga djelovanja. Uspostavom Hrvatskoga katoličkog sveučilišta otvaraju se nove mogućnosti da Crkva na području znanosti i obrazovanja proširi svoju prisutnost i oblike djelovanja, putem vlastitih institucija i programa, i izvan društvenoga i humanističkoga područja, osobito i na područje biomedicinskih, tehničkih te drugih znanstvenih područja.

Ističe se važna uloga katoličkih medija u kojima bi bilo potrebno dati više prostora vjernicima znanstvenicima, kako bi kroz prizmu vjere i kršćanskih vrjednota odgovarali i redovito komentirali aktualna zbivanja u svijetu znanosti.

Od konkretnih projekata glede pastoralna znanstvenika i skrbi za njih, na nadbiskupijskoj razini posebno se navode mogućnosti pokroviteljstva određenim znanstvenim projektima, duhovne obnove za znanstvenike, tribine o znanstvenim temama te drugi oblici skrbi. Važnim se također smatra umrežavanje i koordinirano djelovanje znanstvenika u okviru vjerskih udruga, prema

određenim strukama i područjima djelovanja. Crkva, u okvirima svojih mogućnosti, sudjeluje u stipendiranju pojedinih studenata, osobito u poslijediplomskim studijima. Valja i u budućnosti razmotriti načine kojima vjernici mogu pomoći u podupiranju mladih znanstvenika u njihovu usavršavanju.

225. S pogledom na ljudsko iskustvo i na povijesni razvoj kulture življenja postaje jasno da *društvo treba umjetnost i umjetnike* kao što treba znanstvenike, tehničare, radnike ili liječnike.³³⁸ Povijest umjetnosti prodahnuta je religijskim nadahnućem, a u europskome podneblju neizbrisiv je utjecaj kršćanstva na stvaranje i oblikovanje umjetnosti, u svim oblicima i izražajima: u književnosti, glazbi, likovnome i kiparskome stvaralaštvu, arhitekturi te drugim područjima umjetničkoga izražavanja. I u našoj kulturnoj povijesti kršćanstvo je snažno prisutno, pa i kao odlučujući i stvaralački čimbenik, sve od početaka pismenosti i kulture. Umjetničko stvaranje, tragajući za otkrićem zbilje koja je onkraj stvorenoga svijeta, pruža najizvrsnija djela, kadra privesti čovjeka Bogu, oplemeniti ga i osposobiti za ono što je istinski dobro i lijepo.

Ipak, u moderno i suvremeno doba, odbacujući ili potiskujući kršćanski humanizam, promiče se »oblik humanizma obilježen odsutnošću Boga i često protivljenjem Bogu«, pa takvo ozračje dovodi do stanovitoga »odvajanja svijeta umjetnosti i svijeta vjere«³³⁹. Unatoč takvom stavu, Crkva nastoji graditi plodan odnos sa svijetom umjetnosti, kako bi njome stvorila neki oblik mosta prema religioznomu iskustvu te kako bi u ljudima čuvala osjećaj za plemenito, dobro, lijepo, uzvišeno.

Umjetnost i život vjere najtješnje se dodiruju. I umjetnost i vjera zalaze u sfere koje idu onkraj mjerila korisnosti, isplativosti i materijalne vrijednosti. I umjetnost(i) i vjera bude osjećaj za neprocjenjivo, za vrjednote koje se ne daju kupiti, za uzvišeno i lijepo, za svijet u kojemu sam čovjek biva izdignut nad vremenito i prolazno. Stoga njegovanje osjetljivosti za umjetnost i lijepo može biti način očitovanja ucijepljenosti u duh evanđelja. Kultura evanđelja ima biti pokazana i u kršćanskoj otvorenosti umjetnosti.

³³⁸ Usp. IVAN PAVAO II., *Pismo umjetnicima*, 4. travnja 1999.

³³⁹ IVAN PAVAO II., *Pismo umjetnicima*, 4. travnja 1999.

226. Zagrebačka nadbiskupija baštinica je i čuvarica mnogih vrijednih i dragocjenih građevina, umjetničkih djela, spisa i dokumenata od iznimnoga povijesnog i kulturnog značaja te brojnih eksponata u raznim zbirkama. Osim dragocjenoga blaga koje se nalazi u našim crkvama, župnim kućama i samostanima, neprocjenjivo kulturno blago, velikim dijelom nepoznato i nedostupno široj vjerničkoj javnosti, a koje se u Nadbiskupiji skupljalo i pomno čuvalo tijekom više od devet stoljeća, pohranjeno je u tri zasebne ustanove: u *Riznici zagrebačke katedrale*, u *Arhivu Zagrebačke nadbiskupije* te u *Metropolitanskoj knjižnici*.

Bogato umjetničko blago čuva i *Dijecezanski muzej* osnovan 1939., a koji je zbog nacionalizacije crkvenih objekata morao biti raseljen te već više desetljeća nema stalnoga postava. Stoga se s pravom osjeća potreba za pronalaženjem rješenja za njegov smještaj, odnosno za izgradnju središnjega nadbiskupijskoga galerijsko-muzejskog prostora s ciljem predavljanja javnosti vrijednih crkvenih predmeta i zbirki. Pretpostavka tomu je što hitnija inventarizacija i katalogizacija crkvenih kulturnih dobara kao nužnoga preduvjeta za njihovu zaštitu i obnovu, a korisnim i potrebnim se smatra i predavljanje nadbiskupijske umjetničke baštine putem prikladnih kataloga, podatkovnih baza, monografija, brošura, izložaba, studija, kao i na druge načine.

Temeljna briga za crkvenu a posebno liturgijsku umjetnost na području Zagrebačke nadbiskupije povjerena je *Uredu za kulturna dobra*, djelovanje kojega može biti pravilno razvijano i osmišljavano samo ako se usporedno gradi osjetljivost za kulturu i kulturnu baštinu u svim nositeljima služba i odgovornosti u župama i ustanovama Nadbiskupije.

227. U zaštiti i obnovi crkava i drugih građevina koji imaju spomeničku vrijednost susreću se ozbiljne poteškoće u pitanjima mjerodavnosti, što uvelike produžuje i znatno poskupljuje troškove zaštite i obnove, a nerijetko bez potrebne osjetljivosti za liturgiju i njezine zahtjeve te za stvarne potrebe župne zajednice. U tome vidu valja tražiti konkretna rješenja, pri čemu je potrebno razmišljati o mogućnosti utemeljenja vlastitih ustanova, osposobljenih za zadaće konzerviranja i restauriranja, o načinima plodnije suradnje s mjerodavnim državnim i drugim ustanovama.

Kada je riječ o građenju, umjetničkome oblikovanju, uređivanju ili preuređivanju bogoštovnih prostora, valja uzeti u obzir da polazište ne može biti slobodno nadahnuće umjetnika nego liturgija Crkve, koja se ravna vlastitim uredbama i koja ostavlja prostor potreban za umjetničko stvaralaštvo. Zacijelo je puno više neuspjeha na tome području nastalo iz umjetnikova nepoznavanja liturgije, njezine teološke vrijednosti i obrednoga ustroja, negoli iz nedostatne stvaralačke sposobnosti umjetnika. Stoga je liturgija Crkve, po raznolikosti obrednih slavlja i po ustroju same zajednice koja slavi, temeljni orijentir u arhitektonskom i umjetničkom stvaranju i oblikovanju bogoštovnoga prostora. Zato su savjeti i usmjerenja mjerodavnih s područja liturgijske znanosti potrebni na početku osmišljavanja i oblikovanja prostora, a ne tek na kraju, pri njihovu umjetničkom »dorađivanju«, koje se katkada shvaća tek kao ukrašavanje.

6. KATOLIČKE ODGOJNO-OBRAZOVNE USTANOVE

228. Vjerna poslanju dobivenomu od svoga Učitelja, Crkva na području odgoja vrši važnu ulogu, što se osobito očituje u današnje vrijeme, kada »odgoj i obrazovanje predstavljaju jedan od najhitnijih izazova s kojim su se Crkva i njezine institucije pozvane suočiti«³⁴⁰. Naime, nerijetko se dobiva dojam da *odgojno djelovanje postaje sve zahtjevnijim* i da se relativizam prečesto pretvara u vlastito Vjerovanje, što posljedično iziskuje postojanje i djelovanje obrazovnih ustanova koje se nadahnjuju na kršćanskome gledanju na čovjeka i stvarnost.

U tome smislu, uz organiziranu vjersku pouku u javnim odgojno-obrazovnim ustanovama,³⁴¹ prisutnost Crkve na području odgoja i obrazovanja ima nemjerljiv doprinos u katoličkim odgojno-obrazovnim ustanovama. Katolički vrtići, katoličke osnovne i srednje škole te visoka crkvena učilišta i katolička sveučilišta, kao velika obitelj koja odgaja, mjesta su gdje se svaka osoba poštuje, bez obzira na sposobnosti i intelektualne mogućnosti, s glavnim poslanjem »izgraditi muževe i žene koji će sutra moći dati najbolje od sebe za dobro društva i Crkve«³⁴².

229. Govoreći o važnosti katoličkih odgojno-obrazovnih ustanova nemoguće je zanemariti *važnu ulogu koju u odgoju djece i njihovu rastu u vjeri imaju roditelji*. Kao prvi odgojitelji svoje djece, roditelji imaju zadaću da po primjeru Marije i Josipa, jedinstvenih odgojitelja utjelovljenoga Sina Božjega (usp. *Lk 2, 51-52*), svoje obitelji izgrade kao prve škole vjere i kršćanskih krjeposti, u skladu s obećanjem danim prilikom sklapanja sakramenta ženidbe.³⁴³ Drugim riječima, dužni su djeci osigurati takav odgoj da mogu »skladno

³⁴⁰ BENEDIKT XVI., *Govor na plenarnoj skupštini Kongregacije za katolički odgoj*, 7. veljače 2011.

³⁴¹ Usp. *GE*, 7.

³⁴² IVAN PAVAO II., *Govor na simpoziju o katoličkim školama*, 5. ožujka 1994.

³⁴³ Usp. *GS*, 16.

razvijati svoje tjelesne, čudoredne i umne darove, da steknu savršeniji osjećaj odgovornosti i ispravnu upotrebu slobode, te da se osposobe za djelatno sudjelovanje u društvenome životu«³⁴⁴.

Razmatrane u tome okviru još više na važnosti dobivaju riječi zagrebačkog nadbiskupa, kard. Josipa Bozanića, koji poziva roditelje da ne odustaju od brige za svoju djecu, za njihov odgoj i njihovo duhovno i tjelesno zdravlje: »I dok se govori o novom odgoju i novoj školi, ili protiv vjeronauka u školi, vi, dragi roditelji, posvetite puno brige i ljubavi svojoj djeci, pažljivo razmotrite što im se nudi i tko bi želio zamijeniti vašu ulogu. Ne dopustite da drugi odlučuju o tome tko će i kako poučavati i odgajati vašu djecu.«³⁴⁵

Tijekom predsinodskih rasprava izražena je želja roditelja za osnivanjem katoličkih odgojno-obrazovnih ustanova: katoličkih vrtića, katoličkih osnovnih i srednjih škola te katoličkih visokoškolskih ustanova.

230. Povijest odgoja djece u *katoličkim dječjim vrtićima* na području Zagrebačke nadbiskupije ima višedesetljetnu tradiciju i vezana je uz ženske redovničke zajednice. U vremenu komunizma vrtići su djelovali unutar pojedinih redovničkih kuća bez pravnoga priznanja od strane vlasti, i to najvećim dijelom u gradu Zagrebu. Svi danas postojeći katolički dječji vrtići registrirani su 1998. godine kao javne predškolske ustanove. Danas se sve više prepoznaje i priznaje rad te vrjednuje kvaliteta katoličkih dječjih vrtića, osobito kad je u pitanju vrijednosni odgoj.

Na području Zagrebačke nadbiskupije djeluje četrnaest katoličkih dječjih vrtića (*podatci iz rujna 2015.*). Zajednički stav roditelja i redovničkih zajednica koje vode katoličke vrtiće, izražen u predsinodskim raspravama, jest da broj katoličkih vrtića ni izdaleka ne zadovoljava potrebe i želje vjernih obitelji.

Roditelji čija djeca polaze katoličke vrtiće iznose pozitivna iskustva te ističu kako se i oni sami, potaknuti od svoje djece, vraćaju na izvore svoje vjere. U tome se smislu naglašava uloga vrtića kao povlaštenoga mjesta apostolata za cijelu obitelj, što po-

³⁴⁴ ZKP, kan. 795.

³⁴⁵ KARDINAL JOSIP BOZANIĆ, *Homilija prigodom 281. zavjetnog hodočašća vjernika grada Zagreba i hodočašća mladih Zagrebačke nadbiskupije u Mariju Bisticu, Marija Bistrica 9. rujna 2012.*

sebno dolazi do izražaja tijekom duhovnih priprava za blagdane, u euharistijskim i drugim slavljinama, u tematskim radionicama, na zajedničkih hodočašćima i izletima, uključivanjem roditelja u razne projekte i aktivnosti vrtića u drugim oblicima suradnje u odgoju djece.

Redovničke zajednice koje upravljaju katoličkim vrtićima smatraju da je u aktualnim uvjetima potrebno još više truda ulagati u promicanje važnosti i potrebe odgoja u katoličkim vrtićima.

Kao korisnu i hvalevrijednu pomoć u nastojanju Crkve oko kršćanskoga odgoja djece u vrtićima, ne samo katoličkim, ističe se program doškoloovanja odgojiteljica u vjeri, koji – u suradnji s mjerodavnim nadbiskupijskim tijelima – organizira Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu.

231. Danas se u svijetu veliko značenje pridaje katoličkim osnovnim i srednjim školama i njihovu doprinosu u obrazovanju odgovornih i stručnih pojedinaca, a nadasve vjernika, ponajprije zbog činjenice što su u tim školama odgoj i obrazovanje tijesno združeni, protkani kršćanskim vrjednotama, stručnošću nastavnika, njihovim svjedočanstvom života u duhu evanđelja, znanjem i ponašanjem učenika te suradnjom svih odgovornih u zadaći odgoja (roditelji, škola i Crkva). Osim doprinosa duhovnomu i intelektualnomu napretku pojedinaca i društva u cjelini, ne smije se zanemariti uloga katoličkih škola u oblikovanju pastoralne brige, a posebice u pastoralu obitelji, gdje se ta uloga prepoznaje ponajprije po značajnome doprinosu u odgoju djece, ali i po raznim oblicima pomoći obiteljima koje se susreću s poteškoćama u odgoju djece.³⁴⁶

Na području Zagrebačke nadbiskupije danas djeluju dvije katoličke osnovne škole: *Prva katolička osnovna škola u Gradu Zagrebu* koju je osnovala Hrvatska karmelska provincija sv. Oca Josipa 2013. godine te *Salezijanska osnovna škola* koju je osnovalo Udruženje salezijanaca suradnika 2013. godine.

Uz katoličku osnovnu školu, na području Zagrebačke nadbiskupije djeluju i dvije katoličke srednje škole: *Nadbiskupska kla-*

³⁴⁶ Usp. KONGREGACIJA ZA KATOLIČKI ODGOJ, *Katolička škola na prijelazu u treće tisućljeće*, 28. prosinca 1997., 5.

sična gimnazija i *Ženska opća gimnazija Družbe sestara milosrdnica*.

Nadbiskupska klasična gimnazija započela je svoje djelovanje 1920. godine na Kaptolu, a kada je dobrotom i marom nadbiskupa Bauera i biskupa Akšamovića godine 1928. dovršena gradnja zgrade Dječakoga sjemeništa na Šalati, gimnazija je preseljena onamo gdje i danas djeluje. U početku, jer je djelovala uz »malo sjemenište«, gimnazija je odgajala i obrazovala pripravnike za svećeništvo te je ustrajala i održala se i u teškim danima Drugoga svjetskoga rata i u vremenu komunizma, premda bez prava javnosti. S hrvatskom samostalnošću 1990. godine gimnazija ponovno dobiva pravo javnosti te otvara vrata učenicima iz građanstva, a 2003. godine i učenicama.

Današnja *Ženska opća gimnazija Družbe sestara milosrdnica* sljednica je *Ženske realne gimnazije Družbe sestara milosrdnica*, koja je otvorena 1926. godine u Varšavskoj ulici u Zagrebu. U rujnu 1945. godine komunističke su je vlasti ukinule, a sestrama su oduzete sve zgrade koje su služile za školstvo ili zdravstvo. Zahvaljujući novim društvenim prilikama, uspostavi demokratske Hrvatske i ponovnoj mogućnosti otvaranja katoličkih škola, od jeseni 1995. godine obnavlja se organizirana prosvjetna djelatnost sestara milosrdnica otvaranjem i radom *Ženske opće gimnazije*.

U obje gimnazije, osim propisanoga odgojno-obrazovnog programa, koji je utvrdilo Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta, naglasak se stavlja i na duhovnu dimenziju odgoja, razne susrete, razgovore, liturgijska slavlja, hodočašća, duhovne obnove, karitativne projekte, uključenje u razne aktivnosti Crkve.

232. Tijekom predsinoških rasprava vjernici su iznijeli mišljenje da je osobitu brigu potrebno posvetiti djelotvornoj potpori postojećih, ali i osnivanju novih katoličkih škola. Veći bi naglasak u sadašnjemu trenutku valjalo staviti na osnovne škole, što bi mnogim roditeljima omogućilo logičan nastavak odgoja koji je njihovoj djeci ponuđen u katoličkim vrtićima. Osjeća se također potreba za uspostavom katoličkih strukovnih srednjih škola čime bi se briga za katolički odgoj protegnula i na nove skupine adolescenata.

Osim što otvaraju prostor neotuđivomu poslanju Crkve u odgoju i obrazovanju mladih naraštaja, katoličke škole postaju način stvaranja sigurnih temelja društva te nude put kršćanskim

vrjednotama u sva područja javnoga života: u odgoj i obrazovanje, u znanost, u zakonodavstvo i političko djelovanje, u gospodarstvo, kao i sveukupni društveni život, poštujući uvijek pluralnost kultura i svjetonazora.

233. Crkva je od samih svojih početaka postala svjesna službe naučavanja i bila je promicateljicom znanja, znanosti, umjetnosti i kulture. Visokom je obrazovanju oduvijek pridavala veliko značenje te je tako osnivanje i vođenje sveučilišta postalo njezinom trajnom brigom za dobrobit društva. Dovoljno je prisjetiti se da je Sveučilište u Zagrebu izraslo iz dugostoljetne tradicije filozofsko-teoloških studija koji su se pod vodstvom zagrebačkih nadbiskupa razvijali još od 13. stoljeća.

Danas na području Zagrebačke nadbiskupije od crkvenih visokoškolskih obrazovnih ustanova djeluju: *Katolički bogoslovni fakultet* u sastavu Sveučilišta u Zagrebu, *Filozofski fakultet Družbe Isusove* i *Filozofsko-teološki institut Družbe Isusove* u Zagrebu koji je pridružen Teološkomu fakultetu Papinskoga sveučilišta Gregoriana u Rimu.

Svjesni tradicije spomenutih institucija, osobito njihovoga bogatog doprinosa na crkvenom i društvenom području, istaknuta je potreba većega ulaganja u razvoj i vrednovanje studijâ koji osposobljavaju kako buduće svećenike, tako i vjernike laike za važne crkvene službe. U tome djelovanju uvelike pomaže *Nadbiskupijski pastoralni institut* koji je 3. listopada 2007. osnovao zagrebački nadbiskup kard. Josip Bozanić, a svečano otvorio 6. studenoga iste godine. U njemu se tijekom čitave pastoralne godine provodi dvadesetak raznih teološko-pastoralnih, duhovnih i drugih formacijskih programa za svećenike, đakone, vjeroučitelje i razne skupine vjernika laika.

234. *Hrvatsko katoličko sveučilište* sa sjedištem u Zagrebu osnovano je 3. lipnja 2006. dekretom *Luce vera illuminata* zagrebačkoga nadbiskupa kard. Josipa Bozanića, a na temelju odluke Hrvatske biskupske konferencije od 12. listopada 2004. Dana 4. listopada 2010. zazivom Duha Svetoga obilježen je početak prve akademske godine i nastave na Studiju povijesti.

Osnivanjem Hrvatskoga katoličkog sveučilišta u Zagrebu otvorene su nove mogućnosti djelovanja Crkve na području

visokoga obrazovanja. Zagrebačka nadbiskupija kao osnivač i glavni podupiratelj te ustanove nastoji izravno pridonijeti oblikovanju kršćanske svijesti u svijetu znanosti. U akademskoj godini 2015./2016. upisano je šest stotine studenata na četiri studijska smjera (povijest, psihologija, sociologija, komunikologija), a u pripremi je i nekoliko novih studijskih programa.

U predsinodskim raspravama istaknuta je potreba da u sklopu Sveučilišta, osim studijâ unutar područja humanističkih i društvenih znanosti, zažive i studiji drugih znanstvenih područja, kako bi kršćanska svijest i odgovornost bile utkane u svekoliki čovjekov napredak. Čuvajući specifičnosti katoličkoga sveučilišta ova bi se visokoškolska ustanova, osim po kakvoći znanstveno-istraživačkoga i nastavnoga rada, trebalo razlikovati od drugih visokih učilišta u prvome redu po visokoj razini etičkih i moralnih načela, po kritičkome propitivanju stvarnosti te prožetošću studijâ kršćanskim identitetom, pri čemu se važnim ocjenjuje i uspostavljanje suradnje nadbiskupijskih ustanova i tijela sa Sveučilištem u provođenju određenih programa i projekata od značenja za Crkvu i društvo. U tome vidu organizirana je i posebna duhovna skrb za studente Hrvatskoga katoličkog sveučilišta.

U pluralnome društvu katolička sveučilišta postaju ne samo doprinos Crkve općemu dobru, nego se sve više prepoznaju kao nužnost i potreba Crkve, kako bi na nov način ostvarila svoje zadatke i poslanje u društvu koje sve više gubi kršćanski identitet, a ponekad se i svjesno odriče kršćanskih korijena.

235. Govoreći o visokim crkvenim učilištima i sveučilištima, danas se sve više nameće potreba za organiziranjem *pastorala sveučilišta*. Pritom valja istaknuti da pastoral sveučilišta uvelike nadilazi okvire pastorala studenata koji je, osim u župnim zajednicama, također organiziran i u raznim sveučilišnim i studentskim ustanovama. S tom svrhom u Zagrebu djeluje i nekoliko katoličkih udruga koje okupljaju vjernike koji djeluju na području znanosti i kulture.

Sudionici rasprava zamjećuju poteškoće koje se susreću u organiziranju sustavnoga i cjelovitoga pastorala sveučilišta, a što uključuje razne oblike rada s nastavnicima i znanstvenicima te

pokretanje uže suradnje između Crkve i svijeta znanosti. U tom smislu prisutnost Katoličkoga bogoslovnog fakulteta unutar sveučilišne zajednice te razvoj Hrvatskoga katoličkog sveučilišta na području raznih znanstvenih područja i visokoga školstva imaju osobito značenje.

7. CRKVA I MEDIJI

236. Komunikacija je temeljna čovjekova potreba. Slušati drugoga i razgovarati s drugima osnovni je *preduojet za život pojedinca*, zajednice i društva u cjelini. Počevši od usmene predaje, preko rukopisa, nastanka tiska pa sve do ere elektroničkih medija možemo promatrati značenje, razvoj i nepresušno bogatstvo komunikacijskih sredstava i mogućnosti koje su čovjeku bile na raspolaganju za komuniciranje u određenom povijesnom razdoblju.

Cijeneći doprinos i *razvoj komunikacije* tijekom stoljećâ te razvoj novih sredstava komunikacije, valja istaknuti da je na poseban način 20. stoljeće, posredstvom brzoga razvoja znanosti i tehnike, obogatilo ljudsku komunikaciju novim mogućnostima. Radio, televizija, a posljednjih desetljeća i internet, stavili su pred čovjeka nova sredstva i nesagledive mogućnosti u načinima novoga komuniciranja i informiranja. O kakvom je, s obzirom na komunikaciju, iskoraku riječ najbolje uprisutnjuje sve učestaliji govor o »revoluciji u komunikaciji« ili pak o tome da je tehnološki napredak na području medija nadvladao vrijeme i prostor.³⁴⁷ To još više postaje razumljivim imamo li pred sobom činjenicu da mediji ne postaju samo »sredstvo« nego i »prostor« komuniciranja u kojemu svakodnevno boravi nepregledno mnoštvo ljudi putem vlastitoga digitalnog (virtualnog) profila, iznoseći svoje poglede, mišljenja i prosudbe o čovjeku, društvu i svijetu.

237. Crkva je od samih početaka budno pratila razvoj tehnologije, osobito na području komunikacije, i pokazala *otvorenost prema novim medijima* i novim oblicima komunikacije, smatrajući ih ne samo proizvodom ljudskoga genija, nego velikim Božjim darovima i istinskim znakovima vremena.³⁴⁸ Ujedno je prepoznala da mediji imaju veoma snažan utjecaj na društveni život te je, u tome

³⁴⁷ Usp. BENEDIKT XVI., *Poruka za svjetski dan društvenih komunikacija*, 2006.

³⁴⁸ Usp. *IM*, 1; *EN*, 45; *RM*, 37.

smislu, znakovita i tvrdnja pape Pavla VI.: »Budućnost ima nadu, ako čovjek bude znao vladati novim tehnologijama.«³⁴⁹

Osim što Crkva u novim medijima prepoznaje veliki Božji dar i istinski znak vremena, ona je pozvana uz pomoć novih medija *širiti i naviještati evanđelje* te na taj način vršiti evangelizacijsku zadaću u novim društvenim okolnostima. Naime, dok se u prvim kršćanskim vremenima Isusova zapovijed: »Idite po svem svijetu i naviještajte evanđelje« (Mt 28, 19) širila usmenom i pismenom predajom, danas, u 21. stoljeću, s procvatom novih medija, Crkva se susreće s novim izazovima u navjestiteljskome poslanju. Time još više na važnosti dobiva ohrabrujuća misao i poklik svetoga Ivana Pavla II.: »Ne bojte se novih tehnologija! One su među čudesnim stvarima što nam ih je Bog dao na raspolaganje da ih otkrijemo, koristimo, te upoznamo istinu, istinu o našem dostojanstvu.«³⁵⁰

Papinsko vijeće za društvene komunikacije, kojega začetak seže u godinu 1948., s pomoću raznih oblika djelovanja promiče i unaprjeđuje nastojanje Crkve u djelu naviještanja evanđelja i u promicanju uzvišenih vrijednota putem suvremenih komunikacijskih sredstava, zalažući se uvijek za istinu i etičnost te za opće dobro.

Pridajući važnost novim oblicima komunikacija, Crkva je utemeljila svoj *Svjetski dan društvenih komunikacija* (7. svibnja 1967.), uz koji se veže redovito godišnje objavljivanje papine poruke. Utemeljenjem spomenutoga dana Crkva nastoji promišljanjem, molitvom i svakim drugim oblikom zanimanja, moralnom i materijalnom potporom – tisku, radiju, televiziji i drugim suvremenim sredstvima društvene komunikacije – pomoći u njihovoj važnoj zadaći informiranja i odgajanja.³⁵¹

238. Svekoliki utjecaj medija na cjelokupno društvo, uzrokujući na svim razinama duboke promjene, zahtijeva od svake mjesne Crkve bolje poznavanje i otvoreno prihvaćanje sredstava društvenih komunikacija. Duga je i bogata povijest razvoja, prisutnosti i uporabe tih sredstava u Crkvi u hrvatskome narodu. Zagledani

³⁴⁹ PAVAO VI., *Poruka za svjetski dan društvenih komunikacija*, 1968.

³⁵⁰ IVAN PAVAO II., *Brzi razvoj*, 14.

³⁵¹ Usp. PAVAO VI., *Poruka za svjetski dan društvenih komunikacija*, 1977.

u povijest, ne možemo ne spomenuti važnost pokretanja radiopostaja, kao i bogat i plodan rad pojedinih izdavačkih kuća u Zagrebačkoj nadbiskupiji, koje su svojim programima te izdavanjem tjednika, mjesečnika, knjiga i drugih publikacija pokazale da prepoznaju komunikaciju ne samo kao bitnu sastavnicu ljudskoga života, nego i kršćanske vjere kao takve.

Pritom valja spomenuti skupinu oduševljenih i samoprijegornih inicijatora koji su s blagoslovom tadašnjega zagrebačkog nadbiskupa kardinala Franje Šepera pokrenuli u listopadu 1962. godine bilten *Glas s Koncila* koji je, godinu dana kasnije, počeo izlaziti kao dvotjedne katoličke novine *Glas Koncila*, da bi u siječnju 1985. godine dvotjednik prerastao u tjednik.

Glas Koncila pojavio se najprije kao odgovor na potrebu da svećenici i vjernici budu informirani o Drugome vatikanskom koncilu, a tijekom desetljeća od crkvenoga izvjestitelja postao je forum, medij kojim Crkva predstavlja svoje stavove i utječe na razvoj hrvatske sadašnjosti. *Glas Koncila* sudjelovao je u svim velikim događanjima Crkve u hrvatskome narodu.

Kao što je u samim počecima nastanka nastojao odgovoriti povijesnomu trenutku Crkve u hrvatskome narodu, *Glas Koncila*, kao i ostale katoličke tiskovine, nastoje biti u službi istine, na nov način pratiti život Crkve i ljudi našega vremena, oblikujući vjernički identitet u zauzetosti za kršćanske vrijednosti u suvremenome društvu.

Zagrebački nadbiskup kardinal Franjo Šeper 22. veljače 1968. ustanovio je *Centar za koncilska istraživanja, dokumentaciju i informacije »Kršćanska sadašnjost«*. Spomenuti je Centar tijekom prvih deset godina svoga postojanja razvio vrlo razgranatu djelatnost, u koju se uključio znatan broj teologa, svećenika, redovnika i niz suradnika laika. Teologija prodire i šire u društvenu sferu tadašnjega sustava, a Centar je na taj način postao vrlo plodan i prepoznatljiv pokretač i pronositelj poslijekoncilske obnove. Dragocjena su ostvarenja prijevoda i izdanja Biblije, liturgijskih knjiga, crkvenih dokumenata, katekizama, katehetskih i vjeronaučnih priručnika te teoloških udžbenika i časopisa. Kršćanska sadašnjost danas je crkvena ustanova Zagrebačke nadbiskupije koja nastavlja svoje temeljno poslanje, posebice na području izdavaštva i nakladništva.

239. Crkva zagrebačka i danas osluškuje i prati znakove vremena koje Bog upućuje Crkvi preko svijeta medija i posredstvom medija nastoji pružiti informacije, naviještati evanđelje te tumačiti događaje iz života Crkve i društva u svjetlu vjere. Da bi u tome što bolje ispunila svoje poslanje, zagrebački nadbiskup, kard. Josip Bozanić, preustrojio je dotadašnji oblik rada nadbiskupijske službe za komunikacije te 10. svibnja 2010. godine osnovao *Tiskovni ured Zagrebačke nadbiskupije* kao pastoralno tijelo, sa zadaćom djelovanja na medijskome području, s ciljem operativnoga i stručnoga usmjeravanja i povezivanja svih medijskih djelovanja na području Zagrebačke nadbiskupije. Spomenuti Ured pokrenuo je mrežne stranice Zagrebačke nadbiskupije, osnovao Odbor za medije pri Tiskovnome uredu te započeo formaciju župnih suradnika u pastoralu za korištenje sredstava društvenih komunikacija u crkvenome djelovanju.

Koliko je Crkva zagrebačka uistinu prepoznala medije kao »Božji dar« u evangelizacijskome poslanju, pokazuje i najnoviji projekt u Zagrebačkoj nadbiskupiji tijekom pastoralne godine 2013./2014., naslovljen »Kateheze za odrasle u Zagrebačkoj nadbiskupiji«, koji je – između ostaloga – jednom mjesečno uživo prenosio Nadbiskupovu katehezu putem interneta u župe diljem Zagrebačke nadbiskupije. To je klica novoga pristupa svijetu medija i širega nastojanja da mediji na prikladan način budu u službi poslanja Crkve i njezinih nastojanja, kako u zajednicama vjernika tako i u djelovanju prema društvu.

Uz prepoznavanje i korištenje medija u svome djelovanju, Crkva zagrebačka svakodnevno stoji pred novim izazovima, što su primijetili i vjernici koji su sudjelovali u predsinodskim raspravama, ističući da bi vjernici, koristeći se novim medijima, trebali još više pridonijeti poslanju Crkve, oblikovanju crkvenosti, povezivanju vjere i kulture te odgajanju svih vjernika za odgovorno pristupanje medijima i za korištenje medija.

240. Uporaba novih medija i njihova korist za evangelizaciju neupitna je i kad je posrijedi govor o *župnoj zajednici*. Naime, mrežna stranica župe sve više se shvaća (nakon osobnoga kontakta) novim i sve važnijim sredstvom komunikacije župe sa zajednicom koja živi na teritoriju župe. No, pritom valja imati na umu da ta

komunikacija prelazi granice župe i dopire do onih koji ni na koji način nisu uključeni u život crkvene zajednice ili uopće nisu upoznati s njom. Poradi toga raduje činjenica da su mnoge župe Zagrebačke nadbiskupije bile prisutne u svome kutku »digitalnoga kontinenta«³⁵² prije Zagrebačke nadbiskupije kao cjeline.

Koliko god ta činjenica raduje i ohrabruje, župna zajednica će u vremenima koja su pred nama morati još odgovornije pristupiti izazovima koji se svakodnevno stavljaju pred nju. A jedan od tih izazova svakako je iskorištenost medija za cjelovitu formaciju vjernika. Naime, dok su župe u počecima upoznavanja i snalaženja u medijskome prostoru uvelike bile usredotočene samo na posredovanje osnovnih podataka o župi i o njenim aktivnostima, u budućnosti će se trebati usredotočiti na to da mrežne stranice župe postanu mjestom za redovitu izmjenu informacija, za mogućnost dijaloga, za pokretanje različitih inicijativa te za senzibiliziranje i formiranje kako pojedinaca, tako i cijele vjerničke zajednice.

241. Uz učestalo isticanje potrebe za uporabom novih sredstava u komuniciranju i informiranju, danas se čini iznimno važnim posvijestiti koliko su spomenuta sredstva uistinu u službi čovjeka i u službi objektivnoga iznošenja istine. Budući da *mediji snažno utječu na brojne dimenzije ljudskoga života* (moralne, intelektualne, vjerske, relacijske, afektivne, kulturne), oni su uz nove pogodnosti i svekolike prednosti, otvorili i mnogo etičkih i moralnih pitanja. To postaje sve više razumljivim imamo li pred sobom činjenicu sve većega *utjecaja medija na odgoj djece i mladih*, što posljedično pridonosi tome da mediji zauzimaju sve više prostora i vremena u životu *obitelji*. Više nije nikakva nepoznanica da mediji polako i neprimjetno ulaze u život djece i mladih bez kritičkoga usmjerenja odraslih, pridonoseći stvaranju takve »*medijske kulture*« koja je nerijetko u suprotnosti s vrijednosnim usmjerenjem odgojnih institucija i samih roditelja. Mediji su zapravo uvelike preuzeli socijalizacijsku ulogu u odgoju djece i mladih oblikujući sliku čovjeka, svijeta i međuljudskih odnosa te na taj način pridonijeli slabljenju utjecaja obitelji, Crkve i škole u toj ulozi. Vjernici koji su

³⁵² Usp. BENEDIKT XVI., *Poruka za svjetski dan društvenih komunikacija*, 2009.

sudjelovali u predsinodskim raspravama ističu da se danas u medijima može primijetiti svojevrsni »zakon komercijalizacije«, gdje se malo vodi računa o objektivnosti i istini, nerijetko pretvarajući sadržaj u senzacionalizam, a sve poradi profita i veće prodaje. K tome i ubrzani način života i sve manje odgoja za kritički izbor i odnos prema medijima ostavljaju mogućnost da primatelj informacija postane i objekt na kojem će netko zarađivati, istodobno šireći neke nove vrijednosti koje ne idu u prilog općemu dobru.

Poradi toga su vjernici i župne zajednice, s obzirom na prisutnost u medijima i korištenje medija, još više pozvani pridonijeti oblikovanju i razvoju takve »medijske kulture« koja ne će biti prepoznatljiva samo po korištenju novih načina i mogućnosti priopćavanja, nego i po sadržajima koji se prenose posredstvom medija, dajući tek tada puno i ispravno značenje »medijskoj kulturi«.

242. Imajući u vidu sve veću moć i utjecaj, ali i važnost medija u društvenome životu i crkvenome djelovanju, danas se prijeko potrebnim nameće nužnost i zadaća *primjerenoga odgoja i obrazovanja* za svijet novih medija. Tom važnom zadaćom trebali bi biti obuhvaćeni svi oni koji se služe medijima – da bi se njima odgovorno koristili, ali i medijski djelatnici – da bi bili u službi čovjeka, istine i općega dobra. Da je to uistinu važna i hitna zadaća pokazuje niz odgojno-obrazovnih i pastoralnih inicijativa koje nastoje usmjeravati i odgajati za što kvalitetnije i odgovornije suočavanje sa spomenutim izazovima unutar obitelji, škole, Crkve i društva općenito.

Valja pritom istaknuti da se odgoj i obrazovanje u svijetu medija ne ograničavaju samo na stjecanje novih spoznaja, nego smjeraju prema formaciji kritičke svijesti koja bi trebala utjecati na stavove i držanje svih ljudi, da bi oni doista znali gledati i prosuđivati medije te djelovati posredstvom medija kao slobodne i odgovorne osobe.³⁵³

Budući da je komunikacija temelj bez kojega Crkva ne bi mogla ispuniti svoje navjestiteljsko poslanje, sve se više očekuje od onih koji sudjeluju u crkvenome poslanju da budu osposobljeni za široko i osjetljivo pastoralno polje komunikacije i tzv. digi-

³⁵³ Usp. IVAN PAVAO II., *Poruka za svjetski dan društvenih komunikacija*, 1981.

talnoga svijeta.³⁵⁴ Njihovo djelovanje i prisutnost u »digitalnome svijetu« valja promatrati kao odgovor na zahtjeve koje nameće nova komunikacija, a prisutnošću u tome svijetu oni proširuju opseg pastoralnoga djelovanja. Uz opetovano naglašavanje izazova i zahtjeva nove komunikacije koji se stavljaju pred one koji sudjeluju u crkvenome poslanju, ne smijemo nikada zanemariti važnost koju tiskovni mediji imaju i(li) mogu imati u navjestiteljskome poslanju Crkve, osobito imajući u vidu njihov dosadašnji doprinos u izgradnji Crkve i društva.

U tome smislu valja naglasiti da su pastoralne i visokoškolske ustanove u Zagrebačkoj nadbiskupiji pozvane pridonijeti odgoju i obrazovanju svih onih koji na bilo koji način sudjeluju u crkvenome poslanju, kao i medijskih djelatnika koji su pozvani uz svoje stručne mjerodavnosti uvijek širiti obzorja svoga znanja, služanja i kršćanske ljubavi. Jedino na taj način možemo biti otvoreni novim medijima, jer izazov s kojim se danas Crkva susreće ne glasi hoće li ili ne će biti prisutna u tim »virtualnim prostorima«, već na koji način »obitavati« u tim prostorima i kako u njima djelovati u smislu Božjega kraljevstva.

Novi načini komuniciranja, koliko god olakšavali i proširivali mogućnosti vršenja poslanja Crkve, ipak nikada ne smiju zapostaviti potrebu osobnoga susreta s ljudima i živoga zajedništva u kojemu se na širi i raznolikiji način doživljava radost kršćanske poruke spasenja. Svi oblici komuniciranja, stoga, na neki način trebaju voditi k susretu i življenome zajedništvu ljudi.

³⁵⁴ Usp. HBK, *Crkva i mediji*, 60.

KAZALO POJMOVA

- Adolescenti** 84, 230
Agnosticizam 70
Akcija/-e 46
 - humanitarne 199
 - karitativna 123
 - konkretna 215
Akolitat 95, 171 v. **Liturgijske službe**
 - akoliti 14, 54, 168, 171, 173
Aktivnosti 35, 49, 80
 - Caritasa 205
 - Crkve 231
 - društvene 103
 - kulturne 120
 - redovite 102, 103
 - školske 58
 - športske 103, 120, 127
 - u crkvenim zajednicama 82
 - u zajednici 27
 - umjetničke 127
 - vjernihkih udruga 57
 - vrtića 230
 - župe 30, 40, 48, 79, 80, 81, 240
Ambon 114, 133, 157 v.
Arhitektura liturgijska
 - materijal 187
 - mjesto postavljanja 187
Animatori 120, 127
 - u studentskim i župnim zajednicama 82
Apostolat 10, 46, 110, 230
 - starih i bolesnih 54
 - vjernika laika 52, 55
 - zajedničarski 53
Apostol(i) 43, 64, 66, 94, 117, 176, 192
Apostolska nuncijatura 6
Arhitektura 87, 187, 219, 225
 - liturgijska 88, 96, **182-188**
Ateisti 202
Ateizam 64, 70, 189
Baština 32, 175, 177, 219
 - crkvena glazbena 181
 - duhovna 190
 - glazbena 178
 - hrvatska duhovna kulturna 181
 - Kristove Crkve 193
 - kršćanska kulturna 219
 - kulturna 47, 226
 - liturgijska 190
 - liturgijsko-glazbena 180
 - nadbiskupijska umjetnička 226
 - starija 133
 - teološka 190
Biskup(i) 3, 31, 32, 33, 34, 36, 37, 38, 60, 66, 72, 84, 95, 117, 168
v. Zaređeni službenici
 - dijecezanski 12, 14, 128
 - hrvatski 34, 74, 76, 86, 88, 111
 - mjesni 111
 - mjesni ordinarij 118
 - pastir 185, 192, 195
 - pomoćni 114
 - služba 32
 - učitelj zajednice 185
 - zagrebačke crkvene pokrajine 10, 118
Biskupska katedra 187 v.
Arhitektura liturgijska
Bjelovarsko-križevačka biskupija 3

- Blagdan(i)** 97, 132, 144, 146, 230
- kršćanski 67
 - Majke Božje Lurdske 147
 - zapovijedani 100, 102
 - zaruka Blažene Djevice Marije 151
 - župe 181
- Blagoslov obitelji** 157, 158, 159
- neka važna pitanja 159
 - obiteljski dar župi 159
 - smisao 159
 - zvonar 159
- Blagoslovi** 96, 157-160
- blagoslovljeni predmet i prostor 158
 - bolesnika 157
 - crkvenih predmeta 157
 - hodočasnika, putnika 157
 - javnih tehničkih uređaja i strojeva 157
 - jela 157
 - njiva, polja, pašnjaka 157
 - novih plodova 157
 - osoba 157
 - obitelji **v. Blagoslov obitelji**
 - polaganje ruku 157
 - prometnih sredstava 157
 - udruga i društava 157
 - vjerovjesnika 157
 - vode 157
 - zgrada 157
 - znamenovanje križem 157
 - životinja 157
- Blagoslovine** 38, 88, 96, 157, 163, 183
- Bog** 1, 2, 4, 5, 17, 18, 21, 23, 24, 41, 43, 44, 47, 55, 58, 61, 62, 63, 64, 66, 70, 71, 94, 96, 100, 101, 102, 107, 120, 130, 131, 139, 140, 141, 142, 145, 149, 150, 158, 160, 161, 167, 174, 182, 186, 187, 189, 190, 192, 201, 202, 203, 207, 216, 217, 218, 220, 221, 225, 237, 239
- Božje kraljevstvo 239
 - Božji plan spasenja 198
- Bogoštvlje** 94, 182, 217
- Bolesničko pomazanje** 106, 145-148
- bolesnik 145
 - obrednik 145
 - odnos ukućana prema bolesnicima 146
 - posljednje pomazanje 145
 - popudbina 145
 - shvaćanje bolesti 146
 - u službi ozdravljenja 148
 - zajedničko slavljenje 147
- Bolesnik/-ci** 38, 46, 48, 206, 219
- organiziranija briga za bolesnike 147, 148
 - pastoral 147, 148
 - pastoralna skrb 214
 - skrb u bolnicama i lječilištima 148
 - Svjetski dan bolesnika 215
- Bolest** 145, 146, 148
- prihvaćanje i podnošenje 211
- Bolnica/bolnički prostor** 40, 58, 157, 214, 206, 220
- bolnički kapelan 214
 - medicinski zahvati 212
 - molitveni prostor 214
 - pastoralna skrb 148
- Božja riječ** 65, 73, 130, 136, 143, 158, 161, 163, 182, 187
- čitanje i razmatranje 71, 108, 163
 - navještaj 114, 187, 203
 - slavlje 163

- Brak** 21, 23, 25, 30, 38, 150, 189
- v. Vjenčanje**
- bliža priprava 28, 151
 - crkveni 150
 - građanski/civilni 122, 136, 143, 150
 - pastoralna skrb za brakove sklopljene među supružnicima različitih kršćanskih vjeroispovijesti 195
 - priprava 23, 25, 27, 151
 - rastava 29
 - zakonski sklopljen 26
- Branitelji** 31, 207
- stradalnici domovinskoga rata 207
- Briga** 18, 30
- karitativna 16, 46, 101, 206
 - Nadbiskupije 35
 - nadbiskupova pastoralna 7
 - o očuvanju kršćanske kulturne baštine 219
 - pastirska 12
 - pastoralna 77
 - za bolesne i nemoćne 74
 - za crkvenost 186
 - za katolički odgoj 232
 - za liturgijsku glazbu/umjetnost 179, 226
 - za obnovu i življenje jedinstva kršćana 192
 - za odgoj duhovnih zvanja 42
 - za osobe s teškoćama u razvoju 79
 - za ovisnike 40
 - za pojedine regije u Nadbiskupiji 9
 - za siromahe 101, 209
 - za stvoreni svijet 190
 - za studente 82
- za svećenička zvanja 41
 - za svećenike u Nadbiskupiji 32
 - za uređivanje liturgijskoga slavlja 129
 - za vjernike 17
 - za zajednički dom 223
 - župnika (pastoralna) 28
- Caritas** 8, 58, 99, 205
- nadbiskupijski 205
 - Zagrebačke nadbiskupije 205
 - župni 18, 58, 205, 206
- Caritas Zagrebačke nadbiskupije** 205
- djelovanje ljekarne 205
 - djelovanje »socijalnoga dućana« 205
 - Obiteljsko savjetovalište 205
 - projekti 205
- Crkva** 1, 3, 4, 13, 21, 22, 25, 39, 43, 47, 50, 51, 55, 58, 59, 61, 62, 63, 65, 66, 67, 68, 69, 71, 72, 74, 84, 85, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 102, 108, 109, 110, 111, 113, 128, 129, 136, 140, 145, 157, 166, 169, 170, 173, 174, 175, 182, 183, 186, 189, 190, 191, 192, 194, 198, 202, 203, 204, 207, 210, 214, 216, 217, 224, 225, 228, 231, 233, 237, 238, 241, 242
- bogoslužje 110, 130, 169, 171, 174, 175, 177, 178
 - Božji narod 116, 169, 182, 186
 - dijalog s kulturom 181
 - i mediji 189, 234
 - jedna, sveta, katolička i apostolska 191
 - katolička 191, 193, 194, 195, 208,

- Kristova 191
- »kućna« 23
- liturgijska obnova 134, 184
- mjesna 11, 32, 46, 111, 126, 128, 147, 185, 222, 238
- odnos s nekršćanima 200
- otajstvo zajedništva 182
- poslanje 7, 10, 12, 20, 46, 92, 140, 189, 191, 216, 219
- promicateljica znanja, znanosti, umjetnosti i kulture 233
- sakrament spasenja 111
- socijalni angažman 211
- u Hrvatskoj 179, 189, 202
- u hrvatskome narodu 238
- zagrebačka v. **Zagrebačka nadbiskupija (Crkva)**
- zajednica 116
- Crkva (građevina)** 98, 114, 137, 153, 155, 183, 186, 187, 226
- izgradnja nove 185
- katedralna 185
- oblikovanje identiteta 186
- planiranje 182
- projektni zadatak 186
- prostor 181, 182
- spomenik 183
- smjernice nadbiskupije 186
- zgrada kršćanskoga bogoštovlja 182
- župna 113, 114, 153, 186, 187
- župna bogoslužna zgrada 185
- Crkve** 193, 194, 196
- Istoka 118, 193
- kršćanske 195, 196
- odijeljene od Apostolske Stolice 193
- pravoslavne 195
- Crkvena glazba/glazbenici** 171, 177, 179 v. **Liturgijska glazba**
- Crkveni pokreti, udruge i zajednice** 6, 52, 55, 56, 68
- povezanost sa župnom zajednicom 57
- rad s odraslima 56
- Crkveni predmeti** 157, 226
- Crkveni službenici** 166, 168, 169, 185 v. **Liturgijske službe**
- izvanredni služitelj svete pričesti 168
- orguljaš 168, 180
- psalmist 168
- sakristan 168
- tumač bogoslužja 168
- Čin** 112
- bogoslužni 130
- crkveni 61
- liturgijski 94, 95, 132, 168, 174, 175, 178
- ljubavi 142
- obredni 130, 133, 175
- otkupiteljski 139
- pobožnosti 131
- pokajnički 130
- sklapanja ženidbe 152
- volje 149
- privole 150
- Čitači** 14, 120, 121, 127, 131, 168, 172, 173
- dobnih skupina 132
- liturgijski 132
- prikladni i osposobljeni 132
- služba 132, 168, 170, 172
- stalni 132
- susreti i poučavanje 170
- Čitanje/-a**
- biblijska 130, 132
- božanskih Pisama 65
- Božje riječi/Biblije 71, 163
- sveto 60
- svetopisamska 131, 142, 163

- Dar/-ovi** 2, 11, 18, 22, 24, 41, 42, 43, 122, 190, 198, 202, 210, 216, 229
- Božji 13, 24, 46, 47, 123, 192, 235, 237
 - Duha Svetoga 107, 122
 - duševni, tjelesni i umni 216, 229
 - Istine 221
 - Krista 13
 - ljudskog života 21
 - milosti 109
 - spasenja 13
 - vjere 5, 13, 15, 219
- Dekanat** 3, 9, 12, 16, 19, 20, 27, 28, 35, 36, 50, 71, 80, 121, 151, 170, 172, 173, 177, 178
- Devetnica** 121
- Dijakonija** 8, 40, 99
- Dijalog** 7, 28, 40, 174, 184, 187, 189, 190, 194, 195, 198, 200, 222, 223, 240
- Crkve s kulturom 181, 218
 - interdisciplinarni 222
 - međureligijski **197-202**
 - među vjernicima 202
 - promicanje 199
 - u etičkim pitanjima 201
 - važnost 198
 - vjere i kulture 86
 - vjernika različitih religija 198
- Dijete/Djeca** 15, 16, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 31, 41, 58, 65, 74, 76, 84, 85, 101, 104, 108, 109, 110, 112, 119, 121, 122, 123, 125, 126, 127, 132, 142, 151, 157, 158, 169, 170, 172, 177, 187, 207, 213, 220
- bez odgovarajuće roditeljske skrbi 205
 - Božje 107
 - kršćanski odgoj i rast 113, 136, 229, 230
 - krštenje 108, 109, 110, 112, 114
 - odgoj i obrazovanje 19, 29, 30, 46, 149, 208, 229
 - osnovnoškolske dobi 78, 84
 - predškolske dobi 78, 84
 - s teškoćama u razvoju 31, 74, 79, 205
 - u katoličkim dječjim vrtićima 229, 230
 - vjerski odgoj (pouka) 48, 74, 78
- Disciplina/-e** 47, 111, 222
- crkvena 34, 134, 136
 - liturgijska 129, 134
 - održavanje 125
 - teološke 39, 222
 - u pristupu sakramentima 25
 - znanstvene 215, 222
- Dječjačko sjemenište na Šalati** 231
- Djelo/-a**
- Božja 94, 102, 109
 - činjenje 142
 - likovna 158
 - ljudsko 130
 - niske umjetničke vrijednosti 187
 - od općeg dobra 189
 - pobožnosti 102, 136
 - pokore 25, 136
 - spasenja 94
 - umjetnička 201, 226
- Djelatnici**
- medijski 242
 - pastoralni 20, 64, 162, 184
 - škole 91
 - zdravstveni 214, 215

Djelovanje

- apostolsko 43, 45
- Crkve/crkveno 5, 10, 32, 46, 58, 59, 73, 128, 189, 204, 232, 239, 242
- crkvenih pokreta, udrugâ i zajednica 55, 56, 72
- društveno 57, 210
- Duha 66, 94, 140
- ekumensko 192
- evanđeosko 198
- karitativno 7, 30, 49, 203, 205, 206, 209
- karitativno i socijalno 189, **203-215**
- Krista 94
- kršćansko 7, 16, 19, 80
- ljudsko 189, 204
- medijsko 37, 48, 57, 209, 211, 239
- milosti 21
- Nadbiskupije 6, 8, 9
- Nadbiskupskog duhovnog stola 8
- obiteljskih savjetovališta 29
- obiteljskih zajednica 30
- odgojno-obrazovno 83, 226
- pastoralno 7, 8, 9, 14, 34, 38, 48, 68, 69, 82, 84, 121, 127, 143, 158, 159, 203, 206
- pojedinih skupina u župi 16, 18, 131
- političko 232
- redovništva 46, 49
- roditeljskih i obiteljskih udruga 27
- samostalno 208
- sekta 68
- socijalno 189
- vjernika laika 52
- vjeroučitelja 89, 90

- za opće dobro 211
- znanstveno 224
- židovske i islamske vjerske zajednice 199
- župno/u župnoj zajednici 15, 127

Dobro 68, 139, 225

- Crkve 23, 25, 128, 228
- društva 25, 228
- individualno 23
- obitelji 23, 25
- opće 52, 207, 208, 210, 211, 222, 237, 241, 242
- zajednice 207
- zajedničko 207

Dostojanstvo 24, 76

- Božje djece 109
- Božje riječi 187
- čovjeka 213, 214
- kardinalsko 7
- kršćansko 169
- liturgijskoga ruha i posuđa 133, 188
- ljudske osobe 86, 101, 109, 196, 201, 207, 208, 214, 215
- ljudskoga rada 48
- obitelji 48
- sakramenata 124, 126, 149
- slavlja blagoslova obitelji 159
- slavlja euharistije 129
- svake osobe 48
- svećeničko 33
- uređenosti crkava 133
- zajedničko 2
- žene i majke 26

Dragovoljstvo 18, 58, 179, 206

- katoličko 148

Drugi vatikanski koncil 4, 10, 34, 38, 51, 55, 60, 62, 116, 134, 139, 145, 163, 174, 175, 182, 184, 198

- Društvo/-a** 19, 24, 25, 27, 37, 40, 44, 63, 70, 79, 87, 112, 123, 189, 204, 207, 208, 210, 216, 217, 219, 224, 225, 231, 234, 236, 238, 242
- civilno 203
 - duboko raslojavanje 213
 - duhovna preobrazba 210
 - (duhovni) napredak 205, 216
 - etičnost odnosa 190
 - europsko 196, 198, 207
 - hrvatsko 207, 212, 213
 - katolička 148
 - ljudsko 189, 190
 - oblikovanje 212, 219
 - »periferija« 207
 - pluralističko 109
 - postmoderno 72
 - potrebite i ugrožene skupine 207
 - pravednije 214
 - sekularno 70
 - suvremeno 75, 83
- Duh**
- Božji 13, 46, 51, 55
 - crkveni/crkvenosti 8, 11, 13, 49, 51, 190
 - ekumenizma 190
 - evanđelja/evanđeoski 55, 198, 224, 225, 231
 - indiferentizma 67
 - istinske crkvenosti 190
 - Isusova služnja 32
 - kršćanske solidarnosti 207
 - kršćanski 149, 204
 - ljubavi 31
 - molitve 26
 - nesebičnosti 58
 - siromaštva 206
 - Sveti 1, 3, 23, 43, 55, 61, 62, 63, 66, 94, 107, 108, 109, 116, 117, 122, 140, 182, 191, 201, 234
- vjerničke zajednice 138
- Duhovna obnova/vježbe** 34, 35, 40, 48, 56, 82, 91, 121, 162, 173, 177, 224, 231
- Duhovnost** 10, 16, 67, 68, 71, 81, 131, 137
- kršćanska 90, 103, 187
 - zajedništva 13
- Đakon/red đakonata** 38-40, 60, 81, 95, 104, 128, 168, 173, 187
- v. Zaređeni službenici**
- Ekologija** 203, 223
- Ekumenizam v. Promicanje jedinstva među kršćanima**
- Elementi**
- arhitektonski 187
 - molitveni 130
 - obredni 130, 182
 - religijske naravi 202
 - umjetnički 187
 - vode i svjetla 187
- Emigracija** 201
- Episkopat** 95
- Etika** 93, 222
- liječnička 215
- Etičnost** 190, 222, 237
- Euharistija** 3, 12, 23, 38, 52, 54, 78, 94, 97, 98, 99, 106, 110, 112, 116, 118, **128-138**, 153, 161, 173, 183, 187, 193
- dijelovi slavlja 130
 - djelo Krista i Crkve 128
 - euharistijsko klanjanje 137, 187
 - motivi vjernika za sudjelovanje 131
 - način slavljenja 134
 - nedjeljna 14, 16, 54, 98, 99, 100, 101, 103, 104
 - obredni ustroj 130, 187

- otajstvo 98, 137
- postslavljenička dimenzija 131
- predslavljenička dimenzija 131
- priprava darova 130
- radijski i televizijski prijenos 103, 137
- sakramentalna i eklezijalna dimenzija 131
- slavlje 96, 98, 100, 103, 104, 112, 114, 121, 126, 128, 131, 133, 136, 144, 183, 187, 230
- slavlje prve svete pričesti 137, 143
- spomenčin spasenja 183
- sveta misa 126
- vrhunac kršćanske inicijacije 128
- Evandjelje** 3, 7, 27, 31, 55, 56, 59, 61, 63, 64, 65, 67, 71, 72, 86, 99, 108, 161, 175, 189, 196, 198, 210, 211, 218, 237
- Božje 32, 60
- evanđelistar 187
- inkulturacija 198
- Kristovo 13, 72
- propovijedati 60, 66, 94
- Radosna vijest 175
- širiti i naviještati 59, 61, 65, 95, 109, 111, 237, 238
- Evangelizacija** 4, 8, 48, 55, 56, 59, 60, 61, 62, 65, 66, 67, 72, 144, 152, 160, 165, 167, 178, 198, 200, 240
- autoevangelizacija 61, 65
- Crkve 92
- druga 61, 62, 65
- evangelizacijska zadaća 90, 235
- nova evangelizacija 4, 54, 56, 60, **61-72**, 120, 144, 162, 196
- prva 65
- reevangelizacija 30, 61
- Filozofija** 87
- Filozofski fakultet Družbe Isusove** 233
- Filozofsko-teološki institut Družbe Isusove** 233
- Formacija** 34, 37, 53
- animatora obiteljskog pastoralna 27, 30
- duhovna 35, 214
- kritičke svijesti 242
- mladića za svećeničku službu 42
- odraslih 72
- pastoralna 37
- stalnih đakona (trajna) 38, 40
- stručna 30
- svećeničkih kandidata 32, 42
- svećenika (trajna) 32, 34, 35, 37, 144
- svećenikâ, katehetâ, vjeroučiteljâ i vjernikâ (plan) 69
- trajna 16
- cjelovita u teološkim disciplinama 39
- vjernika laika 52, 57, 203, 240
- vjeroučitelja 89, 91
- vjerska i stručna 30
- župnih kateheta 84
- župnih suradnika u pastoralu 239
- Gesta/-e** 130, 154
- liturgijska 134, 187
- mira 117
- uporaba pojedinih 158
- Glas Koncila** 8, 238
- Glazba** 68, 87, 133, 154, 174, 175, 178, 181, 219, 225
- crkvena 177, 179, 180

- duhovna 177, 181
- glazbene večeri 181
- glazbeni oblici 133
- liturgijska 88, 96, 133, **174-181**
- na sprovodima 166
- religijska 177
- sakralna 177
- sveta 174
- svjetovna 181
- Glazbala** 178
- orgulje 181
- upotreba u liturgijskim slavljinama 178
- Gospodarstvo** 136, 189, 207, 211, 212, 232
- Hedonizam** 120
- Himan** 130 v. **Liturgijska glazba**
- Hodočašće** 141, 143, 147, 162, 230, 231
- hodočasnik 182
- jedinstva 194
- Homilija** 72, 130, 132, 165
- Hrvatska biskupska konferencija** 6, 35, 42, 52, 77, 85, 138, 234
- Iustitia et pax 223
- Vijeće za ekumenizam 195
- Hrvatska karmelska provincija sv. Oca Josipa** 231
- Hrvatski sabor** 7
- Hrvatski školski odgojno-obrazovni sustav** 77, 85, 88, 89
- Hrvatsko katoličko sveučilište** 8, 82, 224, 234
- Hvalospjev/-i** 176 v. **Glazba liturgijska**
- Identitet** 30, 39, 51, 53, 58, 75, 88, 186, 200, 201, 217, 219
- arhitektonski 186
- društva 219
- ekleziološki 16, 114
- kršćanske zajednice 197
- kršćanski 4, 64, 83, 234
- kršćanske zajednice 197
- našega naroda 87
- redovništva 48
- sakramentalni 104
- vazmeni i kristološki 97
- vjernički 78, 186
- vjeroučitelja 90
- vlastiti 201
- župne kateheze 77
- Ideologija/-e** 4, 22, 62, 69, 201, 210
- totalitarnog režima 202
- Imigracija** 201
- Indiferentizam** 64, 67, 197
- Individualizam** 5, 91, 120
- suvremeni 45
- Inicijacija** 13, 74, 105, 112
- inicijacijski hod/put 110, 111, 187
- kršćanska 17, 38, 52, 67, 79, 106, 110, 112, 116, 128, 187
- Inicijativa/-e** 18, 19, 40, 53, 57, 120, 195, 208, 210, 240
- ekumenska 192
- građanske 57
- karitativne 54
- odgojno-obrazovne 242
- pastoralne 54, 242
- Institucija/-e** 26, 89, 224, 233
- Caritasa 8
- crkvene 228
- državne 7
- matične znanstvene 222
- mjerodavne nadbiskupijske 181
- obitelji 5

- odgojne 241
- visokoškolske obrazovne 233
- Istina/-e** 23, 29, 52, 57, 150, 165, 167, 170, 182, 187, 198, 200, 202, 209, 216, 217, 221, 222, 223, 237, 241, 242
- Crkve 203
- o Bogu 71
- o Kristu 70
- objavljena 194
- odgojne 241
- otajstva Krista 198
- evanđelja 67, 196
- kršćanska/-e 70, 181, 212
- kršćanstva 191
- najviša 216
- naviještanje 216
- otajstva Krista 198
- temeljne 190
- teološka 187
- uzvišena 137
- vječna 60
- vjere/vjerske 57, 71, 75, 83, 197, 207
- vlastite vjere 197
- Istraživanje/-a** 216, 218
- znanstveno 217, 221
- Isus Krist** 1, 2, 3, 5, 10, 13, 15, 18, 19, 21, 23, 32, 33, 34, 43, 44, 45, 51, 52, 53, 55, 59, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 69, 70, 72, 87, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 107, 108, 110, 111, 116, 117, 128, 129, 130, 131, 136, 137, 139, 140, 145, 146, 149, 150, 165, 169, 182, 184, 187, 189, 190, 191, 192, 193, 194, 196, 198, 202, 203, 204, 207, 217, 223, 237
- Kristovo utjelovljenje 202
- Kristovo uskrsnuće 202
- Put, Istina i Život 216
- Izbor**
- kandidata za stalni đakonat 40
- kritički 241
- molitvenih obrazaca 134, 163
- negativan 109
- odgojitelja u sjemeništu 42
- osobni 109
- pjesama i skladbi 177
- slobodni 109
- vlastitoga životnog stanja 204
- Kateheta/-e** 14, 32, 41, 60, 68, 69, 72, 77, 84, 132
- Kateheza** 16, 19, 30, 46, 59, 75, 76, 79, 83, 110, 137, 154
- cijele zajednice vjernika 72
- cjeloživotna 69
- djece 16
- identitet 77
- katehetski susreti 114
- liturgijska 130
- materijali, pomagala i priručnici 81, 84, 127
- mladih 81, 84, 127
- nadbiskupova 239
- oblici 131
- odraslih 16, 54, 70, 72, 74, 83, 84, 239
- osnovnoškolske dobi 78, 84
- osobe s teškoćama u razvoju 79
- plan i program 77
- postsakramentalna 126
- predškolske dobi 78, 84
- prema dobi 74, 78, 83, 127
- prema različitim slojevima ljudi 74
- prigodna 69, 162
- prvopričesnika i krizmanika 77, 78

- sakramentalna 15
- studenata 82
- sustavna 143
- suvremena 84
- župna 16, 60, 72, **73-84**, 88, 121, 123, 151, 195
- Katehizacija** 61, 110
- vjernika 171
- Katekizam Katoličke Crkve** 4, 69, 139
- Katekumenat** 110, 111
- katekumeni 110
- pastoralne norme 111
- pretkatekumenat 111
- program 110
- sadržaj 110
- vrijeme čišćenja i prosvjetljenja 111
- vrijeme mistagogije 111
- Katolička sveučilišta** 228
- Katolički bogoslovni fakultet** 8, 82, 180, 230, 233
- Knjige** 133, 238
- liturgijske 187, 188
- obredne 187
- Književnost** 87, 218, 225
- Knjižnica/-e** 157
- javne 220
- Metropolitanska 224
- školske 220
- župne 68, 220
- Komunikacija** 5, 26, 36, 69, 91, 187, 236, 237, 238, 239, 240 v.
- Crkva i mediji**
- doprinos 236
- internet 236, 239
- ljudska 236
- međusobna 27
- sredstva 69, 147, 148, 236, 237, 238, 241
- novi oblici 237, 242
- radio 236, 237
- razvoj 236
- Svjetski dan društvenih komunikacija 237
- televizija 236, 237
- tisak 237
- Komunizam** 143, 202, 212, 230, 231
- Koncerti 181 v. Liturgijska glazba**
- božićni 181
- crkvene odredbe 181
- davanje dopuštenja 181
- pjesme koje se pjevaju 181
- prigodni 181
- u crkvama 181
- Konferencija europskih Crkava (KEK)** 196
- Kongregacija**
- za katolički odgoj 38
- za kler 38
- za nauk vjere 109
- Konzumizam** 120
- Kriterij/-i** 158, 171, 182, 184, 200
- antropološki 197
- estetski 187
- etički 197
- liturgijski 178
- odabira pjesama i glazbenih oblika 133, 177
- otajstvenosti i obrednosti liturgijskih slavlja 184
- svijeta tržišta 222
- teološki 197
- umjetnički 175
- za oblikovanje i smještanje ambona 187
- za odabir ministranata 172
- za ulazak u brak 150

- Krivovjerja** 191
- Krjepost/-i** 26, 191, 208
- bogoslovne 107
 - kršćanske 229
 - moralna 107, 207
- Kršćani(n)** 19, 25, 31, 52, 56, 60, 68, 69, 70, 71, 72, 98, 100, 108, 140, 145, 176, 189, 190, 191, 192, 193, 200, 201, 202, 203, 207, 209
- adventisti 195
 - baptisti 195
 - crkveno distancirani 67, 92
 - evangelici 195
 - mladi 122
 - pentekostalci 195
 - promicanje jedinstva/
zajedništva 191, 192, 196
 - reformirani (kalvinisti) 195
- Kršćanska antropologija** 4, 150
- Kršćanska sadašnjost** 8, 238
- Kršćanski humanizam** 87, 222, 225
- Kršćanski sprovod** 38, 96, 163-167, 183
- bogoslužje bdijenja 163
 - glazba na sprovodima 166
 - grad Zagreb 164
 - homilija 165
 - karmine 166
 - krematorij 166
 - obrednik 163
 - ožalošćeni 165
 - pjevačke skupine 166
 - pogrebno poduzeće 165, 166
 - posljednji rastanak/oproštaj 164
 - posmrtna pripomoć 164
 - slavlje Božje riječi 163
 - slavlje(nje) 163, 164, 166, 183
 - služba za mrtve 163
 - susret svećenika s obitelji 164
 - misa zadušnica 166
 - za nekatolike 167
 - za nekrštene 167
- Kršćanstvo** 4, 5, 26, 65, 108, 110, 111, 112, 119, 122, 159, 165, 191, 198, 217, 219, 221, 223, 225
- Krštenici** 25, 70, 75, 76, 107, 116, 169, 191
- Krštenje** 38, 52, 65, 96, 105, 106, 107-115, 116, 122, 129, 169, 193
- djece 108, 109, 112, 114, 115
 - djelitelj 114
 - izvor vjere 109
 - krsna liturgija 114
 - krsni studenac 187
 - krsni zdenac/krstionica 114, 183, 187
 - kumovi/kumstvo 108, 112, 113, 122
 - liturgijsko slavlje 114
 - matica krštenih 115
 - mjesto slavlja 113
 - motivi 112
 - navještaj Božje riječi 114
 - (novo)krštenik 107, 108, 112, 113
 - obnova krsnih obećanja 114
 - obred primanja 114
 - odabir kršćanskoga imena 115
 - odraslih 108, 109, 110
 - otajstvo 187
 - priprava roditelja 112
 - sakrament prosvjetljenja 109
 - sakrament vjere 108
 - slavlje 183
 - završni čini 114
 - znak vjere 109
- Kultura/-e** 4, 57, 63, 86, 87, 136, 149, 158, 182, 189, 196, 201, 207, 216, 217, 219, 232, 235, 239

- društva 219
- europske zajednice naroda 196
- evanđelja 219, 225
- glazbena 179
- hrvatska 181
- istinska 218
- kršćanska 87, 215, 217
- liturgijska 131, 156
- medijska 241
- opća 155
- ponašanja u crkvi 155
- s tisućljetnim religijskim tradicijama 217
- solidarnosti 190
- suodgovornost Crkve 219
- suvremena 218, 219, 221
- svetosti 71
- tišine 137
- života 215
- Laici v. Vjernici laici**
- Laikat** 51, 52, 58
- istinska laičnost 204
- oživljavanje 211
- Lektorat 95 v. Liturgijske službe**
- lektori 54
- Liberalizam** 93
- Liturgiĉar/-i** 156, 184
- Liturgiĉnost** 182
- prostora 183
- Liturgija** 8, 39, 71, 94, 95, 128, 132, 133, 150, 154, 157, 158, 160, 161, 162, 169, 171, 173, 174, 175, 178, 183, 184, 227
- animiranje 48
- Crkve 71, 94, 182, 187, 227
- đakonskoga ređenja 72
- Euharistijska 130
- krsna 114
- kulture 218
- nakon Drugoga vatikanskog koncila 175
- nadbiskupijsko Povjerenstvo za liturgiju 180
- Rijeĉi 130, 132, 187
- Liturgijska godina** 97, 99, 105, 114, 132, 159, 188
- Liturgijski predmeti i knjige** 133, 187, 188
- Liturgijski prostor** 16, 114, 133, 137, 144, 157, 158, 181, 182, 183, 184, 185, 186, 187, v.
- Arhitektura liturgijska**
- ambon 187
- ĉistoća 133
- dijalog: liturgiĉari, zajednica vjernika, arhitekti, umjetnici, tehniĉka struka, izvođaĉi 184
- graditelji/građenje 183, 184
- krsni studenac 187
- oblikovanje 133, 183, 184
- održavanje 133
- planiranje 183
- poštivanje mjerodavnosti 183
- prostor ispred i oko crkve 187
- prostor za sakrament pomirenja 187
- prostor za slavlje kršćanske inicijacije 187
- prostor za vjernike 187
- sakristija 187
- sjedište predsjedatelja (predvoditelja) 187
- slike i kipovi 187
- struĉno tijelo na razini Nadbiskupije 184
- svetohranište 137, 157, 187
- uređivanje 10, 133, 183
- zbor pjevaĉa 187

- Liturgijski (po)služitelji** 14, 38, 54, 65, 104, 114, 131, 133, 168, 169, 171, 187, 188
- Liturgijsko ruho i posuđe** 133, 158, 188
- Liturgijsko vrijeme** 177, 181, 188
- Ljepota** 111, 129, 216, 217
- Crkve 49, 51, 69
 - istinska 129
 - kršćanske ljubavi 205
 - kršćanske poruke 166
 - kršćanstva 26
 - nasljedovanja Krista 204
 - slavlja 129, 188
 - zajedništva 1
 - zajedništva Crkve 15
 - života po evanđelju 72
- Ljubav** 15, 21, 22, 23, 24, 26, 44, 47, 53, 74, 95, 101, 128, 139, 142, 149, 170, 174, 187, 191, 194, 200, 201, 203, 209, 210, 218
- Božja prema čovjeku 150, 203
 - Božja/božanska 21, 189, 203
 - bračna 21, 149
 - djelatna/djelotvorna 201, 214
 - euharistijska 101
 - Gospodinova 43
 - Kristova 203, 207
 - kršćanska 2, 8, 29, 58, 79, 108, 203, 205, 242
 - među supružnicima 149
 - milosrdna 203
 - prema bližnjemu 160, 186, 204
 - prema Kristu i Crkvi 10
 - prema pokojnima 163
 - roditeljska 229
 - suosjećajna 203
 - vazmena 149
- Ljudska prava** 86, 189, 207, 208, 210, 212, 213
- Materijalizam** 70, 120
- konzumistički 64
- Medicina** 87
- medicinski zahvati 26, 215
- Mediji** 40, 57, 68, 70, 167, 211
- Crkva i mediji 189, **236-242**
 - digitalni kontinent 240
 - elektronički 103, 236
 - informiranje 189
 - javni 57, 220
 - katolički 57, 224
 - medijske kuće 6
 - nastanak tiska 236
 - novi 219, 237, 240
 - odgovorno pristupanje 239
 - primjeren odgoj i obrazovanje 242
 - privatni 57
 - radio postaja 238
 - rukopis 236
 - socijalizacijska uloga 241
 - širenje i naviještanje evanđelja 237
 - tiskovni 242
 - u životu obitelji 241
 - utjecaj na odgoj djece i mladih 26, 241
 - virtualni prostori 242
- Međubiskupijsko sjemenište** 42
- Međureligijski dijalog** 197-202
- Metropolitanska knjižnica** 226
- Milosrđe** 43, 203
- Božje 43, 139, 141, 142, 145
 - djelotvorno 34
 - prema bližnjima 201
- Milost** 2, 21, 24, 44, 55, 141, 161
- Božja 25
 - Kristova 64, 149
 - krsna 108
 - opravdanja 107

- pomirenja 143
- posvećujuća 107
- spasenja 109
- Ministrant/-i** 121, 168, 171
- susreti 41, 172
- ruho 172
- Mir** 143, 199
- društveni 200
- gesta 117
- očuvanje 190
- promicanje 52
- u svijetu 200
- svjetski 208
- Misa v. Euharistija**
- kolektivna nakana 135
- milostinja 172
- misna euhologija 130
- novčani prilog 135
- red mise 176
- »s djecom« 169
- spomen imena pokojnika 135
- euhološki obrasci 130
- Mistagogija** 110, 111
- Mito i korupcija** 209
- Mladi** 22, 24, 25, 32, 41, 46, 48, 65, 67, 69, 74, 76, 80, 81, 85, 119, 120, 121, 123, 124, 126, 127, 132, 141, 148, 150, 151, 162, 177, 178, 181, 210, 220, 241
- društveno djelovanje 210
- susreti 19
- vjerska pouka 48, 74
- voditelji 81
- zajednice 55, 80, 81
- Molitva** 7, 16, 23, 25, 26, 30, 32, 44, 46, 54, 55, 56, 64, 68, 71, 81, 101, 108, 110, 111, 130, 134, 137, 139, 141, 142, 143, 145, 146, 148, 157, 158, 159, 161, 174, 182, 187, 190, 192, 193, 217, 237
- euharistijska 130, 135
- Gospodnja 176
- Isusova velikosvećenička 191
- liturgijska 134
- misna 131
- molitveni oblici 201
- molitveni obrasci 134, 163
- obiteljska 23
- oblici 23
- osobna 17, 69, 131, 187
- svakodnevna 47
- svećenika 145
- sveopća 130, 132
- vjernika 132
- zagovorna 23
- zajednice/zajednička 69, 137
- zborna 130
- za jedinstvo kršćana 195
- Nacionalizacija**
- crkvenih objekata 226
- Nacionalni katehetski ured** 35
- Načelo/-a**
- dostojanstva ljudske osobe 214
- etike/etička 222, 234
- humanistička 201
- moralna 234
- općeg dobra 223
- pluralizma 109
- povlaštene brige za siromašne 209
- socijalnoga nauka Crkve 214
- solidarnosti 208
- sudjelovanja i doprinosa životu društvene zajednice 208
- supsidijarnosti 208
- Nada** 62, 63, 164
- u vječni život 165
- Nadarbinski sustav** 10

- Nadbiskupski duhovni stol** 8, 167
- Nadbiskupijski pastoralni institut** 8, 9, 39, 40, 80
- Nadbiskupsko bogoslovno sjemenište** 39, 42
- bogoslovi 41
 - odgoj i formacija 42, 81
 - »propedeutska godina« 42
- Narod/-i** 61, 63, 128, 176, 189, 191, 196, 217
- Božji 10, 11, 32, 44, 50, 60, 96, 110, 116, 145, 160, 169, 174, 182, 186, 187, 221
 - europski 86, 87
 - izraelski 55
 - hrvatski 211, 219, 238
 - kršćanski 129
 - sveti 107
- Nauk**
- Crkve/crkveni 25, 29, 68, 71, 107, 109, 118, 121, 136, 143, 203, 212, 221
 - evanđeoski 136
 - katolički 192
 - Kristov 108
 - kršćanski 29, 68
- Naveštaj** 31, 56, 66, 69, 72, 109, 167, 203
- Božje riječi 59, 60, 65, 66, 67, 114, 143, 167, 177, 187, 200, 203
 - evanđelja 59, 61, 95, 109, 111
 - novi 65
 - prvi 17, 61, 65
 - radosne vijesti 59
 - spasenja 111
 - vazmeni 187
 - vjere 85, 110
- Nedjelja – Dan Gospodnji** 14, 88, 96, 97-105, 111, 114, 146, 187, 213
- New age** 68, 69
- Obitelj/-i** 3, 4, 5, 17, 18, 19, 21-31, 38, 40, 46, 48, 52, 53, 63, 76, 79, 85, 101, 112, 113, 114, 125, 127, 146, 147, 150, 157, 158, 159, 164, 189, 204, 207, 210, 212, 213, 216, 228, 229, 230, 241, 242
- animatori obiteljskog pastoralna 27
 - kršćanske 23, 24, 31, 41, 72
 - Nacionalni susret hrvatskih katoličkih obitelji 23
 - obiteljska knjižica 115
 - obiteljska savjetovaništa 27
 - obiteljske škole 27
 - obrana života i obitelji 203
 - pastoral obitelji 27, 29, 30, 48, 70, 72, 112, 147, 159, 231
 - problemi suvremenih obitelji 25, 26
 - promicanje obiteljskih vrijednota 199
 - tečajevi pripreve za brak 25, 27, 28
 - Ured za pastoral obitelji 27
- Objava** 219, 221
- Božja 59, 189
 - Isusa Krista 63
 - kršćanska 221
- Obraćanje** 65, 69, 73, 109, 110, 111, 139, 140, 142, 160, 192, 217
- »ekološko« 223
- Obrazovanje** 4, 8, 46, 52, 70, 85, 88, 89, 91, 92, 119, 136, 173, 180, 189, 224, 228, 231, 232
- djece 19, 85, 189, 211, 228, 231, 232, 242
 - mladih (naraštaja) 85, 232
 - redovničkoga i svećeničkoga podmlatka 50

- svećenika 34
- visoko 233, 234
- vjernika 231
- Obred(nost)** 19, 114, 125, 130, 134, 141, 145, 150, 151, 152, 154, 156, 157, 165, 166, 168, 174, 177, 183, 187, 201
- inicijacijski 125
- liturgijskih slavlja 184
- pričesti 130
- sakramentalni 117
- sprovoda 163
- sveti 174
- Odgoj** 4, 8, 28, 29, 30, 42, 46, 52, 88, 92, 125, 134, 189, 204, 205, 228, 229, 231, 232, 242
- cjelokupni i sustavni u školi 85
- djece 19, 23, 27, 29, 30, 46, 48, 78, 85, 112, 229, 230, 231, 241
- društva 224
- duhovni 205
- katolički 232
- kršćanski 74, 93, 112, 113, 136, 230
- liturgijski 161, 175
- mladih (naraštaja) 46, 48, 83, 232, 241
- neprimjereni 26
- novih naraštaja 58
- obiteljski 25, 120
- redovničkoga i svećeničkoga podmlatka 42, 50
- spolni 26
- u katoličkim vrtićima 230
- u Nadbiskupskome bogoslovnom sjemeništu 42
- u predškolskim ustanovama 78
- u vjeri/ za vjeru 23, 76
- vjernički/ vjernika 17, 19, 113, 120, 195, 206
- vjerski 74, 78, 85, 88, 89, 156
- vrijednosni 230
- za molitvu 23
- za osobnu molitvu 69
- za vrjednote 85
- Odgojitelji/-ce u vjeri** 78, 229
- program doškoloovanja 230
- Odgovornost** 11, 24, 25, 31, 64, 96, 105, 124, 137, 140, 152, 220, 221, 229, 234
- Crkve 65, 113, 116
- društvena 8
- etička 198
- kršćana/kršćanska 19, 234
- mladih 124, 126
- obitelji/roditelja 30, 93, 122, 159
- svećenika/župnika 104, 135, 155
- u javnom životu 208
- vjernička/vjernika 41, 57, 74, 76, 113, 181, 210
- za čovjeka 221, 222
- za istinu 23
- za javni i politički život 208
- za kršćanski odgoj djece 136
- za mjesnu Crkvu 33
- za promicanje općega dobra 210
- za sveopće poslanje Crkve 7, 10, 70
- za svijet 210, 221
- za znanost i u znanosti 224
- za župnu zajednicu 14, 15, 17, 18, 226
- Odrasli** 18, 30, 48, 56, 65, 132, 143, 170, 177, 241
- kateheza 16, 54, 70, 72, 74, 76, 83
- krštenje 108, 110, 112

- s tjelesnim i mentalnim oštećenjima 215
- Odredbе** 153, 154, 155, 156, 166
- crkvene 118, 152, 181
- liturgijske 135, 168, 187
- odgojne ustanove 89
- pravne 10, 50, 129
- zakonodavstva Republike Hrvatske 89
- zakonske 23
- Oltar** 38, 114, 130, 133, 134, 154, 168, 172, 183, 187 v.
- Arhitektura liturgijska**
- moći mučenika i svetaca 187
- ploča (mensa) 187
- posveta 187
- Osnovna škola** 85, 89, 91, 93, 123, 125, 126, 232
- katolička 228, 229, 231, 232
- prva katolička u Gradu Zagrebu 231
- salezijanska 231
- Oltar** 5, 14, 21, 101, 133, 154, 168, 177, 182, 184, 187, 217
- Crkve 1, 95, 98, 128
- crkvenosti 190
- euharistijsko 98, 128, 129, 134, 136, 137, 194
- Kristovo 2, 13, 18, 34, 52, 95, 96, 97, 99, 107, 169, 182, 190, 198
- krsno 107, 187
- kršćansko 187
- oproštenja 140
- spasenja 110
- sveto 182
- vazmeno 13, 94, 97, 100, 110, 157, 163, 187
- vjere 135, 182, 188
- zajedništva 94, 182
- Pastoral** 11, 12, 26, 35, 46, 98, 112, 131, 138, 239
- (nad)biskupijski katehetski 7, 9, 84, 144
- bolesnih i nemoćnih 147, 214, 215
- crkveni 120
- crkvenih glazbenika 179
- duhovnih zvanja 32, 41
- kulture 220
- mladih 69, 80, 81, 82, 147
- na župnoj/ dekanatskoj razini 9
- obitelji 22, 27, 29, 30, 48, 70, 72, 112, 147, 159, 231
- oblici 49, 50
- osoba s posebnim poteškoćama 18
- rastavljenih 29
- studenata 82, 235
- sveučilišnih nastavnika 222
- sveučilišta 235
- škole 92
- športaša 82
- u gradskim sredinama 42, 164
- zdravstvenih djelatnika 214
- znanstvenika 222, 224
- žalujućih 164
- župni 79, 92
- Pastoralno i ekonomsko vijeće** 11, 14, 54, 132
- Pjevači** 120, 121, 127, 168, 173, 177, 187
- Pjesme v. Liturgijska glazba**
- duhovne 176
- liturgijske 177
- odabir 133, 177
- u okviru koncerata 181
- Pjevanje** 114, 174, 176 v.
- Liturgijska glazba**
- liturgijsko 176, 178, 179, 180
- Pluralizam** 109, 189, 201
- religijski 197
- Pluralnost** 168

- kultura 232
- svjetonazora 232
- Pobožnost(i)** 15, 16, 19, 123, 131, 135, 217
 - euharistijska 137, 187
 - križnoga puta 121, 187
 - listopadske 121
 - liturgijski odgoj vjernika 161
 - osobne 134, 137
 - prema Blaženoj Djevici Mariji i svetima 161
 - prvih petaka 121
 - pučke 96, 133, 134, 157, 160, **161-162**, 183, 187
 - svibanjske 121
 - usklađivanje s liturgijom 161
 - vjerničkoga puka 187
- Politika** 7, 19, 22, 40, 57, 70, 136, 189, 211, 212, 223
- Pomirenje (pokora)** 49, 78, **139-144**
 - doživljavanje/shvaćanje vjernika 141
 - ispovijedanje tijekom euharistijskoga slavlja 144, 187
 - grijeh 139, 140, 187, 191, 212, 221
 - ispovjedaonica 143, 187
 - ispovjednik 140, 142
 - izloženost brojnim opasnostima 140
 - odrješenje 143, 144
 - pokora 140, 142
 - pripreme za sakrament 143
 - pristupanje sakramentu 141, 144
 - slavlje 126, 139, 143, 144, 183
- Poslanje** 2, 96, 98, 116, 129, 187, 192
 - Crkve 4, 10, 11, 12, 18, 20, 21, 50, 51, 52, 55, 62, 65, 67, 70, 85, 92, 95, 107, 108, 109, 113, 117, 140, 168, 189, 191, 216, 219, 221, 222, 232, 234, 238, 242
 - crkveno 128, 242
 - kanonsko (vjeroučitelj) 89
 - kršćansko 18, 19
 - mladih 126
 - navjestiteljsko 237, 242
 - pastoralno 39
 - proročko 107
 - redovničko 46, 47, 48, 49
 - Zagrebačke nadbiskupije 6, 7, 8, 239
 - župe (zajednice) 13, 14, 15, 16, 17, 18, 131
- Posvećeni život** 3, 17, **43-50**
 - evanđeoski savjeti 43
 - kontemplativni način života 44
 - posvećene osobe 43, 44, 55, 137
 - svjetovni instituti 47
- Potvrda (sakrament) 116-127**
 - djelitelj sakramenta 117
 - kumovi (kumstvo) 118, 121, 122, 127
 - obred 117
 - motivacija za primanje sakramenta 119
 - potvrđenici (krizmanici) 119, 122, 143, 148
 - prikladna dob 118, 123, 124, 125, 126
 - primatelj 118, 119
 - priprema kandidata 121, 127
 - sakrament apostolata 116
 - sakrament Duha Svetoga (nove Pedesetnice) 116
 - sakrament hrabrosti 116
 - sakrament odrastanja u vjeri 119
 - sakrament snage 116
 - sakrament svjedočenja 116
 - sakrament zrelosti 116

- prostor slavlja 183, 187
- Pravda** 199, 207, 209, 212
- socijalna 22, 200, 204, 214
- Pravednost** 52, 190, 200, 203, 207, 208, 209, 210, 212, 223
- Pravo/-a** 74, 109, 129, 204
- čovjeka 214
- na iseljavanje i useljavanje 207
- na okupljanje i udruživanje 207
- na slobodu izbora vlastitoga na štovanje Boga 207
- na život 207
- ostvarivanje na temelju rada 213
- partikularno (Zagrebačke nadbiskupije) 12
- političkoga sadržaja 207
- vezana uz rad i gospodarstvo 207
- životnog stanja 207
- Pravosuđe** 212
- Predaja**
- apostolska 97
- Crkve/crkvena 87, 107
- kršćanska 221
- pismena 237
- usmena 236, 237
- Predsinodske rasprave** 9, 15, 29, 41, 45, 57, 80, 81, 83, 119, 131, 133, 141, 146, 147, 153, 161, 164, 166, 169, 170, 184, 187, 210, 212, 214, 219, 220, 229, 230, 232, 234, 239, 241
- Prezbiter (svećenik)** 32, 33, 38, 40, 60, 66, 69, 72, 81, 84, 95, 113, 117, 126, 128, 132, 133, 134, 135, 140, 141, 142, 146, 147, 154, 155, 159, 167, 168, 169, 170, 171, 176, 179, 187, 210, 233
- prisutnost u bolnici 214
- susreti za svećenike 36
- svećenički kolokvij 35
- trajna formacija 34, 35, 37, 144
- Pričest** 25, 134, 143
- bolesnika 187
- donošenje bolesnim i nemoćnim osobama 171
- euharistijska 135, 136, 138
- izvan slavlja euharistije 146, 147, 171, 173, 187
- izvanredni služitelji 54, 104, 168
- obred 130
- redoviti služitelj 38
- redovito nedjeljno pristupanje 135
- zaprjeka pristupanju 136
- Pripadnost**
- Crkvi 18, 53, 70, 90, 114, 201
- Kristu 96, 108
- nadbiskupijska 42
- župi (kršćanskoj zajednici) 15, 19, 103
- Procesija**
- liturgijska 187
- obredna 114
- pričesna 187
- ulazna 157, 187
- Projekt(i)** 11, 228
- karitativne naravi 11, 231
- kulturni 219
- odgojne naravi 11
- socijalne skrbi 205
- u Nadbiskupiji 50
- znanstveni 224
- Promicanje jedinstva među kršćanima** 189, 190, **191-196**
- Crkvene zajednice na Zapadu odijeljene od Apostolske Stolice 193

- duhovni ekumenizam 195
- Ekumenska povelja 196
- Europski ekumenski skup 196
- Istočna kršćanska tradicija 192
- Katolička tradicija Zapada 192
- Kršćanski Istok 193
- molitvena osmina za jedinstvo kršćana 195
- upoznavanje kršćana drugih vjeroispovijesti 195
- Propisi**
- Crkve/crkveni 11, 104, 154, 167, 181
- liturgijski 166, 180, 188
- nadbiskupijski 158
- Propovijedanje** 59, 60, 66, 94
- Prvostolni kaptol zagrebački** 8
- Psihologija** 234
- Pučke misije** 69, 147
- Pučke pobožnosti** 96, 133, 134, 157, 160, **161-162**, 183, 187
- direktorij 162
- dodir vjere i kulture 162
- folklorizam 161
- križni put 162
- mladi 162
- moljenje krunice 162
- organiziranje hodočašća 162
- sentimentalno poimanje 161
- Rad** 8, 23, 32, 37, 213
- bez prijave 213
- karitativni 40, 58, 206
- katehetski 14, 74, 79, 84
- nastavni 234, 235
- neadekvatno plaćen 213
- nedjeljom 103, 213
- oblici rada (redovnici) 48
- pastoralni 18, 29, 37, 40, 48, 71, 112, 164
- položaj i prava žene 213
- prekovremeni 213
- s mladima 41, 80, 81, 82
- volonterski 205, 215
- znanstveno-istraživački 41, 234
- Radosna vijest v. Evanđelje**
- Radost** 44, 58, 69, 101, 102, 104, 105, 139, 159, 164, 178, 189
- kršćanske poruke spasenja 242
- liturgijskog zajedništva 131
- vjere 71
- Redovnici/redovnice v. Posvećeni život**
- djelovanje 48
- klauzurne redovnice 44
- kontemplativne redovničke zajednice 47
- pitanje materijalne naravi 50
- redovnička karizma 46, 185
- redovničke kuće 230
- redovničke zajednice 230
- redovnički zavjeti 45
- suradnja s dijecezanskim svećenicima 49
- ženske redovničke zajednice 230
- Relativizam** 197, 199, 228
- Religija/-e** 109, 125, 190, 198, 201, 223
- institucionalnost 202
- kršćanska 64
- monoteističke 199
- novi oblici religioznosti 64
- (novi) religijski pokreti 68, 69
- religiozno iskustvo 225
- religioznost 202
- uloga u promicanju slobode i općeg dobra 198
- Republika Hrvatska** 78, 85, 89
- Ministarstvo prosvjete i kulture 85

- Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta 231
- Predsjednik Države 7
- Vlada Republike Hrvatske 7
- Riznica zagrebačke katedrale** 224
- Roditelji** 23, 24, 26, 27, 30, 31, 38, 41, 58, 72, 74, 77, 78, 82, 91, 92, 93, 108, 109, 112, 113, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 127, 137, 143, 205, 210, 211, 229, 230, 231, 232, 241
- Sakrament(i)** 1, 2, 13, 20, 21, 23, 25, 29, 32, 38, 77, 78, 94, 95, 96, **106-156**, 119, 136, 163, 167, 173, 183, 187, 193
- bolesničkoga pomazanja 106, **145-148 v. Bolesničko pomazanje**
- euharistije 54, 69, 78, 99, **128-138**, 183 **v. Euharistija**
- kršćanske inicijacije 79, 106, 108, 110, 112, 116, 124, 127, 128
- krštenja 96, 105, **107-115**, 183 **v. Krštenje**
- pomirenja (pokore) 49, 78, 106, 112, 126, 135, **139-144**, 183, 187 **v. Pomirenje (pokora)**
- potvrde 52, 69, 78, 80, 105, 106, 110, 114, **116-127**, 134 **v. Potvrda**
- svetoga reda 106, 117, 194 **v. Zaređeni službenici**
- ženidbe 25, 106, 134, **149-156**, 229 **v. Ženidba**
- Sakramental v. Blagoslovine**
- Sakristija** 154 **v. Liturgijski prostor**
- Savjest** 79, 141, 143, 221
- moralna (društva) 189
- oblikovanje 22, 210
- Sekta/-e** 55, 64, 68, 69
- sektaški prozelitizam 64
- Sekularizacija/sekularizam** 4, 23, 45, 64, 70, 75, 93, 189, 199
- Simbol/-i** 163, 174, 187, 201
- kršćanski 211
- vjere 176
- Sinkretizam** 67, 200
- Siromasi** 10, 18, 48, 101, 199, 209
- Sisačka biskupija** 3
- Sjedište (sedes)** 133, 157, 187 **v. Arhitektura liturgijska**
- Skupina/-e**
- biblijska 14, 48, 131, 132
- glazbena 178
- liturgijska 131, 132, 173, 177
- karitativna 14, 120
- katehetske 132
- kršćanske 62
- molitvene 48, 161
- nacionalne 75
- pjevačke 166
- u župi 14, 16, 18, 19, 32, 54, 120, 131
- vjernika 103, 148, 187
- Slavlje(nje)**
- blagdansko 114, 130
- euharistijsko 12, 23, 96, 97, 98, 100, 114, 121, 128, 130, 133, 134, 137, 144, 187
- Kristova otajstva 95, 97, 182
- liturgijsko 44, 96, 121, 129, 133, 134, 159, 163, 166, 174, 177, 178, 180, 187, 188, 231
- marijanskih slavlja 105
- nedjeljno 97, 98, 100, 101, 103, 114, 130, 131, 133
- sakramenata 13, 38, 78, 110, 112, 113, 114, 130, 144, 146, 147, 151, 203
- sprovedno 163, 164, 165, 166

- svetačkih slavlja 105, 130
- vjere 71, 95, 158, 170, 182
- Slike i kipovi v. Arhitektura liturgijska**
- lik sveca zaštitnika likovni i drugi umjetnički elementi 187
- vitraji i mozaici 187
- župe/naslovnika crkve 187
- Sloboda/-e** 23, 52, 86, 109, 139, 149, 189, 221, 229
- građanske 70
- izbora 207
- ljudska 109, 214
- odgoja i obrazovanja 211
- osobna 208
- savjesti 190
- vjere i odgoja 22, 204
- vjerovanja/vjerske 4, 198, 199, 201
- Služba/-e**
- akolita 171, 173
- crkvena 113, 157, 179, 233
- čitača 169, 170, 173
- izvanredni služitelji pričesti 173
- liturgijska 39, 96, 130, 133, 168-173, 187
- naučavanja 233
- orguljaši 173
- pjevači 173, 177, 187
- sakristani 173
- trajni đakoni 173
- zborovođa 173, 180
- Socijalni nauk Crkve** 22, 204, 207, 209, 214
- Sociologija** 234
- Solidarnost** 10, 18, 24, 30, 96, 101, 205, 208
- kršćanska 101, 207
- Sprovod**
- kršćanski 38, 96, 163-167
- liturgijsko slavlje 166
- nekatolici/nekršteni 167
- u današnjoj praksi 164
- Srednja škola** 85, 89, 91, 93, 123, 124, 126
- katolička 228, 229, 231
- katolička strukovna 232
- Nadbiskupska klasična gimnazija s pravom javnosti 231
- Ženska opća gimnazija Družbe sestara milosrdnica 231
- Starije (i nemoćne) osobe** 18, 30, 74, 135, 137, 146, 148, 159, 204, 220
- domovi 144, 146, 214, 215, 220
- pastoralna skrb 40, 48, 138
- prisutnost svećenika 214
- Studenti** 41, 82, 90, 234, 235
- pastoral 82
- stipendiranje 224
- studentski kapelani 82
- Stvaralaštvo** 87
- kiparsko 225
- likovno 225
- umjetničko 225
- Svećeništvo** 33, 39, 193 v.
- Prezbiter (svećenik)**
- kandidati (pripravnici) 41, 42, 81, 231
- Kristovo 34, 107
- opće 96
- poziv 42
- zajedničko 96
- »ženidbeno« 54
- Sveta misa** v. Euharistija
- Sveta Stolica** 6, 10, 69, 78, 85, 89, 194
- Svetost** 2, 51, 53, 113, 115, 155, 202
- Crkve 2, 7, 34, 43
- nedjelje 213

- sakramenata 187
- života 192
- Sveti red v. Zaređeni službenici**
- Svetište/prezbiterij** 133, 183, 187
- Svetohranište** 137 v.
- Arhitektura liturgijska**
- smještaj 187
- Sveto Pismo** 22, 34, 54, 60, 68, 69, 87, 142, 173
- Sveučilište u Zagrebu** 228, 231
- Svijest** 35, 72, 109, 114, 124, 134, 136, 137, 140, 145, 155, 167, 213, 219
- apostolska 43, 45, 90
- eklezijalna 96, 104
- kolektivna 59
- kritička 69, 242
- kršćanska 234
- o važnosti župnih kateheta 84
- oblikovati 127
- svjesnih i odgovornih kršćana 70
- vjernika 40, 56, 140, 171, 219
- Sviranje** 174 v. **Liturgijska glazba**
- liturgijsko 180
- Svjedočenje** 23, 26, 116, 125, 197
- Crkve 40, 203
- kršćansko 55, 101, 194
- redovničko 46
- vjere 4, 30, 71, 110, 205, 210
- vjerničko 47
- Svjetlo**
- evanđelja 31, 210, 219, 221
- Istine 221, 222
- vjere 28, 164, 190, 201, 221, 239
- Škola v. Osnovna škola/ Srednja škola**
- Tehnologija** 217, 237
- tehnološki napredak 236
- Teologija** 34, 86
- fundamentalna 222
- liturgije 175, 180, 183, 184
- teološko razmišljanje 197
- Teološki fakultet Papinskoga sveučilišta Gregoriana u Rimu** 233
- Teološko pastoralni tjedan** 35
- Tradicija/-e** 103, 123, 150, 182, 187, 230, 233
- hrvatska 157
- katolička 193
- kršćanska 86, 115, 193
- kulturne 15
- obiteljska 112
- pravna 8
- religijske 217
- vjerničke 15
- Tridentski koncil** 187
- Udruge** 6, 19, 52, 98, 157
- crkvene 55, 72
- građanskoga prava 57
- katoličke 235
- laika 55
- liječnika i medicinskih sestara 148
- roditeljske 27
- vjerničke 56, 57, 72, 206
- Umjetnik/-ci** 184, 217, 225, 227
- Umjetnost** 7, 22, 160, 174, 182, 187, 189, **216-227**
- crkvena 226
- liturgijska 133, 226
- religiozna 217
- sakralna 217
- Uskrsnuće** 97, 128, 146, 164, 165, 166, 187, 202
- Ustanove**
- crkvene 206, 222

- javne odgojno-obrazovne 228
- karitativne 48
- katoličke odgojno-obrazovne 189, **228-235**
- Nadbiskupije 8, 20, 42, 226, 234
- obrazovne 230
- posvećenoga života 17, 43, 137 v. Posvećeni život
- predškolske 7, 19, 48, 78, 85, 89, 230
- socijalne 48
- studentske 235
- visokoškolske 242
- zdravstvene 7, 40, 148
- Vijeće**
 - europskih biskupskih konferencija (CCEE) 196
 - Papinsko za društvene komunikacije 237
 - Papinsko za međureligijski dijalog 198
- Visoka crkvena učilišta** 228, 229
- Vjenčanje v. Ženidba**
 - bliža priprava 151
 - crkveno i građansko sklapanje 150
 - davanje privole 154
 - glazbeno oblikovanje 154
 - mjesto potpisivanja dokumenata 154
 - mladenci 152, 154
 - odijevanje i ponašanje 154
 - slavljenje zaruka 151
 - snimanje i fotografiranje 156
 - zaručnici 151, 152, 153, 155
 - zaručnički tečajevi 151, 155
 - župa vjenčanja 153
- Vjera** 5, 24, 59, 63, 70, 86, 99, 110, 111, 121, 129, 130, 167, 191, 194, 209, 210, 217, 218, 221, 223, 225, 238
- Crkve 108, 109, 112
- dar 110
- djece 109, 113
- iskustvo 110, 120, 161, 169
- ispovijedanje 193
- ispovijest 109, 130
- katolička 87
- kršćanska 4, 61, 87, 112, 128, 129, 158, 238
- otajstvo 135
- roditelja 108, 109
- svjedočenje 110, 122, 194, 205, 210
- u Boga 63
- u Krista 196
- zajednice 158
- življenje 122, 211
- Vjernici** 7, 9, 14, 16, 17, 18, 19, 20, 27, 29, 30, 31, 32, 40, 47, 48, 53, 57, 58, 64, 68, 69, 70, 71, 72, 80, 96, 98, 100, 102, 103, 104, 105, 113, 117, 120, 121, 123, 128, 129, 130, 131, 132, 134, 135, 141, 143, 144, 146, 148, 149, 150, 152, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 161, 164, 165, 166, 169, 170, 171, 176, 177, 179, 186, 191, 192, 201, 202, 203, 204, 206, 207, 210, 212, 213, 214, 215, 222, 224, 232, 239, 241
- aktivno sudjelovanje u javnom životu 204, 210, 211
- apostolat 55, 57
- cjeloživotna formacija 204
- drugih religija 198
- evanđeoska dosljednost 136
- formacija 57, 69, 72, 76, 84, 240
- grada Zagreba 6

- hrvatski 23
- katolici 195, 212, 223
- kršćanski 70, 201
- laici 2, 15, 17, 22, 45, **51-58**, 127, 148, 168, 179, 204, 210, 211, 222, 233
- pravoslavni 195
- suodgovornost u Crkvi i društvu 52
- zdravstveni djelatnici 215
- znanstvenici 224
- Vjeronauk u školi (katolički)** 60, 76, 77, **85-93**, 121, 125, 151, 195, 229
- konfesionalni 87
- vjeronaučni program 127
- (Vjero)učenic(i)** 77, 78, 91
- Vjeroučitelj(i)** 14, 32, 35, 41, 68, 69, 72, 77, 84, 89, 90, 91, 92, 125, 126, 132, 179, 210
- inicijalna formacija 89
- i župna zajednica 92
- i župnik 92
- mandat 89, 90
- profesionalna osposobljenost 91
- vjernički identitet 90
- vjerničko-duhovna formacija 91
- Vlast** 210, 230
- crkvena 89, 193
- komunistička 231
- ljudska 149
- mjesnog biskupa 111
- sudska 7
- sveta 32
- Vojni ordinarijat** 6
- Volonterstvo** 206
- volonteri 120, 127
- volonterski rad 205, 215
- Vremenita/materijalna dobra** 10, 11
- Vrjednote** 45, 49, 70, 85, 157, 189, 206, 211, 212, 213, 225
- civilizacijske 87
- duhovne 87
- evanđelja/evanđeoske 204, 210, 211
- kršćanske 31, 71, 87, 136, 211, 224, 231, 232
- kršćanskoga braka 29
- ljudske 87, 199, 204
- moralne 211
- obiteljske 57, 199
- socijalne 207
- svjetovne 71
- uzvišene 237
- Vrtić(i)**
- katolički 228, 229, 230, 232
- povlašteno mjesto apostolata 230
- Zadarska nadbiskupija** 39
- Zagrebačka crkvena pokrajina** 39
- Zagrebačka nadbiskupija (Crkva)** 3, **6-11**, 39, 40, 41, 42, 45, 47, 48, 58, 60, 68, 72, 77, 78, 82, 84, 96, 114, 123, 127, 133, 134, 135, 137, 138, 141, 143, 148, 151, 153, 154, 156, 159, 161, 164, 166, 172, 177, 179, 186, 195, 199, 221, 226, 230, 231, 233, 234, 238, 240, 242
- Arhiv 226
- Dijecezanski muzej 226
- Druga Sinoda 2, 3, 4, 5, 9, 50, 51, 69, 83
- izdavačke kuće 238
- mrežne stranice 239
- Odbor za medije 239

- Odjel za pastoral sportaša 82
- Povjerenstvo za pastoral duhovnih zvanja 41
- teritorijalno ustrojstvo 9
- Tiskovni ured 239
- u hrvatskome društvu 189
- Ured za kulturna dobra 226
- Ured za pastoral mladih 80, 82
- Ured za vjeronauk u školi 35
- župe i ustanove 226
- Zagrebački nadbiskup** 3, 8, 83, 114, 234, 239
- Zajednica/-e** 9, 14, 19, 27, 32, 39, 40, 44, 46, 54, 55, 59, 62, 63, 64, 73, 87, 96, 100, 105, 114, 116, 130, 131, 133, 134, 135, 136, 148, 149, 158, 161, 162, 163, 169, 178, 182, 187, 189, 210, 236
- biskupijska 185
- crkvena/-e 6, 15, 23, 24, 54, 55, 65, 82, 92, 103, 112, 127, 149, 150, 182, 187, 194, 204, 240
- društvena 22, 104, 181, 208
- euharistijska 129
- europskih narod 87
- evangelizacijska 7
- Islamska vjerska 199
- karitativna 127
- kršćanska 7, 19, 25, 41, 76, 95, 108, 113, 114, 164, 182, 183, 191, 197
- (novo)krštenih 103, 113
- liturgijska 95, 96, 168
- ljudska 23, 94
- međunarodna 52
- mladih 80, 81
- molitvena 30, 161
- neokatekumenskoga puta 98
- obiteljska 27, 30, 104, 146
- osoba 24
- politička 52, 208
- pravoslavnih Crkava 195
- redovničke 6, 39, 43, 45, 47, 48, 49, 50, 98, 206, 230
- religijska 7
- slavitelja/slavljenička 182, 187
- starokatolika 195
- studentska 82
- sveučilišna 235
- terapijske 48
- vjere 13, 119
- vjernika/vjernička 2, 12, 13, 24, 26, 27, 32, 57, 72, 77, 80, 81, 88, 95, 98, 107, 108, 110, 114, 119, 120, 128, 131, 132, 133, 138, 147, 153, 159, 164, 166, 167, 178, 183, 184, 186, 187, 206, 239, 240
- vjerska/-e 167, 200
- Židovska vjerska 199
- župna 13, 14, 15, 16, 17, 18, 20, 26, 27, 30, 31, 33, 40, 41, 48, 49, 54, 55, 57, 69, 71, 76, 77, 80, 81, 82, 83, 90, 92, 98, 100, 101, 103, 104, 105, 110, 111, 113, 114, 121, 123, 124, 127, 131, 133, 137, 138, 146, 151, 152, 159, 165, 169, 170, 171, 177, 179, 181, 185, 206, 220, 227, 235, 240, 241
- Zajedništvo** 1, 2, 3, 5, 9, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 21, 23, 24, 26, 30, 31, 32, 34, 36, 37, 38, 42, 44, 45, 49, 50, 53, 54, 55, 58, 76, 84, 96, 98, 99, 101, 105, 107, 122, 128, 129, 130, 134, 136, 139, 140, 141, 144, 146, 149, 159, 163, 174, 182, 187, 191, 192, 193, 195, 207, 208, 242
- Crkve/crkveno (eklezijalno) 17, 71, 94, 98, 110, 112, 117, 131, 138, 139, 167, 187

- euharistijsko 103, 187
- kršćansko 196
- liturgijsko 131
- među kršćanima 196
- među kršćanskim Crkvama 196
- naroda na europskome tlu 196
- nedjeljno 103
- obiteljsko 23
- sakramentalno 107, 193
- vjerničko 102, 103, 178, 194
- župno 13, 14, 18, 111
- Zakon** 70
 - celibata 38
 - crkveni 89
 - građanski 25
 - komercijalizacije 238
 - moralni 63, 189, 204
 - naravni 23
 - o osnovnom školstvu 85
- Zakonodavstvo** 70, 89, 232
- Zapošljavanje** 179, 212, 213
 - mimo zakonitih procedura 213
 - na određeno vrijeme 213
 - nezaposleni 220
 - nezaposlenost 213
- Zapovijed(i)** 203
- Zaređeni službenici 32-34**, 168, 169
- Zauzetost** 6, 8, 15, 20, 26, 53, 54
 - Crkve 65
 - društvena 211
 - đakonska 40
 - etička 200, 201
 - kršćanska 16
 - kršćanskih obitelji 23
 - obiteljskih zajednica 30
 - pastirska (biskupska) 23, 32
 - redovničkih zajednica 50
 - socijalna 212
 - svjesna i odgovorna svih vjernika 212
 - vjernička 51, 186
 - za bližnje 142
 - za obitelj 23
 - za opće dobro 210
 - zajednica 62
- Zaštita**
 - crkava i drugih građevina 227
 - obitelji 27
 - sveopćih ljudskih vrijednota 199
 - ugroženih skupina ljudi 212
 - zdravstvena 214
 - života 48
- Zbor prebendara zagrebačke prvostolnice** 8
- Zborovi** 30, 177, 178, 179
 - djeca, mladi, odrasli 177, 178,
 - pjevača 14, 19, 131, 133, 181, 187
 - skupine mladih 181
 - susreti na različitim razinama 177
 - voditelji 54, 154, 173, 177, 179, 180
 - župni 177, 181
- Zdravstveni djelatnici** 214
 - suradnja sa svećenikom 214
 - vjernici 215
- Zdravstvo** 57, 189, 211, 215, 231
- Znakovi vremena** 43, 63, 64, 237, 238
- Znanost(i)** 7, 46, 57, 70, 136, 189, 211, 216, 217, 218, **221-224**, 232, 233, 234, 235, 236
 - biomedicinske 221, 222
 - biotehnološke 222
 - društvene 234
 - humanističke 234

- lišena Istine 222
- liturgijska 227
- prirodne 221, 222
- znanstveni projekt 224
- znanstvene teorije/ dostignuća 224
- znanstvenici 221, 224
- Ženidba 149-156**
- crkvena s građanskim učinkom 150
- kršćanska 150
- liturgijska priprema 151, 152, 155
- obred sklapanja 154
- priprema materijala 152
- privola 149
- sakramentalnost 150, 155
- slavlje 183
- svjedoci 156
- tijekom i izvan euharistije 153
- Život 17, 21, 22, 23, 25, 26, 30, 31, 34, 39, 63, 70, 71, 72, 73, 78, 87, 90, 102, 110, 112, 115, 119, 120, 122, 130, 135, 143, 145, 146, 149, 158, 159, 163, 184, 187, 189, 190, 192, 198, 199, 200, 201, 204, 207, 209, 211, 212, 218, 221, 232, 236, 239, 241**
- apostolski 43, 128
- božanski 95
- bračni 30, 31
- Crkve/crkveni 15, 17, 23, 29, 30, 32, 37, 42, 51, 56, 58, 59, 61, 71, 80, 82, 83, 94, 97, 100, 123, 124, 187, 203, 239
- dostojan čovjeka 207
- društva/društveni 16, 22, 37, 76, 189, 203, 208, 211, 217, 229, 232, 237, 239, 242
- duhovni/Duha 49, 81, 103, 107, 128, 170, 173, 181, 194
- evanđeoski 110
- gospodarski 44, 52, 189
- kontemplativni 41
- kršćanski 55, 107, 128, 110, 140, 142, 146, 160, 163, 169, 170
- kulturni 19, 44, 201
- liturgijski 54, 94, 133, 134, 172
- molitveni 71, 136
- moralni 169
- naravni 106
- obitelji/obiteljski 23, 24, 27, 28, 31, 63, 71, 102, 170, 213, 241
- politički 16, 44, 201, 208, 210
- posvećeni **43-50**, 137
- sakramentalni 29, 67, 108, 121, 136
- svećenika 34, 37, 42
- trajnih đakona 38
- trojstveni 21
- vječni 163, 165
- vjere/vjerski 18, 41, 71, 74, 78, 81, 98, 105, 109, 110, 112, 113, 115, 131, 136, 137, 221, 225
- vjerničke zajednice 26, 39, 123, 140, 141, 142, 144, 167
- vjernika 56, 68, 69, 71, 101, 103, 124
- znanstveni 201
- župe/župni 15, 18, 20, 29, 40, 41, 82, 123, 127, 159, 161, 170, 171, 214
- Žrtva/-e 26, 47, 94, 96, 160, 187**
- misna 25
- obiteljskoga nasilja 205
- otkupiteljska 128
- Župa 3, 6, 11, 13, 14, 16, 17, 18, 12-20, 24, 27, 28, 30, 31, 32, 39, 40, 41, 48, 49, 50, 52, 53, 54, 56, 58, 76, 77, 78, 79, 81, 82, 91, 92, 103, 105, 114, 121, 127, 132,**

- 133, 137, 143, 144, 147, 148,
151, 153, 154, 156, 159, 161,
169, 170, 171, 172, 173, 177,
179, 180, 185, 203, 205, 206,
210, 220, 226, 239
- mrežna stranica 240
 - personalne župe 19
 - suradnici 16, 132, 239
- »tipovi župe« 15
- Župni vikar** 14, 17, 50, 151, 159,
177
- Župnik** 12, 14, 16, 17, 28, 39, 41,
49, 50, 54, 92, 104, 115, 119,
124, 147, 151, 152, 158, 159,
163, 164, 171, 177, 181, 184

SADRŽAJ

PREDGOVOR	5
KRATICE	9
ZAGREBAČKA NADBISKUPIJA IZMEĐU DVIJU NADBISKUPIJSKIH SINODA (1925.-2015.)	15
1. Biskupijska sinoda	15
2. Pogled u prošlost.....	16
2.1. <i>Razdoblje od 1925. do 1945.</i>	17
2.2. <i>Razdoblje od 1945. do Drugoga vatikanskog koncila</i>	18
2.3. <i>Razdoblje od Drugoga vatikanskog koncila do 1990.</i>	20
2.4. <i>Razdoblje od 1990. do danas</i>	21
2.4.1. <i>Životnost Zagrebačke Crkve</i>	22
2.4.2. <i>Druga sinoda Zagrebačke nadbiskupije</i>	26
I. DIO: CRKVA ZAGREBAČKA U ZAJEDNIŠTVU SVOGA POZIVA I POSLANJA	31
Uvod.....	33
1. Obilježja i posebnosti Zagrebačke nadbiskupije	37
2. Župa	43
3. Obitelj - »kućna Crkva«	51
4. Zaređeni službenici.....	62
5. Posvećeni život.....	72
6. Vjernici laici.....	79
II. DIO: CRKVA ZAGREBAČKA U DJELU EVANGELIZACIJE	87
Uvod.....	89
1. Nova evangelizacija	91
2. Župna kateheza	103
3. Vjeronauk u školi	112
III. DIO: CRKVA ZAGREBAČKA U SLAVLJENJU KRISTOVA OTAJSTVA	119
Uvod.....	121

1. Nedjelja – Dan Gospodnji	124
2. Sakramenti	131
2.1. Krštenje	131
2.2. Sveta potvrda	140
2.3. Euharistija.....	149
2.4. Sakrament pomirenja (pokore)	158
2.5. Bolesničko pomazanje.....	163
2.6. Ženidba	167
(Sveti red: v. Zaređeni službenici, str. 62-71)	
3. Blagoslovi i pučke pobožnosti	174
3.1. Blagoslovi	174
3.2. Pučke pobožnosti.....	177
4. Kršćanski sprovod	180
5. Liturgijske službe	184
6. Liturgijska glazba i arhitektura.....	188
6.1. Liturgijska glazba.....	188
6.2. Liturgijska arhitektura.....	193
IV. DIO: CRKVA ZAGREBAČKA U	
HRVATSKOME DRUŠTVU	203
Uvod.....	205
1. Promicanje jedinstva među kršćanima	208
2. Međureligijski dijalog.....	213
3. Karitativna zauzetost Crkve.....	217
4. Socijalna dimenzija crkvenoga djelovanja.....	221
5. Crkva – kultura, znanost i umjetnost.....	229
6. Katoličke odgojno-obrazovne ustanove	240
7. Crkva i mediji	247
KAZALO POJMOVA.....	255
SADRŽAJ	285

